

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น
กับวิถีชีวิตชุมชน กรณีศึกษาชุมชนวัดเวียง ตำบลเวียง อำเภอไชยา
จังหวัดสุราษฎร์ธานี

นายพิชัยสุขวุ่น

รายงานวิจัยเรื่องนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย
จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๓

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ต้องใช้ส่วนประกอบหลายส่วน กว่าจะสามารถดำเนินงานและสืบค้นข้อมูลสำเร็จเป็นเอกสารทางการวิจัยได้ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหลายจึงเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องนี้ เพราะถ้าพึ่งผู้วิจัยผู้เดิมนั้นไม่สามารถทำให้งานวิจัยลุล่วงสำเร็จไปได้ ผู้วิจัยจึงขอขอบคุณผู้ให้ความกรุณาทุกส่วนที่ช่วยให้งานวิจัยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยเฉพาะความกรุณาจากคณะกรรมการพิจารณาทุนวิจัย และเจ้าหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่ได้ชี้แนะแนวทางและให้กำลังใจตลอดมา

ขอขอบคุณชาวบ้านในชุมชนวัดเวียงและพื้นที่ใกล้เคียงที่สละเวลาในการให้ข้อมูลภาคสนามเป็นอย่างดี

และขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว ผู้จุดประกายความคิดและคอยตรวจแก้กระบวนการศึกษาวิจัยทุกขั้นตอนตลอดโครงการวิจัย

ด้วยความเคารพ

พิชัย สุขวุ่น

ผู้วิจัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับวิถีชีวิตชุมชน กรณีศึกษาชุมชนวัดเวียง ตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้ทำการศึกษา ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น (ศิลปกรรมทางศาสนาและศิลปะพื้นบ้าน) ที่สัมพันธ์อยู่กับวิถีชีวิตในชุมชนวัดเวียง ซึ่งแหล่งศิลปกรรมเหล่านี้ได้แสดงร่องรอยให้เห็นว่า ชุมชนเกษตรกรรมในอดีตได้ใช้วิถีชีวิตร่วมกับศิลปวัฒนธรรมเหล่านี้ได้เป็นอย่างดี ดังนั้นเมื่อเวลาผ่านไปการพัฒนาสังคมให้ทันสมัยได้มีส่วนในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนต่าง ๆ อย่างมากมาย การศึกษารุ่นนี้จึงต้องการแสดงให้เห็นว่า เมื่อบริบทของชุมชนวัดเวียงเปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์กับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นก็จะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

วิธีการสืบค้นข้อมูลกระทำโดยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และทำการศึกษาภาคสนามโดยการตั้งเคออย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อย ซึ่งผู้ให้ข้อมูลเป็นประชาชนที่เคยอยู่อาศัยในชุมชนมาแต่เป็นเวลานาน ราว 60-80 ปี มีกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เช่น ชาวนา พ่อค้า ผู้นำชุมชน ครู พระภิกษุ นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กัญชารักษ์ ฯลฯ โดยสัมภาษณ์ใน 2 เรื่องหลักคือ 1) เรื่องศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น 2) เรื่องการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งศิลปกรรมในเชิงศาสนาและศิลปะพื้นบ้านได้เคยเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตชุมชนแห่งนี้ และใช้ศิลปกรรมเหล่านี้ทั้งในทางพัฒนาการทางจิตวิญญาณ และแนวทางในการดำเนินชีวิต ส่วนศิลปะพื้นบ้านก็ได้แสดงลักษณะของการประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ ให้เหมาะสมกับบริบทของสภาพแวดล้อม ทั้งนี้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งสองอย่าง ได้เกิดขึ้นร่วมสมัยกับสังคมแบบเกษตรกรรมยังชีพ และในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ เพราะศิลปกรรมเหล่านี้ต้องเป็นหนึ่งเดียวกับวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรม คือมีเวลาว่างในการประดิษฐ์ และมีการผลิตศิลปกรรมเชิงศาสนาให้เหมาะสมกับสุนทรียะของชุมชน รวมทั้งแสดงลักษณะเป็นสังคมที่พึ่งพาตนเองเป็นหลัก

จากนั้นเมื่อสังคมโลกได้ประดิษฐ์ความรู้ในเชิงวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรม โดยเริ่มต้นจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 18 ทำให้ระบบเงินตราที่มีอิทธิพลเหนืออำนาจของศาสนาและจริยธรรม การพัฒนาสังคมให้ทันสมัยเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์อย่างไร้ขีดจำกัดทำให้เกิดแผนพัฒนาโดยอาศัยกลไกทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือชี้วัดความเจริญรุ่งเรือง ประเทศไทยในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลก จึงได้ทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เมื่อ ปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา แผนพัฒนาดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบการผลิตแก่ชุมชนในชนบททั่วไปรวมทั้งชุมชนวัดเวียงด้วย ชุมชนวัดเวียงจึงเดินตามแนวทางการพัฒนาสังคมให้ทันสมัย

ในเวลา 40 ปีที่ผ่านมา ทรัพยากรในชุมชนจึงถูกใช้ไปอย่างมากมาเพื่อแลกกับการสะสมเงินตราในสังคมเศรษฐกิจสากล ปัจจุบันชุมชนวัดเวียงไม่สามารถพึ่งทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อการดำรงชีวิตได้อีกต่อไป อาชีพชาววนาซึ่งเป็นพื้นฐานของชุมชนได้ยุติลงเพราะขาดแหล่งน้ำ ลำคลองไรชาที่เคยเป็นแหล่งน้ำสาขหลักก็ตื้นเขิน ระบบชลประทานก็ไม่มีน้ำเพียงพอ วิถีชีวิตชุมชนจึงหันมาพึ่งระบบเศรษฐกิจเงินตราแทนการพึ่งพาทุนทางสิ่งแวดล้อม ทำให้ความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจเป็นหลัก

ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนทั้งศิลปกรรมเชิงศาสนาและศิลปะพื้นบ้าน มีบริบทของความเชื่อแตกต่างจากแนวทางของการพัฒนาแบบทุนนิยม เพราะศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นมุ่งเน้นการพัฒนาทางจิตวิญญาณ ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม โดยการพึ่งพาอาศัย เคารพในคุณค่าซึ่งกันและกัน คุณค่าทางสุนทรียะจึงเป็นลักษณะทางนามธรรมที่ปลูกฝังอยู่ในวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ดังนั้นเมื่อบริบทของสังคมเกษตรกรรมและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมไม่ได้เป็นที่พึ่งพิงของชุมชนอีกต่อไป ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นจึงลดคุณค่าความสำคัญจากวิถีชีวิตชุมชน เพราะไม่สามารถร่วมสมัยและสร้างมูลค่าเพิ่มร่วมกับสังคมทุนนิยมได้

ABSTRACT

Title: A Change of Relationship between Cultural Arts and a Community 's Way of Life: A Case Study of Wat Wieng Community, Tambon Wieng, Amphoe Chaiya, Surat Thani

This study was made on the change of local cultural arts (this is specifically referred to religious works of art and local arts) which used to have relation to the way of life of people at Wat Wieng community. This place of arts left traces indicating that it was an agricultural community, where its people spent their lives in perfect harmony with the arts and culture in the locality. However, as time passed the developments needed to modernize the community have been making changes to the life of these people. The study thus aimed to reveal the fact that the relationship between the local cultural arts and the community itself changes upon the change of circumstance in the community.

The information was inquired through a study of document and research papers concerned. Field trips together with involvement in observation, in depth interview, as well as small-group gathering were also carried out to gain complete and reliable information. The facts providers were those who had been living in the community for around 60 – 80 years. These people, including such occupation groups as rice farmers, traders, community leaders, school teachers, local historians, and caretakers, were interviewed about these two subjects: 1) the local art and culture, 2) the change of way of life.

Following are the findings:

Art and culture in the locality used to be part of life. Art used to have part in developing their souls and leading the way of life. The local art was marked by the way

they fabricated kinds of tools to contextually suit the locality. The two types of art and culture contemporarily took place within the sustainable agriculture community in the abundantly natural surroundings. This is a normal circumstance because these arts can be harmoniously and uniquely produced only in the agricultural way of life—the condition when the community members can have ample time to create them. What is more, it is natural that these religious artifacts are brought about to esthetically suit the community and so will outstandingly reflect the type of self-supported society.

After the world society had its knowledge of sciences and industries, starting from the Industrial Revolution in Europe in the 18th century, the currency system became more influential than the power of religions and morality. To modernize the society to meet the endless human needs, people have created development plans applying economic mechanism as a standard gauge of prosperity of the society. Thailand, as part of the world's society, started its own National Plan of Economic and Social Development from 1961 on. The schemes have generally changed the structural system of the community production in the rural areas, including the Wat Wieng community. Inevitably, The Wat Wieng community has to follow the paved way to society of modernization all through the past 40 years. The community resource, undoubtedly, has been utilized for the purpose in exchange for the accumulation of wealth and currency in the economic society. Consequently, the Wat Wieng community of the present day cannot rely on its own resource to normally make a living of their own. Rice farming, which used to be a basis for the community economy had been ceased as the lack of water resource. The canals in Chaiya, which used to be the principle water resource of the Amphoe became shallow. Insufficient waster is available in the irrigation system of the district. The community members hence have to depend upon the economic currency system in stead of environmental assets. The relationship among the community members principally turns to be the type of economic exchange.

Community's art and culture, both religious and local, convey different beliefs from that of capitalism development. Local art and culture emphasize the development of mind; this in turn helps create relationship between humans and humans as well as humans and environment through the process of interdependency and mutual respect for values of each party. The esthetic value is therefore an abstract characteristic having been fostered in the old time's way of life. When the context of the agricultural society and natural surroundings can no longer be dependable in the community, the art and culture, too, become lessened in their value from the perspective of the present community. Their being unable to survive is probably due to the failure to add them up to any value in the day of capitalism.

สารบัญ

หน้า

กิตติกรรมประกาศ

บทคัดย่อ

สารบัญตาราง

สารบัญภาพ

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 1
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย 10
3. คำถามหลักในการวิจัย 10
4. ขอบเขตของการวิจัย 11
5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 11
6. นิยามศัพท์เฉพาะ 12

บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี ของการเปลี่ยนแปลงในสังคมโลก

ที่มีผลสืบเนื่องต่อสังคมไทยและส่งผลต่อศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

1. ต้นกำเนิดของแนวคิดการพัฒนา 13
2. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม 22
3. ทฤษฎีทางสังคม 30
4. การพัฒนาประเทศโดยกำหนดเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 42
5. แนวคิดของนักวิชาการอนาคตนิยมสำหรับสังคมไทย 52
6. แนวความคิดการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น 54
7. ประวัติความเป็นมาของจังหวัดสุราษฎร์ธานี 70
8. บริบทของชุมชนไชยา 75

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

1. การคัดเลือกชุมชน 89
2. การค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 90
3. การเก็บข้อมูลภาคสนาม 91
4. เครื่องมือในการเก็บข้อมูล 92
5. กลุ่มผู้ให้ข้อมูล 93

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
6. การตรวจสอบข้อมูล	93
7. การวิเคราะห์ข้อมูล	94
8. การนำเสนอข้อมูล	94
บทที่ 4 ประวัติศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นชุมชนวัดเวียง ที่สัมพันธ์กับอาณาจักรศรีวิชัย	
1. ทำเลที่ตั้งของชุมชน	96
2. ลักษณะแผ่นดินรอบอ่าวบ้านคอน	97
3. เครื่องมือศุคหินรอบอ่าวบ้านคอน	98
4. มนุษย์รอบอ่าวบ้านคอนก่อนชาวอินเดียจะเข้ามา	98
5. การเข้ามาของชาวอินเดีย	99
6. ดินแดนรอบอ่าวบ้านคอนในสมัยศรีวิชัย	101
7. ข้อถกเถียงเรื่องอาณาจักรศรีวิชัย	102
8. ศิลปะทางพุทธศาสนาแบบมหาสถาน	104
9. ประติมากรรมพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร	106
10. สถาปัตยกรรมมหาสถาน	107
11. ภาพจิตรกรรมปริศนาธรรม	108
12. ศิลปะพื้นบ้าน	109
บทที่ 5 บริบทชุมชนวัดเวียง	
1. ชาวนา การแตกเปลี่ยน และการเปลี่ยนแปลง	123
2. วิถีชีวิตชาวนาแถบทุ่งไชยา	131
3. ความสัมพันธ์ระหว่างเทือกเขาทางทิศตะวันตกกับชาวนาในชุมชนวัดเวียง	144
4. พัฒนาการของชุมชนจากทุ่งนามาเป็นเมือง	148
บทที่ 6 วิเคราะห์ผลการวิจัย	
1. ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับศิลปกรรมของชุมชนวัดเวียง	165
2. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของชุมชนกับผลในทางการเปลี่ยนแปลงคุณค่า และหน้าที่ของศิลปกรรมชุมชน	178
3. สรุปสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม กับวิถีชีวิตชุมชน	185

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 7 สรุปผลการวิจัย	
1. ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนได้พัฒนาขึ้นจากโครงสร้างของสังคม ในสังคมแบบเก่า (ก่อน 200 ปีที่ผ่านมา) มีแบบแผนของสิ่งแวดลอม และศาสนาเป็นโครงสร้างหลัก	186
2. การพัฒนาสังคมของประเทศตะวันตกและมีผลต่อชุมชนต่าง ๆ ทั่วโลก รวมทั้งชุมชนวัดเวียงค้าย	188
3. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนและผลที่มีต่อศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น	190
บรรณานุกรม	193
ภาคผนวก ก ประมวลภาพศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น	198
ภาคผนวก ข ประมวลภาพการจัดกิจกรรมวงประชุมกลุ่มย่อย	203
ประวัติผู้วิจัย	206

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1 แสดงเป้าหมายด้านการเจริญเติบโตและการกระจายรายได้ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	46
ตารางที่ 3.1 แสดงกลุ่มอาชีพและจำนวนผู้ให้ข้อมูล	93

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 แผนที่แสดงการเดินทางของอารยธรรมอินเดียสู่สุวรรณภูมิ	113
ภาพที่ 2 แผนที่แสดงการเข้ามาของอารยธรรมอินเดียสู่คาบสมุทรมอิน ไคจีน	114
ภาพที่ 3 แผนที่แสดงการเดินทางจากกะทู้ป่ามายังไชยา	115
ภาพที่ 4 แผนที่แสดงที่ตั้งอำเภอไชยา	116
ภาพที่ 5 แผนที่แสดงพื้นที่ตำบลเวียง	154
ภาพที่ 6 แผนที่ชุมชนวัดเวียงแสดงเส้นทางของลำคลองไชยา และสภาพชุมชนในปัจจุบัน	155
ภาพที่ 7 ภาพประติมากรรมพระอวโลกิเตศวร	117
ภาพที่ 8 ภาพเจดีย์แบบศรีวิชัยวัดพระบรมธาตุไชยา	117
ภาพที่ 9 เจดีย์แบบศรีวิชัยบริเวณวัดหลง	118
ภาพที่ 10 ภาพเจดีย์แบบศรีวิชัยบริเวณวัดแก้ว	118
ภาพที่ 11 ภาพปริศนารธรรมในสมุคช้อย	119
ภาพที่ 12 ภาพศิลปะพื้นบ้าน	120
ภาพที่ 13 ภาพชานาควังเคิมของชุมชน	156
ภาพที่ 14 ภาพบ้านชานา	156
ภาพที่ 15 ภาพชั่งข้าว	157
ภาพที่ 16 ภาพทุ่งหญ้าที่เคยเป็นทุ่งนามาก่อน	157
ภาพที่ 17 ภาพน้ำคั้นเงินในหน้าแดงของเขื่อนท่าหัก	158
ภาพที่ 18 ภาพแนวสันเขื่อนท่าหัก	159
ภาพที่ 19 ภาพคอนท้ายเขื่อนท่าหัก	159
ภาพที่ 20 ภาพอาคารพาณิชย์เก่าเมื่อครั้งเริ่มเข้าสู่ตั้งคมเศรษฐกิจ	160
ภาพที่ 21 ภาพอาคารพาณิชย์ที่เคยเป็นโรงสีเก่า	160
ภาพที่ 22 ภาพชุมชนบริเวณสถานีรถไฟไชยา	161
ภาพที่ 23 ภาพบริเวณสี่แยกท่าโพธิ์	161
ภาพที่ 24 ภาพสถานีรถไฟตลาดไชยา	162

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น จัดว่าเป็นความรู้ที่มีอยู่ในทุกชุมชนทั่วโลก ความแตกต่างกันของ ศาสนา ความเชื่อ สิ่งแวดล้อม และการแก้ปัญหาในสภาพพื้นที่แต่ละแห่งย่อมพัฒนาเป็นความรู้อัน เป็นที่พึงทั้งด้านประโยชน์ใช้สอยทางร่างกาย และเป็นประโยชน์ทางจิตใจไปในคราวเดียวกัน ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งบ่งบอกความคิด ความเชื่อของการจัดการความรู้ระหว่างมนุษย์กับ สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นจึงไม่ใช่สิ่งมีขอบเขตเฉพาะวัตถุ และระบบสุนทรียภาพเท่านั้น ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นย่อมกินความถึงระบบโครงสร้างของสังคมทั้งศาสนา เศรษฐศาสตร์ สังคม วิทยาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ ฯลฯ ความรู้ทั้งหมดได้พัฒนาจนสัมพันธ์กันทุกมิติ เป็นแต่เพียงว่าเราจะ ถอดรหัสความรู้เหล่านั้นจากศิลปวัฒนธรรมได้อย่างไร (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2543 : 50) เราอาจเริ่ม ถอดรหัสของศิลปวัฒนธรรมได้ตามลำดับดังนี้

ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับความเชื่อก่อนเกิดศาสนาหลัก

เราอาจคิดว่ามนุษย์มีความเชื่อเพียงในศาสนาหลักเพียงไม่กี่ศาสนาอย่างพุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์ เท่านั้น แต่แท้ที่จริงแล้วศาสนาต่าง ๆ กระจายตัวอยู่ทั่ว ๆ ไป แต่อาจไม่มีศาสดาชัดเจน ไม่มีคัมภีร์เป็นลายลักษณ์อักษร แม้แต่ศาสนาหลักก็เพิ่งพัฒนาคัมภีร์ขึ้นในภายหลัง ความเชื่อในเรื่อง สิ่งเหนือธรรมชาติ เพียงลดความหวาดกลัวในจิตใจ และจากจิตใจที่สามารถเชื่อมโยงมาถึงการ ประกอบอาชีพในชีวิตประจำวันด้วย ความเชื่อเช่นนี้มักเกิดจากความหวาดกลัว ความเว้งว้างไร้ที่พึ่ง กังขาจากธรรมชาติทั้งหลายช่วยเร่งให้มนุษย์คิดหาทางป้องกันความหวาดกลัวจากการสูญเสียมากยิ่งขึ้น การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็นจึงเกิดขึ้น เป็นแต่เพียงว่าเราไม่ได้เรียกว่าศาสนาเป็นแต่เพียง ความเชื่อที่แตกต่างกัน ความเชื่อเหล่านี้จะเคารพได้ทั้งธรรมชาติและบุคคลสำคัญ เช่น นักบวช นักปราชญ์ รวมทั้งดวงอาทิตย์ ภูเขา ทะเล แม่น้ำ ที่มาของความเคารพนับถือทั้งหลายย่อมสัมพันธ์ กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวเช่น ชาวประมงก็จะเคารพเกาะแก่ง ก้อนหิน ที่มีรูปร่างประหลาด เพื่อเป็น เครื่องยึดเหนี่ยวยามที่ออกเรือหาปลาแล้วมีแต่ความเว้งว้างอย่างน้อยก็สามารถรับรู้ได้ว่ามีบางสิ่งคอย ค้ำครองอยู่ ความเชื่อเช่นนี้อาจมองในมุมวิทยาศาสตร์อาจกลายเป็นเรื่องเหลวไหล แต่สำหรับความรู้ ในด้านวัฒนธรรมแล้วถือว่ามีความสำคัญ เพราะมันเป็นความรู้ที่รักษาคุณภาพทางจิตใจไว้อย่างเหนียว แน่น เมื่อมีความปลอดภัยทางจิตแล้วมนุษย์ก็จะดำรงชีวิตได้อย่างอิสระ เพราะได้สร้างความรู้

ชนิดหนึ่งไว้คุ้มครองตนเองแล้ว หากถึงแม้ว่าตนเองจะประสบอันตรายจนถึงแก่ความตาย ก็ไม่ได้โทษสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าไม่ได้คุ้มครอง แต่กลับเห็นว่าเป็นอุบัติเหตุสุดวิสัยของการปกป้อง ความเชื่อเหล่านี้จึงเกิดขึ้นทุกหนแห่งแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับสภาพของสิ่งแวดล้อม คนที่อาศัยในพื้นที่ภูเขาที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับขุนเขา เกี่ยวกับป่าไม้ คนที่อยู่ใกล้กับแม่น้ำก็เชื่อเรื่องเจ้าแม่คงคา เชื่อเรื่องพญานาค บางชุมชนได้พัฒนาขึ้นเป็นประเพณีใหญ่ มีคนมาเข้าพิธีเป็นจำนวนมาก เพื่อแสดงความสักการะและขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น แม้มันสังคมปัจจุบันวัฒนธรรมเช่นนี้ก็ยังไม่ได้หายไปกับการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ ความเชื่อเรื่องธรรมชาติ ทั้งภูเขา แม่น้ำ พืช บุคคลยังคงทอต่อมาถึงปัจจุบัน และความเชื่อเหล่านี้มักมีประโยชน์มากกว่ามีโทษ เพราะเห็นว่าธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยดูแลอยู่ ต่างจากสังคมอุตสาหกรรมและวิทยาศาสตร์ที่มองแม่น้ำเป็นเพียงที่ถ่ายเทของเสีย มองต้นไม้ใหญ่เป็นเพียงเฟอร์นิเจอร์ มองท้องฟ้าเป็นแหล่งถ่ายเทมลพิษจากโรงงาน ดังนั้นการประกอบธุรกิจแบบหวังกำไรเป็นหลัก ไม่เพียงแต่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเท่านั้น ยังทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เป็นประโยชน์ต่อวิถีชีวิตของชุมชนด้วย ในความเป็นจริงจะเรียกว่า วัฒนธรรมนั้นเป็นของดั้งเดิมก็ไม่ถูกต้องนัก เพราะเราใช้กาลเวลาเป็นตัววัด หากไม่คิดเรื่องกาลเวลาตามการเปลี่ยนแปลงของร่างกายมนุษย์ วัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตก็จะไม่ถูกเรียกว่าดั้งเดิมหรือวัฒนธรรมใหม่ ผู้วิจัยเห็นว่าอันไหนที่ยังใช้ประโยชน์ได้อยู่ไม่ควรจะกำหนดว่าเก่าหรือใหม่ตามการเปลี่ยนแปลงของอายุคนเรา (กิริติ บุญเจือ. 2546 : 69-73)

การเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นทั้งส่วนหนึ่งของการอยู่ร่วมกัน ทั้งการปกครอง การกำหนดกฎหมายตามประเพณี เป็นทั้งเศรษฐศาสตร์ เป็นทั้งการแพทย์ ศาสนา ปรัชญา และศิลปะ มนุษย์ในยุคนี้เมื่อเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วก็ได้สร้างศิลปะขึ้นทั้งในด้านของประโยชน์ใช้สอยและในมิติของการเป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณ การสร้างศิลปะขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยจะพบมากในศิลปะพื้นบ้าน หมายถึง สร้างศิลปะขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น เครื่องมือด้านการเกษตร เครื่องมือดักจับสัตว์ เครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องนุ่งห่ม แต่กระนั้นก็ยังแฝงความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไว้ด้วย โดยใช้อย่างรู้คุณค่าไม่ฟุ่มเฟือยโดยไม่จำเป็น การผลิตสินค้าพื้นบ้าน (OTOP) แบบอุตสาหกรรมจึงไม่เกิดขึ้น ส่วนใหญ่เป็นการประดิษฐ์เพื่อใช้เอง ไม่ใช่ผลิตเพื่อจำหน่าย ดังนั้นเมื่อชีวิตผูกพันอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติ การใช้สิ่งของเหล่านั้นจึงกระทำอย่างระมัดระวัง และเก็บรักษาไว้ใช้ในระยะยาวด้วย สิ่งแวดล้อมที่ยังคงอยู่จึงให้ประโยชน์ด้านคุณภาพชีวิตด้วย การรักษาธรรมชาติจึงเหมือนกับการรักษาชีวิตของตนเองไว้ด้วย นอกจากเครื่องใช้ใน ครัวเรือนแล้ว เครื่องดักจับสัตว์ก็ได้แฝงความเชื่อเรื่องความพ้อเพียงไว้ด้วย โดยสร้างเครื่องมือขนาดเล็กจับสัตว์ได้พอประมาณเท่าที่จะบริโภคได้ในแต่ละคราว ยังไม่เกิดความรู้สึกรังเกียจเก็บสะสมไว้ในปริมาณมาก ๆ นอกจากนั้นเครื่องใช้ด้านการเกษตร ซึ่งส่วนใหญ่ใช้วัสดุจากธรรมชาติ และยังเชื่อต่อไปอีกว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิงสถิตอยู่ในเครื่องมือเหล่านั้นด้วย จะเห็นได้ว่ามิติของการเคารพสิ่งที่ให้ประโยชน์แก่ชีวิต

ยังมีอยู่เป็นจำนวนมาก เรียกว่า เห็นสิ่งอื่นมีชีวิตเช่นเดียวกับมนุษย์ การจะเบียดเบียนใช้งานผู้อื่นจึงเต็มไปด้วยความเคารพ นอกจากมนุษย์จะประดิษฐ์เครื่องใช้ในครัวเรือนและเครื่องใช้เพื่อการเกษตรแล้ว มนุษย์ยังประดิษฐ์สิ่งของเพื่อตอบสนองความเชื่อเรื่องสิ่งเบื่องบน บางคราวเป็นภาพแกะสลักจากไม้หาซาก บางคราวเป็นประติมากรรมตามจินตนาการของหมอผี บางคราวเป็นการแสดงเพื่อบูชาสิ่งที่มองไม่เห็น ผลงานศิลปะนี้เป็นนามธรรมเหล่านี้ ช่วยให้จินตนาการของสิ่งนามธรรมเกิดเป็นรูปธรรมขึ้นมาได้ นอกจากนั้นคุณค่าของสิ่งเหล่านี้มักมีอิทธิพลมากกว่าศิลปะที่เป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ระบบคุณค่ามันได้ฝังรากลึกเป็นวิถีชีวิตชุมชน มีการบูชากันจนเป็นประเพณี ความเชื่อทางสังคม เศรษฐกิจ กฎหมาย จนเผ่า ก็ถูกเคล้าอยู่ในผลงานศิลปะเหล่านี้ แต่ในสภาพปัจจุบัน ศิลปะนามธรรมเหล่านี้ได้ลดทอนคุณค่าลง เป็นแค่เพียงเศษอิฐ เศษไม้ ที่ควรรนำมาสร้างบ้านเรือน ยังมีประโยชน์เสียกว่า ความคิดเช่นนี้ไม่ใช่สิ่งเล็ก ๆ ที่ควรมองข้าม เพราะมันจะผูกพันกลายเป็นวัฒนธรรมใหม่ที่เชื่อในสิ่งที่เห็นด้วยตาเท่านั้น และเชื่อโดยการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น ถึงแม้จะเชื่อในสิ่งที่พิสูจน์ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ยังเป็นวิทยาศาสตร์เพื่อตอบสนองความต้องการส่วนตัวของมนุษย์เท่านั้นเอง ซึ่งตรงกันข้ามกับศิลปะทางจิตวิญญาณที่ผลิตขึ้นมาเพื่อส่วนรวม เพื่อคนในชุมชนจะได้ใช้ความเชื่อเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิต การจัดระเบียบของสังคมจึงมีการปล่อยที่ว่าง ให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ทำหน้าที่ในการสอบสวนคุณค่าทางศีลธรรมไปในคราวเดียวกัน เนื่องจากรูปเคารพเหล่านั้น เป็นของมวลชนไม่ได้เป็นของคนใดคนหนึ่ง คนในชนเผ่าจึงมีโอกาสเข้าถึงศีลธรรมในรูปเคารพได้ แต่วิทยาศาสตร์กลายเป็นลิขสิทธิ์ส่วนตัวของผู้คิดค้น ปัญหาของวิทยาศาสตร์จึงเกิดจากตัวของวิทยาศาสตร์ที่คิดเพื่อคนส่วนน้อยนั่นเอง ศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่นจึงสร้างขึ้นในฐานะของสัญลักษณ์ของชุมชน ชุมชนเป็นผู้ร่วมกันประดิษฐ์ความเชื่อเหล่านี้ขึ้นมาแล้วก็ร่วมกันใช้ประโยชน์ทั้งเป็นที่พึ่งทางร่างกายและจิตใจ

ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในยุคที่เกิดศาสนาหลัก ๆ ขึ้น

ในยุคนี้วิถีชีวิตของมนุษย์แตกต่างจากความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติ เปลี่ยนแปลงจากความหวาดกลัวเป็นพลังของการแสดงออกในเรื่องบุญ การลดความเชื่อเรื่องความหวาดกลัวจากภัยธรรมชาติมาเป็นการทำหน้าที่โดยการทำบุญ โดยเชื่อว่าโลกหน้าหลังจากเสียชีวิตแล้วผลบุญเหล่านั้นจะติดตามไป แล้วบุญเหล่านั้นจะสามารถทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น มนุษย์แทนที่จะสร้างผลงานศิลปะเพื่อลดทอนความหวาดกลัว ผลงานศิลปะกลับสะท้อนภาพของคำสอนในศาสนา และคำสอนในศาสนาก็จะเป็นสิ่งกำกับชีวิตอีกต่อหนึ่ง ในยุคนี้ศิลปวัฒนธรรมทางศาสนากลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สืบเนื่องอยู่กับศาสนา ศิลปินกลายเป็นคนสำคัญของชุมชน เพราะสามารถจินตนาการคำสอนทางนามธรรมของศาสนาให้เห็นเป็นรูปธรรมได้ ศิลปะทางจิตวิญญาณคุณจะมีบทบาทมากเป็น

พิเศษ เพราะศาสนาเชื่อว่าจิตวิญญาณจะสามารถควบคุมพฤติกรรมของร่างกาย ซึ่งก็มีส่วนจริงอยู่มาก เพราะความรู้สึกนั่นเองที่มีอิทธิพลในการสื่อสารให้มนุษย์มีชีวิตตามการตัดสินใจค่าของความรู้สึก ศิลปะจึงถูกใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารจินตนาการของศาสนา พระพุทธรูปไม่ได้เป็นแค่คินเหนียวธรรมดา แต่กลายเป็นของขลังอันเป็นตัวแทนของศาสนา ภาพแกะสลักไม้ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ได้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความเชื่อทางศาสนาอย่างเข้มข้น คตินิยมการสร้างผลงานศิลปะก็เชื่อมโยงกับความเชื่อทางศาสนาอย่างไม่ขาดสาย ศิลปินจึงไม่นิยมเซ็นชื่อตนเองไว้ในผลงานศิลปะทางศาสนา เพราะเชื่อว่าการทำความดีไม่จำเป็นต้องมีสิ่งตอบแทน การนำหลักทางศาสนาถือเป็นหน้าที่อันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งไม่ได้เกิดเฉพาะศิลปินในพุทธศาสนาเท่านั้น แต่เกิดขึ้นกับศิลปินทั่วโลก การสื่อความหมายด้วยผลงานศิลปะเชิงศาสนาจึงเป็นประติมากรรมของชุมชนไปในตัว วัดจึงเป็นศูนย์รวมของทุก ๆ สิ่ง องค์ความรู้ทั้งหลายรวมอยู่ในความเชื่อทางศาสนาทั้งสิ้น วิถีชีวิตของคนในชุมชนมีศาสนาเป็นบรรทัดฐาน การนำไปจากจารีตของศาสนาถึงแม้จะไม่มีบทลงโทษทางกฎหมายแต่โทษทางจิตวิญญาณนั้นเข้มข้นกว่า กฎหมายนั้นอาจมีข้อยกเว้นได้ แต่ศาสนานั้นการกระทำความผิดนั้นไม่มีข้อยกเว้น ผู้กระทำช่อมรู้ได้ด้วยการสำนึก (กิริติ บุญเจือ. 2546 : 73-74)

นอกจากนั้นสถาปัตยกรรมทางศาสนายังแสดงความสัมพันธ์ของแต่ละศาสนา ให้เห็นว่าไม่ได้แยกจากกันแต่อย่างใด สถาปัตยกรรมทางศาสนาในประเทศไทยได้สร้างขึ้นเคียงข้างกันอย่างเป็นเรื่องปกติ สถาปัตยกรรมศาสนาแบบพุทธ มัสยิดแบบอิสลาม และโบสถ์ของศาสนาคริสต์สามารถสร้างใกล้ชิดกันได้ แม้จะอยู่ในชุมชนใกล้เคียงกัน นับถือกันคนละศาสนา แต่ไม่มีปัญหาเรื่องของความขัดแย้งด้านความเชื่อ ลักษณะประนีประนอมเช่นนี้เป็นการอธิบายศิลปะโดยผ่านการตีความว่า แม้หลักปฏิบัติของแต่ละศาสนาจะต่างกันแต่จุดมุ่งหมายของศาสนานั้นไม่แตกต่างกันมากนัก เพราะเดิมทีมนุษย์ไม่ได้มีศาสนามาก่อน ศาสนาเป็นแค่เพียงการค้นหาว่า ความจริงแท้ของชีวิตควรเป็นเช่นไร มนุษย์อาจใช้วิธีการเข้าถึงความจริงแท้ดังกล่าว แต่จุดหมายนั้นไม่ห่างไกลกันมากนัก ซึ่งจะสังเกตได้ว่าแต่ละศาสนาก็มีความเชื่อเรื่องโลกหน้าประกอบคำสอนอยู่เสมอ อย่างน้อยก็เชื่อกันว่าทำบุญเพื่อโลกหน้า ศิลปะในยุคนี้จึงเป็นสัญลักษณ์ของชุมชน สร้างขึ้นเพื่อให้ประชาชนได้ตระหนักว่า ควรทำหน้าที่ตามบทบัญญัติของศาสนาอย่างเคร่งครัด ศิลปะจึงมีส่วนในการจัดระเบียบของสังคม ผ่านภาพจิตรกรรมบนฝาผนังบ้าง สถาปัตยกรรมของศาสนาบ้าง ศิลปะจึงเหมือนเป็นสะพานเชื่อมระหว่างโลกของศาสนากับโลกมนุษย์ ศิลปะจึงกลายเป็นจริยธรรมในชุมชน

ศิลปกรรมในยุคนี้ทำหน้าที่ให้สุนทรียภาพความงามและให้ความจริงแท้ไปพร้อม ๆ กัน การดูภาพ ดูงานประติมากรรมที่แสดงออกสามารถทำให้คนในชุมชนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามแนวทางของศาสนาได้ จะสังเกตได้ว่าศิลปะยังเป็นผลผลิตของมวลชนอยู่ วิถีชีวิตของผู้ที่นับถือศาสนาก็เป็นวิถีชีวิตเพื่อมวลชน หมายถึง ศาสนาสอนเรื่องการให้การกำจัดกิเลส สอนเรื่องระบบการพึ่งพาของสิ่งมีชีวิต สอนเรื่องหน้าที่ที่ควรทำ ศิลปะจึงมีบทบาทมากในการจำลองภาษาธรรมะให้เป็นภาษาภาพ

ส่วนศิลปะเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันก็ยังได้รับคตินิยมทางศาสนาเป็นเครื่องกำกับอยู่ ทั้งการพึ่งตนเอง ความอดทน ความพอเพียง เครื่องใช้ไม้สอยทั้งหลายนอกจากประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้งานแล้วยังแฝงเร้นความเคารพในธรรมชาติและธรรมะในการครองชีวิตไปในคราวเดียวกัน วิธีของการเกษตรจึงยังเป็นระบบการผลิตแบบยั่งยืน ไม่ก้าวกระโดดเพื่อหวังกำไรอย่างรวดเร็ว เพราะอย่างน้อยก็มีศาสนาคอยกำกับอยู่ สภาพดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นว่าศิลปวัฒนธรรม ศาสนา การประกอบอาชีพ การเกษตร ความสัมพันธ์ทางสังคม ล้วนแล้วมีความเชื่อมโยงกัน แม้เราจะมองภาพไม่เห็นโดยชัดเจน แต่ก็อาจจะสังเกตจากผลงานศิลปะได้ว่า ยังคงความประณีตงดงาม มีวิธีการผลิตแบบไม่รีบเร่ง ความวิจิตรของผลงานศิลปะจึงยังทรงคุณค่าจนถึงปัจจุบัน ซึ่งถ้าหากเปรียบเทียบกับการสร้างผลงานศิลปะในศตวรรษปัจจุบัน จะเห็นว่ากรอบของสังคมได้สร้างความเชื่อใหม่ว่าความเร็วเท่านั้นที่จะเป็นเครื่องวัดความสำเร็จ การประดิษฐ์ประคองสภาพจิตใจที่เอื้อกันข้อมไม่ปรากฏให้เห็นมากนัก การทำงานศิลปะไม่ว่าในเชิงของศิลปะพื้นบ้าน หรือศิลปะเชิงศาสนาจึงเป็นการฝึกสภาพจิตใจศิลปินไปพร้อม ๆ กัน

ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในศตวรรษวิเศษ

วิทยาศาสตร์ได้สร้างปรากฏการณ์ใหม่แก่ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เนื่องจากว่าศิลปะในแบบดั้งเดิมหรือแบบที่ยึดโยงอยู่กับศาสนา ล้วนแล้วแต่สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทั้งร่างกายและจิตใจของมนุษย์ทั้งสิ้น การสร้างผลงานศิลปะจึงคลุกเคล้าความเชื่อของสังคมแต่ละยุคเอาไว้ด้วย แต่ศิลปวัฒนธรรมในศตวรรษวิเศษ มนุษย์ได้เปลี่ยนความเชื่อใหม่จากที่เคยลดความหวาดกลัวด้วยศาสนา มนุษย์หันมาลดความหวาดกลัวด้วยวิทยาศาสตร์แทน โดยพยายามพิสูจน์ให้เห็นว่าการค้นคว้าทดลองที่พิสูจน์ได้ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เท่านั้นจึงน่าเชื่อถือได้ กระบวนการทางความคิดเช่นนี้จึงมีความแตกต่างกันกับวิธีคิดแบบศิลปวัฒนธรรม ศาสนา ปรัชญา และความเชื่อเรื่องลี้ลับลึกลับในธรรมชาติ เพราะความเชื่อก่อนวิทยาศาสตร์มักอาศัยศรัทธา และจินตนาการหรือความคิดเห็นจากปรากฏการณ์แล้วตีความเป็นความรู้ เช่น การสร้างรูปเคารพต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่เกิดจากการตีความทั้งสิ้น การตีความเหล่านั้นอาจจะแตกต่างกันได้ตามสติปัญญาและสภาพแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนจึงแตกต่างกันเพราะสภาพแวดล้อมและความเชื่อ แต่วิทยาศาสตร์เป็นชุดความเชื่อที่พิสูจน์ได้เหมือนกันหมด พิสูจน์จึงได้โดยไม่จำกัดสถานที่และเวลา ความแตกต่างของการพิสูจน์ให้เห็นชัดเจนด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ จึงบดบังความเชื่อระบบอื่นโดยไม่ได้ตั้งใจ นอกจากนั้นวิทยาศาสตร์ก็พิสูจน์ไปไม่ถึงความเชื่อของศาสนา วิทยาศาสตร์ติดอยู่แต่มองเห็นได้ แต่ศิลปวัฒนธรรมศาสนาอยู่นอกเหนืออาณาเขตของการมองเห็น เป็นแต่เพียงการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส

แต่ที่สำคัญที่สุด คือ วิทยาศาสตร์ไม่จำเป็นต้องมีจริยธรรมและศาสนาเกาะติดอยู่ด้วย เพราะ วิทยาศาสตร์ไม่สามารถเข้าใจในพระเจ้าหรือศาสดาในเชิงนามธรรมได้ จริยธรรม ศาสนา และ วิทยาศาสตร์จึงมักไม่ได้ไปด้วยกัน วิทยาศาสตร์จึงมักสร้างขึ้นด้วยลักษณะทางปัญญา ส่วน ศิลปวัฒนธรรมมักสร้างขึ้นด้วยศรัทธาของมวลชน อย่างไรก็ตามแม้คนในยุควิทยาศาสตร์จะพัฒนา เทคโนโลยีก้าวหน้าสักปานใด ก็ยังหนีไม่พ้นความหวาดกลัวไปได้ ความหวาดกลัวเกิดจากความกลัว ภัยธรรมชาติ กลายเป็นความหวาดกลัววิทยาศาสตร์ว่าจะก่อผลร้ายพอกับประโยชน์ทางด้านการ อำนวยความสะดวก

ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในยุควิทยาศาสตร์ จะมีบทบาทน้อยมากต่อความเชื่อของชุมชน ชุมชนหลงลืมศิลปวัฒนธรรมและศาสนา ประเพณีและหีบฉวยวิทยาศาสตร์เพื่ออำนวยความสะดวก ในชีวิต ชุมชนเริ่มเห็นว่าวิทยาศาสตร์จะลดความหวาดกลัวดังที่แล้วมา เช่น เชื้อนอาจป้องกันภัย ธรรมชาติได้ การตัดต่อพันธุกรรมอาจทำให้ชีวิตเป็นอมตะได้ ความรู้ทางการแพทย์อาจยืดอายุได้ หรือแม้กระทั่งหากสิ่งแวดล้อมในชุมชนหมดไปก็ย้ายไปอยู่ในโลกใบใหม่ได้ การตีความธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมได้นิยามกันใหม่ โดยไม่ต้องตระหนกกว่าอะไรจะสิงสถิตอยู่ในแม่น้ำ ไม่ต้องหวาดกลัวว่า อะไรจะปกปักษ์รักษาคนไม้ใหญ่ ไม่ต้องกลัวว่าภูเขาจะเป็นที่ตั้งสถิตของเทพองค์ใด เพราะสิ่งเหล่านี้ อยู่นอกเหนือการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์สามารถสร้างสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้นมาได้ ความ สัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่ใช้การบัญชีศึกษาเอาไว้มาก ๆ เพื่อคอยจับความไม่ซื่อสัตย์ของมนุษย์ การตีความด้วยความคิดทางวิทยาศาสตร์ วัตถุประสงค์ทำให้ความเชื่อเรื่องศิลปวัฒนธรรมลดความสำคัญลง ซึ่งแท้ที่จริงแล้วทั้งวิทยาศาสตร์กับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นก็สามารถเดินทางร่วมกันได้ หากสกัด ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นในชุมชนมาใช้ แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ การตีความสังคมกลับทำให้เกิด ภาพของสองขั้วแตกต่างกัน แล้วต้องการให้เลือกข้างใดข้างหนึ่งโดยเห็นว่าประเพณีศิลปวัฒนธรรม เป็นเรื่องถ้าหลัง วิทยาศาสตร์เป็นความทันสมัย การตีความเช่นนี้มีแต่จะทำให้เกิดความขัดแย้ง เพิ่มขึ้น ซึ่งแท้ที่จริงแล้ว ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศิลปวัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชนก็เป็น วิทยาศาสตร์เช่นกัน เพียงแต่ศิลปวัฒนธรรมและศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ทางจิตวิญญาณมากไปหน่อย ส่วนวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีก็มีไสยศาสตร์เจือปนอยู่ไม่น้อย หมายถึงความไม่รู้มากมายที่อยู่เหนือ อาณาจักรของวิทยาศาสตร์ ดังนั้นเราไม่ควรแยกแยะระหว่างศิลปวัฒนธรรมกับวิทยาศาสตร์ แต่ควร ตั้งคำถามใหม่ว่า ความรู้แบบใดจะก่อประโยชน์ให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ รวมทั้งธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมด้วย การมองในมิติทางจิตวิญญาณหากยังรักษาความสมดุลของชีวิตอยู่ได้ก็คงไม่เสียหาย แต่อย่างใด ทั้งศิลปวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์หากหีบสิ่งที่ เป็นประโยชน์มาใช้สามารถส่องทางให้กัน และกันได้ แต่ความจริงไม่ได้เป็นเช่นนั้น เพราะมนุษย์หลงใหลวิทยาศาสตร์เพื่อสนองความ สะดวกสบายจนหลงลืมความสัมพันธ์ทางจิตวิญญาณ ซึ่งศิลปะสามารถสัมผัสได้ด้วยความรู้สึก ไม่ อาจตีค่าเป็นวัตถุได้ (ศ. ศิวลักษณ์. 2547 : 97)

ในส่วนของศิลปะพื้นบ้านที่ชุมชนได้ประดิษฐ์เพื่อการใช้สอย นับว่าเป็นด้านถนัดของ วิทยาศาสตร์มาก เพราะระบบการผลิตได้คิดค้นวัสดุใหม่เข้ามาแทนเครื่องใช้พื้นบ้านที่ประกอบด้วย วัสดุตามธรรมชาติ ที่สำคัญไม่ต้องเสียเวลาประดิษฐ์ประกอบด้วยมือตนเอง เพียงแต่มีเงินก็สามารถ ไปแลกเปลี่ยนได้ ถึงประดิษฐ์ในอดีตจึงมีค่าตอบในเชิงคุณค่าลดลงด้วย เพราะไม่ได้ประดิษฐ์ด้วย ตนเอง จากความเหนื่อยยาก ความผูกพันกับสิ่งของเครื่องใช้เหมือนในอดีตจึงหายไป เครื่องใช้ พื้นบ้านที่เคยมีชีวิตจิตใจ หมายถึงคุณค่าที่ได้รับการเคารพในฐานะที่ช่วยอำนวยความสะดวก ระบบ การผลิตด้วยกรรมวิธีทางวิทยาศาสตร์ ทำให้ผลิตได้เป็นจำนวนมากและมีความแตกต่างของแต่ละชิ้น น้อยมาก ซึ่งแตกต่างจากศิลปะพื้นบ้านที่แต่ละชิ้นจะมีความแตกต่างกันเพราะผลิตได้ครั้งละชิ้นเดียว เท่านั้น คุณค่าของสิ่งของเครื่องใช้ลดระดับลงเหลือแต่เพียงคุณค่าในระดับทาสที่พร้อมจะโยนทิ้งและ ซื่อใหม่ได้ในราคาถูก ความคิดเหล่านี้มันจะไม่เพียงแต่ฝังอยู่ในสิ่งของเท่านั้น มันยังลามมาถึงระบบ คิดของสังคมด้วย การใช้แรงงานที่เคยเป็นระบบการลงแขกเอาแรงเพื่อเก็บบุญคุณไว้แลกเปลี่ยนกัน ลด ระดับเหลือเพียงข้าทาสที่ซื้อได้ด้วยเงิน และไม่มีผลทางด้านจิตใจ ด้วยเหตุการณ์เช่นนี้มนุษย์จึงมี ความสัมพันธ์กันแบบใหม่ โดยใช้เงินเป็นสื่อกลางความผูกพันนอกเหนือจากการแลกเปลี่ยนโดย ระบบเงินตราจึงขาดหายไป การผลิตแบบวิทยาศาสตร์อุตสาหกรรมจึงแยกแยะระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค ออกจากกัน ผู้ผลิตจึงไม่ต้องรับผิดชอบต่อผู้บริโภค เพราะไม่ได้ผลิตเพื่อใช้เอง การเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์ในมิติของศิลปะพื้นบ้าน ยังสามารถเชื่อมโยงไปถึงมิติอื่น ๆ ได้ดังนี้ ทั้งด้านการพัฒนา โดยผู้คิดวางแผนพัฒนาไม่ได้เป็นผู้มีความรู้ในมิติด้านความสัมพันธ์ในชุมชน แผนพัฒนาจึงไม่ตรงกับสิ่งแวดล้อมตามลักษณะของท้องถิ่น กฎหมายก็มิได้เข้าใจวิถีชีวิตความแตกต่างของธรรมเนียม ของชุมชน นักกฎหมายเติบโตมาจากสภาพแวดล้อมอย่างไรก็ร่างกฎหมายอย่างนั้น ลักษณะนี้เรียกว่า เป็นพฤติกรรมสากลถึงก่อปัญหาให้กับความแตกต่างทางวัฒนธรรมท้องถิ่น

ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับมิติของทุนนิยม

ความเชื่อแบบทุนนิยมนับว่าเป็นพฤติกรรมที่ถูกศาสนาถูกกดทับมาเป็นเวลานาน มนุษย์ใน ยุคก่อนเกิดศาสนาหลัก ๆ ก็ไม่รู้จักทุนนิยม พอมาในยุคที่มีศาสนาสำคัญ ๆ ของโลก ศาสนาทั้งหลาย ก็ได้ห้ามไว้ว่า การทุจริตคดโกงและค้ากำไรเกินควรนั้นเป็นบาป เดิมคริสต์ศาสนาก็เป็นเช่นนี้ แต่ หลังจากเกิดนิกาชโปรแตสแตนต์ ความเชื่อเรื่องข้อห้ามของการค้ากำไรเกินควรก็ถูกตีความใหม่ว่า สามารถทำได้ ในศาสนาอิสลามนั้นชัดเจนว่าห้ามเรียกดอกเบี้ยจากผู้กู้ยืม พุทธศาสนาสอนเรื่องความ โลกจนเกินพอดีจะเป็นที่มาของความทุกข์และความขัดแย้ง แต่ในยุคทุนนิยมดูเหมือนว่าศาสนาจะมี บทบาทน้อยลง โดยเริ่มเกิดทุนนิยมกลาง ๆ ในยุคของวิทยาศาสตร์ เพราะวิทยาศาสตร์คล้ายกับทุน นิยมตรงที่คิดค้นเพื่อใช้ประโยชน์ส่วนตัวหรือเฉพาะกลุ่ม ตลอดจนมีการเก็บค่าลิขสิทธิ์ทางปัญญา

ทุนนิยมก็เช่นเดียวกันเป็นการหวังกำไรจากส่วนต่าง ทุนนิยมก็คือการเพิ่มกำไรโดยการขายของที่ได้มาด้วยราคาถูก แต่ขายให้ผู้อื่นด้วยราคาแพง โดยอาศัยพลังของการโฆษณาให้สินค้าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสำคัญในชีวิต ทรัพยากรธรรมชาติและความสัมพันธ์ในชุมชนจึงถูกตีค่าแบบใหม่ โดยใช้เงินเป็นสื่อกลาง เงินจึงเป็นคุณค่าใหม่ที่สามารรถแลกเปลี่ยนสินค้าได้ทุกชนิด คุณค่าเดิมที่เคยกระจายอยู่ในศิลปวัฒนธรรม ศาสนา ปรัชญา หมอผี ธรรมชาติ และสิ่งเบื่องบนถูกกลทอนมาให้เหลือแต่เพียงคุณค่าที่สามารถซื้อถูกและขายแพงได้ อันไหนตีค่าเป็นเงินไม่ได้จะอยู่นอกเหนือความสนใจของทุนนิยม ปรัชญาของทุนนิยม คือ การสนองตอบต่อความสะดวกสบายโดยไม่สิ้นสุด ซึ่งเป็นเรื่องเพื่อฝันมาก เพราะทรัพยากรในโลกนี้มีวันสิ้นสุด และทุนนิยมอาจเร่งวันสิ้นสุดให้เร็วขึ้น ทุนนิยมจึงมาพร้อมกับความเร็ว ใครเร็วกว่าคนนั้นย่อมมีโอกาสเหนือคู่แข่ง ทุนนิยมมองคนด้วยกันเป็นคู่แข่ง เป็นศัตรูมากกว่าเป็นเพื่อนร่วมชุมชน ทุนนิยมได้สร้างลักษณะของปัจเจกชนขึ้นมา โดยปัจเจกชนจะมีเสรีภาพในการดำเนินชีวิต และสื่อกลางในการดำเนินชีวิต คือเงินตรา การแสวงหาเงินอย่างเข้มข้นจึงต้องแลกมาด้วยการเปลี่ยนแปลงอาชีพ เปลี่ยนแปลงเวลาในการดำเนินชีวิต เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในชุมชน เปลี่ยนแปลงความเชื่อเรื่องศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

อย่างแรกมีเปลี่ยนแปลงวิธีคิดนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอาชีพ ซึ่งอาชีพเกษตรที่เคยเป็นปัจจัยหลักในการดำเนินชีวิต ได้ถูกแทนค่าด้วยความเชื่อแบบทุนนิยม ว่าอาชีพเกษตรเป็นอาชีพล้าหลัง ทำเงินได้น้อย รายได้ไม่แน่นอน มีภัยธรรมชาติ ระบบการผลิตแบบยังชีพได้เปลี่ยนแปลงไปสู่การผลิตเพื่อขาย การผลิตเพื่อขายนี้เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของรอยต่อแห่งทุนนิยม การผลิตเพื่อขายย่อมต้องการผลผลิตมากโดยใช้ต้นทุนน้อย แต่ในความเป็นจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ เกษตรกรต้องซื้อเมล็ดพันธุ์และปุ๋ยในราคาแพง แต่ขายพืชผลทางการเกษตรได้ในราคาถูก สภาพเช่นนี้ส่งผลต่อการผลิตแบบทุนนิยมที่มีโอกาสได้เลือกสรรแรงงานจากชนบทตามอำเภอใจ เพราะกองทัพแรงงานจากชนบทไม่มีทางเลือกมากนัก เพราะผู้ที่ย้ายออกจากชนบทมีเป็นจำนวนมาก การเติบโตของอุตสาหกรรมการผลิตจึงสามารถกดค่าแรงได้ กำไรของนายทุนก็จะเพิ่มขึ้นตามสูตรของทุนนิยม เมื่อผลิตแล้วโรงงานก็ส่งสินค้ากลับไปขายในชุมชนชนบท เพราะเป็นแหล่งระบายสินค้าได้เป็นอย่างดี ชนบทจึงมีความยากจนทั้งในมิติของรายได้จากการเกษตรตกต่ำ และยากจนจากการบริโภคสินค้าตามสังคมที่ทันสมัย ความยากจนเหล่านี้จะส่งผลไปถึงระบบการเมืองด้วย เพราะจะเห็นได้ว่านโยบายกองทุนหมู่บ้าน เงินกู้ยืมจากกองทุนต่าง ๆ ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากชาวชนบท แสดงให้เห็นว่าระบบทุนนิยมที่ผ่านมา จะมีคนส่วนน้อยเท่านั้นที่ได้ประโยชน์จากทุนนิยม ส่วนชาวชนบทส่วนใหญ่เป็นผู้ป้อนทรัพยากรให้เมืองอุตสาหกรรมนั่นเอง จะเห็นได้ว่าทุนนิยมมีลักษณะเฉพาะที่เห็นได้ง่าย คือ

- 1) เร่งการบริโภคโดยไม่มีเหตุผล
- 2) กลทอนจริยธรรมและศาสนาให้น้อยลง
- 3) มีลักษณะปัจเจกบุคคลแบบตัวใครตัวมัน ลักษณะเฉพาะทั้งสามอย่างนี้ตรงข้ามกับวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิมที่อาศัยระบบ

ทั้งพา อาศัยซึ่งกันและกัน ทุนนิยมจึงสร้างสังคมใหม่ขึ้น ซึ่งโดยทั่วไปอาจเรียกว่าสังคมเทียม แปร ความหมายว่า มีสิ่งแปลกปลอม แดกต่างจากความเป็นจริงมาก (ส. ศิวลักษณ์. 2547 : 99)

กลับมาพิจารณาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในมิติของทุนนิยมอีกครั้งหนึ่ง จะเห็นได้ว่าทุนนิยม ได้มีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก เพราะการเปลี่ยนความเชื่อว่าเงินจะบันดาลทุกสิ่งได้ ทำให้การต่อสู้ในสงครามเศรษฐกิจนั้นคนในชนบทไม่มีทางจะต่อรองกับอุตสาหกรรมได้เลย เพราะ อำนาจทุนนิมนั้นได้พุ่งมาทับอำนาจของกฎหมายด้วย การออกกฎหมายจึงทำให้ผู้ที่มีอำนาจทุน นิยมได้มากกว่าท้องถิ่น การประท้วงเคียดขบวนจากระดับชุมชนจึงมีให้เห็นกันเป็นประจำ ส่วนทุน นิยมแทนที่จะต่อสู้ด้วยการเมืองบนท้องถนนก็กลับไปใช้อำนาจในสภาแทน ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่อาศัยเกาะคิอยู่กับความเป็นอยู่แบบชนบทและวิถีของเกษตรกร จึงได้ผลกระทบจากการ เปลี่ยนแปลง ลักษณะเฉพาะของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นไม่ได้เน้นการแข่งขัน แต่เน้นการอยู่ร่วมกัน ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ไม่ว่าจะแสดงออกในลักษณะข้างคืดปะพื้นบ้าน หรือศิลปะเชิงสุนทรียะ ค่อเทพเจ้าและศาสนา ศิลปวัฒนธรรมย่อมครอบคลุมวิถีชีวิตที่สมดุล หมายถึงศิลปวัฒนธรรมได้ ประดิษฐ์ขึ้นจากความรู้ เรื่องการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น โดยสื่อผ่านศาสนาบ้าง ประเพณีบ้าง ศิลปวัฒนธรรมเป็นการสร้างกฎเกณฑ์ ที่ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่เป็นกฎหมายทางบ้านเมือง แต่เป็นจารีตที่ ปฏิบัติแล้วมหาชนจะได้รับผลเหล่านั้น ทั้งในแง่ของการได้รับความสะดวกทางด้านร่างกายและจิตใจ ศิลปวัฒนธรรมจะมั่นคงงตั้งขึ้นมาได้ ต้องเป็นลักษณะร่วมของชุมชน ตรงข้ามกับทุนนิยมที่พยายาม แยกคนออกจากกัน เพื่อให้ง่ายในการตัดสินใจทำกำไรอย่างไร้ขีดเงิน ศิลปวัฒนธรรมเป็นสื่อให้ เข้าใจแก่นแท้ของศาสนา จากมนุษย์ไม่สามารถทำใจเบียดเบียนผู้อื่นได้ แต่ทุนนิยมทำให้สร้างสังคม เทียมขึ้น และห่างไกลจากการเข้าถึงความจริงสูงสุดของความเป็นมนุษย์เป็นอย่างมาก นอกจากเกิด การเปลี่ยนแปลงอาชีพแล้ว สิ่งแวดล้อมก็พลอยเสื่อมโทรมไปด้วย เพราะทุนนิยมและวิทยาศาสตร์ทำ ให้เทพเจ้าที่ปกปักษ์รักษารวมชาติหายไปด้วย มนุษย์จึงไม่มีแก่นสารในชีวิตนอกจากธุรกิจและ เงินตรา ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นจึงเป็นความรู้ของชุมชนที่สร้างขึ้นเพื่อกคหับอำนาจของทุนนิยม ไม่ให้เกินเลยจนเกิดปัญหาความขัดแย้ง และลามไปถึงสงครามการต่อสู้ที่เกิดจากการปะทะกันของ วัฒนธรรม และก่อตัวเป็นสงครามที่ใช้อาวุธเข้าต่อสู้กัน

การกล่าวถึงศิลปวัฒนธรรมในมิติต่าง ๆ ตั้งแต่ยุคที่ยังมีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใน ธรรมชาติ และได้พัฒนามาเป็นความเชื่อทางศาสนาหลัก ๆ ของโลก จากนั้นศิลปวัฒนธรรมก็ถูก วิทยาศาสตร์พิสูจน์หาจิตวิญญาณของระบบคุณค่า เมื่อวิทยาศาสตร์อธิบายคุณค่าทางจิตวิญญาณ ไม่ได้ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นถูกกลบตบทาในฐานะเป็นสิ่งเรอ่งช้าและเหลวไหล ครั้นพอก้าวเข้าสู่ยุค ทุนนิยม ศิลปวัฒนธรรมต้องอธิบายตัวเองในคุณค่าที่ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยระบบตลาดกำไร-ขาด ทุน ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ถูกทุนนิยมประเมินค่าว่าเป็นสิ่งที่ทำกำไรไม่ได้ พร้อมกันนั้นทุนนิยม ก็สร้างความเชื่อเรื่องการเกษตรแบบดั้งเดิมให้เป็นการปฏิบัติ คือปลูกเพื่อขายแทนปลูกเพื่อยังชีพ

ทุนนิยมได้เคลื่อนย้ายคนจากชนบทเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรม พร้อมกับการแข่งขันทางการค้าอย่างเข้มข้น ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เคยมีอิทธิพลควบคุมพฤติกรรมของชุมชนจึงลดบทบาทลงไปมาก การเปลี่ยนแปลงด้านวิถีคิดแบบทุนนิยม ไม่เพียงแต่เปลี่ยนความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรมเท่านั้น แต่หมายถึง เปลี่ยนวิสัยมองโลก ทศนคติ ความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ ปัญหาของมนุษย์จึงเกิดคำถามขึ้นว่า เราจะเลือกสกัดเฉพาะส่วนดีที่วัฒนธรรมดั้งเดิมและส่วนที่เป็นประโยชน์ของทุนนิยมมาใช้ประโยชน์ได้อย่างไร

งานวิจัยเรื่องนี้ จึงมุ่งที่จะศึกษาการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตชุมชน เพื่อแสดงการเคลื่อนไหวและการปะทะกันของศิลปวัฒนธรรมกับมิติของการเปลี่ยนแปลงทั้งด้าน อาชีพ ความเชื่อ ศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง ฯลฯ เพื่อแสดงให้เห็นว่าศิลปวัฒนธรรมที่เคยมีคุณค่าในอดีตได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และสืบค้นต่อไปว่ามันได้เลื่อนหายไปจากความเชื่อของชุมชน หรือปรับตัวเข้ากับสภาพใหม่ เป็นสินค้าชุมชน เป็นการท่องเที่ยวหรือเป็นคุณค่าที่ฝังตัวอยู่ในพิธีกรรม คำถามเหล่านี้คงได้คำตอบจากการศึกษาครั้งนี้

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่ศึกษา คือชุมชนวัดเวียง ตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพราะพื้นที่ดังกล่าวได้เป็นแหล่งที่มีศิลปกรรมและศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิม ยังปรากฏให้เห็นอยู่ทั้งในรูปของโบราณสถานทางศาสนา ประติมากรรม จิตรกรรม รวมทั้งศิลปะพื้นบ้านและสิ่งประดิษฐ์เพื่อใช้ในอาชีพการเกษตร ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาครั้งนี้สามารถค้นหาการเปลี่ยนแปลงของศิลปวัฒนธรรมได้จากสิ่งเหล่านี้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตของชุมชนกับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร และมีปัจจัยใดบ้างที่เกี่ยวข้องอยู่ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านเหล่านั้น

3. คำถามหลักในการวิจัย

3.1 วิถีชีวิตของชุมชนวัดเวียง มีความสัมพันธ์กับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนในลักษณะใด ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

3.2 เมื่อพัฒนาการของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของการพัฒนาให้ทันสมัย ความสัมพันธ์ของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นได้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือไม่อย่างไร

3.3 ปัจจัยใดบ้างที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น

4. ขอบเขตของการวิจัย

4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา งานวิจัยเรื่องนี้ต้องการศึกษาเนื้อหาหลักดังนี้

ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนกับมิตិความสัมพันธ์ของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ว่ามีกระบวนการเปลี่ยนผ่านอย่างไร มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีความผูกพันกับวิถีชีวิตอย่างเหนียวแน่นหรือแยกออกจากกัน และค้นหาสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น

4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

ใช้พื้นที่ของชุมชนวัดเวียง ตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นพื้นที่ศึกษา เพราะชุมชนนี้เป็นชุมชนในพื้นที่ที่มีทั้งแหล่งโบราณสถาน ศิลปกรรมทางศาสนา และศิลปะพื้นบ้าน ในวิถีของการเกษตร แล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยกระบวนการของการพัฒนา

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ได้เห็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านของวิถีชีวิตชุมชน และการเปลี่ยนผ่านเหล่านั้นจะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในมิติต่าง ๆ ข้อมูลเหล่านี้ก็จะเป็นประโยชน์ต่อการเข้าใจลักษณะของศิลปวัฒนธรรมชุมชน กับปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงตามบริบทของการพัฒนาสังคมให้ทันสมัยในปัจจุบัน

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น หมายถึง งานศิลปะที่เกิดจากภูมิปัญญา ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ประเพณี ความสามารถ ความชัดเจน ที่กลุ่มชนได้สั่งสมประสบการณ์ไว้เพื่อการปรับตัวและดำรงชีวิตในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางสังคม แล้วสร้างสรรค์เป็นศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และสัมพันธ์กับระบบอื่น ๆ ของชุมชนด้วย ในงานวิจัยเรื่องนี้หมายถึง

1) ผลงานศิลปกรรมทางศาสนา ประกอบด้วย สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม

2) ศิลปะพื้นบ้านที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน เช่น เครื่องใช้ในครัว เรือ เครื่องประดับ เครื่องมือการแปรรูปผลผลิต เครื่องมือจับสัตว์ในรูปแบบต่าง ๆ

ความสัมพันธ์ หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับวิถีชีวิตชุมชนและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งศิลปะในเชิงศาสนาและศิลปะพื้นบ้าน ซึ่งชุมชนเคยใช้เป็นที่พึ่งพิงในการดำรงชีวิต ทั้งความรู้สึทางจิตวิญญาณและความจำเป็นทางด้านประโยชน์ใช้สอย ซึ่งถือเป็นสิ่งแวดล้อมอย่างหนึ่งของชุมชน และความสัมพันธ์อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามเหตุปัจจัยของสังคม

วิถีชีวิตชุมชน หมายถึง การดำรงชีวิตของมนุษย์ที่สัมพันธ์อยู่กับบริบทแวดล้อม ซึ่งได้มาจากประสบการณ์จริงโดยผ่านการเลือกสรร กลั่นกรอง ลงใจใช้ และถ่ายทอดด้วยการปฏิบัติสืบต่อกันมา ซึ่งหมายรวมทั้งความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศิลธรรม กฎหมาย ประเพณี ลักษณะนิสัยที่มนุษย์ได้มาในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี ของการเปลี่ยนแปลงในสังคมโลก ที่มีผลสืบเนื่องต่อสังคมไทยและส่งผลต่อศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารที่น่าเสนอภาพเคลื่อนไหวของพัฒนาการการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเดิมที่ชุมชนแต่ละมุมโลกมีความเป็นอยู่แตกต่างกัน และดำรงชีพตามสิ่งแวดล้อมแบบเฉพาะของตัวเอง สังคมดังกล่าวนี้เราจะพบว่า ชุมชนจะบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม ศาสนา วิถีชีวิต โดยแยกไม่ออกว่าพฤติกรรมใดประจักษ์ชัดขึ้นเพื่อสนองตอบทางร่างกาย หรือประจักษ์ชัดขึ้นเพื่อประทับประคองความหวาดกลัวของสภาพจิตใจ สภาพสังคมเช่นนี้จะไม่แยกระหว่างกายกับจิตออกจากกัน พฤติกรรมการกิน การประจักษ์ชัดของเครื่องใช้ การประกอบอาชีพ ความบันเทิง ส่วนแล้วแต่มีพิธีกรรมกำกับ นั้นหมายถึงไม่ได้แยกระหว่างจิตกับสสาร สังคมเช่นนี้มีประจักษ์ชัดศิลปวัฒนธรรมขึ้นเป็นจำนวนมาก วัตถุประสงค์ประจักษ์ชัดทั้งประโยชน์ในการดำรงชีพและใช้ทดแทนคุณค่าทางจิตวิญญาณด้วย แต่อย่างไรก็ตามโลกได้มีการพัฒนาความจินตนาการของมนุษย์ หลังจากที่มนุษย์พัฒนาวิถีชีวิตเลขพันขอบเขตของอารยธรรมดั้งเดิม และอาณาจักรของศาสนา การติดต่อสื่อสารเพื่อทำการค้าและการพัฒนาเทคโนโลยีจะเป็นจินตนาการใหม่ของโลกแห่งอนาคต แต่คำตอบของการพัฒนาก็ต้องตั้งคำถามอยู่เสมอว่า จุดหมายสูงสุดของชีวิตและการพัฒนาคืออะไร หากคำตอบของมนุษย์ทั้งหลายตรงกันว่า ต้องการความสมดุลและสันติภาพ เราคงต้องช่วยกันพิจารณาอีกอีกครั้งว่า ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร จะทำงานร่วมกันอย่างไร เพื่อให้เกิดความสมดุลและสันติภาพของการอยู่ร่วมกัน แนวคิดเบื้องต้นของการเปลี่ยนแปลงจากสังคมโลกสู่สังคมไทย และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในระดับท้องถิ่น ประกอบด้วย

1. ดันกำเนิดของแนวคิดการพัฒนา
2. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม
3. ทฤษฎีทางสังคม
4. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
5. แนวคิดนักวิชาการเชิงอนาคตนิยมสำหรับสังคมไทย
6. แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น
7. ประวัติความเป็นมาของจังหวัดสุราษฎร์ธานี
8. บริบทของชุมชนไชยา

1. ต้นกำเนิดของแนวคิดการพัฒนาและปัญหาของการพัฒนา

ริชาร์ด บูมบี (2546:21-82) ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของแนวคิดที่ต่อเชื่อมกระบวนการพัฒนาที่เริ่มหลุดพ้นจากความเชื่อในสังคมศาสนาสู่สังคมวิทยาศาสตร์และทุนนิยมตามลำดับดังต่อไปนี้

1.1 การหลุดพ้นจากสังคมยุคศาสนา

มนุษย์พัฒนาสังคมสมัยใหม่หลังจากหลุดพ้นจากยุคสังคมศาสนา ซึ่งมีหัวใจหัวต่อในศตวรรษที่ 15-17 สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงมีดังต่อไปนี้

1) ในศตวรรษที่ 5 ประเทศในยุโรปตะวันตกได้พัฒนาเศรษฐกิจโดยการพัฒนาการเกษตร เช่น การปลูกพืชหมุนเวียน และใช้แรงงานสัตว์ทำให้เกิดการก่อตัวของเมืองกับนครรัฐของกลุ่มพ่อค้านาซทูน และเกิดการซื้อขายระหว่างยุโรปและเอเชีย

2) สงคราม CRUSADES (ค.ศ. 1095 – ค.ศ. 1300) ทำให้เอเชียกับยุโรปมีการถ่ายทอดวิชาความรู้ทางปรัชญา วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ การแพทย์ ทั้งจากอิสลาม อินเดีย และจีน อาทิ เทคโนโลยีด้านปืน เข็มทิศ การพัฒนาซึ่งเป็นพื้นฐานอย่างคึกของแนวคิดอริสโตเติลในยุค Renaissance

3) ความสัมพันธ์ระหว่างอารยธรรมเมือง กับกลุ่มคนคนเร่ร่อนโดยพวกมองโกลสามารถคืออารยธรรมเก่าแก่แตกจนหมดสิ้น เหลือเพียงยุโรปกับพื้นที่อื่นไม่กี่แห่ง ทำให้เศรษฐกิจในจีน อิสลาม และอินเดีย เสื่อมลง ทำให้อารยธรรมคริสเตียนในยุโรปอยู่ในฐานะได้เปรียบ นครรัฐต่าง ๆ จึงรุ่งเรืองจากการควบคุมการค้าขาย อาทิ เวนิส ฟลอเรนซ์ เจนัว ความรุ่งเรืองเหล่านี้มีบทบาทสำคัญต่อการสนับสนุนศิลปวิทยาการ ทั้งวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ปรัชญา การปกครอง

4) ศาสนาคริสต์อยู่ในภาวะที่เสื่อมทราม มีความขัดแย้งระหว่างสันตปาปากับกษัตริย์ และการขัดแย้งในศาสนาด้วยกันเอง ศาสนามีลักษณะเสื่อมลงมากเพราะติดอยู่ในอำนาจ ที่สำคัญมีการอนุญาตให้ใช้เงินไถ่บาปได้ ส่งผลทำให้คนยุโรปสามารถสลัดตัวคนหลุดออกจากศาสนจักรเชิงครอบงำ

1.2 เป็นการปฏิรูปเพื่อเข้าสู่สังคมใหม่ โดยมีสาเหตุดังนี้

1) การแสดงความคิดเห็นนิยมในยุค RENAISSANCE ในช่วงศตวรรษที่ 17-18 ยุโรปตกอยู่ภายใต้อำนาจของสถาบันศาสนาและกษัตริย์ ทั้งสองส่วนอธิบายความชอบธรรมในการปกครอง จากนั้นในศตวรรษที่ 17 มีการพัฒนาทฤษฎีการเมืองแบบใหม่ที่ไม่เกี่ยวข้องกับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้า แต่ขึ้นอยู่กับลักษณะปัจเจกชน ซึ่งคนยุโรปมีแนวทางนี้มาตั้งแต่ยุค

RENAISSANCE นักคิดคนสำคัญที่บอกว่าควรแยกให้เด็ดขาดระหว่างความศรัทธากับเรื่องของมนุษย์ คือ FRANCESCO PETRARCH (ค.ศ. 1304 – 1374) และได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 แบบ คือ การศึกษามนุษย์ เรียกว่า *STUDIUS HUMANISTAS* กับการศึกษาพระเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (*STUDIUS DIVINITAS*) ให้แยกจากกัน HUMANISM เชื่อว่าตัวมนุษย์เองสามารถรู้และตอบปัญหาได้ทุกอย่าง ความคิดนี้ถูกเสริมโดยความคิดของฝ่ายปฏิรูปศาสนาที่เรียกรื่องให้มนุษย์ทุกคนสามารถสื่อสารกับพระเจ้าได้โดยไม่ต้องผ่านคนกลาง พวกนักทฤษฎีการเมืองใหม่ เช่น HOBBS (1651) JOHN LOCKE (1690)

2) การปฏิรูปศาสนาในยุโรประหว่างคาทอลิกกับโปรเตสแตนต์

ศาสนามีปัญหาคั้งแต่ ค.ศ. 1800 ซึ่งกษัตริย์ CHARLEMAGNE รวมยุโรปและให้ต้นตอปาปาเป็นผู้สวมมงกุฎ จึงมีการถกเถียงกันในเชิงทฤษฎีปรัชญาการเมืองว่าใครสำคัญกว่าระหว่างศาสนากับราชอาณาจักร จนเกิดความขัดแย้งระหว่างต้นตอปาปากับกษัตริย์ขึ้นหลายครั้ง โดยเฉพาะในช่วงศตวรรษที่ 14-15 มีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ เช่น ในศตวรรษที่ 13 มีขบวนการที่เรียกว่า "St. Francis" หรือ "สำนัก Franciscan" St. Francis เป็นขุนนางที่ร่ำรวยมาก แต่สละทรัพย์สินสมบัติทั้งหมดและเดินทางเทศนาสั่งสอนให้คนศรัทธาในพระเจ้าอย่างแท้จริง ไม่มีติดกับยศทรัพย์ จากนั้นมีความขัดแย้งเรื่องการสรรหาต้นตอปาปาด้วยวิธีการอย่างไร ควรจะมาจากการเลือกตั้งหรือไม่ ในที่สุดต้องให้มีสภาเลือกต้นตอปาปา และเหตุการณ์สำคัญคือมีการอนุญาตให้ใช้เงินไถ่บาปได้ ทำให้คนรวยหรือขุนนางสามารถจ่ายเงินไถ่บาปได้ ในที่สุดในปี ค.ศ. 1517 มาร์ติน ลูเธอร์ (ค.ศ. 1483-1546) ได้เสนอคำประท้วง 95 ข้อ เรียกว่า "The Ninety-five Theses" เป็นนักคิดที่เรียกรื่องให้ปฏิรูปศาสนา และงานของเขาได้รับการเผยแพร่ไปอย่างรวดเร็ว เขาเรียกรื่องให้ชาวคริสต์หวนกลับมาสศรัทธากับพระเจ้าโดยตรง ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของนิกายโปรเตสแตนต์ในเวลาต่อมา การติดต่อกับพระเจ้าโดยตรงทำให้เกิดลัทธิปัจเจกชนนิยม และเสรีนิยม ซึ่งการปฏิรูปศาสนานอกจากจะเป็นเรื่องของคนยุโรปแล้วยังเป็นจุดสำคัญที่ส่งผลต่อโลก และทฤษฎีการเมืองกับปรัชญาในอนาคตคือลัทธิปัจเจกชนนิยม

ลัทธิปัจเจกชนนิยมค่อนข้างมากกลายเป็นพื้นฐานทางการเมืองแบบเสรีนิยม (Liberalism) ที่สำคัญของตะวันตก และคนทั่วโลก เนื่องจากคติพื้นฐานของสังคม ของรัฐ ของอำนาจ ไม่ว่าจะ เป็นอำนาจทางจิตวิญญาณ การเมือง คุณธรรม ศีลธรรม เศรษฐกิจ ฉะนั้นทุกคนมีสิทธิเสรีภาพ มีอำนาจ คตินี้เป็นพื้นฐานใหม่ในการพัฒนาทฤษฎีการเมืองประชาธิปไตย ทฤษฎีศีลธรรมทางสังคม หรือเศรษฐศาสตร์ในสมัยหลังมนุษย์ที่เป็นปัจเจกชนสามารถใช้ทุนหรือแรงงานแสวงหาผลประโยชน์ กำไรให้ตัวเองได้

3) การปฏิวัติทางความคิด คือการให้คำตอบทุก ๆ ด้านแก่มนุษย์ในลักษณะที่คิด
ค้ำต่อศาสนาวิทยา

ในศตวรรษที่ 4 ความเชื่อทางศาสนาได้เป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญของยุโรป ทั้งใน
แง่อารยธรรมและการเมือง โดยให้หลักความคิดดังนี้

3.1) จักรวาลวิทยาแบบวิทยาศาสตร์ คำตอบในด้านจักรวาลถูกแทนที่ด้วยคารา
ศาสตร์แบบ Copernicus Kepler Galileo และ Newton แต่เดิมคริสเตียนมีความเชื่อว่าโลกและ
มนุษย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล เนื่องจากพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกให้มีลักษณะพิเศษ โลกจึงเป็น
ศูนย์กลางและรายรอบด้วยดาวต่าง ๆ เริ่มจากดวงจันทร์ ดาวพุธ ดาวศุกร์ ดาวอังคาร ดาวพฤหัสบดี
และดาวเสาร์ เรือกระบวนนี้ว่า Ptolemy ตามชื่อนักดาราศาสตร์อียิปต์

จากนั้นนักดาราศาสตร์จึงตั้งคำถามและเสนอคำตอบใหม่แตกต่างจาก Ptolemy คือ
Copernicus (ค.ศ. 1473-1543) ซึ่งเชื่อว่าดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาลโดยมีดาวเคราะห์อื่น ๆ
โคจรรอบโคจรรอบ Kepler (ค.ศ. 1571-1630) และ Galileo (ค.ศ. 1564-1642) ได้พัฒนาทฤษฎีของ
Copernicus ต่อไป โดย Kepler ค้นพบวงโคจรของดาวเคราะห์ต่าง ๆ จะเป็นรูปวงรี โดยมีดวง
อาทิตย์อยู่ตรงกลาง ส่วนกาลิเลโอได้ประดิษฐ์กล้องส่องทางไกลที่มีใช้ดูบนท้องฟ้าแล้วพบ
ปรากฏการณ์ต่างๆ และยืนยันว่าดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล

3.2) การพัฒนาทฤษฎีการเมืองการปกครองสมัยใหม่

ทฤษฎีทางการเมืองถูกแทนที่โดยปรัชญาการเมือง 2 แนวทางใหญ่ ๆ คือ แนวทาง
ให้อำนาจแก่ปัจเจกบุคคล หรือประชาชน เช่น ปรัชญาของ John Locke, Rousseau กับแนวทางที่
ให้อำนาจกษัตริย์มากขึ้น เช่น Machiavelli, Hobbes

เดิมการเมืองในยุโรปให้อำนาจแก่สันตปาปาแห่งกรุงโรม ดูเหตุการณ์เกี่ยวกับการ
คำขวัญชีวิตของมนุษย์ รวมทั้งอำนาจในการรับรองกษัตริย์ของประเทศต่าง ๆ ในยุโรป ทฤษฎีนี้ได้รับ
แรงหนุนจากความเชื่อที่ว่ามนุษย์เป็น "คนบาป" อันเนื่องมาจากปฐมบาปของ Adam ในสวนอีเดน
และมีพระเจ้าเท่านั้นที่ปลดปล่อยบาปให้ได้ อย่างไรก็ตามคดประวัติศาสตร์ของยุโรปมีความ
ขัดแย้งระหว่างศาสนจักร (Church) กับรัฐ (State) อยู่ตลอด Thomas Aquinas (ค.ศ. 1224-1274)
เชื่อมั่นในศาสนจักร แต่ก็มองว่ารัฐควรมีอำนาจอิสระพอสมควร เขามองว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคม
มนุษย์ไม่สามารถพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์ (Perfection) ถ้าไม่ได้เป็นสมาชิกของสมาคมและรัฐ
ประชาคมและรัฐจึงเป็นสิ่งจำเป็น แต่พอมาถึงยุคสมัยใหม่ก็เริ่มมีทฤษฎีการเมืองของชนชั้นกลาง
พ่อค้า นายทุนขึ้น เนื่องจากชนชั้นกลางเกิดจากปัจเจกบุคคล จึงมีคำถามว่ารัฐควรมีไว้เพื่ออะไร เพื่อ
ใคร ระหว่างประชาชน กษัตริย์ ศาสนา อำนาจรัฐมาจากไหน รัฐควรทำหน้าที่อะไร อำนาจที่ชอบ
ธรรมมีลักษณะเป็นอย่างไร นักคิดสำคัญ 3 คน ที่มีอิทธิพลต่อมาในรุ่นหลังคือ John Locke (ค.ศ.
1632-1704), Thomas Hobbes (ค.ศ. 1588-1676), Jean Fagues Rousseau (ค.ศ. 1712-1778)

Hobbes เป็นพวกกษัตริย์นิยม Locke เป็นพวกเสรีนิยม ส่วน Rousseau เป็นผู้ให้แรงบันดาลใจกับคตินิยมประชาชาติ Hobbes เชื่อว่าคนเป็นปัจเจกซึ่งมีกิเลสตัณหา มีความต้องการ มีความทะเยอทะยาน ความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์มีอยู่จริง ดังนั้นการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม เป็นรัฐ และมอบอำนาจให้ผู้ปกครอง ยกเว้นอย่างเด็ดขาดคือสิทธิในชีวิตของตนเองซึ่งใครละเมิดไม่ได้ Hobbes จึงถูกเรียกว่าเป็นพวกกษัตริย์นิยม

Locke คิดต่างกัน เขาเป็นพวกเสรีนิยมไม่ใช่อำนาจนิยม ซึ่งเชื่อว่าพื้นฐานของมนุษย์คือความเป็นปัจเจก มีเหตุผล และอยู่ร่วมกันได้โดยไม่มีจำเป็นต้องมีรัฐ แต่บางเรื่องที่มีการประชุมในระดับปัจเจกชนไม่สามารถตกลงกันได้ก็ควรมอบให้รัฐดูแล และสามารถเพิกถอนจากรัฐบาลได้หากไม่พอใจ

Montesquieu รับแนวคิดนี้มา แต่บอกว่าต้องแบ่งอำนาจรัฐออกเป็น 3 ส่วนให้คานกัน คือ มีอำนาจนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ คานกัน ซึ่งเป็นแบบเดียวกับที่ประเทศไทยใช้อยู่

4) การปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนำไปสู่การปฏิวัติอุตสาหกรรม

การปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial revolution) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ในวงการอุตสาหกรรม คือเปลี่ยนจากการใช้แรงงานคนและสัตว์มาใช้เครื่องมือเครื่องจักร จากเครื่องมือแบบง่าย ๆ มาเป็นเครื่องจักรที่สลับซับซ้อน มีประสิทธิภาพ ผลิตได้เร็ว และมีปริมาณมาก กล่าวได้ว่าความรุ่งเรืองทางการเมืองของยุโรปในช่วงครึ่งแรกของศตวรรษที่ 19 เป็นผลมาจากความปั่นป่วนทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาดังแต่กลางศตวรรษที่ 18 โดยเริ่มที่อังกฤษก่อน แล้วค่อย ๆ ขยายไปยังบรรดาประเทศในยุโรป ในระหว่างการปฏิวัติอุตสาหกรรมนี้ได้มีการผลิตเครื่องมือเครื่องจักรหลายอย่าง ทั้งอุตสาหกรรมการเกษตร การทำเหมืองแร่ การสื่อสาร การคมนาคม ก้าวที่สำคัญที่สุดของการประดิษฐ์ในระยะนี้คือการนำพลังงานน้ำมาใช้กับเครื่องสูบน้ำออกจากเหมืองถ่านหิน ระยะนี้การผลิตแบบครัวเรือนค่อย ๆ หดหายไป และเปลี่ยนจากบ้านเป็นโรงงาน นับเป็นการเริ่มต้นอุตสาหกรรมแบบใหม่

1.3 โลกยุคสมัยใหม่ และมีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม อุตสาหกรรมนิยม มารองรับ ซึ่งมีเงื่อนไขสำคัญดังต่อไปนี้

1) ช่วงเริ่มต้นของยุคใหม่ คือการเชื่อมโลกทั้งหมดเข้าด้วยกันภายใต้อำนาจทางการเมือง การทหารของตะวันตก ภายใต้ระบบอาณานิคม

ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15-16 การขยายตัวของการค้าของยุโรปเริ่มเกิดอุปสรรคอันเนื่องมาจากการเสียดำไรจ่ายเพิ่มมากขึ้น ๆ เมื่อมีคนกลาง อาทิ อาณาจักรมุสลิมที่คอยเก็บผลประโยชน์จากเส้นทางการค้าระหว่างยุโรปกับดินแดนตะวันออก ด้วยเหตุนี้เองนักเดินเรือชาวยุโรปจึงออกเดินเรือเพื่อสำรวจเส้นทาง และได้พบทั้งโลกใหม่ และเส้นทางสายใหม่ ๆ อันเป็น

เส้นทางสินค้าที่สะดวกกว่าเดิม ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากรัฐชาติที่อยู่ริมมหาสมุทรแอตแลนติกทั้ง 4 แห่ง คือ โปรตุเกส สเปน อังกฤษ และฝรั่งเศส นอกจากปัจจัยด้านการค้าแล้ว การเดินเรือก็เป็นวัตถุประสงค์ของการเผยแพร่ศาสนาของมิชชันนารีคริสเตียน ผลของการเดินเรือและค้นพบทวีปใหม่ ทำให้ดินแดนส่วนใหญ่ในโลกใหม่ ทั้งเอเชียใต้และฝั่งทะเลทวีปอเมริกาถูกยึดครองโดยเร็ว และดินแดนเกือบทั่วโลกตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอารยธรรมตะวันตก จวบจนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ดังนั้น กล่าวได้ว่า กำเนิดของเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นพลังผลักดันให้ทวีปยุโรปขยายตัวเข้าครอบครองดินแดนส่วนใหญ่ของโลก

2) การเชื่อมโลกเป็นระบบโลกเดียวกันภายใต้ระบบทุนนิยม

ในช่วงศตวรรษที่ 15-18 ซึ่งเป็นการแข่งขันกันล่าอาณานิคมของตะวันตก เศรษฐกิจโลกนอกจากจะเป็นการปล้นทรัพยากรอันมีค่า และแรงงานทาสโดยตรงแล้ว ยังมีลักษณะที่เรียกว่า Mercantilism หรือระบบการค้านิยม ซึ่งรัฐมักตรึงกับพ่อค้ามุ่งให้ได้เปรียบเชิงการค้าเพื่อสะสมความมั่งคั่ง ในช่วงการเชื่อมโยงโลกโดยระบบทุนนิยม-อุตสาหกรรมนิยม เป็นพัฒนาการอีกขั้นหนึ่ง เพราะเป็นช่วงที่นายทุนอุตสาหกรรม พ่อค้า กฎุมที่มีอำนาจมากขึ้น สกัดตัวเองจากอำนาจรัฐหรือกษัตริย์ได้มากขึ้น ซึ่งมีสาเหตุสำคัญ คือ (1) การปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตั้งแต่ ค.ศ. 1500 (2) การปฏิวัติอุตสาหกรรมตั้งแต่ศตวรรษ 1760 ส่งผลให้เศรษฐกิจตะวันตกมีความสามารถในการผลิตสินค้าอย่างมากและต้องการตลาดที่กว้างขวาง จึงเกิดการแบ่งตลาดโดยประเทศเจ้าอาณานิคมเป็นแหล่งผลิตสินค้าอุตสาหกรรม ส่วนประเทศอาณานิคมเป็นแหล่งซื้อขายสินค้าเหล่านี้ ระบบเศรษฐกิจเช่นนี้เป็นผลให้หัตถอุตสาหกรรมประเทศอาณานิคม ซึ่งเคยรุ่งเรืองมาก่อนถูกทำลายเกือบหมดสิ้น

3) การเชื่อมโยงดินแดนต่าง ๆ เข้าอยู่ภายใต้อำนาจหรือระบบเศรษฐกิจการเมืองเดียวกัน

จากพัฒนาการของการเดินเรือ จนสามารถขยายอาณาเขตไปทั้งมหาสมุทรโดยใช้เข็มทิศ ตั้งแต่ ค.ศ. 1492 ตลอดจนเทคโนโลยีการคมนาคมที่พัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรือกลไฟ พลังไอน้ำ (The Great Western ค.ศ. 1838) รถไฟพลังไอน้ำ (ค.ศ. 1831) การผลิตเครื่องยนต์ดีเซล โดย Rudolf Diesel (1903) การผลิตเครื่องยนต์ ไทโรเลข โดยการใช้ไฟฟ้า โดย Morse (ค.ศ. 1844) โทรศัพท โดย Bell (ค.ศ. 1876) โทรทัศน์ (ค.ศ. 1936) การถ่ายภาพผ่านดาวเทียม (ค.ศ. 1967) VDO (ค.ศ. 1951) Walkman (ค.ศ. 1981) CNN/MTV (ค.ศ. 1980) คอมพิวเตอร์บุคคล (ค.ศ. 1970) และ Internet (ค.ศ. 1996) การพัฒนาอย่างกว้างขวางในศตวรรษที่ 20 จึงถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญอันนำทางโลกไปสู่ยุคหลังสมัยใหม่

4) การเชื่อมโลกทางการเงิน

การเชื่อมโลกทางการเงินมีพัฒนาการสำคัญ คือ (1) เกิดตลาดหุ้นในอังกฤษในปลายศตวรรษที่ 19 ซึ่งทำให้เกิดการระดมทุนเพื่อสะสมทุนและเก็งกำไร (2) ใช้เงินปอนด์เป็นสื่อกลางโดยให้ John Locke กับ Newton เป็นผู้กำหนดอัตราแลกเปลี่ยนให้แม่นยำและน่าเชื่อถือเมื่อ ปี ค.ศ. 1717 แต่ถูกนำมาใช้อย่างเป็นทางการเมื่อ ค.ศ. 1774 ซึ่งทำให้เกิดความสะดวกในการค้าขายมากขึ้น อังกฤษเป็นทั้งอำนาจอุตสาหกรรมและมหาอำนาจทางการเงิน ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อเมริกาดั้งตัวขึ้นมาจากมหาอำนาจทางการเงินของโลกแทนอังกฤษภายใต้ข้อตกลง Bretton Woods ในปี ค.ศ. 1944 ซึ่งกำหนดให้การใช้เงินดอลลาร์ที่ต้องมีทองคำสำรองเป็นสื่อกลางในการค้าขายของโลก แต่พอถึงปี ค.ศ. 1973 การค้าขายของโลกขยายตัวมากขึ้น เศรษฐกิจของอเมริกาไม่ค่อขดีนัก จนทั่วโลกลดความเชื่อถือลง ประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจจึงล้มเลิกระบบตรึงค่าเงินของตัวเองไว้กับดอลลาร์ และดอลลาร์กับทองคำ เปลี่ยนเป็นระบบการเงินลอยตัว ผลโดยรวมคือมีศูนย์กลางทางการเงินหลายศูนย์กลางมากขึ้น การค้าการลงทุนมีความคล่องตัวมากขึ้น ทุนการเงินโลกมีขนาดใหญ่อย่างมหาศาล และมีอิทธิพลเริ่มกดดันนโยบายทางการเงิน การคลังของประเทศแต่ละประเทศได้ มีอิทธิพลในการเคลื่อนย้ายทุน การจ้างงานในแบบต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนอิทธิพลของระบบโลกที่มีค่อท้องถิ่นอย่างชัดเจน

1.4 รูปแบบองค์กรการเมืองการปกครองขึ้นใหม่ ก็ระบบรัฐ-ชาติ ประชาธิปไตย เกิดลัทธิชาตินิยม และสงครามปลดปล่อยประชาชาติต่าง ๆ

เมื่อยุโรปหลุดพ้นจากอารยธรรมคริสตศาสนา และได้สร้างรูปแบบองค์กรการเมืองขึ้นและแพร่หลายไปทั่วโลก คือการสร้างรัฐ-ชาติ โดยลดทอนอำนาจของศาสนา แต่ยังมีอำนาจกษัตริย์กำกับอยู่

1) การเกิดรัฐ-ชาติ ในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ประเทศสเปน โปรตุเกส ฝรั่งเศส และอังกฤษ ประสบความสำเร็จโดยการสร้างปึกแผ่นซึ่งมีสถาบันกษัตริย์เป็นศูนย์กลาง มีกฎหมายระเบียบข้อบังคับจากกษัตริย์ ระบบปกครองที่เรียกว่าประชาธิปไตย อย่างไรก็ตามเมื่อชนชั้นกลางที่อาศัยอยู่ในเมืองทำการค้าจนร่ำรวย และไม่พอใจการผูกขาดทางเศรษฐกิจของบรรดาขุนนาง เจ้าของที่ดินรายใหญ่ ๆ จึงขอมงำภาษีสูง ๆ เพื่อเป็นรายได้ให้กษัตริย์สร้างกองทัพเพื่อกำราบขุนนาง อย่างไรก็ตามชนชั้นกลางก็ยังไม่พอใจที่ตนเองไม่มีบทบาททางการเมือง เพราะอำนาจนั้นไปรวมอยู่ที่กษัตริย์เป็นหลัก อีกปัจจัยหนึ่งที่ช่วยให้เกิดรัฐชาติคือความสำนึกในชนชาติเดียวกัน เนื่องจากการใช้ภาษาเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นสเปน โปรตุเกส ฝรั่งเศส อังกฤษ เยอรมัน อิตาลี ประเทศเหล่านี้เลิกใช้ภาษาละติน แล้วหันมาใช้ภาษาท้องถิ่นอย่างแพร่หลาย

2) การปฏิวัติประชาธิปไตย

แนวคิดของโลกตะวันตกยุค Renaissance การปฏิรูปศาสนา การปฏิวัติวิทยาศาสตร์ และความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 ทำให้ชาวตะวันตกเห็นคุณค่าความสำคัญของมนุษย์ สิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานของความเป็นประชาธิปไตยที่เริ่มฝังรากในแนวคิดของสังคมตะวันตก Locke ได้กล่าวถึงสิทธิโดยธรรมชาติของมนุษย์ คือ สิทธิต่อชีวิต คอเสรีภาพ และทรัพย์สินของคน และเพื่อรักษาสิทธิเหล่านั้นไว้ มนุษย์จะมอบอธิปไตยส่วนหนึ่งให้แก่รัฐบาล ถ้ารัฐบาลล่วงเกินสิทธิบุคคล พลเมืองซึ่งเลือกตั้งรัฐบาลก็มีสิทธิล้มล้างรัฐบาล ทฤษฎีนี้มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อนักปฏิวัติชาวอเมริกา ค.ศ. 1776 และฝรั่งเศส ค.ศ. 1786 ทำให้ทัศนคติเดิมเกี่ยวกับเทพอภิศของกษัตริย์จึงเลือนหายไป พวกเขาเริ่มนิยมเชื่อว่าปัจเจกบุคคลควรมีสิทธิในการเลือกอาชีพของตนเอง สนับสนุนให้มีการแข่งขัน และพัฒนาอุตสาหกรรม

3) ภัทธิชาตินิยม (Nationalism)

ความคิดเรื่องชาตินิยมเป็นผลผลิตสำคัญของการเมืองในยุโรป กล่าวคือ จากสงครามนโปเลียน ในปี ค.ศ. 1789 นโปเลียนในฐานะนายพลทหารที่ใช้การปฏิวัติประชาธิปไตยของฝรั่งเศสเพื่อก้าวขึ้นสู่อำนาจ นโปเลียนได้ปกครองฝรั่งเศสตั้งแต่ ค.ศ. 1804-1815 ระหว่างเรื่องอำนาจเขาได้ทำสงครามกับประเทศต่าง ๆ ในที่สุดก็พ่ายแพ้สงครามต่อรัสเซียในปี ค.ศ. 1813 ในปี ค.ศ. 1814 ได้มีข้อตกลงเพื่อมุ่งสร้างเสถียรภาพทางการเมือง ระหว่างประชาชาติต่าง ๆ ในยุโรปเป็นครั้งแรก การสร้างเสถียรภาพดังกล่าวได้หยิบยกส่วนที่เป็นส่วนร่วมของรัฐหรือประเทศมาเป็นเกณฑ์สำคัญ เช่น ภาษาดินแดน ภาษา วัฒนธรรม จุดนี้เองทำให้ผู้นำประเทศต่าง ๆ ตระหนักถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในประเทศ เพื่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันเป็นพวกเดียวกัน ต่อมาขยายเป็นความคิดว่าประเทศคนดีกว่าประเทศอื่น ดังนั้นจึงต้องการขยายการครอบครองดินแดนให้กว้างใหญ่ที่สุด มีอำนาจเศรษฐกิจ การทหารเหนือประเทศอื่น ๆ

1.5 การเคลื่อนไหวทางสังคมและอุดมการณ์ต่อต้านทุนนิยม

การที่สังคมตะวันตกมีนักคิดประชาชน กลุ่มองค์กรบางส่วนที่ไม่พอใจในอารยธรรมแบบใหม่ เช่น ปรัชญาวิพากษ์เชิงอุดมการณ์ของ Manticism หรือแนวคิดทางการเมือง เช่น ความคิดยูโทเปีย สังคมนิยม มาร์กซิสม์ ที่คัดค้านทุนนิยมเป็นต้น

1) ภัทธิ Romantic หรือ ปรัชญา Romanticism

คำว่า Romanticism ไม่ได้แปลว่า Romantic ในทางรักใคร่ แต่หมายถึงการเคลื่อนไหวทางความคิดที่เน้นศรัทธาอารมณ์ ไม่ว่าจะเป็นความขรึมขลัง ความสะพรึงกลัว ความโกรธเกรี้ยว ความรักความชัง ความคิดเห็นนี้มาจากรากฐานหลายอย่างด้วยกัน แต่ทั้งหมดเป็นการขบถ

คัดค้านต่อลัทธิเหตุผลนิยมที่แห้งแล้งไร้วิญญาณ ซึ่งปรากฏการณ์นี้มักเกิดขึ้นจากการพัฒนาในยุคทุนนิยม

2) กระแสความคิดและศิลปะแนวสังคมนิยม

ยุโรปในช่วงปี ค.ศ. 1850 ได้เกิดผลลัพท์ของการปฏิวัติอุตสาหกรรมให้เห็นอย่างชัดเจน ทั้งทางวัตถุและชีวิตทางสังคม เมื่อขยายตัวใหญ่ขึ้น มีการขยายถนนสำหรับรถม้า ดิกราม บ้านช่อง อาคาร สถานที่ราชการ สวนสาธารณะ Concert Hall หรือ Opera House สำหรับคนชั้นกลางและคนชั้นสูงเพิ่มมากขึ้น ทั้งในลอนดอน ปารีส เวียนนา และเมืองอุตสาหกรรมอื่น ๆ ในขณะเดียวกันผู้ใช้แรงงานคอกอยู่ในสภาพอ่ำอแอ่ คนงานต้องทำงานวันละ 12-14 ชั่วโมง โรงงานมีคทึบและสกปรก เหมือนถ่านหิน โรงงานทอผ้าสร้างปัญหาโรคปอดและทางเดินหายใจกับคนส่วนใหญ่โดยเฉพาะแรงงานเด็ก โรงงานทำด้วยชามก็ใช้สารตะกั่วเป็นพิษต่อร่างกาย ชีวิตครอบครัวของกรรมกรอยู่ในสภาพที่เลวร้าย การอยู่กันแบบแออัดของกรรมกรที่อพยพมาจากชนบทเข้ามาอยู่ในเมือง และเกิดความไม่แน่นอนในการจ้างงาน ด้วยสภาพเช่นนี้จึงเป็นแรงบันดาลใจให้สร้างสรรคศิลปะแนวสังคมนิยมเพื่อสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่

ในอเมริกา นักเขียนอเมริกันสะท้อนปัญหาอันเนื่องมาจากชีวิตในเมืองใหญ่และสงครามอุตสาหกรรมด้วยการหวนกลับไปหารรรรมชาติที่สงบร่มรื่น เช่น งาน Walden ของ ทอโร (ค.ศ. 1854)

3) สังคมนิยม (Socialism)

การปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นระยะที่ชนชั้นกลางได้ประโยชน์เต็มที่ ในขณะที่ชนชั้นกรรมกรกลับไม่ได้มีส่วนร่วมในความมั่งคั่งอันเกิดจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม ในช่วงระยะนี้เองปัญหารากกลุ่มหนึ่งเริ่มไม่เห็นด้วยกับระบบเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ พวกเขาเห็นว่า การแบ่งโภคทรัพย์ในสังคมเป็นไปอย่างไม่ยุติธรรม ประชาชนกลุ่มน้อยได้รับมากเกินไป ประชาชนส่วนใหญ่ของชาติต้องขาดแคลน ดังนั้นเพื่อให้ช่องว่างระหว่าง “ความมี” และ “ความไม่มี” หดไป จึงควรให้เป็นเจ้าของร่วมกันในทรัพยากร ดังนั้นผลการผลิตก็ควรแจกจ่ายให้ทั่วถึง ให้สมาชิกทุกคนได้รับส่วนแบ่งเท่ากัน ปัญหารากที่มีความคิดทำนองนี้ เช่น พวกสังคมนิยม ยูโทเปียอย่าง Thomas More

สังคมนิยมแบบใหม่นี้ปรากฏครั้งแรกในงานเขียนของ Karl Marx (ค.ศ. 1818-1883) และ Friedrich Engels (ค.ศ. 1820-1895) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่อง Communist Manifesto และ Das Kapital ซึ่งอธิบายหลักสำคัญ ๆ ของลัทธิมาร์กซ์ (Marxism)

ความเป็นมาของมาร์กซ์ เกิดจากการเสนอแนวคิดเสรีนิยมของ John Locke คนในโลกตะวันตกเชื่อว่าโลกจำเป็นต้องมุ่งไปสู่ประชาธิปไตย ต่อมาได้มีแนวคิดแบ่งโฉมที่ดินระบบประชาธิปไตย คือ คาร์ล มาร์กซ์ เขามเห็นว่าสังคมตะวันตกที่ใช้ระบบเสรีนิยมก่อให้เกิดปัญหาความ

ไม่ยุติธรรมขึ้นในสังคม ทำให้คนงานไม่ได้รับค่าจ้างเท่าที่ควรจะได้ ไม่มีสวัสดิภาพเพียงพอ นายทุน เป็นฝ่ายได้รับประโยชน์จากแรงงานส่วนเกินของเกษตรกร คาร์ล มาร์กซ์ อธิบายความเป็นมาของ ชีวิตและการอยู่ร่วมกันว่า มาจากเหตุจำเป็นพื้นฐานด้านเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ทางการผลิต โดย เชื่อว่าคนเราไม่ได้อยู่แยกกัน และไม่สามารถแยกกันได้ เนื่องจากต้องแลกเปลี่ยนสิ่งจำเป็นในการ ดำเนินชีวิตที่แต่ละคนผลิตขึ้น ต้องพึ่งพาอาศัยกันในระบบผลิต พลังการผลิตจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญ ผลักดันให้เกิดโครงสร้างส่วนบนของสังคมคือระบบคิด การเมือง การปกครอง กฎหมาย ปรัชญา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เริ่มต้นพัฒนาการจากที่มนุษย์หลุดพ้นจากความเชื่อเรื่องศาสนา ทำให้เกิดลัทธิปัจเจกบุคคลนำไปสู่เสรีภาพทางความคิด และเกิดการเชื่อมต่อด้วยการปฏิบัติ วิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรม จากนั้นระบบทุนนิยมก็เข้ามามีบทบาทในการกำหนดกิจกรรมของ มนุษย์ สุดท้ายแนวทางการพัฒนาก็สร้างปัญหาเนื่องจากระบบปัจเจกนิยม เสรีภาพนิยม ทำให้เกิด ความแตกต่างระหว่างผู้มีทุนกับผู้ไร้ทุน แนวคิดเกี่ยวกับสังคมนิยมซึ่งผงาดขึ้นต่อต้านกระแสทุนนิยม อีกต่อหนึ่ง ซึ่งช่วงหลังนี้คงยังไม่สิ้นสุดการต่อต้านลัทธิทุนนิยม เพราะความไม่เท่าเทียมของชีวิตดู จะเป็นปัญหาใหญ่ของการพัฒนาในยุคปัจจุบัน เข้าทำนองคนส่วนน้อยใช้ทรัพยากรมาก คน ส่วนมากยังยากไร้ กระแสของการพัฒนาในอนาคตจึงหาทางที่จะสร้างแนวทางในการพัฒนาแบบ อื่น ๆ เพื่อให้ทุกชีวิตบนโลกนี้มีคุณภาพชีวิตที่ใกล้เคียงกัน ด้วยกระบวนการขับเคลื่อนดังกล่าวมี ส่วนในการส่งผลถึงความสัมพันธ์ของสังคมกับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย

2. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม

รังสรรค์ หนะพรพันธ์ (2546 : 18-28) ได้กล่าวถึงการพัฒนาอุตสาหกรรมอันเป็นบ่อ เกิดของการเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนา และส่งผลต่อนโยบายของประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย ต้องวางแผนพัฒนาประเทศโดยใช้เงื่อนไขทางการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นสำคัญ

2.1 การปฏิวัติอุตสาหกรรม

ครั้งที่อังกฤษประสบความสำเร็จในการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งแรก ในช่วงศตวรรษที่ 18 โครงสร้างทางเศรษฐกิจเปลี่ยนจากเศรษฐกิจเชิงเกษตรเป็นแบบอุตสาหกรรม เมื่ออังกฤษเป็นผู้ นำหน้าการปฏิวัติอุตสาหกรรมทำให้มีผู้ใ้ล่กวดขึ้นมามากมาย ไม่ว่าจะเป็นเยอรมนี ฝรั่งเศส รัสเซีย และอเมริกา ก่อให้เกิดประเทศอุตสาหกรรมรุ่นที่ 2 รุ่นที่ 3 และรุ่นต่อ ๆ มาตามลำดับ การปฏิบัติ อุตสาหกรรมครั้งที่ 2 ซึ่งเกิดขึ้นในอเมริกา เพียงแต่เร่งเร็วกระบวนการวิ่งไล่กวดให้มีความเร็วขึ้น แต่สิ่งที่สำคัญยิ่งคือมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงศูนย์กลาง และศูนย์กลางของความเจริญเติบโต

ทางเศรษฐกิจจากยุโรปมาสู่อเมริกา นับแต่การปฏิวัติอุตสาหกรรม จนกระทั่งถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศในทวีปยุโรปและอเมริกาเหนือทยอยปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางอุตสาหกรรม การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตดังกล่าว เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงเชิงเปรียบเทียบระหว่างประเทศ จากการผลิตที่ใช้แรงงานเข้มข้นเป็นการใช้สารสนเทศเข้มข้น ในยุคสมัยที่เศรษฐกิจยังมีแรงงานราคาถูกการผลิตแบบใช้แรงงานเข้มข้นครอบงำโครงสร้างการผลิต เมื่อแรงงานราคาถูกหมดไปการเปลี่ยนแปลงราคาสัมพัทธ์ของปัจจัยการผลิตดังกล่าว ย่อมทำให้มีการใช้เครื่องจักรทดแทนแรงงานการผลิตที่ใช้เครื่องจักรเข้มข้น กลายเป็นการผลิตหลักของระบบเศรษฐกิจ

ท่ามกลางการไล่กวดทางเศรษฐกิจของสังคมโลก ในช่วงเวลาทศวรรษที่ผ่านมา ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อกระบวนการไล่กวด ประเทศที่หาประโยชน์จากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีย่อมเร่งความเร็วในการไล่กวดได้ ประเทศที่ล้าหลังทางเทคโนโลยีก็หลุดออกจากถ่วง ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีมีผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการผลิต จึงมีส่วนสำคัญในการได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง ประเทศอุตสาหกรรมเก่าทั้งยุโรปตะวันตกและอเมริกา อยู่ในกระบวนการปรับโครงสร้างการผลิต ด้วยการระดมแรงงานเข้มข้นสู่การผลิตแบบเครื่องจักรเข้มข้น โครงสร้างการผลิตทางอุตสาหกรรมแปรเปลี่ยนจากการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคไปสู่การผลิตประเภททุนที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูง และซับซ้อน ญี่ปุ่นฟื้นตัวทางเศรษฐกิจหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วยการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคแทนยุโรปตะวันตก และอเมริกา ในเวลานั้นญี่ปุ่นยังมีแรงงานราคาถูก โครงสร้างการผลิตของอุตสาหกรรมจึงหันไปทางใช้แรงงานเข้มข้น ครั้นเมื่อประสิทธิภาพในภาคหัตถอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นค่าจ้างจึงต้องปรับลดค่าแรงงานราคาถูกในญี่ปุ่นจึงไม่มีอีกต่อไป ในทศวรรษ 2510 โครงสร้างการผลิตของญี่ปุ่นปรับตัวสู่การใช้เครื่องจักรอย่างเข้มข้น และปรับการผลิตจากสินค้าอุปโภคบริโภคสู่สินค้าประเภททุน

โครงสร้างการผลิตของประเทศต่าง ๆ ในสังคมโลกกำลังแปรเปลี่ยนไป กลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่าที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูง กำลังมุ่งไปสู่การผลิตที่ใช้สารสนเทศเข้มข้นมากขึ้นทุกที กลุ่มประเทศที่ตามหลังก็อาจจบลงด้วยการผลิตที่ใช้สารสนเทศเข้มข้นในท้ายที่สุด ในขณะที่กลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่รุ่นสอง ซึ่งปัจจุบันการผลิตที่ใช้แรงงานเข้มข้นยังครอบงำโครงสร้างการผลิต กำลังตามหลังรุ่นที่หนึ่งปรับโครงสร้างไปสู่การผลิตที่ใช้เครื่องจักรอย่างเข้มข้น ส่วนประเทศที่ล้าหลังในการพัฒนาอุตสาหกรรมส่วนใหญ่อยู่ในทวีปแอฟริกา ยังไม่อาจเข้าสู่ถ่วงทางเศรษฐกิจได้

ในช่วงเวลาเดียวกันที่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในทางอุตสาหกรรม กลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่าต้องเผชิญกับกระบวนการลดทอนรายได้จาก GDP (Gross Domestic Product) ได้ลดลงจาก 40 % ในทศวรรษ 2510 แต่ในทางกลับกัน ภาคหัตถอุตสาหกรรมได้พัฒนาผลผลิตมากกว่า 35 % ของ GDP ดังนั้นกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่ากำลังแปรสภาพจากสังคมเศรษฐกิจ

อุตสาหกรรม เป็นสังคมเศรษฐกิจบริการ ภาคบริการกลับกลายเป็นภาคเศรษฐกิจที่ให้ผล ภาคเศรษฐกิจอื่น ๆ โดยทั่วไปให้ผลผลิตมากกว่าร้อยละ 50 ของ GDP ในหมู่ประเทศมหาอำนาจด้วยกัน นอกจากนั้นยังมีการจ้างงานมากกว่าภาคเศรษฐกิจอื่น ๆ ด้วย

กระบวนการลดทอนความสำคัญของภาคอุตสาหกรรม ประกอบกับการเติบโตของภาคบริการ นับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การผลิตในประเทศอุตสาหกรรมเก่าแปร โฉมเป็นการผลิตที่ใช้สารสนเทศเข้มข้น ด้วยเหตุที่ภาคบริการเป็นภาคเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดในภาคอุตสาหกรรมเก่า ไม่ว่าจะพิจารณาจากโครงสร้างการผลิตหรือโครงสร้างการใช้แรงงาน กลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่าจึงพยายามผลักดันให้มีการค้าแบบเสรี เพราะบัดนี้ประเทศเหล่านั้นได้เปรียบในเชิงเปรียบเทียบในการผลิตบริการประเภทต่าง ๆ มากกว่าประเทศอื่น ๆ ในอดีตกาลเมื่อประเทศอุตสาหกรรมเก่าประสบความสำเร็จในการปฏิวัติอุตสาหกรรม ประเทศเหล่านี้เคยขู่ว่าจะค้าเสรี เมื่อความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบในการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมน้อยลงจนมีอาจแข่งขันกับคู่แข่งได้ นโยบายกีดกันทางการค้าก็เข้ามาแทนที่นโยบายเสรีทางการค้า บัดนี้เมื่อกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่ามีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบในการผลิตบริการ ประเทศเหล่านั้นก็กลับมาขู่ว่าจะนโยบายการค้าบริการเสรี

2.2 การพัฒนาของทุนหลักในระบบทุนนิยมโลก

เมื่อทุนนิยมเริ่มเติบโตในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ระบบทุนนิยมเริ่มเติบโตด้วยทุนพาณิชย์ ครั้นเมื่อมีการปฏิวัติอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 18 กลุ่มทุนหลักในระบบเศรษฐกิจแปรไปเป็นทุนอุตสาหกรรม ครั้นเมื่อสังคมใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนโดยมีเงินที่มีวิวัฒนาการในรูปแบบต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการพัฒนาสถาบันการเงิน ในเวลาต่อมากลุ่มทุนการเงินเติบโตเป็นกลุ่มทุนหลักในประเทศอุตสาหกรรมเก่า

รูคอล์ฟ ฮิลเฟอร์ดิง (Rudolf Hilferding : 1877-1941) ได้นำเสนอทวิเคราะห์การเติบโตของกองทุนทางการเงิน หนังสือเรื่อง FINANCE CAPITAL ที่พิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2524 ได้รับการยกย่องว่าเป็นรายงานชิ้นสำคัญของสำนักมาร์กซิสม์ ที่เสนอทวิเคราะห์การพัฒนาของระบบทุนนิยมต่อจาก CAPITAL ของ คาร์ล มาร์กซ์ (KARL MARX) ฮิลเฟอร์ดิง ค้นพบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระจุกตัวของทุนที่มีมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่น เกี่ยวกับการจัดองค์การการผลิตก็เปลี่ยนจากการประกอบการที่มีเจ้าของแต่เพียงผู้เดียว เป็นบริษัทที่มีการถือหุ้นร่วมกัน ในที่สุดการแปรเปลี่ยนดังกล่าวก่อให้เกิดผลที่สำคัญคือ ช่วยปลดปล่อยชนาชนทุนอุตสาหกรรมไม่ต้องทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบการ ผู้ถือหุ้นไม่จำเป็นต้องหวังผลกำไรจากการประกอบการเพียงอย่างเดียว หากยังสามารถหากำไรจากการขายหุ้นได้อีกด้วย กำไรเหล่านั้นยังสามารถนำไปใช้ในการลงทุนต่อได้ ด้วยเหตุนี้ทุนจึงมีการรวมศูนย์ และก่อให้เกิดบริษัทยักษ์ใหญ่ เมื่อมีการเชื่อมโยงระหว่างเจ้าของกับผู้ประกอบการอุตสาหกรรมเดียวกัน การกระจุกตัวของทุนจึงเกิดขึ้น ฮิลเฟอร์ดิงให้ความสำคัญแก่

ทุนธนาคารเป็นอย่างมาก ถึงกับกล่าวว่าการธนาคารยักษ์ใหญ่เพียง 6 แห่งในเยอรมนีมีความหมายเท่ากับการยึดกุมปริมาณที่สำคัญในประเทศนั้น

ในช่วงเวลา 5 ทศวรรษหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเงินที่เสริมบทบาทและอิทธิพลของกลุ่มทุนการเงิน ซึ่งมีปรากฏการณ์ให้พิจารณา 4 ประการ

1) อิทธิพลของลัทธิเสรีนิยมสมัยใหม่ ได้ทำลายทาบที่กีดขวางการเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศ เงินตราต่างประเทศไม่ได้เคลื่อนย้ายเฉพาะประเทศอุตสาหกรรมเท่านั้น ด้วยการผลักดันของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ และธนาคารโลก ประเทศในโลกที่ 3 ทีละประเทศสองประเทศหันสู่แนวทางนโยบายเสรีนิยมทางการเงิน นโยบายดังกล่าวนี้มีส่วนเร่งเร้ากระบวนการสากลนิวต์รของทุนและเงิน กลายเป็นปัจจัยในการผลิตที่ไร้สัญชาติ โดยแปรสภาพเป็นทุนสากล กระบวนการโลกาภิวัตน์ของทรัพยากรทางการเงินช่วยเชื่อมโยงกลุ่มทุนระหว่างประเทศต่าง ๆ และเชื่อมโยงกับบริษัทยักษ์ใหญ่ระหว่างประเทศ กลุ่มทุนการเงินทำหน้าที่เป็นคนกลางในกระบวนการดังกล่าว

2) ก่อให้เกิดการเติบโตของตลาดหลักทรัพย์ในประเทศต่าง ๆ มีส่วนเกื้อกูลต่อการเจริญเติบโตของธุรกิจหลักทรัพย์ระหว่างประเทศ บรรษัทระหว่างประเทศจึงมิได้มีเฉพาะตลาดหลักทรัพย์หากมีในตลาดการเงินด้วย

3) ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ มีส่วนเปลี่ยนแปลงไม่เฉพาะแต่การทำให้ระบบการเงินระหว่างประเทศกลายเป็นระบบอิเล็กทรอนิกส์เท่านั้น ยังช่วยเชื่อมโยงตลาดเงินและตลาดทุนระหว่างประเทศต่าง ๆ อีกด้วย ความเร็วในการรับและส่งสารสนเทศทำให้มีการซื้อขายหลักทรัพย์ระหว่างประเทศผ่านทางกรงทุนโดยตรง และเป็นปัจจัยให้ตลาดหลักทรัพย์ในประเทศต่าง ๆ ไม่เพียงเติบโตหากยังค้นหวนความสภาพการเก็งกำไรมากขึ้น

4) ธุรกิจการเงินและธุรกิจหลักทรัพย์ระหว่างประเทศ เข้าถือหุ้นในบริษัทระหว่างประเทศ การสร้างเครือข่ายทางเศรษฐกิจด้วยการทำสัญญาเครือข่ายพันธมิตรยุทธศาสตร์นับเป็นวิธีสำคัญของการขยายฐานทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้การควบและการครอบงำกิจการก็เป็นหนทางสำคัญในการเติบโตของกลุ่มทุนการเงิน ในกรณีของประเทศไทยการเปิดประเทศภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ในปี 2338 มีส่วนเร่งรัดการเติบโตของทุนพาณิชย์ แต่พัฒนาการของระบบทุนนิยมของประเทศไทยมิได้เป็นไปตามลำดับ เพราะทุนการเงินในประเทศไทยเติบโตเมื่อสังคมเศรษฐกิจไทยก้าวสู่ยุคของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมปรากฏรูปลักษณะที่ชัดเจนตลอดเวลาที่เศรษฐกิจไทยเจริญเติบโต ภาคเศรษฐกิจการเงินก็ขยายตัวไปด้วย ด้วยเหตุนี้กลุ่มทุนการเงินจึงเติบโตควบคู่มากับกลุ่มทุนอุตสาหกรรม และเติบโตยิ่งขึ้นเมื่อภาคธุรกิจการเงินเป็นภาคเศรษฐกิจที่ไร้พรมแดนทางภูมิศาสตร์ นโยบายเสรีนิยม และความก้าวหน้าของ

เทคโนโลยีสารสนเทศ บัณฑิตกลุ่มทุนทางการเงินไม่ได้มีความสำคัญเฉพาะระบบเศรษฐกิจไทยและการกำหนดนโยบายทางการเงินเท่านั้น หากก้าวล่วงไปเพื่ออิทธิพลในปริมณฑลของการเมืองอีกด้วย

ผู้วิจัยนำเสนอวิวัฒนาการของการผลิตแบบอุตสาหกรรม และการเงินของระบบทุน เพื่อแสดงให้เห็นว่าแผนการพัฒนาในยุคแรก ๆ ล้วนเชื่อมโยงกับการปฏิบัติการผลิตในเชิงพาณิชย์ แผนพัฒนาด้านอุตสาหกรรมของประเทศพัฒนาแล้ว ได้ส่งผลกระทบต่อแผนพัฒนาของประเทศกำลังพัฒนาอย่างประเทศไทยโดยตรง และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมแทบทุกส่วน ข้อควรระวังสำหรับแผนพัฒนาในอนาคตคือผลกระทบจากการมุ่งพัฒนาด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ อาจทำให้แผนพัฒนาสร้างปัญหาในด้านอื่นด้วยตัวเอง

2.3 รัฐและสังคมในยุคโลกาภิวัตน์

ตามที่ได้แสดงให้เห็นพัฒนาการของมนุษย์ กับความสัมพันธ์ของระบบการผลิตในเชิงอุตสาหกรรม ทำให้การค้าการลงทุนมีบทบาทมากคือการวางแผนงานด้านการพัฒนา ในข้อ 2.2 รัฐและสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ จะเป็นการแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของรัฐกับการเคลื่อนไหวด้านสารสนเทศที่มุ่งใช้เป็นสื่อคู่กับการค้าการลงทุน การเคลื่อนไหวของการเชื่อมต่อโลกเป็นเครือข่ายย่อมส่งผลกระทบต่อรัฐที่ไม่มีความพร้อมที่จะรับกับการเปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ตามอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ก็มีพลังมหาศาลที่จะบังคับทิศทางพัฒนาประเทศในโครงข่าย ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกับกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งผู้กำหนดคติกามักเป็นฝ่ายได้ประโยชน์มากกว่าประเทศผู้ปฏิบัติคาม อย่างไรก็ตามผลดีผลเสียของการสัมพันธ์เป็นเครือข่ายโดยผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ ขึ้นอยู่กับการเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสังคมนั้น ๆ แต่สิ่งที่จะนำเสนอคงต่อไปนี้เป็นารแสดงให้เห็นว่า แผนพัฒนาของรัฐกำลังถูกกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้เป็นรัฐตลาดเพื่อการค้ามากเกินไป แผนพัฒนาของรัฐจึงเป็นแผนพัฒนาการค้า ซึ่งอาจสร้างความไม่สมดุลต่อทิศทางของการพัฒนาได้

ชยอนันต์ สมุทวานิช (2544 : 1-77) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “จากรัฐชาติสู่รัฐตลาด” โดยแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐและสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อให้ผู้อ่านได้ตระหนักว่าความสัมพันธ์ระหว่างระบบตลาดกับการบริหารรัฐอาจบั่นทอนทุนทางวัฒนธรรม หรือทุนอื่น ๆ ที่อยู่นอกเหนือกลไกตลาด โดยเน้นย้ำว่าควรคำนึงถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมแทนที่จะเน้นคุณค่าด้านการแข่งขันทางการค้า ควรทบทวนถึงเป้าหมายการพัฒนาด้านคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสและผู้เสียเปรียบท่ามกลางการพัฒนา หากเราคำนึงถึงคุณค่าความเอื้ออาทรต่อกัน การช่วยเหลือ การมีเมตตา การเสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตนแล้ว สังคมไทยก็จะเป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันโดยปราศจากความเกลียดชัง ความหวาดระแวง ความหวาดกลัว ซึ่งท่านได้เสนอเหตุผลของพัฒนาการด้านเศรษฐกิจที่มีผลต่อสังคมไทย และแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมไว้ดังนี้

ในอดีต ระเบียบทางสังคมอาจจำกัดอยู่ใน 2 ลักษณะ อย่างแรกคือสังคมคอมมิวนิสต์ หรือสังคมนิยม อย่างที่สองคือเสรีประชาธิปไตย แต่ในกาลต่อมาการล่มสลายของสหภาพโซเวียต พร้อมกันนั้นประเทศสังคมนิยมก็อ่อนปวนให้การค้าเสรีแบบทุนนิยมเข้าไปมีบทบาท กระจายตัวสู่ การเมืองที่มีทางเลือกหลายพรรคแทนเผด็จการแบบเดิม

อำนาจของประชาชนในการสัมพันธ์กับรัฐได้เปลี่ยนแปลงไป ประชาชนย่อมมีสิทธิ เสรีภาพ มีสิทธิส่วนบุคคล ไม่ได้รับคำสั่งแบบคาสต์จากรัฐ ระบบโลกาภิวัตน์จึงมีพลังขับเคลื่อน การรับรู้ว่ามีมนุษย์อีกซีกโลกหนึ่งดำรงชีวิตอยู่อย่างไร จากเดิมที่เคยแยกกันด้วย Time and Space ระบบโลกาภิวัตน์จึงย่อส่วนเวลาในการเรียนรู้ดินแดนห่างไกลพร้อมกับค่าใช้จ่ายในการสื่อสารที่ถูกกลง ไม่ว่ารัฐหรือการปกครองแบบใดก็ยากที่จะปฏิเสธกระบวนการนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อรัฐมีพันธ สัญญาทางโลก เพราะรัฐเป็นประติมากรรมทางความคิดที่เน้นภารกิจทางโลกมากกว่าทางวิญญาณ อำนาจอธิปไตยทางโลกและทางวิญญาณจึงแยกออกจากกัน

แต่ในระบบโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันไม่ใช่โลกาภิวัตน์ที่เป็นกลาง หากเป็นโลกาภิวัตน์แบบ ฉบับอเมริกัน สหรัฐอเมริกาและวิถีทางแบบอเมริกันกลายเป็นค่านิยมที่ครอบงำโลก ระบบ เศรษฐกิจเสรีและวัฒนธรรมบริโภคแบบอเมริกันมีอำนาจทางการทหารหนุนเสริม การโจมตีเมื่อ 11 กันยายน 2544 เป็นการท้าทายระบบโลกาภิวัตน์ เป็นการโจมตีสำนักใหม่ที่แตกต่างจากการค้าและ จิตสำนึกในเงินตรา ความหวาดกลัวของคนทั้งโลกจึงหวนคืนมาอีกครั้ง แต่เดิมในยุคบรรพกาล มนุษย์ก็เคยดำรงชีวิตด้วยความหวาดกลัว หลังจากนั้นจึงโอนอำนาจให้รัฐเป็นผู้ปกป้อง หลังจากรัฐ ถูกโจมตีโดยง่าย เราจึงต้องหันมาทบทวนว่าแบบฉบับรัฐแบบอเมริกันสามารถป้องกันความหวาดกลัว ได้หรือไม่

โลกต้องมาพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างคนที่มิใช่รัฐหรือจงรักภักดี หรือในทางตรงกัน ข้ามอาจต่อต้านรัฐด้วยเหตุนี้ อำนาจเกี่ยวกับรัฐโดยเฉพาะอำนาจอธิปไตยซึ่งมีอำนาจสูงสุดเด็ดขาด และมีลักษณะเป็นทางโลกจึงต้องศึกษาควบคู่ไปกับอัตลักษณ์ ในสังคมไทยนั้นมีความเป็นมา มี แหล่งอำนาจในทางโลกและทางวิญญาณ แม้แต่อำนาจอธิปไตยก็จัดเป็นอำนาจใหม่ในสังคมไทย การทำความเข้าใจระหว่างรัฐและสังคมจึงต้องศึกษาด้านานทางประวัติศาสตร์ ความเป็นชุมชนและ ความสัมพันธ์ในทางนามธรรม วิถีชีวิตยุคโลกาภิวัตน์อาจลดความเป็นชาติ แล้วเราจะอยู่ได้อย่างสันติ หรือไม่ ระบบโลกาภิวัตน์แบบอเมริกาจะบีบบังคับให้มนุษย์ต้องเลือกข้างมีสังกัดข้างเดียว คือ ไม่มี ชาติเป็นสากล ไม่มีอัตลักษณ์ที่ผูกพันกับสิ่งที่เป็นจิตวิญญาณ หากผูกพันกับรูปธรรมที่เป็นสินค้า และบริการทางโลกที่ระบบโลกาภิวัตน์ มีกลไกตลาดเป็นเครื่องมือ สามารถสนองความต้องการและ ปรารถนาได้อย่างไม่สิ้นสุด

อำนาจอธิปไตยเป็นแนวคิดใหม่สำหรับสังคมไทย เมื่อก่อน พ.ศ. 2475 ความเป็นใหญ่ ทั้งหมดรวมศูนย์อยู่ที่พระเจ้าแผ่นดิน อำนาจของพระเจ้าแผ่นดินอยู่ที่การขยายอาณาเขต แคว้นต่าง ๆ

โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรธรรมชาติ ความต้องการในการอุตสาหกรรมและ ความมั่งคั่ง เป็นแรงผลักดันของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างศูนย์อำนาจใหญ่น้อย เมื่อมีการปัก ป็นเขตแดน มีการใช้ความคิดเรื่องแผนที่มาขยายความสัมพันธ์ทางชีวิตของคนในบริเวณต่าง ๆ กลายเป็นความสัมพันธ์ทางอำนาจอย่างเป็นทางการ อิทธิพล อำนาจในการอุตสาหกรรมจากชุมชน ต่างๆ เริ่มมีความเป็นทางการมากขึ้น ด้วยการเอาดินแดนหนึ่ง ๆ เป็นอาณานิคม จึงเป็นการแบ่งปัน อุตสาหกรรมทรัพยากร โดยศูนย์กลางอำนาจตะวันตกที่มีเทคโนโลยีและอาวุธที่เหนือกว่า แนวคิดเรื่องรัฐ และรัฐบาลเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ด้วยแรงกดดันของประเทศตะวันตกซึ่งต้องการความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศในรูปแบบรัฐต่อรัฐ โดยมีรัฐบาลเป็นคู่สัญญา ทั้งนี้เพื่ออาศัยความเป็นรัฐตามสัญญา สร้างความต่อเนื่องในการบังคับใช้สัญญา ในแง่ที่มีอำนาจสูงสุดถูกกำหนดด้วยเงื่อนไขให้อยู่เหนือ บุคคล นั่นคือเงื่อนไขใหม่ในการมีรัฐและองค์กรตัวแทนรัฐคือรัฐบาล แม้พระเจ้าแผ่นดินจะมีอำนาจ สูงสุดในการยินยอมตกลงในการทำสัญญา แต่เมื่อการเข้าสู่คู่สัญญาแล้ว เงื่อนไขต่าง ๆ ในสัญญาได้ กำหนดให้รัฐและรัฐบาลเป็นคู่กรณีจะต้องดูแลให้มีการปฏิบัติตาม

ปรากฏการณ์ทางโลกานุวัตรเกิดขึ้นต่อเนื่องจากระบบประชาธิปไตย การเติบโตของ กระแสโลกานุวัตร ขยายตัวเป็นความสนใจของชุมชนที่จะมีส่วนร่วมกับการบริหารราชการโดยตรง การกำหนดชะตากรรมของตนเอง มิได้มีความหมายเฉพาะในระดับรัฐอีกต่อไป หากมีอยู่ในระดับ ปึงเอกบุคคล ชุมชน และท้องถิ่นภูมิภาคด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนได้เปลี่ยนแปลง ไป รัฐที่เคยเป็นผู้อุปถัมภ์ห่มคลุมใจที่จะทำตัวเป็นผู้อุปถัมภ์แบบเก่า เพราะเมื่อหมดยุคสงคราม เย็น ระเบียบโลกใหม่มีวาระสำคัญคือการให้กลไกการตลาดทำให้เกิดเสรีทางการค้า การเงินและการ ลงทุน กระบวนการหลักของเศรษฐกิจใหม่เป็นการผลิตที่อาศัยเทคโนโลยีเป็นสำคัญ การปฏิวัติ เทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารส่งผลกระทบอย่างรอบด้าน ทั้งสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง สิทธิและบริบริการมีกระบวนการผลิตแบบข้ามชาติ ชากที่จะระบุได้ว่ามีส่วนประกอบของประเทศ ใดบ้าง โลกานุวัตรแบบแบบอเมริกันต้องการผลักดันให้เกิดการยอมรับแบบฉบับอย่างทั่วด้าน คือ ทั้งเศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเมือง โดยอาศัยกลไกตลาดตามระบบทุนนิยมเสรีเป็นตัวเร่ง ในแง่ที่ ระเบียบโลกใหม่ที่เรียกว่าโลกานุวัตรจึงเป็นระบบเบ็ดเสร็จประเภทหนึ่ง แต่ความเบ็ดเสร็จของระบบ โลกานุวัตรอาศัยการครอบงำด้วยอำนาจ และอิทธิพลทางกำลังด้านธุรกิจข้ามชาติ ตามกติกา กฎระเบียบ และกระบวนการที่อาศัยวิธีการของประชาธิปไตย แต่เป็นประชาธิปไตยแบบตัวแทน โดยอาศัยเสียงข้างมากเพื่ออาศัยเงินทุน แต่เดิมทฤษฎีทางสังคม การเมือง ที่ให้ความสำคัญต่อบทบาทของรัฐในการควบคุมดูแล เหนือวรั้งพลังกลไกตลาด มาบัดนี้แนวคิดนี้ถูกแทนด้วยความ คิดเห็นว่ากลไกตลาดเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสูงในการพัฒนาประเทศ

แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งที่มีคุณค่าอาจไม่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ ในทำนองเดียวกันสิ่งที่มีคุณค่า ทางเศรษฐกิจอาจไม่มีมูลค่าก็ได้ มูลค่าและมูลค่าเพิ่มเป็นสิ่งกำหนดโดยกลไกตลาด ส่วนคุณค่าเป็น

นามธรรมที่กำหนดโดยกลไกทางวัฒนธรรม คุณค่าที่เรานำมาพิจารณาไม่ใช่ค่านิยมหากแต่เป็นคุณค่าพื้นฐาน เช่น ความเมตตากรุณา ความสุจริตธรรม ความเป็นป็นธรรม ความรักอันบริสุทธิ์ การไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ความสามัคคีปรองดองช่วยเหลือกัน เวลานี้สังคมไทยสามารถขายสินค้าและบริการหลายอย่าง แต่ยังไม่มีความสามารถในการสร้างมูลค่าเพิ่มได้ เพราะยังขาดการสร้างสรรค์และเทคโนโลยี ปัญหาหลักที่เกิดขึ้นในขณะนี้คือ ได้มีการเน้นมากเกินไปถึงการแข่งขันการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ แต่เวลาเราพูดถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมให้มากขึ้น อย่างน้อยก็ให้ดูสภาพกับความพยายามจะสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจที่พูดกันอยู่อย่างมาก เวลานี้เวลาเราไปที่ไหนก็มีคนชอบพูดว่าประเทศไทยแข่งสู้ประเทศอื่นไม่ได้ ระดับการแข่งขันของเราอยู่อันดับที่ 34 แล้วก็ไปดูปีหน้าว่าจะตกไปอยู่ลำดับที่เท่าใด สรุปว่าเป็นเรื่องปรัชญาของการแข่งขัน ปรัชญาของการหากำไร ปรัชญาของการจะมีมากขึ้น แต่เวลาเราพูดถึงปรัชญาที่จะต้องสร้างและรักษาเราพูดถึงปรัชญาแห่งความพอเพียง ความพอประมาณ หรือปรัชญาของการรู้จักพอ ถ้าเรามองดูความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง กับมูลค่าทางเศรษฐกิจแล้วเราจะเห็นว่าเวลานี้เราไปเน้นคุณค่าทางเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ ถ้าไม่เอาวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นทุนทางสังคมเข้าไปจับสมการชีวิตของคนไทยในอนาคตข้างหน้าแล้วจะมีเผด็จการของการตลาด ในอดีตเราอาจจะมีเผด็จการทางการเมือง เผด็จการอำนาจนิยม แต่รัฐในอนาคตจะไม่ใช่เป็นตัวกระทำ หรือแม้ประชาธิปไตยก็มีไม่ใช่ว่าเป็นตัวกำหนดชีวิตมนุษย์เพียงผู้เดียว แต่ตลาดนั้นเป็นกลไกสำคัญ และกลไกการตลาดมีพลังแรงกว่ากลไกทางประชาธิปไตยมาก

จะเห็นได้ว่า รัชชอนันต์ สมุทวณิช ได้แสดงภาพต่อเนื่องของการพัฒนาหลังจากที่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรม และแผนพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้เกิดระบบการเงิน การลงทุน และทุนก็มีอำนาจในการกำหนดนโยบายทางการเมืองของประเทศกำลังพัฒนา ดังนั้นรัฐและอธิปไตยในอนาคตจะต้องถูกกลไกตลาดขับเคลื่อนให้เป็นไปในทางการค้า และเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ซึ่งการพัฒนาแบบโลกาภิวัตรดังกล่าวได้ละเลยการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม ความเอื้ออาทรและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ดังนั้น อนาคตของแผนพัฒนาน่าจะสร้างความสมดุลระหว่างวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อม อัตลักษณ์ท้องถิ่นกับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งอาจเป็นเกราะป้องกันประชาชนหลังจากที่รัฐโค่นบุกรุกด้วยโลกาภิวัตรอนฮากจะตกทาน อนาคตของการพัฒนาจึงควรเป็นแนวทางการพัฒนาแบบพอเพียงเพื่อรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นแกนหลักของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

3. ทฤษฎีทางสังคม

ผู้วิจัยนำเสนอทฤษฎีทางสังคม เพื่อให้ผู้อ่านได้เรียนรู้เป็นฐานในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ถึงแม้ว่าชุมชนวัดเวียงจะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนใหญ่ เมื่อเทียบเคียงกับการเป็นประเทศและขนาดกว้างขวางของชุมชนโลก แต่อย่างไรก็ตามทฤษฎีทางสังคมทั้งหลายก็ยังมีบางส่วนที่สามารถเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการอธิบายความเปลี่ยนแปลงของชุมชนวัดเวียงได้

ความเป็นมาของทฤษฎีทางสังคม

หนังสือเรื่อง “ทฤษฎีสังคมวิทยา” ของ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2543 : 1-16) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของทฤษฎีทางสังคมว่า ทฤษฎีทางสังคมมีความหมายที่กว้างและมีผู้ให้ความหมายแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับความคิด ความเชื่อ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์แต่ละคนสัมผัสอยู่ แต่อย่างไรก็ตามสามารถจำกัดขอบเขตให้เข้าใจง่ายขึ้นดังนี้ ทฤษฎีทางสังคม คือ ความคิดทางสังคม เป็นความคิดของมนุษย์ โคชมมนุษย์ และเฟ้อมมนุษย์ ดังนั้นความคิดของมนุษย์ไม่ว่าจะเกิดจากการหล่อหลอมจากสาเหตุใด ล้วนแล้วแต่เป็นต้นกำเนิดของการกระทำกันทางสังคมทั้งสิ้น ส่วนคำว่า “โคชมมนุษย์” หมายถึงความคิดของสิ่งอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์ไม่จัดว่าเป็นความคิดทางสังคม แม้ว่ามนุษย์แต่ละคนจะคิดและแสดงออกในที่ลับหรือที่แจ้ง ก็จัดว่าเป็นความคิดโคชมมนุษย์ทั้งสิ้น ส่วนความเห็นสุดท้ายคือ “เฟ้อมมนุษย์” แปลความว่า ความคิดทางสังคมเป็นความคิดเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ให้ดีขึ้น ความเห็นประการสุดท้ายนี้มักจะเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะจากความขัดแย้งหรือพัฒนาจากความสัมพันธ์ดั้งเดิมให้ดีขึ้นตามลำดับ

ทฤษฎีทางสังคม

ทฤษฎีทางสังคม หมายถึง การอธิบายเหตุผลอย่างต่อเนื่องถึงปรากฏการณ์ของสังคม ว่าเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้นได้อย่างไร โดยมีกระบวนการค้นหาสาเหตุอย่างเป็นขั้นตอน จนสามารถอธิบายปรากฏการณ์ได้อย่างน่าเชื่อถือ ซึ่งทฤษฎีทางสังคมจะแตกต่างจากทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์โดยประเด็นทางสังคมจะมีตัวแปรแยกย่อยมากมาย และเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ อย่างไรก็ตามนักทฤษฎีสังคมวิทยาชาวอังกฤษ Ian Robertson ได้แบ่งทฤษฎีทางสังคมวิทยาออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) หลักสากลสภาพเชิงประจักษ์ (Empirical generalization) ทฤษฎีนี้ประกอบด้วยประพจน์อย่างหนึ่งที่สร้างโดยข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อนำมาอ้างอิงเป็นเหตุเป็นผลกัน เช่น อัตราการเกิดของประชากรในสังคมหนึ่งสังคมใดจะค่อย ๆ ลดลง เมื่อระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมสังคมนั้น ๆ

ค้อย ๆ สูงขึ้น 2) ทฤษฎีมีขั้วมพิสัย (Middle - Range Theory) เป็นทฤษฎีต่อเนื่องจากทฤษฎีแรก แต่อาศัยเหตุผลหลายทางโดยผ่านการวิจัยและมีขนาดใหญ่กว่าทฤษฎีแรก ส่วนทฤษฎีที่ 3) เป็นทฤษฎีมหภาพ (Grand Theory) เป็นทฤษฎีขนาดใหญ่ครอบคลุมชีวิตทุกด้านของมนุษย์ และมีความเป็นนามธรรมสูง ประกอบด้วยทฤษฎีย่อย ดังนี้

1. ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural - Functional Theory)
  2. ทฤษฎีขัดแย้ง (Conflict Theory)
  3. ทฤษฎีปริวรรต (Exchange Theory)
  4. ทฤษฎีการกระทำระหว่างกันโดยสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism)
  5. ทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology Ethnomethodology)
- (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2543 : 17-23)

ทฤษฎีโครงสร้าง - หน้าที่นิยม

ทฤษฎีนี้มีหลักในการมองการเกาะเกี่ยวหรือรัดทางสังคมว่า การประกอบเป็นสังคมนั้นต้องมี ส่วนประกอบต่าง ๆ ทั้งมนุษย์ ธรรมชาติ และระบบ ฉะนั้นในสังคมหนึ่ง ๆ ไม่ว่าจะเป็ยขนาดเล็ก หรือใหญ่ จะมีระบบความสัมพันธ์ที่เป็นโครงสร้างเพื่อเป็นฐานในการทงให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่าง สมดุล โดยชกตัวอย่างเทียบเคียงกับโครงสร้างทางร่างกายมนุษย์ ภายในร่างกายเราก็จะมี ส่วนประกอบเป็นระบบโครงสร้างและทำหน้าที่สอดคล้องกัน หากเกิดส่วนใดทำหน้าที่บกพร่อง สังคมก็จะปรับตัวสู่ความสมดุล การทำหน้าที่ของระบบโครงสร้างอาจมีนักทฤษฎีบางคนให้ ความหมายของโครงสร้างหน้าที่ว่า "การกระทำระหว่างกัน" ทฤษฎีนี้จึงเป็นหน่วยใหญ่ครอบคลุม มิติทางสังคมแบบทุกด้านขึ้น อยู่ที่ว่าเราจะมองระบบโครงสร้างในมิติใด ไม่ว่าจะเป็ย อรรถประโยชน์ การพึ่งพิงกันในสังเวดล้อม และโครงสร้างทางนามธรรม ความเป็นจริงแล้วเรา สามารถพบทฤษฎีนี้ได้ทั่วไป หากได้สังเกตความสัมพันธ์ทางสังคมในมิติต่าง ๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม หรือแม้แต่องค์กรใดองค์กรหนึ่ง โครงสร้างของการจัดการองค์กรก็คือทฤษฎีโครงสร้าง - หน้าที่นั่นเอง ในความเป็นจริงแล้วสังคมมีวิวัฒนาการแต่มีโครงสร้าง - หน้าที่ของตนเองทั้งสิ้น ทั้งใน ระบบย่อยจนถึงการรวมระบบย่อยเป็นโครงสร้างขนาดใหญ่

สำหรับทฤษฎีโครงสร้าง - หน้าที่ได้รับความนิยมสูงสุด คือช่วง ค.ศ. 1940-1965 หลังจากนั้น ก็เสื่อมถอยลงแต่ก็ยังมอิทธิพลต่อความคิดทางสังคมจนถึงทุกวันนี้ การอธิบายทฤษฎีจึงมัก ชกตัวอย่างหน้าที่ และความสัมพันธ์ทางร่างกายเป็นเครื่องมือในการอธิบายเสมอ อย่างไรก็ตามนัก ทฤษฎีโครงสร้าง - หน้าที่นิยม มักมองสังคมด้วยลักษณะดังนี้

1. สังคมเป็นระบบที่มีอาณาเขตแน่นอน มีการวางระเบียบของตนเอง และควบคุมตนเอง
2. ในระบบนั้นต้องมีการบำรุงรักษา และดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยระบบที่ต้องพึ่งพากัน
3. การพึ่งพากันจึงเป็นการรักษาคุณภาพทางสังคมเอาไว้
4. โดยความจำเป็นทั้ง 3 ประการ สังคมจึงต้องสร้างระบบโครงสร้างหน้าที่ขึ้นมา

สำหรับนักคิดผู้ที่มีส่วนในการวางรากฐานของทฤษฎีนี้ ได้แก่ Emile Durkheim, Bronislaw

Malinowski, A.R.Radcliffe – Brown และ Talcott Parsons

Durkheim มีแนวคิดที่สังคมเป็นสิ่งมีชีวิต มีลักษณะซับซ้อน มีเอกลักษณ์ มีโครงสร้าง มีความต้องการ หมายถึงสังคมปฏิบัติหน้าที่สนองความต้องการความจำเป็นทั้งหมด ในฐานะเป็นระบบแล้ว นอกจากนั้นโครงสร้างยังคอยสนองความจำเป็นให้สังคมอยู่ในภาวะปกติ หากสังคมไม่ปกติโครงสร้างก็ต้องปรับตัวเพื่อแก้ปัญหาเหล่านั้น ๆ

ส่วน Radcliffe – Brown เห็นว่าการดำรงอยู่ของสังคมหนึ่งต้องเกิดการบูรณาการของส่วนต่าง ๆ คำว่าหน้าที่คือกระบวนการที่ดำเนินไปเพื่อรักษาความสมดุลระหว่างสังคม และผลของการทำหน้าที่ของสังคมต่าง ๆ จะทำให้เห็นส่วนต่าง ๆ ของโครงสร้างที่ทำให้สังคมดำรงอยู่

นอกจากนั้น Malinowski ให้ความเห็นว่า ส่วนประกอบของสังคมทุก ๆ ส่วน แม้เราจะใช้ประโยชน์หรือไม่ก็ตามแต่มันก็ต้องมีความสัมพันธ์กับสังคมไม่ว่าส่วนใดก็ตามหนึ่ง ดังนั้นจึงไม่มีปรากฏการณ์ใดที่เกิดขึ้นอย่างไม่มีเหตุผล ทุกอย่างล้วนต้องทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง ทัศนะของเขาเน้นหลักสำคัญที่ว่า ประเพณีทุกอย่าง วัตถุทางวัฒนธรรมทุกอย่าง ความคิดทุกความคิด ความเชื่อทุกความเชื่อของวัฒนธรรมย่อมตอบสนองความต้องการความจำเป็น ทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง และมีหน้าที่ ๆ ต้องทำ หรือเป็นตัวแทนของส่วนที่ขาดเสียไม่ได้

ส่วน Parsons เป็นนักคิดทฤษฎีโครงสร้างคนสำคัญเช่นกัน ซึ่งมีพื้นฐานความคิดคล้าย ๆ กับผู้บุกเบิกตามคนแรก แต่เขาได้เน้นการอธิบายโครงสร้างและหน้าที่ไปที่การกระทำระหว่างกัน โดยเสนอว่ากระบวนการของโครงสร้างเกิดจาก 1) มีผู้กระทำซึ่งมีภูมิหลังแตกต่างกันแล้วเข้าสู่ความสัมพันธ์ทางสังคม 2) ผู้กระทำได้รับการขัดเกลาจากความสัมพันธ์ และตอบสนองกลายเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรม 3) การกระทำระหว่างกันนี้เองทำให้เกิดบรรทัดฐานของสังคมขึ้น 4) บรรทัดฐานเกิดการปรับตัวขัดเกลาเป็นวัฒนธรรม และ 5) บรรทัดฐานจะทำหน้าที่ควบคุมการกระทำระหว่างกัน เมื่อการกระทำระหว่างกันก็จะกลายเป็นสถาบัน หลังจากนั้นระบบของสังคมก็เกิดขึ้น (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2543 : 27-41)

ทฤษฎีการขัดแย้ง (Conflict Theory)

ทฤษฎีการขัดแย้ง เป็นการเสนอความคิดที่คาบเกี่ยวกับทฤษฎีโครงสร้าง - หน้าที่ ซึ่งการรวมตัวกันเป็นสังคมย่อมมีส่วนต่าง ๆ ที่กระทำระหว่างกันเพื่อให้ดำรงสังคมอยู่ได้อย่างสมดุล และมีการปรับตัวเมื่อเกิดความขัดแย้ง เพื่อนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง อย่างไรก็ตามทฤษฎีความขัดแย้งเริ่มเป็นที่สนใจเมื่อสังคมได้พัฒนาโครงสร้าง - หน้าที่มาระยะหนึ่ง และการทำหน้าที่ในส่วนต่าง ๆ ของสังคมได้ส่งผลกระทบต่อความขัดแย้งไว้ด้วย นัยของความขัดแย้งนั้นมีความเห็นสำคัญอยู่ 2 มุม มุมแรก ความขัดแย้งจะนำไปสู่การต่อสู้กันอย่างไม่สิ้นสุด และเกิดการสูญเสียชีวิต และมุมที่ 2 ความขัดแย้งจะนำไปสู่การหาเหตุผลของความสมดุลที่ดีกว่าเดิม สาเหตุของความขัดแย้งมักเกิดจาก

1. การที่บุคคลมีอำนาจไม่เท่ากัน ทำให้คนมีอำนาจมากถือโอกาสเอาเปรียบผู้ที่มีอำนาจน้อย ทำให้เป็นที่มาของความขัดแย้ง
2. การที่สังคมมักมีขงหาซากอยู่อย่างจำกัด เป็นเหตุให้ต้องมีการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้ได้ส่วนแบ่งจากขงที่มีอยู่จำกัด และ
3. ในสังคมมักมีกลุ่มต่าง ๆ ที่มีเป้าหมายไม่เหมือนกัน กลุ่มเหล่านั้นจึงแข่งขันช่วงชิงกันเพื่อบรรลุเป้าหมายนั้น

นักทฤษฎีคนสำคัญของทฤษฎีการขัดแย้ง ได้แก่ Karl Marx และ George Simmel โดยสาระของแนวคิดความขัดแย้งของ Marx มองไปที่ความแตกต่างระหว่างชนชั้น ซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมซึ่งประกอบขึ้นตามทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ โดยมองว่า 1) องค์การทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะเจ้าของทรัพย์สินเป็นผู้กำหนดรูปแบบขององค์กรอื่น ๆ ในสังคม ได้แก่ โครงสร้างของชนชั้น การจัดระเบียบเข้าสถาบัน ค่านิยมความเชื่อ ทัศนคติทางศาสนา ทั้งหมดล้วนเป็นการสะท้อนภาพหรือได้รับอิทธิพลจากองค์การเศรษฐกิจของสังคม 2) องค์การเศรษฐกิจของสังคมจะแบ่งแยกชนชั้นและสังคมความขัดแย้ง และสุดท้ายก็จะทำลายตัวเองโดยถูกโค่นล้มจากชนชั้นที่ถูกปกครอง และ 3) การขัดแย้งมีลักษณะ 2 หลัก คือการถูกเอาเปรียบเป็นชั้นแรก จากนั้นก่อเกิดการเรียนรู้และต่อต้านอำนาจของเจ้าของทรัพย์สิน

ส่วน George Simmel มีความคิดเรื่องความขัดแย้งคล้ายกับ Marx แต่เพิ่มเติมว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดคู่มาพร้อมกับความเป็นมนุษย์ เปรียบเทียบเหมือนร่างกายที่มักจะมีโรครวมและการบำบัดโรคด้วยกระบวนการปรับตัว เพื่อให้ชีวิตนั้นอยู่รอด สาระความคิดทฤษฎีความขัดแย้งของ Simmel คือ

1. ความสัมพันธ์ทางสังคมก็เป็นเช่นเดียวกับร่างกายที่มีความสัมพันธ์กัน และมีการขัดแย้งกัน สุดท้ายก็มีการปรับตัวเข้าสู่ความสมดุล

2. กระบวนการดังกล่าวเป็นแรงขับเคลื่อนทางสัญชาตญาณ และมีความจำเป็นทางความสัมพันธ์ทางสังคม

3. ด้วยกระบวนการดังกล่าวความขัดแย้งจึงเป็นกระบวนการเก่าแก่ของสังคม ซึ่งทำให้เกิดการพัฒนา และทำลายระบบได้

4. ความขัดแย้งเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งเพื่อรักษาความสมดุลทางสังคม

นอกจากนั้นทฤษฎีความขัดแย้งของ คาร์เรนคอร์ท ได้สร้างโมเดลของความขัดแย้งชื่อว่า Dialectical Conflict Perspective โดยมององค์การสังคมว่ามีลักษณะแบบ Imperatively Coordinated Association เรียกชื่อย่อว่า ICA องค์การเช่นนี้มีขนาดแตกต่างกัน ตั้งแต่องค์การทางสังคมทั่วไป กลุ่มสังคม ชุมชน ไปจนถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ดังนั้นในสาขาของคาร์เรนคอร์ท องค์การสังคมแบบ ICA ของเขาเป็นเรื่องความสัมพันธ์ของอำนาจ และอำนาจในองค์การถือเป็นสิทธิอำนาจ เพราะบทบาทเหล่านั้นขึ้นอยู่กับตำแหน่งในองค์การ ดังนั้นการอยู่ร่วมกันของสังคมคือความพยายามซ่อมบำรุงกระบวนการสร้างความสัมพันธ์เหนือสิทธิอำนาจเอาไว้ สาเหตุของความขัดแย้งจึงเกิดจากอำนาจที่มีอยู่น้อย หายาก กลุ่มย่อยต่าง ๆ ใน ICA จึงต้องแข่งขันต่อสู้ให้ได้มาซึ่งอำนาจนั้น ซึ่งความคิดของคาร์เรนคอร์ท มีความสอดคล้องกับความคิดของมาร์กซ์เป็นอย่างมาก โดยเขาเสนอสาเหตุของความขัดแย้งว่า

1. สภาพสังคมมนุษย์มีความขัดแย้งอย่างต่อเนื่อง
2. การขัดแย้งเกิดจากการขัดกันของผลประโยชน์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างทางสังคม
3. ผลประโยชน์ที่ขัดกันสืบเนื่องจากการได้รับส่วนแบ่งไม่เท่ากัน
4. ผลประโยชน์ต่าง ๆ มีแนวโน้มที่จะแยกออกเป็นฝ่ายชัดเจน
5. ผลของความขัดแย้งเป็นแบบวิภาษวิธี ซึ่งผลของความขัดแย้งครั้งหนึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ในทางตรงข้ามขึ้น และอาจส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในคราวต่อไป

6. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นลักษณะต่อเนื่องมาแต่โบราณ และจะทำให้เกิดการขัดแย้งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในองค์การสังคมทุกระดับ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2543 : 55-67)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ทฤษฎีความขัดแย้งเป็นกระบวนการหนึ่งที่สัมพันธ์อยู่กับทฤษฎีแรก คือ เรื่องของโครงสร้าง - หน้าที่ การประกอบกันขึ้นเป็นสังคม มีองค์การสถาบัน และบุคคลทำหน้าที่ต่าง ๆ เป็นระบบโครงสร้างทางสังคมขึ้นมา การกระทำระหว่างกันอาจเรียกว่าการปรับตัว การรักษาเอชิวา หรือความขัดแย้งก็ได้ ทฤษฎีความขัดแย้งจึงเป็นลักษณะประจำของสังคม หากสังคมนั้นมีความสัมพันธ์กันในลักษณะไม่เท่าเทียม หรือแข่งขันอำนาจในการบริหารจัดการโครงสร้างทางสังคม ความขัดแย้งจึงมีลักษณะเป็นไปได้ทั้งในแนวทางวิภาษวิธี คือหาแนวทางที่จะเฉลี่ยอำนาจให้อยู่ร่วมกันได้ และอาจเกิดการต่อสู้กันอย่างรุนแรงได้หากความขัดแย้งไม่สามารถกระจายสิ่งที่มือผู้น้อยให้สังคมส่วนใหญ่ได้ครอบครอง

ทฤษฎีปริวรรตนิยม (Exchange Theory)

ทฤษฎีนี้กำเนิดมาจากแนวคิดด้านการแลกเปลี่ยนระหว่างกัน ทั้งในระดับบุคคลและระดับโครงสร้างทางสังคม ซึ่งเติบโตมาในยุคที่สังคมเริ่มขยับระดับจากสังคมเกษตร แปรสภาพเป็นสังคมแห่งการผลิตในเชิงอุตสาหกรรม การแข่งขันกันในผลประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนจึงจุดประกายให้อธิบายสังคมในแง่ของประโยชน์จากการแลกเปลี่ยนกัน ต้นตอของทฤษฎีนี้เริ่มต้นในคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 สมัยนักเศรษฐศาสตร์ยุคคลาสสิก เช่น Adam Smith, David Ricardo, John Stewart ทฤษฎีนี้มีการหลอมรวมความเชื่อ 3 ประการเข้าด้วยกัน คือ

1. มาจากเศรษฐศาสตร์เชิงอรรถประโยชน์นิยม (Utilitarian Economics)
2. มาจากมานุษยวิทยาเชิงหน้าที่ (Functional Anthropology)
3. มาจากจิตวิทยาเชิงพฤติกรรม (Behavioral Psychology)

ในส่วนของเศรษฐศาสตร์เชิงอรรถประโยชน์นิยม มีฐานความคิดด้านความสัมพันธ์ทางสังคมว่า เมื่อมนุษย์อยู่ในตลาดเศรษฐกิจจะทำให้มีพฤติกรรมคล้ายคลึงกันในพฤติกรรมทางด้านอรรถประโยชน์ โดยที่มีพื้นฐานทางความคิดว่า มนุษย์เป็นสัตว์เศรษฐกิจยอมแสวงหาผลประโยชน์ทางวัตถุให้ได้มากที่สุดจากการแลกเปลี่ยนในตลาด ซึ่งมีการแข่งขันเสรี ค่อยจากนั้นเพื่อให้ได้ประโยชน์มากที่สุดก็ต้องแสวงหาข่าวสารความเคลื่อนไหวให้ได้มากที่สุด เพื่อเป็นข้อมูลในการแสวงหากำไร จากนั้นทำการเรียนรู้เรื่องต้นทุน ลักษณะของวัตถุ แล้วเลือกทางที่ได้ประโยชน์มากที่สุด

นอกจากนั้น นักทฤษฎีปริวรรตในยุคหลังได้ต่อเติมหลักการให้สมบูรณ์ขึ้นโดยเสนอว่า 1) การปริวรรตทางเศรษฐกิจจะมีอยู่ในทุกสังคม แต่ส่งเหล่านั้นเป็นแต่เพียงกระบวนการหนึ่งเท่านั้น ยังมีกระบวนการปริวรรตอื่น ๆ อีก และ 2) ในขณะที่มีการแลกเปลี่ยนในท้องตลาดที่มีเป้าหมายทางวัตถุ แต่มนุษย์มีการแลกเปลี่ยนอย่างอื่นที่ไม่ใช่วัตถุด้วย เช่น ทางจิตใจ (Sentiments)

ลำดับต่อไปที่เชื่อมโยงกับแนวคิดอรรถประโยชน์ คือแนวคิดทฤษฎีปริวรรตนิยมในทางมานุษยวิทยา หลักการของทฤษฎีนี้คือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์นั้น ได้มีแรงจูงใจทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ได้ใช้เงื่อนไขของสภาพทางเศรษฐกิจเป็นหลัก เช่น ตำแหน่งจากการศึกษาสังคมชาวพื้นเมืองของออสเตรเลีย พบว่านิยมการแต่งงานกับญาติห่าง ๆ มากกว่าญาติสายตรง โดยสาเหตุเหล่านั้นมาจากแรงจูงใจทางด้านเศรษฐกิจ โดยพบว่า

1. กระบวนการแลกเปลี่ยนหรือการปริวรรต เป็นผลของมูลเหตุจูงใจระหว่างมนุษย์ในการสนองความจำเป็น
2. เมื่อผู้ร่วมกระบวนการได้กำไรแล้ว การแลกเปลี่ยนก็กลายเป็นสถาบัน และเป็นแบบ

อย่างของการกระทำระหว่างกัน สาระสำคัญในข้อนี้แสดงให้เห็นว่าการแลกเปลี่ยนกันทางกำไรและผลประโยชน์กำลังจะกลายเป็นโครงสร้างของสังคมได้

3. แบบอย่างของการกระทำระหว่างกันไม่เพียงสนองความจำเป็นพื้นฐานเท่านั้น แต่มีผลกระทบบ่อรูปแบบของสังคมได้

สาระโดยสรุปของแนวคิดทฤษฎีปฏิวัติในทางมนุษยวิทยา แสดงให้เห็นว่าการแลกเปลี่ยนของผลประโยชน์นั้น ทำให้ผู้เป็นเจ้าของสิ่งมีค่าทางเศรษฐกิจสามารถ “เอาเปรียบ” ผู้เป็นเจ้าของสิ่งมีค่าน้อยได้ ดังนั้นผู้เป็นเจ้าของสิ่งมีค่าจึงมีอภิสิทธิ์ และอำนาจมากกว่าผู้มีสิ่งเหล่านั้นน้อย

ส่วนสุดท้ายของทฤษฎีปฏิวัติคือ ทฤษฎีปฏิวัติในจิตวิทยาพฤติกรรม ทฤษฎีนี้ได้มีการผสมผสานการทดลองทางจิตวิทยา แล้วนำมาอธิบายการแลกเปลี่ยนทางพฤติกรรมของมนุษย์โดยอ้างอิงจากการทดลองทฤษฎีจิตวิทยาของ Pavlov ซึ่งได้จากการสังเกตสุนัขที่มีพฤติกรรมได้ตอบสนองที่สัมพันธ์กับอาหารมาก่อน ตลอดจนการทดลองกับนกพิราบและหนูในกล่องสกินเนอร์ (Skinner box) นักพฤติกรรมนั้นเชื่อมั่นว่าหลักการเหล่านี้จะนำมาใช้กับคนได้ โดยเชื่อว่าการจะเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์นั้นไม่ต้องขุดลึกถึงความคิดภายใน เพียงแค่ศึกษาเอาจากพฤติกรรมภายนอกที่มีต่อสิ่งกระตุ้นที่มองเห็นได้ในภาวะแวดล้อมก็พอ ฐานคิดเช่นนี้จึงทำให้นักวิชาการอย่าง B.F. Skinner มีอิทธิพลสำคัญในทฤษฎีปฏิวัติสังคมวิทยามาก อันที่จริงทฤษฎีพฤติกรรมนิยมก็มีส่วนคล้ายกับทฤษฎีอรรถประโยชน์อยู่เช่นกัน ในแง่ของหลักการที่ว่า ทั้งมนุษย์และสัตว์เป็นสิ่งมีชีวิตที่แสวงหารางวัลหรือสิ่งตอบแทนด้วยกันทั้งคู่ และจะเลือกทางที่ให้ผลตอบแทนมากที่สุด แต่ได้รับโทษหนักที่สุด สำหรับกลุ่มพฤติกรรมนิยมใช้คำว่า “รางวัลหรือสิ่งตอบแทน” อันหมายถึงพฤติกรรมที่เสริมพลัง ส่วนการลงโทษหมายถึงพฤติกรรมที่ควรหลีกเลี่ยง

สรุปแนวทางของทฤษฎีปฏิวัตินิยม จึงหมายถึงการแลกเปลี่ยนของมนุษย์ทั้งในทางวัตถุและไม่ใช่วัตถุ โดยมีหลักการตามประการเข้ามาเกี่ยวข้องคือ 1) การแลกเปลี่ยนความได้เปรียบในเชิงทรัพย์สินและอื่น ๆ 2) การแลกเปลี่ยนเป็นพฤติกรรมทางมานุษยวิทยาด้วย เช่น การแต่งงานกับผู้ที่มีย่านางมากกว่าผู้อื่น และ 3) เป็นพฤติกรรมต้องการของรางวัลหรือผลตอบแทนสูงสุด และหลีกเลี่ยงการขาดทุนหรือลงโทษ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2543 : 87-119)

ทฤษฎีการกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism)

ทฤษฎีการกระทำระหว่างกันในเชิงสัญลักษณ์ เข้าใจได้โดยง่ายโดยเริ่มต้นจากการเข้าใจความคิดระดับปัจเจกบุคคลที่พยายามแสดงออกทางสัญลักษณ์ เพื่อยืนยันลักษณะเฉพาะของตัวตนในสังคม หมายความว่า การกระทำของบุคคลอย่างใดอย่างหนึ่งต้องส่งผลถึงสัญลักษณ์ต่อการแสดงออกในสังคม เช่น การใช้ภาษา การใช้รูปภาพ การใช้รูปของสิ่งของ และการใช้ท่าทางสัญลักษณ์

เหล่านี้ก่อให้เกิดการจัดโครงสร้างทางสังคม ในทัศนะเช่นนี้มีนักคิดคนสำคัญของทฤษฎีนี้ได้แก่ George Herbert Mead, Jacod Moreno และ Relph Linton ในทัศนะของ Mead สังคมเชิงสถาบัน มีการกระทำระหว่างกัน มีการจัดระเบียบแบบแผนของบุคคลต่าง ๆ สิ่งทั้งหลายเหล่านี้เกิดจากบทบาทของ "จิต" และผลกระทบจากการยึดถือบทบาท คือความสามารถในการควบคุมการตอบโต้ของตนเองได้ และเกิดจากความสามารถส่วนบุคคลในการเสริมบทบาทของผู้อื่นได้ สำหรับ Mead สังคมคือแบบแผนที่ประสานสอดคล้องกันของกิจกรรมที่มนุษย์ก่อขึ้น ซึ่งดำรงรักษาไว้ และเปลี่ยนแปลงไปตามการกระทำระหว่างกัน ด้วยสัญลักษณ์ระหว่างบุคคลหรือแต่ละบุคคล ทั้งการบำรุงรักษา และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ผ่านกระบวนการของจิตและอชคตา

นอกจากนั้นทฤษฎีการกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์ เป็นทฤษฎีที่มุ่งเน้นการศึกษาเรื่องของปัจเจกบุคคล และสิ่งสำคัญของปัจเจกบุคคลคือ "บทบาท" ดังนั้นบทบาทจึงเป็นส่วนหนึ่งของการกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์ ดังนั้นลักษณะของสังคมมนุษย์ และลักษณะของปัจเจกชนมีลักษณะของบทบาทเป็นตัวเชื่อมนั่นเอง โดยเปรียบเทียบกับสังคมมนุษย์ก็คือโรงละคร มนุษย์แต่ละคนคือตัวแสดงในเชิงสัญลักษณ์ ตัวละครมีบทบาทที่ชัดเจนแน่นอนสำหรับการแสดง มนุษย์แต่ละคนก็มีบทบาทที่ชัดเจนแน่นอนสำหรับการแสดง ตัวละครมีบทละครเป็นตัวกำกับ มนุษย์ก็มีบรรทัดฐานของสังคมควบคุมพฤติกรรม ในขณะที่ตัวแสดงแต่ละคนต้องอาศัยความรู้ความชำนาญของคนช่วยในการแสดง มนุษย์ในสังคมก็คืออาศัยภาพตัวตนและทักษะในการแสดงความเข้าช่วยเป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง ซึ่งเราเรียกว่า "สัญลักษณ์"

สรุปว่า ทฤษฎีการกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์เป็นการแสดงบทบาทของบุคคลที่ทำหน้าที่บอกนัยแสดงสัญลักษณ์คือสังคมว่า คนเองต้องการจะแสดงบทบาทใด ซึ่งสัญลักษณ์เหล่านี้ก็เกิดจากการหล่อหลอมทั้งสภาพแวดล้อม จิตใจ และอื่น ๆ จนกลายเป็นแนวคิดเฉพาะตัว สัญลักษณ์จึงหมายถึงเครื่องหมายในการแสดงออกต่อสังคมของแต่ละบุคคลนั่นเอง (สัญญา . สัญญาวิวัฒน์ 2543 : 121-146)

ทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology)

ทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม ชื่อทฤษฎีนี้ตรงกับเนื้อหาของทฤษฎีที่จะอธิบายต่อไปนี้ นักปรากฏการณ์นิยมคือการสังเกตความสัมพันธ์ทางสังคมว่าเกิดกระบวนการผสมผสาน เปลี่ยนแปลงด้วยสาเหตุใดบ้าง นักทฤษฎีเหล่านี้มักจะศึกษาสังคมโดยความคิดที่ปราศจากทฤษฎีก่อน แล้วค่อย ๆ เชื่อมโยงทุกมิติของสังคมเข้าด้วยกัน โดยเน้นกระบวนการที่ผ่านคำถามมากมายว่าทำไมโครงสร้างทางสังคมจึงมีภาพเป็นเช่นนี้ โดยมักจะตั้งคำถามจากผู้ที่อยู่ในสังคมเป็นสำคัญ ได้สอบถามถึง

พฤติกรรมของการกระทำและไม่กระทำว่ามีฐานคิดมาจากสาเหตุใด ซึ่งต้นคอของความคิดเช่นนี้มาจากนักปรัชญาชื่อ Edmund Husserl และ Alfred Schütz ซึ่งมีสาระสำคัญของทฤษฎีดังนี้

1. ระเบียบแบบแผนของสังคมขึ้นอยู่กับความรู้สึกนึกคิดของสังคมนั้น ๆ
2. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมขึ้นอยู่กับความต้องการหรือความเห็นของสมาชิกในชุมชน
3. ผู้นำ หรือชนชั้นสูงเกิดจากประเพณีที่ปฏิบัติมา หรือการยอมรับของสมาชิกในชุมชน
4. อำนาจของคนหรือกลุ่มคนขึ้นอยู่กับความสามารถในการทำให้ผู้อื่นยอมรับคน
5. ปัญหาสังคมเกิดจากการยอมรับของกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากสิ่งที่เรียกว่าปัญหานั้น
6. พฤติกรรมทางสังคมขึ้นอยู่กับประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา
7. เมื่อมีสิ่งอันไม่พึงปรารถนาเกิดขึ้น สมาชิกผู้ได้รับผลกระทบอาจร่วมมือกันพิจารณาหาทางแก้ไข และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนได้

สรุปว่า แนวคิดของทฤษฎีปรากฏการณ์นิยมเป็นการเรียนรู้ปรากฏการณ์รอบ ๆ ตัว ผ่านการสงสัย ซักถาม พิจารณา และเกิดการวิภาษวิธี และปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมโดยเน้นการรับรู้จากปรากฏการณ์ของสังคม เฉพาะที่หลอมรวมให้เกิดพฤติกรรมของคนในสังคม (สัญญาวิวัฒน์ 2543 : 147-153)

อย่างไรก็ตามทฤษฎีทางสังคมที่กล่าวมาทั้งหมด ตั้งแต่ทฤษฎีโครงสร้าง - หน้าที่ ทฤษฎีความขัดแย้ง ทฤษฎีปฏิวัติ ทฤษฎีการกระทำระหว่างกันโดยสัญลักษณ์ ทฤษฎีปรากฏการณ์นิยมย่อมจะเป็นข้อมูลพื้นฐาน ในการนำมาอธิบายปรากฏการณ์ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนวัดเวียงได้ถึงแม้ลักษณะจำเพาะของแต่ละพื้นที่จะมีลักษณะเฉพาะของตัวคนอยู่ แต่เนื้อหาของทฤษฎีส่วนใหญ่ก็ครอบคลุมพฤติกรรมทางสังคมอย่างกว้างขวาง เช่น ทฤษฎีโครงสร้าง - หน้าที่ แสดงให้เห็นว่าบทบาทของโครงสร้างทางสังคมทั้งในส่วนชุมชน ในระดับภูมิภาค ระดับประเทศ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ได้เกิดการกระทำระหว่างกันผ่านแบบแผนของการพัฒนา ส่งผลทำให้โครงสร้างระดับชุมชนของชุมชนวัดเวียงเปลี่ยนแปลงไปด้วย นอกจากนั้นทฤษฎีความขัดแย้งซึ่งแสดงให้เห็นว่าทรัพยากร ธรรมชาติของชุมชนได้ผ่านกระบวนการของชนชั้นใช้อำนาจที่แตกต่างกัน กดทับทรัพยากรธรรมชาติ จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของสิ่งแวดล้อมในชุมชน ส่วนทฤษฎีปฏิวัติซึ่งเน้นเรื่องการแลกเปลี่ยนในเชิงเศรษฐศาสตร์ ซึ่งส่งผลต่ออาชีพของคนในชุมชน และมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพความรู้สึกนึกคิดทางจิตวิญญาณด้วย ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงดูเหมือนว่าจะอธิบายชุมชนวัดเวียงได้อย่างเห็นภาพ เพราะทฤษฎีนี้มีความสัมพันธ์อยู่กับการแลกเปลี่ยนในระบบทุน และแผนพัฒนาเศรษฐกิจของชาติด้วย ทั้งหมดนี้จึงเป็นตัวอย่างของการใช้ทฤษฎีทางสังคมประกอบการอธิบายปรากฏการณ์ของ ชุมชน และสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย

แนวคิดและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นภาวะของธรรมชาติ หากเปรียบเทียบสังคมเป็นร่างกายมนุษย์การเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดจากปัจจัยของระบบต่าง ๆ ในร่างกาย สังคมก็เช่นเดียวกันเพราะมนุษย์มีการปรับตัว ทำให้เกิดการสร้างระบบทางสังคม และสังคมก็จะปรับตัวเองไปตามความคิดและปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม ศาสนา ปรัชญา และการค้นพบวิธีการดำเนินชีวิตแบบใหม่ ๆ อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีทั้งพัฒนาให้ดีขึ้น และในทางตรงกันข้าม การเปลี่ยนแปลงก็อาจจะนำมาซึ่งความทุกข์ยากทางสังคมก็ได้

สุริรัช หวันแก้ว (อนันต์ ใจสมุทร 2544 : 85-86 อ้างอิงจาก สุริรัช หวันแก้ว) ได้แสดงทัศนะต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า เกิดจากปัจจัยดังต่อไปนี้ 1) เกิดจากความคิดของคนในสังคมนั้น ๆ ที่ต้องการพัฒนาสังคมให้เป็นที่พึงประสงค์มากขึ้น 2) ผลจากการพัฒนาให้เจริญรุ่งเรืองตามประเทศตะวันตก และ 3) เกิดจากการปฏิบัติของกลุ่มอำนาจต่าง ๆ

นอกจากนั้น ฃรงค์ เต็งประธา (อนันต์ ใจสมุทร 2544 : 87-88 อ้างอิงจาก ฃรงค์ เต็งประธา) ได้แสดงให้เห็นข้อจำกัดของการเปลี่ยนแปลง เพื่อแสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงช้าหรือเร็วขึ้นขึ้นอยู่กับปัจจัยใดบ้าง ซึ่งประกอบด้วย 1) การยึดมั่นในประเพณีเดิมทำให้การเปลี่ยนแปลงเป็นไปได้ยาก 2) ขาดความพร้อมที่จะนำความรู้ใหม่มาใช้ในสังคม 3) ความเห็นแก่ตัว หมายถึงการรักษาอำนาจเดิมของผู้ที่เคยมีอำนาจ 4) ผู้นำขาดความสามารถในการนำสังคมสู่การเปลี่ยนแปลง 5) เป็นสังคมที่ยึดมั่นด้วยธรรมชาติและวิถีเกษตรซึ่งจะเปลี่ยนแปลงได้ช้ากว่าสังคมอุตสาหกรรม

อย่างไรก็ตาม ผงจิดต์ อธิคมนันตะ (อนันต์ ใจสมุทร 2544 : 89-90 อ้างอิงจาก ผงจิดต์ อธิคมนันตะ) ได้แสดงทัศนะต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมคล้ายกับสุริรัช หวันแก้ว โดยเสนอว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดจาก 1) การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมโดยสังคม หยิบยืมวัฒนธรรมเข้ามาเป็นของตนเอง แล้วมีการปรับให้เหมาะสมกับสังคม 2) เกิดจากการค้นคว้าหาความรู้ของสังคมและได้ความรู้ใหม่ จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งสิ่งประดิษฐ์และคุณค่าทางนามธรรม 3) เกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นของคนในสังคมนั้น ๆ และพัฒนามาใช้ชีวิตสนองทั้งร่างกายและจิตใจ 4) การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นการค้า สงคราม และศาสนา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบความคิดทางสังคม

ในส่วนของทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สร้างทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมขึ้น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ ลักษณะแรกเรียกว่าทฤษฎีพื้นฐานที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยทั่วไป และลักษณะที่สอง ทฤษฎีที่ใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเฉพาะประเทศกำลังพัฒนา

หลักการสำคัญของทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงโดยทั่วไป ประกอบด้วยทฤษฎี 3 ทฤษฎี คือ

1. ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolutionary Theories)

1.1 ทฤษฎีวิวัฒนาการสายเดียว (Unilinear Evolution) โดยมีนักทฤษฎีคนสำคัญอย่าง ชาร์ลส์ ดาร์วิน (ค.ศ. 1809-1882) นำเอากฎการเลือกสรรตามธรรมชาติ เห็นว่าสภาพของชีวิตนั้นมีการปรับตัวและแข่งขันเพื่อความอยู่รอดอยู่ตลอดเวลา จากนั้นนักทฤษฎีที่มีแนวคิดคล้าย ๆ กันนำมาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมอย่าง ออกัสต์ คองท์ (ค.ศ. 1789-1857) เชื่อเรื่องระดับของวิวัฒนาการว่าเริ่มต้นจากชั้นทางวิทยาและการทหาร จากนั้นค่อย ๆ พัฒนาเป็นความรู้ทางอภิปรัชญา ศาสนาและกฎหมาย และชั้นหลังสุดของสังคมคือวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรม นอกจากนั้น เฮ็ค วาร์ด บี.โทเลอร์ (ค.ศ. 1832-1971) และ ฌูว์ล เฮนรี มอร์แกน (ค.ศ. 1818-1881) โดยได้แสดงวิวัฒนาการทางสังคมไว้ตามขั้นคือ ขั้นแรกเป็นขั้นเหยี่ยวโหด ขั้นที่สองคือขั้นป่าเถื่อน และขั้นที่สามคือมีความเจริญสูงสุดหรือมีอารยธรรม (อนันต์ ใจสมุทร 2544 : 91-92 อ้างอิงจาก สมเกียรติ ดันสกุล)

1.2 ทฤษฎีวิวัฒนาการหลายสาย (Multilinear or Parallel Evolution) ซึ่งเกิดจากการพิจารณาข้อบกพร่องของทฤษฎีวิวัฒนาการตามที่มีรากฐานมาจาก ชาร์ล ดาร์วิน โดยให้ความเห็นว่าสังคมไม่ได้พัฒนาผ่านกระบวนการอย่างเป็นขั้นตอนตามลำดับเสมอไป เพราะแต่ละสังคมยังมีปัจจัยอื่น ๆ ประกอบทำให้การพัฒนาไม่เท่าเทียมกัน และเหตุผลอีกประการหนึ่งทำไมสังคมที่เจริญสูงสุดแล้วกลับไม่พัฒนาต่อ และพบกับความเสื่อมลงในเวลาต่อมา และประการสุดท้ายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นมีการก้าวกระโดดได้ ไม่จำเป็นต้องตามขั้นตอนเสมอไป นักคิดคนสำคัญได้แก่ ฌูเลียน สจ็วค (อนันต์ ใจสมุทร 2544 : 95-97 อ้างอิงจาก สนธิ สมัยการ)

2. ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ (Structural and Functional)

ทฤษฎีนี้เคยได้กล่าวถึงแล้วในส่วนของทฤษฎีทางสังคม สาระสำคัญของทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ คือการที่สังคมรวมตัวของสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน ทุกส่วนของสังคมต้องมีบทบาทหน้าที่ของตนเอง เพื่อจะกระทำระหว่างกันเพื่อสร้างความสมดุลทางสังคม แปลความว่าทุกส่วนของสังคมต้องทำหน้าที่ของตนเองเพื่อรักษาความสัมพันธ์ทางสังคมเอาไว้ โดยมักจะยกตัวอย่างอวัยวะในร่างกายมนุษย์ว่าทุกส่วนของอวัยวะต้องทำหน้าที่เพื่อรักษาสมดุลของร่างกาย และหากเกิดโรคบางคราวก็ต้องรักษาส่วนที่ชำรุดนั้นให้กลับสู่สภาพสมดุลต่อไป นักทฤษฎีคนสำคัญของทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ ได้แก่ ออกัสต์ คองท์ (ค.ศ. 1789-1857), เฮร์เบิร์ต สเปนเซอร์ (ค.ศ. 1820-1903), อิมิล เอนเคอร์โคม (ค.ศ. 1857-1817), ทัดคอตต์ พาร์ตัน (ค.ศ. 1902-?), โรเบิร์ต เค. เมอร์ดัน (ค.ศ. 1910-?) (อนันต์ ใจสมุทร 2544 : 98-101 อ้างอิงจาก สมศักดิ์ ศรีสันติสุข)

3. ทฤษฎีความขัดแย้ง

ทฤษฎีนี้เห็นว่าธรรมชาติของสังคมได้มีความขัดแย้งอยู่ในกระบวนการนี้ด้วย สิ่งที่ทำให้สังคมขัดแย้งกันก็คือการแสวงหาสิ่งที่มีอยู่น้อยในสังคม และสิ่งนั้นก็คืออำนาจ แต่ในความขัดแย้งนั้นยังก่อให้เกิดผลทางการเปลี่ยนแปลง 2 ประการ คือ 1) ความขัดแย้งนำไปสู่หนทางความสัมพันธ์กันที่ลึกกว่าเดิม และ 2) ความขัดแย้งจะนำไปสู่ความตึงเครียดและตอบโต้กันอย่างรุนแรง ทฤษฎีความขัดแย้งถึงจะมีความแตกต่างกันบ้างในการอธิบายความขัดแย้ง แต่นักทฤษฎีคนสำคัญของทฤษฎีนี้ได้แก่ คาร์ล มาร์กซ์ (ค.ศ. 1818-1884) ได้เริ่มเสนอความขัดแย้งในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ โดยเห็นว่าชนชั้นนายทุนนั้นเอาเปรียบชนชั้นแรงงาน ชนชั้นแรงงานจึงต้องปฏิวัติเพื่อลดทอนระยะห่างทางชนชั้นลงมา และต่อมาทฤษฎีนี้ก็ใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างกว้างขวาง ส่วน ฮอร์จ ซิมเมิล และ เลวิต คอเซอร์ เป็นนักทฤษฎีความขัดแย้งเช่นกัน แต่อธิบายว่าความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของสังคมไม่ได้แสดงเฉพาะในสังคมอุตสาหกรรมเท่านั้น ความตึงเครียดของสังคมได้ปัจจัยอื่น ๆ (อนันต์ ใจสมุทร 2544 : 107-111 อ้างอิงจาก จิตราวดี สุคนธ์จันทร์)

ส่วนหลักการของทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของประเทศกำลังพัฒนา มีคำอธิบายผ่านทฤษฎีย่อย ๆ 3 ทฤษฎีคือ

1. ทฤษฎีพัฒนาการ (Development theories) โดยเชื่อว่าประเทศกำลังพัฒนาจะดำเนินการให้เป็นสังคมอุตสาหกรรมตามประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยใช้ระบบเศรษฐกิจของยุโรปตะวันตกหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม เป็นการอธิบายการศึกษาการพัฒนาโดยแสดงให้เห็นว่าจากสังคมดั้งเดิมจะพัฒนาเป็นสังคมวิทยาศาสตร์ สังคมเกษตร และสังคมอุตสาหกรรม นักคิดของทฤษฎีนี้ได้แก่ วอลท์ คัมเบิลดู โรสโคว์, นีล เจ สเมลเซอร์ เป็นต้น

2. ทฤษฎีจิตวิทยาทางสังคม (Social – Psychological Theories) ซึ่งมีความเชื่อว่าตัวบุคคลต้องมีความต้องการพัฒนาบุคลิกภาพให้ทันสมัย บุคลิกภาพดังกล่าวต้องการแสวงหาความสำเร็จ โดยมีการผลักดันจากแรงจูงใจเป็นสำคัญ ซึ่งเกี่ยวข้องกับพัฒนาทางการเมือง การติดต่อสื่อสาร และการประกอบธุรกิจของปัจเจกชน นักคิดคนสำคัญของทฤษฎีนี้ได้แก่ ฮีเวอเรตต์ แฮแกน, แควิค จี. เมคเล็กลแลนซ์, อเล็กซ์ อิงเกิลส์ เป็นต้น

3. ทฤษฎีพึ่งพา (Dependency Theory) ทฤษฎีนี้มีความเป็นมาต่อเนื่องจากทฤษฎีความขัดแย้งซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างตะวันตก ซึ่งจัดเป็นชนชั้นนายทุนกับประเทศกำลังพัฒนาซึ่งจัดเป็นชนชั้นแรงงาน เนื่องจากการพัฒนาประเทศโลกที่สามถูกบิดเบือนกลไกความได้เปรียบจากประเทศที่พัฒนาแล้วโดยผ่านบริษัทข้ามชาติ คอส จันโตส (Dos Santos) ได้ให้ความหมายของการพึ่งพาว่า เป็นสถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนา ต้องขึ้นอยู่กับการพัฒนาและขยายเศรษฐกิจของประเทศที่พัฒนาแล้ว ประเทศที่ตกอยู่ในสภาพพึ่งพานั้น ไม่อาจพัฒนาตนเองได้อย่างอิสระ ด้วยปัจจัยดังต่อไปนี้

1) การพึ่งพาทำให้ประเทศด้อยพัฒนาจำเป็นต้องคงไว้ซึ่งโครงสร้างการส่งออกทางด้านแร่ธาตุ และผลผลิตทางการเกษตร ทำให้ประเทศศูนย์กลางทางเศรษฐกิจสามารถหากำไรจากมูลค่าส่วนเกินได้

2) โครงสร้างเศรษฐกิจประเทศด้อยพัฒนาจะตอบสนองผลประโยชน์ของบรรดาบริษัทข้ามชาติมากกว่าตอบสนองความจำเป็นด้านการพัฒนาภายในประเทศ

3) การโยกย้ายฐานการผลิตมาสู่ประเทศด้อยพัฒนาของประเทศที่พัฒนาแล้วนั้น จะทำให้เกิดปัญหาการกระจุกตัวของรายได้ การทุจริตแรงงาน และปัญหาสิ่งแวดล้อม (อนันต์ ใจสมุทร 2544 : 112-114 อ้างอิงจาก คาร์ณี ถวัตพิพัฒน์กุล)

สรุปได้ว่าแนวคิดและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีการใช้ทฤษฎีอธิบายหลายแง่มุม ส่วนใหญ่ก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน แม้จะแตกต่างกันในส่วนของการวิพากษ์บางทฤษฎีที่แข็งตัวเกินไป ดังนั้นไม่ว่าทฤษฎีวิวัฒนาการที่นำโดย ชาร์ล คาร์วิน ที่เห็นว่าสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นขั้นตอน หรือจะอธิบายการเปลี่ยนแปลงด้วยทฤษฎีความขัดแย้งของ คาร์ล มาร์ก อธิบายด้วยทฤษฎีโครงสร้าง - หน้าที่ และทฤษฎีที่กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน คือทฤษฎีการพึ่งพา ถึงเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าสังคมมีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เหตุปัจจัยก็ขึ้นอยู่กับกรอบความคิดของมนุษย์ในการจัดการของการอยู่ร่วมกัน ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าทฤษฎีเหล่านี้มีผลกระทบตั้งแต่ความสัมพันธ์ในระดับสังคมโลก สังคมไทย และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนด้วย

4. การพัฒนาประเทศโดยกำหนดเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

การนำเสนอแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในครั้งนี้ ก็เพื่อแสดงให้เห็นการเชื่อมโยงของกลุ่มพลังต่าง ๆ ที่มีอำนาจในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจโดยผ่านมาตรการกลไกของรัฐ ซึ่งก่อนที่จะพัฒนามาเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมก็มีเงื่อนไขด้านอื่น ๆ ประกอบด้วย ทั้งด้านการเมือง การทหาร และกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับการเปิดการค้าเสรีกับสังคมโลก แต่ผู้ที่ได้รับผลจากการขับเคลื่อนแผนพัฒนาฯ คือคนส่วนใหญ่ของประเทศ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวนา ชาวไร่ และประชาชนในภาคเกษตรอื่น ๆ ด้วย เพราะโครงสร้างของแผนพัฒนามุ่งเน้นประเทศให้ไปสู่สังคมแห่งอุตสาหกรรม เกษตรกรในชนบทจึงเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตเป็นการปลูกพืชเพื่อการค้า นอกจากนั้นกลไกของตลาดก็ยังกดดันให้ประชาชนภาคเกษตรอพยพเข้าสู่เมืองเพื่อเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตามการพัฒนาประเทศด้วยกระบวนการนี้ไม่เพียงแต่เปลี่ยนวิถีการผลิตของภาคเกษตรเท่านั้น แต่ยังเปลี่ยนแปลงวิถีคิด ทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมพึ่งพากันในชนบท ความศรัทธาในศาสนา ซึ่งจะส่งผลให้การรับรู้ทางศิลปวัฒนธรรม

ท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไปด้วย ในกรณีเช่นนี้ชุมชนวัดเวียงก็เป็นชุมชนแห่งหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลของแผนพัฒนา และมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงหลายด้านในชุมชน อย่างไรก็ตามได้มีผู้แสดงความเห็นต่อแผนพัฒนาฯ ไว้มากมาย ซึ่งส่วนใหญ่แสดงให้เห็นความเหลื่อมล้ำของการพัฒนาจนกลายเป็นปัญหาทางสังคมจนถึงปัจจุบัน

ปราณี ทินกร (2545 : 141-155) ได้นำเสนอบทความเรื่อง “ความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ในช่วงสี่ทศวรรษของการพัฒนาประเทศ : 2504-2544” โดยแสดงให้เห็นว่าแผนพัฒนาประเทศทำให้ภาคเกษตรและภาคอุตสาหกรรมนั้นมีความเหลื่อมล้ำกันทั้งในแง่ของรายได้และคุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งนำเสนอว่าประเทศไทยเริ่มมีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจครั้งแรกใน พ.ศ. 2504 โดยแผนฉบับนี้มีลักษณะเป็นแผนค่าใช้จ่ายของรัฐบาลมากกว่าเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทั้งนี้แผนดังกล่าวได้รับอิทธิพลจากธนาคารโลก โดยธนาคารโลกส่งคณะเจ้าหน้าที่มาสำรวจระบบเศรษฐกิจไทย และทำรายงานชื่อ “A Public Development Program in Thailand” ในปี 2502 รายงานฉบับนี้เสนอแนะว่า รัฐบาลควรปรับเปลี่ยนทิศทางนโยบายเศรษฐกิจที่ภาครัฐเป็นผู้ลงทุนในรัฐวิสาหกิจประเภทต่าง ๆ นับร้อยกว่าแห่ง มาเป็นผู้มีบทบาทในการเอื้ออำนวยให้เอกชนลงทุนแทน นอกจากนี้ในช่วงเวลาดังกล่าว รัฐบาลไทยยังได้รับอิทธิพลจากประเทศอเมริกาที่พยายามให้ไทยเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ และให้การสนับสนุนเงินลงทุนจากต่างประเทศ แผนพัฒนาเศรษฐกิจของไทยฉบับแรกจึงมีลักษณะเป็นแผนการใช้จ่ายของรัฐเพื่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานให้กับระบบเศรษฐกิจ เช่น ถนนหนทาง ระบบสาธารณูปโภค เพื่อเอื้ออำนวยต่อการลงทุนจากต่างประเทศ และเอกชนเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศ นับแต่นั้นเป็นต้นมาประเทศไทยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมาแล้วทั้งหมด 9 ฉบับ โดยแต่ละแผนจะครอบคลุมเวลา 5 ปี ยกเว้นแผนพัฒนาฯ ฉบับแรกที่ครอบคลุมระยะเวลา 6 ปี ดังนี้

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510-2514)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)

ในแต่ละแผนพัฒนาฯ ที่กล่าวมา ได้มีการกำหนดการเติบโตของเศรษฐกิจเป็นตัวเลข ยกเว้นแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ซึ่งเป็นแผนแรกที่เปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มอาชีพได้มีส่วนร่วมในการกำหนด

แนวทางพัฒนาประเทศ จนได้สาระหลักของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ว่าต้องการพัฒนา “คน” เป็นหลัก จึงเน้นไปที่คุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก และไม่ได้เขียนเป้าหมายของการเติบโตทางเศรษฐกิจเอาไว้ดังเช่นในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-7 แต่ทั้งนี้เนื่องจากว่าในช่วงเวลาปี พ.ศ. 2540 ประเทศไทยได้ประสบวิกฤตค่าเงินบาท และได้ถูกถามเป็นวิกฤตเศรษฐกิจ จึงทำให้รัฐบาลไม่สามารถนำเป้าหมายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 มาดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้ อย่างไรก็ตามเมื่อทบทวนเนื้อหาสาระของแผนพัฒนาฯ ตั้งแต่ฉบับที่ 1-7 ส่วนแต่ให้ความสำคัญกับการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายหลัก ส่วนการพัฒนาด้านอื่น ๆ เป็นแค่เพียงการเขียนไว้ในแผนพัฒนาฯ ให้เกิดความสมบูรณ์เท่านั้น มากกว่าจะเน้นเป็นเป้าหมายของการพัฒนา

ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-2 ไม่มีการกล่าวถึงการกระจายรายได้เลย ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 เริ่มมีการกล่าวถึงความไม่เสมอภาคในสังคมและการขยายความเจริญเติบโตไปในส่วนภูมิภาค แต่ในทางปฏิบัติก็ไม่ได้กระจายรายได้และความเป็นธรรมแต่อย่างใด แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 เป็นฉบับแรกที่กล่าวถึงการกระจายรายได้และลดช่องว่างทางสังคม อย่างไรก็ตามมาตรการการเงินการคลังเพื่อแก้ปัญหาการกระจายรายได้ที่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 กล่าวถึง เช่น ภาษีมรดก ภาษีกำไรจากส่วนต่างของราคาทรัพย์สิน แม้ทุกวันนี้ก็ยังไม่มีการจัดเก็บ

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 เป็นแผนพัฒนาฯ ฉบับแรกให้ความสำคัญกับเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ก่อนจะกล่าวถึงเป้าหมายของการเติบโต ทั้งนี้เพราะช่วงท้ายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 เกิดวิกฤตการณ์น้ำมันครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2522) ซึ่งกระทบต่อเศรษฐกิจโลก และประเทศไทยก็มีปัญหาดุลบัญชีเดินสะพัด และดุลชำระเงินเป็นปัญหาหลักที่รัฐบาลต้องแก้ไข และในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 นี้ มีการกล่าวถึงเป้าหมายของการแก้ไขปัญหาความยากจนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาการกระจายรายได้ ต่อมาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 เป้าหมายการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจก็กลับมาเป็นเป้าหมายหลักอีกครั้งหนึ่ง ถึงแม้จะเป็นการกล่าวถึงการกระจายความเจริญไปสู่ชนบทอยู่บ้าง

เป้าหมายที่จะลดความเหลื่อมล้ำและความยากจนอย่างเป็นทางการ ได้กล่าวไว้ครั้งแรกในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 ซึ่งแม้แผนพัฒนาฯ ฉบับนี้จะให้ความสำคัญกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นอันดับแรก โดยตั้งเป้าหมายไว้ว่าเศรษฐกิจจะขยายตัวร้อยละ 8.2 แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีการตั้งเป้าหมายที่จะลดสัดส่วนประชากรที่อยู่ใต้เส้นความยากจนลง จากร้อยละ 23.7 ในปี พ.ศ. 2531 ให้เหลือน้อยกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ ต่อมาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 รัฐบาลได้เปลี่ยนแปลงแผนพัฒนาฯ ตามกรอบที่เคชทำกันมานานถึง 35 ปี แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 เป็นแผนพัฒนาฯ ฉบับแรกที่ไม่ปรากฏตารางตัวเลขข้อมูลเศรษฐกิจเกี่ยวกับการเติบโต แต่กลับเน้นให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาตามที่ได้กล่าวไปข้างแล้ว

สำหรับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ร่างขึ้นในช่วงที่ประเทศไทยประสบปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจ อัตราการเจริญเติบโตติดลบในปี พ.ศ. 2540-2541 และเริ่มฟื้นกลับมาเติบโตในระดับ

ประมาณร้อยละ 4 ในปี พ.ศ. 2542-2543 ทั้งนี้คงตระหนักดีว่าวิกฤติที่เกิดขึ้นมามีรากฐานอันสำคัญจากการเติบโตในอดีตที่ขาดความสมดุลโดยเน้นแต่ด้านปริมาณ จึงมีปัญหาเรื่องคุณภาพและประสิทธิภาพ ดังนั้นคณะผู้ร่างจึงได้บัญญัติ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งเป็นพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ

อย่างไรก็ตาม การเติบโตของไทยในแต่ละสาขาเศรษฐกิจจะไม่เท่าเทียมกัน ดังจะเห็นได้ว่าสาขาเกษตรกรรมมีอัตราการเจริญเติบโตต่ำกว่าสาขาอื่น ๆ ทั้งนี้เนื่องจากโครงสร้างการผลิตของประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไป สาขาเกษตรกรรมที่เคยมีความสำคัญประมาณหนึ่งในสามของ GDP ในปี พ.ศ. 2503 ได้ค่อย ๆ ลดลงจนเหลือประมาณหนึ่งในสิบของ GDP ในปี พ.ศ. 2543 โดยสาขาที่มีความสำคัญมากขึ้นได้แก่สาขาอุตสาหกรรม จากร้อยละ 19.7 ในปี พ.ศ. 2503 เพิ่มขึ้นร้อยละ 43 ในปี พ.ศ. 2543

กล่าวโดยสรุปแล้วในช่วงสี่ทศวรรษที่ผ่านมา ระบบเศรษฐกิจไทยมีอัตราการเจริญเติบโตที่สูง และในบางช่วงเวลาอัตราการเจริญเติบโตสูงกว่าเป้าหมายที่ตั้งไว้ นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิต การจ้างงานไปอย่างมาก แต่การจ้างงานส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในสาขาเกษตรกรรม ในขณะที่ผลผลิตของสาขาเกษตรกรรมเพิ่มขึ้นน้อยกว่าภาคการผลิตอื่น ๆ จึงทำให้มูลค่าเพิ่มต่อหัวของสาขาเกษตรกรรมต่ำกว่าสาขาอื่น ๆ และส่งผลต่อความแตกต่างระหว่างรายได้ของคนในชนบทกับในเขตเมือง และปรากฏการณ์ที่สอดคล้องกับการศึกษาสภาวะความยากจน ที่พบว่าความยากจนในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นปรากฏการณ์ของคนในชนบท

ตารางที่ 2.1 : เป้าหมายด้านการเจริญเติบโตและการกระจายรายได้ตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

	เป้าหมายอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ	อัตราการเติบโตของ GDP ที่เกิดขึ้นจริง (เฉลี่ยตามช่วงเวลาของแผนฯ)	หมายเหตุ : เป้าหมายด้านการกระจายรายได้
แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509)	8.1	7.9	เน้นการเติบโต ไม่มีเป้าหมายการกระจายรายได้
แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510-2514)	7.2	7.2	เน้นการเติบโต ไม่มีเป้าหมายการกระจายรายได้
แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519)	7.0	6.6	กล่าวถึงความเป็นธรรมในสังคม และการขยายความเจริญไปสู่ภูมิภาค
แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524)	7.0	7.1	มีเป้าหมายและมาตรการส่งเสริมการกระจายรายได้เป็นครั้งแรก
แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529)	6.6	5.4	ให้ความสำคัญกับเสถียรภาพทางเศรษฐกิจเป็นอันดับแรก และมีการกล่าวถึงการแก้ปัญหาความยากจน
แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534)	5.0	10.9	ให้ความสำคัญกับการเติบโตและการจ้างงาน รวมทั้งมีแผนพัฒนาชนบทพร้อมกับแผนพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก
แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539)	8.2	8.0	มีเป้าหมายลดสัดส่วนคนยากจนลงเป็นครั้งแรก จากร้อยละ 23.7 ในปี 2531 ให้เหลือต่ำกว่าร้อยละ 20 ในปี 2539
แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544)	ไม่มี	2540 -1.4 2541 -10.5 2542 4.4 2543 4.6 2544 1.8	เน้นการพัฒนาคนและคุณภาพชีวิต แต่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจ โดยมีปัญหาทั้งวิกฤตค่าเงิน (Currency Crisis) วิกฤตสถาบันการเงิน (Financial Crisis) และภาวะเศรษฐกิจถดถอย (Recession)
แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)	4.0-5.0		อิงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีเป้าหมายฟื้นฟูเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพ และมีภูมิคุ้มกัน และมีเป้าหมายลดสัดส่วนคนยากจนให้อยู่ในระดับไม่เกินร้อยละ 12 ของประชากร ในปี 2549

ที่มา : แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทั้งห้าฉบับ อัตราการเติบโตจริงคำนวณจากข้อมูลในบัญชีรายได้ประชาชาติ

นอกจากงานเขียนของ ปราณี ทินกร ที่ได้นำเสนอไปแล้วยังมีนักเศรษฐศาสตร์ท่านอื่น ๆ ที่นำเสนอเชิงวิเคราะห์ผลจากการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างของสังคมไทย

ฉรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2542: 11-16) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2503-2538 ว่า ภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม มีการเร่งรัดพัฒนาอุตสาหกรรมมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 ระบบเศรษฐกิจและสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปมาก จากระบบเศรษฐกิจที่มีภาคเกษตรเป็นภาคนำ ทั้งการผลิต รายได้ และการจ้างงาน แม้ว่าประชากรส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 51 ยังคงทำงานในภาคเกษตร แต่รายได้ภาคเกษตรพื้นฐาน (ยังไม่แปรรูป) ปัจจุบันเหลือเพียงร้อยละ 12 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจตั้งแต่เริ่มต้นเป็นการพัฒนาที่ไม่สมดุล เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมและละเลยการพัฒนาภาคเกษตรกรรม จึงทำให้ผลผลิตภาคอุตสาหกรรมมีสัดส่วนเพิ่มขึ้น ขณะที่ผลผลิตภาคเกษตรกรรมมีสัดส่วนลดลงตามลำดับ เบื้องต้นแห่งการพัฒนาไม่สมดุลคือการเน้นภาคอุตสาหกรรม คือการสะสมทุนอุตสาหกรรมโดยดูดซับส่วนเกินจากภาคเกษตรใน 2 ลักษณะ คือ 1) การแลกเปลี่ยนที่ไม่เสมอภาค กระทำโดยการซื้อสินค้าเกษตรในราคาถูกจากเกษตรกร แล้วขายสินค้าอุตสาหกรรมในราคาแพง ผลผลิตส่วนเกินที่ภาคเกษตรผลิตได้จึงถูกถ่ายเทจากภาคเกษตรสู่อุตสาหกรรม โดยผ่านกลไกตลาดที่ภาคอุตสาหกรรมมีอำนาจในตลาดมากกว่า และ 2) คือแรงงานจากภาคเกษตรเคลื่อนย้ายสู่ภาคอุตสาหกรรมอื่น เนื่องจากรายได้ภาคเกษตรไม่พอเลี้ยงชีพทำให้เกิดภาวะแรงงานด้นเกิน เปิดโอกาสให้ภาคอุตสาหกรรมขูดรีดแรงงานหรือดูดซับเอามูลค่าส่วนเกินจากแรงงานได้มาก ทำให้ภาคอุตสาหกรรมมีต้นทุนต่ำ กำไรสูง

การพัฒนาที่ไม่สมดุลเกิดจากความแตกต่างของรายได้ และสิทธิพิเศษที่รัฐให้แก่การผลิตในภาคอุตสาหกรรม เช่น ในช่วงแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ รัฐบาลเน้นอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้าจึงให้สิทธิพิเศษทางภาษี และกีดกันสินค้าต่างประเทศเพื่อปกป้องไม่ให้สินค้าถูกแข่งขัน บางกรณีอนุญาตให้มีการผูกขาด ซึ่งกว่านั้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501-2515 รัฐบาลเผด็จการมีนโยบายควบคุมแรงงานด้วยการเรียกสำรอง ห้ามมีสหภาพแรงงาน เพื่อปกป้องภาคอุตสาหกรรมให้เติบโตอย่างรวดเร็ว หลังจากนั้น ปี พ.ศ. 2515 รัฐบาลได้หันมาสนับสนุนนโยบายอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก เนื่องจากอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าในช่วงแรกต้องพึ่งพาตลาดภายในเป็นหลัก กำลั้งซื้อจึงเพิ่มช้ากว่ากำลั้งผลิต นอกจากนั้นถูกจ้างแรงงานที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ แต่ถูกกดค่าจ้างและรัฐบาลควบคุมการเรียกสำรอง ทางออกของปัญหาคือการส่งออก แต่กระนั้นการส่งออกต้องอาศัยการแข่งขัน 2 ด้านคือ 1) คุณภาพสินค้า และ 2) ด้านราคา เรื่องของคุณภาพสินค้า เนื่องจากต้องพึ่งเทคโนโลยีและคุณภาพของวัตถุดิบจากต่างประเทศ จึงยากที่จะเหนือกว่าประเทศเจ้าของเทคโนโลยี ดังนั้นจึงหันมาแข่งขันทางด้านราคา นั่นคือขายราคาถูก การทำให้ราคาถูกมีเพียงอย่าง

เคียวที่ทำได้คือค่าแรงถูก ดังนั้นความต้องการใช้แรงงานจากชนบทเคลื่อนย้ายเข้าเมือง อุตสาหกรรม แอบแฝงของการพัฒนาอุตสาหกรรมจึงเป็นการขัดขวางความเจริญเติบโตของชนบท เพื่อกดดันให้ แรงงานที่ถึงถิ่น อพยพเข้าสู่ภาคเกษตรกรรม และขณะเดียวกันภาคอุตสาหกรรมต้องการอาหารราคาถูก เกษตรกร เพราะอาหารราคาถูกหมายถึงค่าครองชีพต่ำ ทำให้ภาคอุตสาหกรรมจ่ายค่าจ้างต่ำได้ ดังนั้นภาคเกษตรจึงต้องมีอยู่เพื่อผลิตอาหาร

จตุรงค์ บุณยรัตนสุนทร (2546 : 19-35) ได้นำเสนองานเขียนเรื่อง "ความยากจน สถานการณ์และบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน" ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 เกิดขึ้นจากคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญธนาคารโลก โดยกำหนดแนวทางหลักในการพัฒนา ประเทศโดยเน้นเฉพาะด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ โดยเฉพาะการลงทุนก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน ใน รูปของระบบคมนาคมและขนส่ง ระบบเชื่อมเพื่อการชลประทาน และพลังงานไฟฟ้าสาธารณูปการ ฯลฯ เป็นอันมาก การที่รัฐทุ่มเททรัพยากรเข้าไปในภาคเอกชน และเพิ่มผลผลิตทางสาขาเกษตรและ อุตสาหกรรมก็เพื่อให้เศรษฐกิจของประเทศก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ดังนั้นการขยายตัวของผลิตภัณฑ์ มวลรวมในประเทศเพิ่มขึ้นในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 8 ต่อปี

เมื่อประเทศเข้าสู่แผนพัฒนาฯ ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2510-2514 แนวทางการพัฒนาที่ยังคงยึด แบบเดิม และเพิ่มการเจริญเติบโตจากส่วนกลางไปยังส่วนภูมิภาคเพิ่มขึ้น ระดับของความ เจริญเติบโตคือร้อยละ 7.5 ต่อปี และสิ่งที่น่าสังเกตคือส่วนต่างของรายได้ภาคประชาชน ระหว่าง ภาคต่าง ๆ ของประเทศ ตัวอย่างของครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีรายได้ 1,000 บาทต่อ ปี เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 43 ในปี พ.ศ. 2504 เป็นร้อยละ 45 ในปี พ.ศ. 2512 ขณะนี้รายได้ครัวเรือน ยากจนในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากร้อยละ 19 เป็นร้อยละ 10 ในช่วงเวลาเดียวกัน ปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่างของรายได้คือการที่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 และ 2 เน้นการสร้าง โครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ทำให้ผู้ที่อยู่ในพื้นที่ที่มีโอกาสใช้โครงสร้างพื้นฐานเหล่านั้นหารายได้ มากกว่า ประชาชนที่อยู่ห่างไกล ดังนั้นการลงทุนของรัฐที่ไม่เท่าเทียมกันทำให้เกิดช่องว่างทาง เศรษฐกิจและสังคม

ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 เมื่อเห็นว่าแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 มีปัญหาเรื่องการกระจาย รายได้ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 จึงจัดทำกลยุทธ์เพื่อลดช่องว่างเหล่านั้นโดยการคำนึงถึงความ เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เหมาะสม เพื่อรักษาค่าครองชีพของประชาชนไม่ให้สูงมากนัก และเน้น ส่งเสริมการส่งออก จากนั้นเป้าหมายก็มาขยับระดับการผลิตโดยพัฒนาการผลิตทางการเกษตรซึ่งเป็นการ เพิ่มรายได้แก่ชนบท โดยเร่งรัดการผลิต การส่งออก และทดแทนสินค้านำเข้า โครงการที่สำคัญ ได้แก่ การเร่งรัดการผลิตพืชผลที่มีู่ทางที่ดีทางการตลาด จะมีการสร้างระบบชลประทานเพื่อการ เพาะปลูกในเชิงอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตามภาวะเศรษฐกิจไทยในช่วงเวลานี้ไม่ค่อยดีนัก คือตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 เกิดการคดค่าของค่าเงินดอลลาร์สหรัฐ และติดตามมาด้วยการเพิ่มขึ้นของค่าน้ำมัน

ส่งผลให้เกิดภาวะเงินเฟ้อและเศรษฐกิจชะลอตัวในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว แต่อย่างไรก็ตามตัวเลขทางเศรษฐกิจก็ยังคงเติบโตที่ร้อยละ 7 ต่อปี

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 ต้องเผชิญกับความผันผวน ทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจหลายด้านต่ำกว่าเป้าหมาย แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 จึงมุ่งเน้นการฟื้นฟูเศรษฐกิจทั้ง 2 ด้านหลักคือ มุ่งขยายผลผลิตสาขาเกษตรกรรม และปรับปรุงโครงสร้างอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจเฉลี่ยร้อยละ 7.1 ต่อปี อย่างไรก็ตามโครงสร้างของการพัฒนาเช่นนี้ ทำให้รักษาระดับของราคาสินค้าเกษตรไม่สามารถทำได้อย่างทั่วถึง ทำให้เกิดความแตกต่างของช่องว่างรายได้ระหว่างประชากรในสาขาเกษตรกับประชากรในสาขาการผลิตอื่น ๆ เพิ่มสูงขึ้นตามลำดับ ในปี พ.ศ. 2523 ซึ่งเป็นช่วงสุดท้ายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า รายได้ของอาชีพทางการเกษตรต่ำกว่าอาชีพอุตสาหกรรมเกือบ 5 เท่าตัว

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ได้ปรับแผนพัฒนาประเทศให้สอดคล้องกับปัญหาอันเนื่องมาจากการพัฒนาที่แล้ว ๆ มา ตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-4 ตลอด 20 ปี ซึ่งแผนพัฒนาประเทศที่รุดหน้าไปอย่างรวดเร็วทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตหลายด้าน เช่น การใช้ยาเกินตัว ปัญหาความยากจน และปัญหาโครงสร้างเศรษฐกิจอ่อนแอไม่สามารถปรับตัวเข้ากับเศรษฐกิจโลกได้ ดังนั้นจึงเน้นการแก้ไขปัญหาค่าความยากจนในชนบท การสร้างวินัยทางการเงิน เน้นเศรษฐกิจแบบพอเพียง และต้องการให้ชนบทช่วยเหลือตนเองได้ อย่างไรก็ตามในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ภาวะเศรษฐกิจโลกได้เกิดการชะลอตัวเนื่องจากเกิดวิกฤตน้ำมันครั้งที่ 2 ทำให้ประเทศต่าง ๆ ต้องปรับนโยบายทางเศรษฐกิจเพื่อความอยู่รอด อัตราเฉลี่ยการเติบโตทางเศรษฐกิจจึงอยู่ที่ร้อยละ 5.3

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) เป้าหมายของแผนพัฒนานี้ต้องการจะพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าควบคู่กับการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการดูแลสิ่งแวดล้อม และสร้างความเป็นธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ปรากฏว่าการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง เพราะมีปัจจัยสำคัญเข้ามาสนับสนุน เช่น การขยายตัวของ การสื่อสาร การลงทุน การท่องเที่ยว ราคาน้ำมัน และอัตราดอกเบี้ยที่ลดต่ำลง ตลอดจนความได้เปรียบของประเทศไทยที่ค่าจ้างแรงงานไม่สูงมากนัก อย่างไรก็ตามแม้เศรษฐกิจจะขยายตัวได้เป็นเป็นอย่างดี แต่ก็มีความเหลื่อมล้ำอยู่หลายด้าน ก่อให้เกิดความไม่สมดุลในการพัฒนา เช่น เกิดความเหลื่อมล้ำของรายได้ระหว่างกลุ่มครัวเรือนระดับต่างในชนบทกับชุมชนเมืองมีมากขึ้น โดยพบว่ากลุ่มที่มีรายได้สูงรวยที่สุด 20 % แรก มีรายได้ร้อยละ 54.9 ส่วนคนจนที่สุด 2 % ในอันดับท้ายมีรายได้เพียงร้อยละ 4.5 เท่านั้น นอกจากนั้นความเลื่อมล้ำของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากการเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะที่ผ่านมา มีอัตราสูงมาก

ทำให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ ประมง และแร่ และยิ่งขาดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ จึงทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว เห็นได้จากผืนป่าของประเทศไทยที่เคยมีร้อยละ 34 ของพื้นที่ทั้งหมดในปี พ.ศ. 2521 เหลือเพียงร้อยละ 28 ในปี พ.ศ. 2532

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) มีวัตถุประสงค์หลักของแผนพัฒนาฯ คือต้องการรักษาอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เหมาะสม และเร่งกระจายรายได้และการพัฒนาไปสู่ชนบท นอกจากนั้นก็เร่งพัฒนาคุณภาพชีวิตสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ส่วนแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ประเทศไทยเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจอันนำไปสู่การทบทวนภาพรวมที่เกิดจากแผนพัฒนาประเทศตลอดช่วงเวลาแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-7 ปัจจัยหลักของวิกฤตทางเศรษฐกิจคือการก่อกั้นระยะสั้นของเอกชน การลงทุนด้านอสังหาริมทรัพย์ที่เกินพอดี การเปิดเสรีทางการเงิน และโครงสร้างที่ไม่สมดุลของภาคเกษตรและอุตสาหกรรม ทำให้เศรษฐกิจอ่อนแอและต้องพึ่งพิงต่างประเทศเป็นหลัก จึงนำไปสู่แนวคิดที่จะพัฒนา “คน” เพื่อสร้างสมดุลทางเศรษฐกิจ และแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ก็มีความคิดต่อเนื่องจากฉบับที่ 8 คือ หันกลับมาใช้ชีวิตแบบ “พอเพียง” ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เพื่อลดความฟุ้งเฟ้อทางด้านวัตถุให้น้อยลง

นอกจากนั้น เสน่ห์ จามริก (2541 : 49-52) นำเสนอบทความเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยแสดงให้เห็นเส้นทางการพัฒนาประเทศตลอด 40 ปีที่ผ่านมา ซึ่งเริ่มต้นฉายภาพตั้งแต่ พ.ศ. 2498 ปลายสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ธนากรโลกส่งคณะผู้แทนมาสำรวจประเทศไทยและเสนอแนะนโยบายการพัฒนาแบบใหม่ คือสร้างอุตสาหกรรม ลดบทบาทเศรษฐกิจของรัฐ และส่งเสริมการลงทุนโดยเอกชน ต่อจากนั้น พ.ศ. 2501 กลุ่มอำนาจ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กระทำรัฐประหารสถาปนาระบบปฎิวัติ ระคนนักวิชาการต่าง ๆ มาช่วยชาติ ประกาศคำนิยามว่า “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” เปิดฉากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติมีสาระสำคัญคือ การลอกเลียนผลิตซ้ำแนวทางสร้างอุตสาหกรรมตามแบบฉบับการปฏิวัติอุตสาหกรรมของตะวันตก โดยแบ่งแยกอุตสาหกรรมเมืองกับเกษตรชนบทออกจากกัน พร้อมทั้งชูครีตกทรัพยากรส่วนเกินจากภาคเกษตรชนบท ต่อจากนั้น พ.ศ. 2516 เหตุการณ์ 14 ตุลาคม ได้สะท้อนสภาวะของการขยายตัวของพลังอำนาจของกลุ่มทุนและชนชั้นกลางในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม ปี พ.ศ. 2523 เริ่มศักราชของประชาธิปไตยครึ่งใบ มีกลุ่มทุนธุรกิจการเงินและนักบริหารมีอาชีพเข้ามามีบทบาทร่วมในรัฐบาล พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ พร้อมทั้งประกาศพระราชบัญญัติเปิดประตูต้อนรับการลงทุนต่างชาติ โดยอาศัยแรงจูงใจแรงจูงจูงใจแรงจูงจูงใจและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ปี พ.ศ. 2531-2534

รัฐบาล “ประชาธิปไตยเต็มใบ” ของ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ประกาศนโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า ราคาที่ดินพุ่งสูงขึ้นจากการกว้านซื้อเก็งกำไร ช่วยให้นักไทยรวมทั้งชาวไร่ชาวนาร่ำรวยเงินทอง ปี พ.ศ. 2535-ปัจจุบัน

รัฐบาลอานันท์ ปันยารชุน – ชวน หลีกภัย – บรรหาร ศิลปอาชา – พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ – ชวน หลีกภัย เป็นช่วงเวลาของการเปิดการค้าเสรี เศรษฐกิจฟองสบู่แตก สถาบันการเงินล่มสลาย ประเทศเป็นหนี้สินล้นพ้นตัว ตกอยู่ภายใต้อำนาจการกำกับควบคุมของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ดังนั้นตลอดช่วงเวลา 40 ปีเศษ ที่ผ่านมา สังคมไทยถูกชักนำให้ “โลกาภิวัตน์” เข้าสู่วิถีการเลียนแบบเจริญรอยตามโลกภายนอกอย่างเคร่งครัด ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักการสังคมอันแบ่งแยก และปฏิปักษ์ต่อกันระหว่างอุตสาหกรรมกับเกษตรกรรมชนบทกับเมือง คนส่วนน้อยกับคนส่วนมาก

สรุปแนวทางการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ถึงฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) จะเห็นได้ว่าพื้นฐานของแผนพัฒนาด้านการให้ประเทศไทยก้าวสู่ประเทศอุตสาหกรรมเหมือนกับประเทศในแถบตะวันตก ซึ่งเห็นว่าความทันสมัยเหล่านั้นจะทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชาติดีขึ้น แต่ในทางกลับกันการพัฒนาเหล่านั้นก็ต้องแลกมาด้วยความขัดแย้ง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง เพราะการพัฒนาดังกล่าวกำลังทำให้ช่องว่างระหว่างประชาชนเพิ่มขึ้น ซึ่งผู้ที่อยู่ในแคว้นของอุตสาหกรรม และผู้นำทางการเมืองก็จะได้ประโยชน์จากส่วนเกินในภาคชนบท ทั้งในแง่ของผลผลิตทางการเกษตรและแรงงาน ส่วนภาคชนบทก็ถูกทำให้กลายเป็นส่วนรองรับความเจริญทางอุตสาหกรรมและภาคเมือง ด้วยกระบวนการดังกล่าวทำให้การพัฒนาไม่สมดุล มีผู้ได้ประโยชน์และร่ำรวยจากการพัฒนาเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น แต่คนส่วนใหญ่กลับมีปัญหาด้านคุณภาพชีวิตทุกด้าน ทำให้สิ่งแวดล้อม อาหาร รายได้ การเข้าถึงข้อมูลและโอกาส ตราบเท่าถึงปัจจุบัน แนวทางการพัฒนายังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก อุตสาหกรรมและเทคโนโลยีซึ่งยังได้รับการส่งเสริมจากรัฐอย่างมากมาย ส่วนภาคเกษตรก็ยังมีรายได้ต่ำอยู่เช่นเดิม

ด้วยปรากฏการณ์ของการพัฒนาดังกล่าว ไม่เพียงก่อปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำของโอกาสและรายได้เท่านั้น ที่สำคัญได้ส่งผลกระทบต่อกระบวนการทางความคิดของมนุษย์ด้วย ซึ่งมุมมองต่อโลกภายนอกของประชาชนตลอด 40 ปีที่ผ่านมา ได้แปรเปลี่ยนคุณค่าอย่างอื่นที่ไม่เกี่ยวกับระบบตลาดให้ลดคุณค่าลง เช่น คุณค่าของจริยธรรม คุณค่าของความเป็นมนุษย์ คุณค่าของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ศาสนา รวมทั้งคุณค่าความสุนทรีย์ทางศิลปกรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย งานวิจัยเรื่องนี้จึงสัมพันธ์กับโลกทัศน์ที่เปลี่ยนแปลงไปของกระบวนการพัฒนาตลอด 40 ปี ในการให้คุณค่าความสัมพันธะระหว่างการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตชุมชนกับคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

5. แนวคิดของนักวิชาการเชิงอนาคตนิยมสำหรับสังคมไทย

พระธรรมปิฎก (2541 : 67) ได้แสดงปาฐกถาเรื่อง “การพัฒนาที่ยั่งยืน” และหนังสือเรื่องนี้เป็นที่นิยมของนักพัฒนาทั่วไปที่ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเพื่อความยั่งยืน โดยท่านได้ให้นิยามของการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า

“การพัฒนาที่ยั่งยืนคือการสนองความต้องการประชาชนในปัจจุบัน โดยไม่ต้องทำลายทรัพยากร ซึ่งจะเป็นที่ต้องการในอนาคต สังคมที่ยั่งยืน (Sustainable Society) ได้แก่ สังคมที่กิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์เกิดขึ้น และดำเนินต่อไปได้ภายใต้ขีดจำกัดที่สภาพแวดล้อมกำหนดให้”

และให้เหตุผลเสริมว่าการพัฒนาแบบเดิมนั้นมีปัญหาจะนำไปสู่หายนะได้ เพราะฉะนั้นความหมายของการพัฒนาต้องเปลี่ยน ไม่เฉพาะความหมายเท่านั้นแม้กระบวนการและกิจกรรมก็ต้องเปลี่ยนหมด

ช้อนันต์ สมุทรวณิช (2544 : 15). เขียนหนังสือเรื่อง “จากรัฐชาติสู่รัฐตลาด” แนวคิดเกี่ยวกับรัฐและสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ เนื้อหาหลักคือการแสดงให้เห็นว่ารัฐชาติกำลังถูกกดดันให้เข้าสู่กระแสการค้าเสรี และพลังทางด้านกลไกตลาดที่มากเกินไปกำลังทำลายพลังทางวัฒนธรรมให้ประสบปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ เมื่อ พ.ศ. 2540 เราจึงตกอยู่ในการบงการของระเบียบโลก ชาติอำนาจอธิปไตยทางเศรษฐกิจ จนทำให้มีคำถามว่า “วิวัฒนาการแบบสังคมสัญญา การมีกฎหมาย กติกา ความรู้ด้านการบริหาร วางแผน สิ่งเหล่านี้สามารถต้านทานกระแสโลกได้หรือไม่?” ในรอบ 100 ปีที่ผ่านมาประเทศไทยมีส่วนทำลายและลดความเข้มแข็งของพลังทางสังคมที่เคยสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน เป็นผลมาจากการลดทอนอำนาจของชุมชน เป็นผลมาจากการรวมศูนย์อำนาจ และการขยายขอบเขตกิจกรรมของรัฐอย่างกว้างขวางในสมัยแห่งการพัฒนา

วิทยากร เชียงภู (2543 : 23) ได้วิพากษ์การพัฒนาเศรษฐกิจทุนนิยมว่า เท่าที่ผ่านมาเป็นการมองการพัฒนาในมิติเดียวคือความเจริญทางเศรษฐกิจ เศรษฐศาสตร์แบบทุนนิยมอุตสาหกรรมจึงเสนอว่า การพัฒนาคือความเจริญเติบโตของการพัฒนาและการบริโภคอย่างไม่มีขีดจำกัด เป็นทฤษฎีที่ผิดพลาด ไม่รู้จักมองโลก มองชีวิตอย่างวิพากษ์วิจารณ์ และได้ยกตัวอย่างเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธตามทัศนะของ อี.เอฟ. ชูเมคเกอร์. ในหนังสือ Small is Beautiful (พ.ศ. 2516) ที่ได้วิพากษ์เศรษฐศาสตร์แบบตะวันตกว่า ให้ความสำคัญกับผลระยะสั้น ไม่คำนึงถึงผลกระทบระยะยาว ดันทุนทางเศรษฐกิจไม่ได้นับรวมต้นทุนทางธรรมชาติด้วย มองเห็นแต่ราคาไม่เห็นคุณค่า และเน้นแต่ปริมาณไม่เห็นคุณภาพ

บทสัมภาษณ์ วอลเคน เบลด (2542 : 51-52) เรื่องบทวิเคราะห์และแผนสำรวจแม่บทของการพัฒนา เมื่อ 24-25 พฤษภาคม 2541 ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ ได้วิเคราะห์การพัฒนาของประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย และได้แสดงทัศนะต่อการพัฒนาของสังคมไทยว่าการพัฒนาทางเศรษฐกิจได้แยกส่วนระหว่างชนชั้นกลางกับชนชั้นเกษตรหรือแรงงานในชนบท และสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งเสนอว่าการพัฒนาได้ละเลยคุณค่าที่อิ่งใหญ่คือความสัมพันธ์ในเชิงมานุษยวิทยา ดังนั้นเมื่อเราปฏิเสธระบบตลาดไม่ได้ ควรนำความสัมพันธ์ในชุมชนให้อยู่เหนือกลไกตลาด ตามความเชื่อที่ว่า “เราทุกคนเป็นมนุษย์เหมือนกัน” ดังนั้นทุกส่วนของสังคมจึงมีสิทธิเข้าถึงทรัพยากรเท่าเทียมกัน นอกจากนั้นเราควรให้ความสำคัญ ถ้าไม่เช่นนั้นธรรมชาติก็จะคอยโต้กลับมาสู่เรา คือความหายนะทางสิ่งแวดล้อม

เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ (2541 : 159-160). ได้เสนอยุทธศาสตร์ทางออกประเทศไทยเพื่อแก้ไขปัญหาจากการพัฒนาแบบทุนนิยมว่า ประเทศไทยควรมียุทธศาสตร์ที่ป้องกันตนเองจากการตี้นไหวของเศรษฐกิจโลก โดยวางยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมแก่สังคมไทย เช่น เน้นระบบการศึกษาที่เชื่อมโยงกับความจริงทางสังคมและวัฒนธรรม เน้นความหลากหลายของวัฒนธรรมและลดวัฒนธรรมตะวันตกลง เน้นการเรียนรู้แบบหลายมิติ ส่งเสริมวัฒนธรรมพุทธศาสนา เน้นเรื่องการประหยัด ชกเลิกการพัฒนาแบบรวมศูนย์ ส่งเสริมการผลิตและการลงทุนมากกว่าการเก็งกำไรจากหุ้น ไม่ส่งเสริมยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบสร้างหนี้จนเกินพอดีโดยเน้นการพึ่งพาตนเอง ไม่เน้นการพัฒนาโดยใช้อุตสาหกรรมหนักโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม

พิทยา ว่องกุล (2541 : 182-183) ได้เสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนและสังคมไทยว่า ปัญหาของสังคมไทยที่ส่งผลมาจนถึงวิกฤติสืบเนื่องจากโครงสร้างเศรษฐกิจเสรี ไม่มีความเสมอภาคในการลงทุนและใช้ทรัพยากร ผู้ที่มีทุนมากสามารถแสวงหากำไรสูงที่สุดมากกว่าผู้มีทุนน้อย และผูกขาดธุรกิจการค้าไว้ในมือ โดยเป็นผู้กำหนดราคาซื้อขายจากเกษตรกรและราคาขายแก่ผู้บริโภคตลอดเวลา การรวมศูนย์อำนาจทางการเงินการลงทุน กลไกราคาและราคาจึงตกอยู่ภายใต้การกำหนดของธุรกิจขนาดใหญ่ การใช้ทุนที่มีอำนาจเหนือผู้อื่นจึงเข้าไปมีส่วนสัมพันธ์กับอำนาจรัฐ ดังนั้นชุมชนจึงจำเป็นต้องสร้างภูมิคุ้มกันจากอำนาจเหล่านี้โดย (1) ลดการพึ่งพาทุนแบบโลกาภิวัตน์ แล้วหันไปพึ่งพิงภาคเกษตรและทุนทางชุมชน (2) ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ (3) จัดตั้งกองทุนชุมชน (4) สร้างระบบตลาดชุมชนเพื่อชุมชน (5) ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพนำมาสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจ (6) ส่งเสริมการปฏิสัมพันธ์ในชุมชน ทั้งระบบเครือข่ายการช่วยเหลือกันทางวัฒนธรรม

เสรี พงศ์พิศ (2544 : 8-9) เขียนหนังสือสำหรับเป็นทางเลือกในการพัฒนาชุมชนไทยในอนาคต ชื่อ “กองทุนหมู่บ้าน สวัสดิการชุมชน” เนื้อหาภายในได้พยายามชี้ให้เห็นว่าวิถีชีวิตของชุมชนในอดีตแม้จะไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวกมากนัก ต้องเผชิญกับภัยธรรมชาติตามฤดูกาล

แม้กระนั้นชุมชนก็ยังดำรงอยู่ได้โดยใช้ภูมิปัญญาที่สั่งสมมาช้านาน ความสัมพันธ์และการดำรงอยู่นั้น “เงิน” ไม่ใช่ปัจจัยหลักของชุมชน ชุมชนอยู่ได้ด้วยทุนทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอยู่ได้ด้วยสติปัญญาของกันและกัน ครั้นประเทศมีแผนพัฒนาชุมชนและสังคมเพื่อจะทำให้ทันสมัยตามกระแสการพัฒนาแบบทุนนิยม แต่กลับพบความจริงว่าชุมชนยิ่งยากจนลงกว่าเดิม ชุมชนเสียความมั่นใจลงไปมาก ทรัพยากรธรรมชาติก็เสียหายไปมาก เสรี พงศ์พิศ จึงมีความเห็นว่า กองทุนที่เป็นสวัสดิการชุมชน น่าจะเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้ และเขาได้ยกตัวอย่างกองทุนที่เป็นสวัสดิการชุมชน และประสบความสำเร็จกระจายตัวอยู่ทั่วประเทศ นอกจากนั้นได้เสนอแนวทางเพื่อเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชุมชนไว้ 4 แนวทางคือ (1) ควรเรียกความเชื่อมั่นว่าตนเองมีศักยภาพพอที่จะพึ่งตนเองได้ ไม่หวั่นไหวต่อกระแสการพัฒนาแบบทุนนิยม (2) เอาความสัมพันธ์ในชุมชนกลับคืนมาในมิติของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (3) จัดการกับน้ำ ป่า การศึกษา สุขภาพ การพัฒนา ให้ชุมชนจัดการกับความเสื่อมโทรมในอดีต และฟื้นฟูให้ดำรงชีพได้อย่างมีศักดิ์ศรี (4) การเรียนรู้ใหม่อันเกิดจากการได้ทำ ได้เห็นด้วยตนเอง โดยการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นและประสบการณ์สากล ซึ่งเป็นการเรียนรู้แบบองค์รวม ไม่แยกเป็นจีนเป็นประเด็น

6. แนวความคิดการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

6.1 ความหมายของวัฒนธรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 746) กล่าวว่าวัฒนธรรมนั้นจะค้องมีนัยสำคัญอยู่ 4 อย่าง คือ 1) สิ่งที่ทำให้เจริญอกงามแก่หมู่คณะ 2) วิถีชีวิตของหมู่คณะ 3) ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน 4) พฤติกรรมและสิ่งทีคนสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน และใช้ร่วมกันในหมู่เพื่อนของคน

เสน่ห์ จามริก (อาคม เชนทองคำ. 2543 : 33 ; อ้างอิงจาก เสน่ห์ จามริก) “... ไม่ว่าเราจะนิยามวัฒนธรรมกันอย่างวิจิตรพิศดารหรือถกซึ่งเพียงใดก็ตาม แก่นสารจริง ๆ ของเนื้อเรื่องทั้งหมดก็คือชีวิตคนนั่นเอง...”

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) (อาคม เชนทองคำ. 2543 : 33 ; อ้างอิงจาก พระเทพเวที) “... ศาสตร์วัฒนธรรมที่แท้จริงอยู่ที่ชีวิตของประชาชน ...”

อัลเฟรด โครเบอร์และไคลด์ คลุกโกห์น (Alfred Kroeber And Clyde Kluckhohn) (อาคม เชนทองคำ. 2543 : 34 ; อ้างอิงจาก อัลเฟรด โครเบอร์และไคลด์ คลุกโกห์น) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับวัฒนธรรมว่า “วัฒนธรรม” หมายถึง ผลรวมเบ็ดเสร็จของทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น

ซึ่งหมายถึงความรวมถึงความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศิลปกรรม กฎหมาย ประเพณี และลักษณะนิสัยที่มนุษย์ได้มาในฐานะที่เป็นสมาชิกในสังคม

วอลเคน เบลโล (2542 : 6-7) นักวิเคราะห์เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ได้วิเคราะห์วัฒนธรรมของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียว่า

“วัฒนธรรมของประเทศในเอเชียผูกพันอยู่กับชุมชนเกษตร คั้งนั้นจึงพบจารีตประเพณี ประชาธิปไตยไม่น้อยในความร่วมมือในภาคการเกษตร ถ้าละทิ้งการเกษตรไม่เพียงทำลายภาคเศรษฐกิจหนึ่งเท่านั้น แต่จะทำลายมรดกทางศิลปวัฒนธรรมจำนวนมากมาด้วย วัฒนธรรมอุตสาหกรรมนั้นค่อนข้างใหม่ มีมิติที่แปลกแยกต่อสังคมเอเชียและขัดแย้งต่อวัฒนธรรมที่มาจากวัฒนธรรมอันมีรากฝังลึกอยู่ในอดีตของชุมชนเกษตรกรรม เพราะฉะนั้น ถ้าเราทำลายภาคเกษตรกรรม หรือภาคเกษตรในชนบทให้กลายเป็นเพียงแหล่งแรงงานราคาถูก แสดงว่าเรากำลังตัดขาดตัวเราเองจากอดีต การดำรงอยู่ของสังคมแบบเกษตรอันมีชีวิตชีวา เป็นเครื่องผูกวัฒนธรรมของเราไว้ในหลายมิติ หากเราตัดขาดวัฒนธรรมชนบท เราก็ตัดขาดตัวเราเองในเวลาเดียวกัน”

ส. สิวรักษ์. (2540 : 72) ได้วิพากษ์ระบบการศึกษาสมัยใหม่กับวัฒนธรรมพื้นบ้านว่า การศึกษาสมัยใหม่โดยมากได้ทำลายความมั่นใจในความเป็นมนุษย์ของผู้เรียน แยกผู้เรียนออกจากสภาพที่เป็นจริงทางสังคมออกจากภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของบรรพชน และออกจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เน้นที่การพัฒนาสมอง ครอบงำ เหตุผล ทำให้เกิดความเข้าใจอันมีขอบว่า คนเราจะต้องประสบความสำเร็จในชีวิต ในยศศักดิ์ อัครฐาน โดยการแข่งขันกันดิ้นรนดิ้นรน และการเอาชนะรวมทั้งใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างไร้ขอบเขต

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่แปด พ.ศ. 2540 – 2544 ได้กล่าวถึงแผนการสร้างวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาประเทศว่า ประเทศต้องพัฒนาอันอยู่บนฐานของตนเองและภูมิปัญญาของท้องถิ่น โดยสนับสนุนให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงวัฒนธรรมอันดีงามทั้งในระดับชาติและในระดับท้องถิ่น โดยมีหลักการดังนี้

1. เสริมสร้างวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาคนและสังคมให้ชุมชนและสังคมทั้งตนเองได้ โดยสนับสนุนกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่ริเริ่มโดยชุมชนท้องถิ่น และสร้างเวทีเสนอผลงาน เผยแพร่งานด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณค่าต่อสังคม

2. สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมเพื่อใช้ในการพัฒนา โดยส่งเสริมการวิจัย รวบรวม ข้อมูลข่าวสารความรู้เพื่อสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น และปรับเนื้อหาสาระของหลักสูตรการศึกษาทุกระดับ ให้เชื่อมโยงกับรากฐานวัฒนธรรมและสนับสนุนเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อการสร้างสรรค์ วัฒนธรรม

3. สร้างความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมไทย โดยสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่างรัฐและท้องถิ่นในการทำนุบำรุง สร้างสรรค์และพัฒนาโบราณสถาน พิพิธภัณฑฯ ฯลฯ พร้อมทั้งเผยแพร่คุณค่าเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมสาขาค่าง ๆ ขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตปัจจุบันและอนาคต (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2540 : 65-67)

ประเวศ วะสี (2541 : 11) กล่าวถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นว่า

วัฒนธรรมคือการศึกษาปฏิบัติ หรือวิถีชีวิตสะท้อนภูมิปัญญาของชุมชนหรือสังคม ซึ่งได้มาจากประสบการณ์จริง เลือกลงร ถิ่นกรอง ถองใช้ และถ่ายทอดด้วยการปฏิบัติสืบต่อกันมา วัฒนธรรมเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมแต่ละแห่งแตกต่างกัน วัฒนธรรมในท้องถิ่นต่าง ๆ จึงแตกต่างกันนี้ต่างจากวิทยาศาสตร์ซึ่งเหมือนกัน วัฒนธรรมของคนในเขตหนาว เขตร้อน ริมภูเขา ริมทะเล ในทุ่งราบ ฯลฯ จึงแตกต่างกัน เรียกว่า มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ในประเทศเดียวกัน วัฒนธรรมของภูมิภาคท้องถิ่นต่าง ๆ ก็แตกต่างกันแม้แต่ในแต่ละหมู่บ้าน หรือในแต่ละครอบครัวอาจมีวัฒนธรรมบางอย่างที่แตกต่างกัน วัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลาย เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือเป็นธรรมชาติ หรือถือเป็นความงามตามธรรมชาติ

นิพนธ์ เทียนวิหาร (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2540 : 173 ; อ้างอิงจาก นิพนธ์ เทียนวิหาร) กล่าวถึงวัฒนธรรมชุมชนว่า วัฒนธรรมมีลักษณะสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ 1) วัฒนธรรมที่ชุมชนมีอยู่แล้ว วัฒนธรรมนี้ให้คุณค่าแก่ความเป็นคนและชุมชนที่มีความผสมกลมกลืน 2) วัฒนธรรมที่เป็นพลังผลักดันการพัฒนาชุมชน ที่สำคัญที่สุดจะใช้ประโยชน์ได้เมื่อมีการปลูกให้สมาชิกของชุมชนมีจิตสำนึกรับรู้ในคุณค่าวัฒนธรรมของคน

ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้ว คือมีคุณค่าที่รวบรวมไว้จากประวัติศาสตร์ เป็นบทสรุปของความคิดและปฏิบัติของชุมชนนั้น ๆ เป็นวิถีชีวิตและทิศทางการพัฒนาชุมชนที่ชาวบ้านสรุปขึ้นมา แกนกลางของวัฒนธรรมชุมชนคือการให้ความสำคัญแก่คน และแก่ความกลมกลืนกันภายในชุมชน วัฒนธรรมชุมชนดังกล่าวมา เป็นพลังผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นสิ่งที่ประชาชนสร้างขึ้นมาเอง

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540 : คำนำ) กล่าวว่า วัฒนธรรมเป็นพลังผลักดันการเปลี่ยนแปลงสังคม และมีส่วนสำคัญมากในการกำหนดแนวทางการเปลี่ยนแปลงนั้น สังคมไทยควรยึดถือวัฒนธรรมพื้นบ้านของเราไว้ให้มั่นคงโดยเฉพาะในด้านอารมณ์ความรู้สึกและจริยธรรม เป็นสิ่งที่มีคุณค่าสูง เป็นวัฒนธรรมที่เข้มแข็งและเจริญรุ่งเรืองมาช้านาน อีกทั้งเรายังสามารถปรับวัฒนธรรม

จากต่างประเทศอย่างเลือกสรร เลือกรับทั้งด้านเทคโนโลยีและด้านเสรีภาพ มาผสมเป็นวัฒนธรรมไทยในปัจจุบัน

กาญจนา แก้วเทพ (2541 : 171) กล่าวถึงการแพร่ขยายของวัฒนธรรมหลังสมัยใหม่ (post-modern) คู่แนวคิดด้านวัฒนธรรมว่า

ในขณะนี้วัฒนธรรมหลังสมัยใหม่ได้เริ่มเกิดขึ้นบ้างแล้วในโลกตะวันตก ที่ถือว่าสังคมยุคหลังสมัยใหม่นั้นเป็นการพลิกหน้าใหม่ของประวัติศาสตร์สังคม ที่ตัดขาดจากสังคมยุคสมัยใหม่ แนวคิดใหม่ ๆ ก็คือ ความก้าวหน้าที่ทางด้านวัตถุถึงทางตันแล้ว ยุคต่อไปจะเป็นยุคของการแสวงหาความก้าวหน้าด้านจิตวิญญาณ ส่วนความเชื่อเรื่องความเสมอภาค ความชอบธรรมของระบบเหตุผล และความเชื่อในประสิทธิภาพขององค์กรขนาดใหญ่ bureaucrats จะต้องตกยุคไป ส่วนทางด้านสังคมวัฒนธรรม แนวคิดหลังสมัยใหม่คือ การล้มล้างวัฒนธรรมที่ถูกมองว่าหยาบกร้านและมีลำดับชั้น (เช่นงานคลาสสิก งานมาสเตอร์พีซ) ไม่มีศิลปะวรรณกรรมหรือวัฒนธรรมที่เป็นมาตรฐานหรือแบบฉบับอีกต่อไปแล้ว รูปแบบใหม่ของศิลปวัฒนธรรมในอนาคตคือ ศิลปะที่อยู่กับปัจจุบันเพียงชั่วครู่ วาบวามฉาบฉวย และสัมพันธ์กับอารมณ์ความรู้สึกมากกว่าที่ต้องให้เหตุผลคิดเอา สำหรับสื่อมวลชน สื่อภาพ และเสียงจะอยู่เหนือสื่อสิ่งพิมพ์เหนือประเพณี

ศ.สิวรักษ์ (2540 : 176 , 2537 : 108) กล่าวถึง ลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้ว่า

“... เป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์พิเศษของแต่ละภูมิภาค มีความเป็นสากลที่เป็นกลางทางธรรมชาติที่ปราศจากการเอารัดเอาเปรียบ ที่ประสานสอดคล้องกัน คนใต้ที่เป็นพุทธกับคนใต้ที่เป็นมุสลิม ต่างก็มีวิถีและศาสนาที่ต่างกัน แม้เชื้อชาติและศาสนาก็ต่างกัน แต่เคารพนับถือกันได้อย่างลึกซึ้งที่สุด เพราะเมื่อไปถึงที่สุดแห่งทุกข์ ย่อมเข้าถึงบรมธรรมซึ่งไปพ้นภาษา ณ ที่นี้แหละที่เราต้องเข้าใจความแตกต่าง ระหว่างภาษากับภาษาธรรม ถ้าฝึกปรือให้เคารพวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้เคารพภูมิธรรมชาวบ้าน ย่อมเป็นพื้นฐานแห่งความเสมอภาค ภราครภาพ และเสรีภาพ...”

สุนน อมรวินันต์ (2541 : 24-25) กล่าวถึงวัฒนธรรมกับการศึกษาไทยว่า ในปัจจุบันการศึกษาไทยตัดขาดจากรากทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นสาเหตุของการเสื่อมสูญทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมไทยมีวัฒนธรรมที่ค้ำจุนค้ำชูเสียดายที่การศึกษาไทยไม่ได้เรียนรู้สมบัติล้ำค่าเหล่านี้ ดังนั้นรัฐบาล

ควรมีนโยบายให้การศึกษาทุกระดับปรับกระบวนการเรียนรู้ให้เชื่อมโยงกับวัฒนธรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิต

ฟริตจอฟ คาปรา (ส.ศิริรักษ์. 2540 : 174 ; อ้างอิงจาก ฟริตจอฟ คาปรา) ได้เสนอ แนวคิดทางวัฒนธรรมว่า

“... วัฒนธรรมและอารยธรรมเจริญขึ้นจนถึงจุดสุดยอดแล้วก็เสื่อมสลายลง โดยมีวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมาแทนที่ มีปัญหาใหม่ ๆ ความคิดในทางสร้างสรรค์ใหม่ ๆ ปรากฏขึ้นมา คั้งใน ค้อนต้นของศตวรรษนี้ วัฒนธรรมเก่าคือวัฒนธรรมทางวิทยาศาสตร์ที่มาจากคริสต์ศตวรรษที่ 17 ที่เรียกว่ายุคสมัยแห่งการตื่นตัว สืบมาแต่พีลิกซ์ของนิวตัน การปฏิบัติความคิดอันสืบมา แต่คอปเปอร์นิคัส วิธีนี้ชี้ให้เรา รู้จักมองดูโลกให้เป็นคังยตรกรรม ให้ลคอะไร ๆ ลงมา ในทางตรรกวิทยา ให้คิดเป็นเสียง ๆ แต่แล้วแนวคิดคังกล่าว ได้มาถึงจุดจบโดยเสื่อมลงเรื่อย ๆ สิ่งที่มาแทนที่คือการคิดอย่างเป็นองค์รวม ให้รู้จักมองอะไร ๆ ตามสภาพความเป็นจริงให้ สัมพันธ์กับความสมคูลกับชนชาติ ...”

6.2 ความหมายของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

ประเวศ วะสี (2539 : 4-5) ได้กล่าวถึงความหมายของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นว่า

การที่ชาวบ้านดำรงชีวิตร่วมกันเป็นเวลาช้านานอาจเป็นร้อยปีหรือพันปี เรียกว่ามีความยั่งยืน สิ่งใดจะยั่งยืนก็ต่อเมื่อมีคุณภาพ ด้านสียคุณภาพก็จะเจ็บป่วย วิฤฤติและล่มสลาย วิถีชีวิตของ ชาวบ้านคือการดำรงอยู่ร่วมกันอย่าง ได้คุณภาพทั้งมนุษย์กับมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับ สิ่งแวดล้อม เช่น การทำมาหากินอย่างไรจึงจะสอดคล้องกับธรรมชาติ จะต้องม่เอื้ออาหาร และมีขนบธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติต่อกันอย่างไร คนทั้งหมดจึงจะอยู่ร่วมกัน ได้ด้วยสันติ จะเคารพนับถืออะไรร่วมกันและอยู่ร่วมกับธรรมชาติ เช่น การรักษาป่า ดินน้ำลำธาร ภูมิ ปัญญาเหล่านี้รวมเรียกว่า “วัฒนธรรม” วัฒนธรรมภูมิปัญญา ที่สั่งสมจากการปฏิบัติจริง และถ่ายทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน ความรู้ของมนุษย์ไม่ได้มีแต่เกิดขึ้นจากการทดลองในห้อง วิทยาศาสตร์เท่านั้น ความรู้อีกกระแสหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นมาก่อน คือความรู้ที่เกิดจากการทดลอง ปฏิบัติจริงในห้องปฏิบัติทดลองทางสังคม คือความรู้กระแสวัฒนธรรม ความรู้คังคิมหรือภูมิ ปัญญาชาวบ้าน ความรู้เหล่านี้ได้ถูกค้นพบ ลงใช้ คัดแปลง ถ่ายทอดกันมาด้วยเวลานาน เป็นพันปีหมื่นปีจึงมีค่าขังนัค เป็นมรดกทางปัญญาของมนุษย์ช่วยการศึกษาอย่างที่ทำกันใน ปัจจุบัน มรดกทางปัญญาเหล่านี้จะสูญหายไปอย่างรวดเร็ว

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (25439 : 93-94) กล่าวถึงการศึกษาเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมว่า

การศึกษาและเข้าถึงศิลปวัฒนธรรมไทยไม่ใช่เพื่อป้องกันไม่ให้ถูก “กลืนชาติ” อย่างที่เข้าใจกัน หากความเฉพะเจาะจงของวัฒนธรรมเราเองที่จะเป็นพลังให้สังคมไทยมีทางเลือกที่เหมาะสมของตนเอง ท่ามกลางโลกที่จะถูกกระแสความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันพัดพาไปอย่างรุนแรง ก่อนที่ใครจะประนีประนอมกับพลังภายนอกได้สำเร็จ เขาจำเป็นต้องรู้จักตัวของเขาเองให้ดี ทั้งในด้านที่เป็นจุดอ่อนและด้านที่เป็นจุดแข็ง มิฉะนั้นก็ไม่ใช่การประนีประนอมกับภายนอก แต่เป็นการจำนน ชีวิตของผู้จำนนย่อมอับเฉาเป็นธรรมดา นี่นับเป็นด้านที่หนึ่งของการศึกษาและเข้าถึงเอกลักษณ์ไทย ด้านที่สองของเอกลักษณ์ไทยในการศึกษาของมหาวิทยาลัยมีความสำคัญกว่า เนื่องจากมีความจำเป็นอย่างรีบด่วนที่มหาวิทยาลัยไทยจะต้องพัฒนาฐานคติของการศึกษาวิชาความรู้ต่าง ๆ จากมิติของสังคมและวัฒนธรรมไทย เอกลักษณ์ในแง่นี้จึงไม่ได้จำกัดอยู่แต่เพียงวิชาความรู้ความรู้ด้านที่ถูกจัดว่าเกี่ยวกับ “ศิลปวัฒนธรรม” โดยตรง เช่น อักษรศาสตร์, วรรณคดี, นาฏศิลป์, จิตรกรรม, ปรัชญา ฯลฯ แต่หมายถึงวิชาความรู้ทุกอย่าง รวมทั้งคอมพิวเตอร์ศิลป์, วิศวกรรมศาสตร์, ฟิสิกส์, แพทยศาสตร์ และสังคมศาสตร์

ศรีศักร วัลทิโกดม (2542 : 27-50) กล่าวถึงศิลปวัฒนธรรมว่า การมองศิลปวัฒนธรรมค่อนข้างจะใช้แนวคิดตามความจริง แล้วก็คงไม่ใช่อคติวิสัยของตนเองมาตัดสินว่าอันนี้ดีงามหรือไม่ เราจำเป็นต้องรับทั้งความคิดเห็นของคนอื่นในกลุ่มที่เป็นเจ้าของศิลปวัฒนธรรมนั้น ในอดีตนั้นเรามีการผลิตศิลปวัฒนธรรมมาก เพราะว่าศิลปปะเป็นสิ่งที่รับใช้สังคมในด้านการสื่อความหมาย เพราะมีการถ่ายทอดกันมาเป็นเวลาช้านานอย่างพระพุทธรูป เจดีย์ หรือประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้ สามารถสื่อความหมายได้ทั้งสิ้น

ศิลปวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมใหญ่ อันประกอบด้วยศิลปวัฒนธรรม 2 ระดับด้วยกัน คือ

1. วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ได้แก่ วัฒนธรรมในท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นวัฒนธรรมที่แสดงศักยภาพของมนุษย์ที่จะปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมเพื่อดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน มีการสร้างวัฒนธรรมขึ้น และเราสามารถแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 3 มิติด้วยกัน

1.1 มิติทางสังคม

1.2 มิติทางเศรษฐกิจ

1.3 เรื่องความเชื่อ ศาสนา และจักรวาล

การที่มนุษย์สร้างมิติทั้ง 3 อย่างขึ้นจะทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ด้วยกัน ได้จนกลายเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น

2. วัฒนธรรมหลวง ซึ่งเกิดจากเมืองหรือราชสำนักพยายามจะสร้างวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายในวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ๆ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน วัฒนธรรมที่มีลักษณะบูรณาการมาก เพราะฉะนั้นเราจะเห็นปราสาทราชวัง วัดวาอารามต่าง ๆ ลักษณะเหล่านี้เป็นลักษณะของวัฒนธรรมหลวง

ในการมองเรื่องศิลปวัฒนธรรมจะต้องมองทั้ง 2 ระดับ แยกทั้ง 2 ระดับไม่ได้อยู่ในสภาพที่หยุดนิ่ง จะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และเมื่อใดก็ตามศิลปวัฒนธรรมที่ดำรงในระชนึงก็จะเกิดความอ่อนตัวลง คือหมดยหน้าที่จะทำให้คนอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่น ศิลปวัฒนธรรมก็จะหมดยหน้าที่ จะเปลี่ยนแปลงและมีรูปแบบใหม่เกิดขึ้นมา ฉะนั้น เรื่องศิลปวัฒนธรรมเป็นเรื่องหลักชีวิตของคนในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง เป็นภูมิปัญญาที่เขาสร้างขึ้นมา เรียนรู้ทำให้เข้าใจว่าตัวเองเป็นอย่างไร และวัฒนธรรมมีความหมาย 3 อย่าง คือ

2.1 เพื่อการมีชีวิตรอด

2.2 การศึกษาอบรม คนที่จะเกิดมาในชุมชนนั้นจะได้รับการอบรมมาตั้งแต่เด็ก ๆ ให้อยู่ร่วมกัน ให้มีความภูมิใจในตนเอง ฉะนั้น การศึกษาของมนุษย์ไม่ได้อยู่ในโรงเรียน เริ่มตั้งแต่มนุษย์เกิดขึ้นมา มีกระบวนการคัดเลือกปรับตัวตามลำดับ

2.3 การสื่อสารซึ่งกันและกัน

เจดนา นาควิระ (2542 : 6-7) กล่าวถึงศิลปวัฒนธรรมว่า ถ้าพูดถึง “วัฒนธรรม” เราไม่สามารถจะพูดถึงเฉพาะแต่ส่วนที่เกี่ยวกับศิลปะได้ ในโลกสมัยใหม่และโลกปัจจุบันสืบเนื่องกันมาหลายร้อยปี หรืออย่างน้อยหลายร้อยปีแล้ว เราจะต้องยอมรับว่าวัฒนธรรมนั้นต้องครอบคลุมถึงประเพณีและความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์ด้วย ความหมายที่แฝงอยู่กับคำว่า “ศิลปวัฒนธรรม” เราพยายามคิดว่าเวลาที่เราไปศึกษาศิลปะ เรื่องอารยธรรม เรื่องวัฒนธรรม มันก็อดไม่ได้ที่จะไปซ้อนดูของเก่า ถ้าเป็นตะวันออกก็ต้องย้อนไปดู อินเดีย จีน ถ้าเป็นยุโรปก็ย้อนไปถึงกรีก เมโสโปเตเมียถึงอียิปต์ อะไรเหล่านั้น คือการอยากจะเน้นเรื่องราวในสิ่งที่มันปรากฏหลงเหลืออยู่ให้เห็นเป็นรูปธรรม คืองานศิลปะ เพราะฉะนั้น ศิลปะกับวัฒนธรรมจึงควบคู่กันมา

วิรุณ ตั้งเจริญ (2543 : 50-51) ได้กล่าวถึงการศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรมที่สามารถเชื่อมโยงบริบทต่าง ๆ เข้าด้วยกันว่า

ศิลปวัฒนธรรม หมายถึงวัฒนธรรมเชิงศิลปะหรือวัฒนธรรมทางด้านศิลปะ โดยใช้ศิลปะเป็นตัวตั้งในการศึกษาวิจัย เพื่อเชื่อมโยงสู่บริบทต่าง ๆ ซึ่งการศึกษาค้นคว้านั้นสามารถได้แง่มุมใดในการศึกษาค้นคว้าก็ได้ ไม่ว่าจะทาง สังคมวิทยา มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ ซึ่งต่างก็มี

จุดเน้นของตนเอง ท้ายที่สุดผลการศึกษาวิจัยก็เชื่อมโยงเข้าหากัน และคิดปะในที่นี่ หมายความว่ารวมถึงศิลปกรรมทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นทัศนศิลป์ ศิลปะการแสดง คนตรี วรรณกรรม โดยมีหลักคิดหรือกรอบแนวคิดดังนี้

1. การมองศิลปวัฒนธรรมในมุมกว้าง โดยเชื่อว่าคิด ปัจจุบัน และอนาคต คือเส้นทางเดียวกัน ศิลปวัฒนธรรมต้องผสมผสานการอนุรักษ์ การสืบสาน และการสร้างสรรค์ไว้ด้วยกัน ศิลปวัฒนธรรมไม่ใช่การแยกส่วน หรือภาพต่อประกอบ
2. ศิลปวัฒนธรรม คืองานหรือชีวิตที่เชื่อมโยงกับทุกสิ่งทุกอย่าง มีบริบทที่ครอบคลุมทุกด้าน ทั้งระบบครอบครัวและระบบสังคม
3. ศิลปวัฒนธรรมสัมพันธ์กับมานุษยวิทยา สังคมวิทยา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ฯลฯ ศิลปวัฒนธรรมมีลักษณะเป็นภาพซ้อนหลายมิติ ภาพซ้อนที่พัฒนาเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา
4. ปรากฏการณ์ทางกายภาพ ไม่ว่าจะเป็นศิลปวัตถุ ทัศนศิลป์ คนตรี ศิลปะการแสดง ล้วนเป็นผลผลิตของภูมิปัญญาที่สำคัญยิ่ง
5. ศิลปวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับคน คนมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง มีทั้งเหตุผลและจิตวิญญาณ มีทั้งกายและจิต การทำความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมจึงต้องเข้าใจคนเป็นประการสำคัญ

วิชากร เรืองฤต (2539 : 177-179) กล่าวถึงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมว่า ศิลปวัฒนธรรมเป็นเรื่องเกิดขึ้นท่ามกลางวิถีชีวิตของคน เมื่อวิถีชีวิตของคนเปลี่ยนแปลงเพราะการพัฒนา เศรษฐกิจทุนนิยมสมัยใหม่ ศิลปวัฒนธรรมก็พลอยเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย สิ่งที่เข้ามามีบทบาทสำคัญคือ วิทยุ เทเลวิทัศน์ โทรทัศน์ วีดีโอ ภาพยนตร์ เพราะเป็นเครื่องมือให้ความบันเทิงที่ตอบสนองความต้องการของคนด้านศิลปวัฒนธรรมได้รวดเร็วทันใจ มีราคาไม่สูง สามารถเข้าถึงคนจำนวนมากได้ถึงทุกที่ รวมทั้งยังเป็นสินค้าที่ทำกำไรให้ผู้ประกอบการได้มาก เป็นสื่อโฆษณาที่ธุรกิจต่าง ๆ ได้ประโยชน์ สื่อเหล่านี้จึงมีส่วนในการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมจากต่างชาติอย่างสำคัญ

การพัฒนาศิลปวัฒนธรรมต้องทำ 2 อย่างควบคู่กันไป คือ ทั้งการอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิม ในส่วนที่เราคิดว่าดีงามและยังเหมาะสมกับยุคสมัย การส่งเสริมพัฒนาศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งรวมทั้งศิลปวัฒนธรรมของชาวบ้านชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ด้วย มีความหมายมากกว่าการสืบทอดของเก่า อนุรักษ์ของเก่า เช่น การเล่นเพลงไทยเดิม รำไทยเดิม เล่นโขน ละครแบบเดิม หากแต่ควรหมายถึง การสร้างสรรค์ของใหม่ โดยอาศัยพื้นฐานหรือรากเหง้าทางศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมด้วย การที่ศิลปวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมและการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมใหม่ ๆ

เหมือนกับหยุดนิ่งหรือแม้แต่ถอยหลังไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร รวมทั้งคนไม่สนใจก็เพราะเราไม่เข้าใจประเด็นนี้ ไม่พยายามส่งเสริมพัฒนาศิลปวัฒนธรรมให้มีชีวิตชีวาขึ้นมา

กลุ่มคนที่ควรเป็นเป้าหมายในการส่งเสริมให้มีความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมมากขึ้น คือผู้นำชุมชน ตั้งแต่คณะรัฐบาล ผู้บริหาร กทม. ผู้บริหารเทศบาลต่าง ๆ พระ ครู กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในประเทศอื่น ๆ เขาก็มีกิจกรรมส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมมาก ทั้งจากรัฐบาลกลาง ผู้บริหารเทศบาล ชุมชนต่างๆ โบสถ์ ศูนย์ต่างๆ ตามสวนสาธารณะจะมีการจัดคอนเสิร์ตหรือแสดงกลางแจ้งให้ประชาชนได้ชื่นชมกับศิลปวัฒนธรรม ทำให้วิถีชีวิตของประชาชนมีรสนิม และมีคุณภาพมากขึ้น ในประเทศไทยเมื่อไม่มีการส่งเสริมกิจกรรมเหล่านี้ เขาชนก็ไม่ทำอะไรทำนอกจากที่เขาศูนย์การค้า โรงหนัง คิสโก้เรค ร้านอาหาร หรือร้านขายเหล้า ฯลฯ

ประเทศไทยเคยมีอารยธรรม ศิลปวัฒนธรรมมาช้านาน เพียงแต่ขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และเป็นเพราะว่าเรากำลังหลงทาง เน้นการพัฒนาทางวัตถุ เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ มากกว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจของคน การหลงงมงายแต่คิดไม่เพียงพอ ต้องศึกษาค้นคว้าพัฒนาต่อยอด จึงจะช่วยพัฒนาศิลปวัฒนธรรมให้เจริญรุ่งเรืองและเป็นประโยชน์ต่อชีวิตประชาชนอย่างแท้จริง

ถันติ เล็กสุขุม (2542 : 57) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ศิลปวัฒนธรรม” ว่า ศิลปวัฒนธรรมหมายถึง กิจกรรมทางศิลปะประเภทต่าง ๆ รวมทั้งหัตถกรรมในครัวเรือน วรรณกรรม ประเพณี การละเล่น การร้องรำทำเพลง เป็ะต้น การเคลื่อนย้ายถ่ายเทของศิลปวัฒนธรรมจากเมืองสู่ชนบท จากชนบทสู่เมือง ถ่ายเทกลับไปกลับมาเช่นนี้ตั้งแต่อดีตกาล และจะรวดเร็วเป็นลำดับในปัจจุบัน

ไพบุณย์ ดวงจันทร์ (2542 : 72) ชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมเมืองกับวัฒนธรรมชนบทว่า ชุมชนชนบทนั้นถ้าเราจะแยกง่าย ๆ ชัด ๆ จากรูปธรรมที่เห็นชัดจากใบหน้าคน เห็นได้ว่าชุมชนเมืองเป็นวัฒนธรรมที่อิมม็อกกว่าคนในวัฒนธรรมชนบท เพราะบ้านนอกมีวิถีทำลายความเครียดโดยวิธีการของเขา เช่น เขามีผีต่าง ๆ อยู่ในใจ มีพิธีกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ แต่คนในเมืองไม่มีวิธีที่จะผ่อนคลายความเครียดครั้งนั้น ไม่มีเวลาที่จะคิดถึงความรัก ไม่มีเวลาที่จะคิดถึง ความดีงาม คิดถึงแต่ปัญหา ๆ ทุกวัน

เสรี พงศ์พิศ (2542 : 110) ได้ให้ความหมายศิลปวัฒนธรรมว่า ถ้าอยากจะเข้าใจศิลปวัฒนธรรมในวิถีชีวิตชุมชนต้องลงไปชุมชน เพราะเราจะต้องคืนสู่รากเหง้าและไปสัมผัสกับสิ่งที่จริงอยู่ในชุมชน เพราะที่ผ่านมาราถูกสอนให้คิดแบบรวมศูนย์กลางจากส่วนกลาง แม้จะไปวิเคราะห์ลายผ้า ลายน้ำไหล ลายต้นไม้ ลายเถาวัลย์ ลายดวงควาว ลายดาวดิงส์ แต่เรามักจะไปใช้สิ่งเหล่านั้นเป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมอะไรก็ไม่ทราบ ไม่ว่าจะเป็นการค้า ไม่ว่าจะเป็นการวิชาการอะไรก็แล้วแต่ สีฟ้า พญาแฉ่น ก็ถูกทำให้เป็นเรื่องของการท่องเที่ยวเพื่อที่จะให้ฝรั่งดูเท่านั้น

เพราะวิธีคิดแบบใหม่ของเรา สอนเราให้แยกออกจากกัน ในขณะที่วิถีของชุมชนและสิ่งที่สร้างพลังของมันหรือสิ่งที่เป็นพลังของมัน สิ่งที่เราสร้างพลังให้เป็นองค์รวมของมันต่างหาก ศิลปวัฒนธรรมในวิถีชีวิตชุมชนคงเป็นอาวุธอันเฉียวที่เหลื่ออยู่ในชุมชนชนบท

วิบูลย์ ธีสุวรรณ (2522 : 4) ได้กล่าวถึงความหมายของศิลปวัฒนธรรมว่า ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นมีความหมายครอบคลุมถึงศิลปสาขาค่าง ๆ ทั้งจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และการแสดงดนตรีที่เป็นของท้องถิ่น ตลอดจนศิลปหัตถกรรมชาวบ้านที่สะท้อนออกมาด้วยความชำนาญในการสร้างสรรค์ ที่ได้รับจากสภาพทางธรรมชาติและสังคม สร้างเป็นความงามที่เรียบง่ายที่ประชาชนสามารถเข้าใจได้ ชื่นชมได้

ศิลป พีรศรี (วิบูล ธีสุวรรณ. 2522 : 4 ; อ้างอิงจาก ศิลป พีรศรี) เสนอว่า “ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น คือ ศิลปะชาวบ้าน คือการร้องรำทำเพลง จิตรกรรม การวาดเขียนและอื่น ๆ ซึ่งกำเนิดมาจากชีวิตจิตใจของประชาชน “

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น หมายถึง งานศิลปะที่เกิดจากภูมิปัญญา ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ประเพณี ศาสนา ความสามารถ ความชัดเจน ที่กลุ่มชนได้ประสบการณ์ สัมผัสไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีวิตในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมทางสังคมเช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ศิลปหัตถกรรม งานสิ่งทอ การละเล่น วรรณกรรม ที่ได้รับการพัฒนาสืบสานกันมาในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และได้แลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่นจากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่น ได้มีการติดต่อกันสัมพันธ์กัน และได้รับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์ หรือแก้ปัญหาในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคม วัฒนธรรมของชนกลุ่มนั้น

6.3 แนวคิดการพัฒนาประเทศกับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนที่สัมพันธ์อยู่กับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

ในสถานการณ์ปัจจุบัน สภาพของการเปลี่ยนแปลงในชุมชนท้องถิ่นกำลังได้รับการสนใจอย่างกว้างขวาง ในฐานะที่เป็นระบบฐานรากของสังคมที่ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม เพราะประชาชนในภาคชนบทโดยเฉพาะสังคมเกษตรจัดเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ นอกจากนั้นยังเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปแล้วว่า ภาคชนบทนั้นได้สูญเสียความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนไปทุกขณะ ด้วยหลักการของการพัฒนาแบบทุนนิยมและการบริหารจัดการแบบรวมศูนย์ของรัฐ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งเป็นเอกลักษณ์หนึ่งของชุมชนจึงได้รับผลกระทบโดยตรงจากแผนพัฒนาชนบท ดังนั้นจึงผู้เสนอแนวทางในการพัฒนาประเทศในอนาคตโดยต้องการให้ชุมชนท้องถิ่นยกกลับมาผนวกภูมิปัญญาเดิมเข้ากับการพัฒนาในยุคปัจจุบันเพื่อจัดช่องว่างทางสังคม โดยยึดหลักการพึ่งตนเอง และการ

ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน คิดพัฒนาธรรมท้องถิ่นจัดได้ว่าเป็นภูมิปัญญาที่ก่อให้เกิดความสมดุลของโครงสร้างทางสังคมในชนบท

ประเวศ วะสี (2541 : 3-26) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงในชุมชนที่เกิดจากแผนพัฒนาว่า การพัฒนาที่เอาเศรษฐกิจโดยเฉพาะเงินเป็นตัวตั้งที่ทำกันอยู่ กำลังทำลายชุมชนของสังคมไทยอย่างรุนแรง คือ 1) ทำลายฐานทางสังคม 2) ทำลายฐานทางวัฒนธรรม 3) ทำลายฐานสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ 4) ทำลายฐานทางจิตวิญญาณ ความยั่งยืนของสังคมชนบทเป็นปัจจัยของความยั่งยืนทั้งหมด เดิมเศรษฐกิจของชนบทเป็นเศรษฐกิจพอเพียง คือมีสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติพอเพียง สามารถหล่อเลี้ยงชีวิตได้คามปกติ เศรษฐกิจแบบใหม่ได้เอาตัวเงินเป็นตัวตั้งทำให้เกิดการทำลายและแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติจนหนัก ในสิบปีที่ผ่านมาเราสูญเสียป่าไม้กว่าครึ่งหนึ่งที่เคยมี วัฒนธรรมการทำมาหากินของชาวบ้านถูกเปลี่ยนแปลงให้เป็นธุรกิจซื้อถูกขายแพง โดยการสูบของกลไกที่เป็นประโยชน์ต่อคนส่วนน้อยในเมือง ทำให้การเกษตรต้องเป็นหนี้สิน ขายที่ ขายความ และขายถูกสาวเป็นโสเภณีป่าเรอคนในเมือง ต้องอพยพออกจากถิ่นฐานไปเป็นผู้ใช้แรงงานราคาถูก ก่อให้เกิดปัญหาสังคมอื่น ๆ ตามมา เช่น ครอบครัวแตกแยก เกิดคนจนในเมืองจำนวนมาก อาชญากรรม ยาเสพติด และความรุนแรงในรูปแบบอื่น ๆ

สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และจิตวิญญาณ หรือคุณค่าเป็นฐานของสังคม ถ้าฐานของสังคมแข็งแรง สังคมข้างบนก็จะเติบโตสูงขึ้นไปได้มาก แต่การพัฒนาที่ผ่านมาทำลายฐานของสังคมให้อ่อนแอ เมื่อฐานสังคมอ่อนแอสังคมทั้งหมดก็จะทรุดตัวลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อเราเอาระบบการเงินของเราไปเชื่อมกับระบบการเงินโลก ให้เงินไหลเข้าออกอย่างเสรี เงินที่ไหลอยู่ในโลกกว่าร้อยละ 90 ไม่ใช่เงินเพื่อเศรษฐกิจที่แท้แต่เป็นการเก็งกำไร ใครมีเงินก้อนใหญ่กว่า มีข้อมูลข่าวสารมากกว่า และมีความชำนาญมากกว่าย่อมดูดเงินของคนอื่นไปได้เร็ว ที่ผ่านมาการพัฒนาถูกทำให้แคบโดยหมายถึงการพัฒนาเศรษฐกิจ และแคบต่อไปอีกเศรษฐกิจหมายถึงธุรกิจ และแยกส่วนต่อไปอีกเป็นธุรกิจการค้าเงิน นี่คือการพัฒนาแบบแยกส่วนอันมีผลให้สังคมแตก ยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบใหม่คือยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบบูรณาการ ที่พัฒนาทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ ศิลปวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง และสุขภาพ เชื่อมโยงพร้อมกัน ยุทธศาสตร์นี้ไม่เอาเศรษฐกิจเป็นตัวตั้งแต่เอาสังคมเป็นตัวตั้งเพราะสังคมบูรณาการได้มากกว่าเศรษฐกิจ ในสังคมมีทั้งครอบครัว ชุมชน เศรษฐกิจ จิตใจ ศิลปวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมือง กล่าวอีกนัยหนึ่ง การพัฒนาอย่างบูรณาการคือการพัฒนาที่มีฐานอยู่ในวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมคือวิถีชีวิตของกลุ่มคนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมหนึ่ง ๆ วิถีชีวิตหมายถึงวิถีชีวิตของคนทั้งหมดร่วมกัน อันประกอบด้วยระบบความเชื่อ ร่วมกัน ระบบคุณค่าร่วมกัน การทำมาหากิน ภาษา เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค การบันเทิง และประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ รวมทั้งการปฏิบัติต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้น วัฒนธรรมยังมีความหลากหลายไปตามท้องถิ่นต่าง ๆ การพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมคือ

การเคารพความหลากหลายของชุมชนท้องถิ่น ต่างจากการพัฒนารวมศูนย์ที่ยึดเขี่ยค่านิยมต่างถิ่นเข้าไปทั่วประเทศ

เมื่อโครงสร้างของสังคมในชุมชนชนบท ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยแผนแม่บทของการพัฒนา ที่เน้นเพียงด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ปัญหาด้านทรัพยากร อาชีพ รายได้ และอื่น ๆ จึงทวีความรุนแรงขึ้นทุกขณะ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตในภาคชนบท จึงได้รับผลกระทบไปพร้อม ๆ กัน เช่น หากประชาชนเกิดความชกจนเนื่องจากสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ ถึงเวลานั้นวัตถุโบราณหรือศิลปกรรมล้ำค่าของชุมชนก็จะถูกลักลอบไปขายในตลาดสินค้าวัตถุโบราณอย่างมีอาจหลีกเลี่ยง ปัญหาทางเศรษฐกิจในชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นจึงมีอาจแยกออกจากกันได้

เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ (2541 : 141-146) ได้เสนอต้นเหตุของปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา และได้เสนอยุทธศาสตร์เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของเศรษฐกิจ สังคม และศิลปวัฒนธรรมไว้ดังต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาวางอยู่บนหลักทฤษฎีที่เสนอจากประเทศตะวันตกที่ว่าด้วยการทำให้ทันสมัย กระแสแนวคิดนี้ได้พัฒนาสืบต่อมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันเป็นทั้งแนวคิด ทฤษฎี และยุทธศาสตร์ จากยุคที่เริ่มชมค่อถึงที่เรียกว่า “วัฒนธรรมตะวันตก” และสืบต่อมาถึงคำว่า “โลกาภิวัตน์” ซึ่งยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบนี้มีแนวทางอยู่ 8 ประการ 1) ความเชื่อที่ว่าวัฒนธรรมไทยรวมทั้งสถาบันโบราณของไทยด้าหลังและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา จะพัฒนาก้าวหน้าได้ก็ต่อเมื่อเลียนแบบโลกตะวันตก 2) เศรษฐกิจแบบทุนนิยมจะนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ประชาชน 3) แนวทางของการพัฒนาไม่ได้ถูกกำหนดจากความต้องการของประชาชนเป็นหลัก แต่ถูกครอบงำโดยแนวทางการนำเสนอโดยธนาคารโลก และกองทุนการเงินระหว่างประเทศ 4) วางพื้นฐานการพัฒนาจากข้างบนสู่ข้างล่าง ใช้รัฐและนโยบายของรัฐเป็นศูนย์กลางของการวางแผนดำเนินการในการพัฒนา 5) วางอยู่บนพื้นฐานการสร้างเมืองหลวงหรือ “กรุงเทพฯ” ให้เป็นศูนย์กลางทางด้านการค้า อุตสาหกรรม การปกครอง การคมนาคม และวัฒนธรรม 6) เป็นนโยบายที่คำนึงถึงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทางการเมือง ศิลปวัฒนธรรม และการศึกษา 7) เป็นแผนพัฒนาที่ไม่ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม และ 8) เป็นแผนพัฒนาประเทศภายในขอบเขตของประเทศไทยเท่านั้น ขาดการวางยุทธศาสตร์ในขอบเขาระดับโลก

จากทิศทางการพัฒนาดังกล่าว สังคมและชุมชนจึงเกิดปัญหาขึ้น ดังต่อไปนี้

1. โครงสร้างดังกล่าวเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่วางอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์แบบเมืองบริวาร และเมืองแม่ กล่าวคือ อิงพัฒนาเมืองไทยที่ยิ่งพึ่งพาเมืองแม่หรือศูนย์กลางเศรษฐกิจทุนนิยมโลก ทั้งการเงิน การเมือง วัฒนธรรม และการศึกษา ระบบโครงสร้างการพึ่งพาและขึ้นค่อในระดับโลกนี้ได้นำไปสู่ปัญหาทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

ภายใต้โครงสร้างนี้ประเทศไทยได้

กลายเป็นตลาดของสินค้า และเทคโนโลยีระดับสูงที่ผลิตจากต่างประเทศ ศูนย์กลางในขณะที่ประเทศไทยทำหน้าที่ผลิตสินค้าเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเป็นหลัก ผลที่ตามมาโดยตรงคือการเสียดุลการค้าและปัญหาหนี้สินที่มีอาจหลีกเลี่ยง

2. ก่อให้เกิดโครงสร้างแบบอำนาจนิยมที่ครอบงำสังคมไทย โดยมีหัวใจหลักของระบบอยู่ 3 ประการ คือ 1) ระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งประสานเชื่อมโยงโดยตรงกับระบบผูกขาดระดับโลก 2) การสร้างระบบราชการที่ใหญ่โตประสานกับระบบอำนาจอิทธิพลที่ก่อตัวขึ้นทั้งในเมืองและชนบท และ 3) ระบบวัฒนธรรมแบบอำนาจนิยมซึ่งวางอยู่บนรากฐานแบบเจ้าขุนมูลนาย ประสานกับวัฒนธรรมแบบนักเลง และระบบถูกผู้ชายหรือพ่อเป็นใหญ่

3. ประเทศไทยได้เปลี่ยนผ่านจากยุคเกษตรกรรมสู่ยุคเกษตรกรรม โดยไม่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรม ดังนั้นความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจึงจำกัดอย่างยิ่ง ประเทศไทยต้องพึ่งพาการนำเข้าทางเทคโนโลยี และสินค้าประเภททุนเพิ่มขึ้น ๆ เมื่อการก้าวสู่ยุคอุตสาหกรรมของไทยไม่ได้เน้นที่การปฏิวัติด้านเทคโนโลยีและความรู้ ความสำเร็จของเศรษฐกิจไทยที่ผ่านมาจึงขึ้นอยู่กับการค้าเอาทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมมาใช้ และจัดการธุรกิจส่วนเกินอย่างหนักหน่วงต่อชาวนาชาวไร่ และกรรมกรเป็นสำคัญ ดังนั้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนไทยจึงสอดคล้องกับการพัฒนาของโครงสร้างแบบอำนาจนิยม และการผูกขาดอำนาจทางเศรษฐกิจ ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ผ่านมาจึงมองการพัฒนาในแง่ของตัวเงินเป็นหลัก ไม่คำนึงถึงความสำคัญของการปฏิวัติด้านภูมิปัญญาและเทคโนโลยีมากนัก รวมทั้งไม่คำนึงถึงราคาหรือค่าของต้นทุนทางด้านทรัพยากรที่ถูกทำลายไป ตลอดจนไม่คำนึงถึงต้นทุนทางสังคม และคุณค่าของเพื่อนมนุษย์

4. ได้ก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำของการพัฒนา ซึ่งได้แสดงออกในรูปของความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท ระหว่างคนจนกับคนรวย จากการศึกษาของสถาบันพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่า ระหว่างปี ค.ศ. 1987-1988 ประชาชนในเขตชนบทมีรายได้ต่อหัวเพียง 8,916 บาทต่อปี ในขณะที่คนในเมืองมีรายได้ถึง 26,970 บาท คนรวย 20 เปอร์เซ็นต์ของประเทศมีรายได้เพิ่มมากขึ้นจากร้อยละ 49.3 ของรายได้ทั้งหมดในปี ค.ศ. 1976 เป็นร้อยละ 55.6 ในปี ค.ศ. 1986 และในช่วงเวลาเดียวกันคนจน 20 เปอร์เซ็นต์กลับมีส่วนแบ่งรายได้ลดลงจากร้อยละ 6.05 เป็นร้อยละ 4.5

5. ระบบวัฒนธรรมได้พุ่งสู่การเป็นสังคมตะวันตก (Westernization) อย่างสุดขีด โดยไม่คำนึงถึงคุณค่าของวัฒนธรรมไทยเดิม เกิดระบบการศึกษาที่ทั้งภูมิปัญญาดั้งเดิมและภูมิปัญญาชาวบ้าน นอกจากนี้ได้สร้างระบบการศึกษาแบบรวมศูนย์อำนาจและควบคุมโดยตรงจากส่วนกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดว่าแบบเรียนการศึกษาต้องมาจากกระทรวงศึกษาธิการ และไม่ให้ความสำคัญต่อระบบการศึกษาแบบอื่น ๆ ที่เคยดำรงอยู่ในสังคมท้องถิ่น รวมทั้งปฏิเสธแนวคิดเรื่องอิสรภาพทางการศึกษา

6. การพังทลายของตึ๊งแควดล้อมและทรพีซากร เมื่อ 35 ปีก่อนหน้าประเทศไทยมีเนื้อที่ที่เป็นป่ากว่า 220 ล้านไร่ ปัจจุบันป่าได้ถูกทำลายไปมากกว่าครึ่ง ทำให้เกิดการเสียมลคทางธรรมชาติ ในช่วง 2 ปีแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 7 ป่ายังคงถูกทำลายประมาณปีละ 1 ล้านไร่ ในขณะที่สามารถปลูกป่าชดเชยได้ปีละ 1.6 แสนไร่เท่านั้น นอกจากนี้เพียงช่วงจากปี ค.ศ. 1975-1988 ปัญหามลภาวะที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมก็ได้เพิ่มขึ้นถึง 10 เท่า ทำให้สาหร่ายน้ำทุกสาหร่ายเน่าเสีย ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ในการเพาะปลูกได้เสื่อมโทรมลงอย่างมาก รวมทั้งปลาในอ่าวไทยและอันดามันก็ได้ลดจำนวนลงอย่างมากเช่นกัน จนกระทั่งกลายเป็นปัญหาใหญ่ของประเทศ

7. การพังทลายของเกษตรกรรมและชุมชนในชนบท ปัญหาที่เป็นหัวใจก็คือปัญหาความยากจนในชนบท การล่มสลายของเกษตรกรรมรายย่อย ปัญหานี้ทำให้ครอบครัวแตกสลาย ผู้คนต้องทิ้งครอบครัวมาหางานทำในเมืองและต่างประเทศ เด็กในชนบทไม่ได้รับการศึกษาเพราะต้องทำงานเลี้ยงครอบครัวตั้งแต่เด็ก ดังนั้นชุมชนและครอบครัวในชนบทจึงแตกสลาย ชนบทจึงกลายเป็นที่อยู่ของคนแก่และเด็กเล็ก ๆ

8. การเสื่อมโทรมทางวัฒนธรรมและศีลธรรม การส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมบริการโดยไม่คำนึงถึงแบบแผนวัฒนธรรมเดิม ได้ก่อให้เกิดแบบแผนวัฒนธรรมใหม่ คนไทยปัจจุบันจึงมีชีวิต วัฒนธรรมอยู่กับเหต๋า บุหรี่ บาร์ คลับ สถานเริงรมย์ ซาเลฟติด การพนัน และการขายตัว

นอกจากนั้น วอลเคน เบลโล (2542 : 80-81) นักวิเคราะห์เศรษฐกิจและสังคมในทวีปเอเชียได้กล่าวถึงที่มาของการพัฒนา และส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นว่า วิกฤตการณ์ทางการเงินที่ประทุขึ้นในประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2540 นั้น เป็นเพียงด้านหนึ่งของปรากฏการณ์ร้ายที่สุดอันเกิดจากปัญหาโครงสร้างที่ลึกซึ้งของระบบเศรษฐกิจไทย สิ่งที่เรากำลังพูดถึงก็คือวิกฤติของแผนแม่บทการพัฒนาซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นได้จริงในขณะนี้ เราจึงไม่เพียงแต่มีวิกฤติการเงินระยะสั้น และเราไม่เพียงแต่มีปัญหาคุลบัญชีกับต่างประเทศเท่านั้น แต่สิ่งที่เรากำลังเผชิญจริง ๆ ในเอเชียอาคเนย์และเอเชียตะวันออกในช่วง 25-30 ปีมานี้ กล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่รู้จักกันทั่วไปในชื่อ "วิกฤติแห่งแม่บทของประเทศอุตสาหกรรมใหม่" หรือ "วิกฤติแห่งทุนนิยมเร่งรัด" ลักษณะของแผนแม่บทการพัฒนาประเภทนี้คือ การบรรลุถึงอัตราความเจริญเติบโตอย่างสูงสุดโดยอิงตัวเลขผลผลิตมวลรวมประชาชาติ จุดประสงค์ที่เข้าใจกันทั่วไปของแม่แบบประเภทนี้ก็คือการสร้างความรู้เรื่องโดยการผนวกเศรษฐกิจของประเทศเข้ากับเศรษฐกิจโลกอย่างเข้มข้น แต่ทว่าเป้าหมายที่แท้จริงของการบรรลุถึงอัตราความเจริญเติบโตในระดับสูงก็เพื่อก่อให้เกิดความมั่งคั่ง ซึ่งส่วนใหญ่จะถูกจัดสรรโดยชนชั้นนำ และปล่อยผลการเจริญเติบโตบางส่วนกระเด็นกระด้างไปสู่ส่วนล่างของสังคมบ้าง ทั้งนี้เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม และจะเห็นได้ว่าตลอดทั้งภูมิภาคนี้แม่บทการเจริญเติบโตนั้นมักดำเนินมาควบคู่กับความขัดแย้ง เนื่องจากความแตกต่างของรายได้ทางสังคม แกนกลางหรือเนื้อแท้

ของแม่แบบประเภทนี้คือความเชื่อมโยงของสิ่งแวดล้อมอย่างรวดเร็ว เนื่องจากความเชื่อที่หนุน
แม่แบบประเภทนี้คือความเชื่อที่มุ่งไปสู่การลงทุนจากต่างประเทศ และหนึ่งในบรรดาสิ่งสูงใจนัก
ลงทุนเหล่านั้นก็คือข้อเสนอที่จะผ่อนปรนการควบคุมมาตรการทางด้านสิ่งแวดล้อม และกีดกันภาค
เกษตรกรรมเพื่อประโยชน์ของภาคอุตสาหกรรมในเมือง ภาคเกษตรกรรมจึงต้องสนับสนุน
ภาคอุตสาหกรรมโดยผ่านกลไกต่าง ๆ เช่น การเก็บภาษีทางอ้อม การกำหนดราคาที่แตกต่างกัน

อุทัย คุลขเกษม และอรศรี งามวิธาพงษ์ (2540 : 12-33) ได้เสนอเงื่อนไขความเข้มแข็ง
ของชุมชนที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเอง ความมั่นคงของทรัพยากร การประกอบอาชีพ รวมทั้งการ
อนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อให้เกิดความสมดุลทางโครงสร้างของชุมชน ดังนี้

1. ชุมชนจะมีความเข้มแข็งได้ โครงสร้างทางสังคมของชุมชนจะต้องอยู่ในลักษณะที่มี
ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ อยู่ในแนวราบหรือแนวนอน เนื่องจากโครงสร้างแบบนี้เป็น
เงื่อนไขให้เกิดความร่วมมือและเกิดการมีส่วนร่วมของคนทั้งหมดได้อย่างกว้างขวาง อีกทั้งเป็นการ
เปิดโอกาสให้บุคคลได้เรียนรู้และแสดงศักยภาพอย่างมีอิสระ อันเป็นปัจจัยหนุนให้เกิดความรัก
ความสามัคคี ซึ่งเป็นฐานของความเข้มแข็งและทางรอดของส่วนรวม การกลับมาพัฒนาความร่วมมือ
ในชุมชนทำให้มีการแลกเปลี่ยนกันทุกด้าน มิใช่เพียงอาศัยเศรษฐกิจเพื่อการอุปโภคบริโภคเท่านั้น
แต่รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยี กระบวนการจัดการ ค่านิยม ความ
เชื่อ ศิลปะ และการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยความเอื้ออาทร

2. ต้องอาศัยระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติใน
ในชุมชนเป็นปัจจัยที่ทำให้ระบบเศรษฐกิจของชุมชนอยู่ในลักษณะที่พึ่งตนเอง และมุ่งตอบสนอง
ความต้องการเพื่อการดำรงชีพของชุมชนเป็นหลัก ชุมชนจึงมักกำหนดความต้องการและวิธีการ
จัดการทางเศรษฐกิจได้ด้วยตนเอง เช่น เกษตรกรจะเรียนรู้จากธรรมชาติว่าเวลาใดเหมาะสมแก่การ
หว่านค่า จะเรียนรู้วิถีจัดการชลประทานแบบดั้งเดิม การจัดการกับแมลงศัตรูพืช รวมทั้งเรียนรู้การ
ทำศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น กังหันวิดน้ำ เครื่องมือสีข้าว หุ่นไล่กา เป็นต้น นอกจากนี้รูปแบบการ
ผลิตดังกล่าวยังมีผลให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจมีกิจกรรมหลักอย่างเดียวในวิถีชีวิตของบุคคล หากแต่
สมาชิกในชุมชนยังมีเวลาว่างเพื่อทำงานอื่น ๆ หรือพักผ่อน เช่น การถนอมอาหาร การทอผ้า การ
ออกแบบประดิษฐ์ข้าวของเครื่องใช้ เช่น เครื่องทอผ้า กระเป๋าหิ้วมะพร้าว หมากคักน้ำ ว่า อัน
แสดงออกถึงภูมิปัญญาด้านเทคโนโลยี และศิลปะของชุมชน นอกจากนี้ยังมีเวลาไปวัดรับใช้พระ
ฟังธรรม ตลอดจนถึงกิจกรรมของชุมชนในงานบุญ งานประเพณี งานพัฒนาต่าง ๆ

3. ชุมชนจะเข้มแข็งมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับค่านิยมของสมาชิกในชุมชนอีกด้วย เพราะ
ค่านิยมเป็นปัจจัยที่กำหนดวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตด้านต่าง ๆ ลักษณะของชุมชนที่เข้มแข็งคือส่งเสริม
ความเป็นปึกแผ่น หรือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน สร้างจิตวิญญาณความผูกพันระหว่าง
ชุมชน สร้างความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และการที่ชุมชนยึดถือรูปแบบทางความเชื่อทาง

ศาสนาหรือลัทธิทางจิตวิญญาณแล้วนำมาซึ่งความสงบสุขของชุมชน ความอุดมสมบูรณ์ของ
 ธรรมชาติและความสุขทางจิตวิญญาณของปัจเจกชน จนกระทั่งกลายเป็นค่านิยมของชุมชน และ
 กิจกรรมด้านอื่น ๆ ของชุมชนทั้งหมด ไม่ว่าในด้านเศรษฐกิจ การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม
 ความสัมพันธ์ของบุคคล ทักษะของกลุ่มน ผู้นำขนบธรรมเนียมประเพณี รวมทั้งโครงสร้างทาง
 สังคมแบบแนวราบมีผลให้ชุมชนธำรงรักษาความเป็นปึกแผ่นทางกายภาพ และจิตวิญญาณไว้อย่าง
 ถมถนอม

4. กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดระดับความเข้มแข็ง
 ของชุมชน เพราะเป็นกลไกหลักที่กำหนดทิศทางที่ถ่ายทอดและพัฒนาาระบบค่านิยม ชุมชนจะดำรงลักษณะ
 ความเข้มแข็งไว้ได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นกับประสิทธิภาพของกระบวนการศึกษาเรียนรู้ของชุมชน
 ความหมายของการศึกษาในที่นี้มีใจหมายถึงการเรียนหนังสือหรือการศึกษาในสถาบัน แต่หมายถึง
 การเรียนรู้ของบุคคล ในลักษณะของกระบวนการเกิดขึ้นตลอดเวลาตลอดชีวิตอย่างไม่หยุดนิ่ง เกิดขึ้น
 ด้วยตนเองหรือด้วยการเรียนรู้จากผู้อื่น และสิ่งแวดล้อมทำให้มีทักษะในแก้ไขปัญหา และสามารถ
 พัฒนาตนเองไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาทางสังคม แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนจึงมีอยู่รอบด้านทั้ง
 ครอบครัว ในวัด ในเมือง ในธรรมชาติ เช่นเดียวกับผู้ให้ความรู้ที่มีอยู่หลากหลายทั้งพ่อแม่
 พี่ป้า น้าอา เพื่อน นักบวช ครูช่าง พ่อค้า หมอพื้นบ้าน บุคคลสามารถเรียนรู้ความสามารถเฉพาะ
 ทางที่มีอยู่ในชุมชนทุกแห่ง เช่น ความรู้ด้านการแพทย์ ความรู้ด้านหัตถกรรม การทอผ้า การจัก
 ตาน การก่อสร้างบ้านเรือน ความรู้ด้านศิลปปะพื้นบ้าน การถัก การปั่น การวาด การแกะสลัก เนื่องจาก
 ชุมชนสมัยเดิมต้องพึ่งตนเองทุกด้าน จึงมีผลทำให้ชุมชนสั่งสมและพัฒนาความรู้เพื่อดำรงชีวิต
 ประจำวัน

ชยอนันต์ สมุทรวานิช (2541 : 83-84) ได้เสนอแนวทางให้พิจารณาการพัฒนามิติทาง
 สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นว่า ในกระแสโลกาภิวัตน์นั้น มิติทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นมิติที่
 สำคัญที่สุดเพราะมิติทางเศรษฐกิจและการเมืองมีความเป็นสากล จึงจะต้องมีการถือปฏิบัติโดยไม่
 คำนึงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเป็นสากลของเศรษฐกิจและการเมือง หมายถึงความ
 ถมถนอมกันแต่เป็นความกลมกลืนภายใต้เงื่อนไขของทุนนิยมยุคดิจิทัล ที่การลงทุนและการ
 ไหลเวียนของเงินเป็นไปอย่างรวดเร็ว โดยผู้ลงทุนและกำหนดการไหลเวียนของเงินไม่จำเป็นต้องมี
 ความเข้าใจในภาษา หรือการเรียนรู้คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมของชาติที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย
 ความสัมพันธ์ของผู้ค้าขายในยุคทุนนิยมพาณิชย์กรรม ซึ่งผู้ค้าขายต้องเข้าใจทุนนิยมและวัฒนธรรม
 ของประชาชนในประเทศต่าง ๆ ชุมชนท้องถิ่นที่ยังไม่ได้เข้าสู่ความเป็นสากลในระดับเดียวกับส่วน
 เล็ก ๆ บางส่วนของสังคมไทยจำต้องเรียนรู้และมีวิถีชีวิตที่กลมกลืนกับความเป็นสากลของทุนนิยม
 ข้อสังเกตนี้ทำให้คิดต่อไปว่าการส่งเสริมเศรษฐกิจแบบพอเพียง และอุตสาหกรรมขนาดย่อมน่าจะทำ
 ให้สังคมไทยยังคงรักษาคุณค่าและวัฒนธรรมที่เป็นหลักจริยธรรมทางสังคม มีความสำคัญเหนือ

ความเห็นแก่ตัวอย่างไรชอบเขตได้ ถึงที่มีคุณค่าอาจจะไม่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ ในทำนองเดียวกันสิ่งที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจอาจไม่มีคุณค่าก็ได้ มูลค่าและมูลค่าเพิ่มเป็นสิ่งที่กำหนดโดยกลไกตลาด ส่วนคุณค่าเป็นนามธรรมได้กำหนดโดยกลไกทางสังคม มนุษย์เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องสำคัญในการกำหนดว่าอะไรเป็นสิ่งหรือนามธรรมที่มีคุณค่า

จากการนำเสนอแนวคิดของผู้เชี่ยวชาญด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและชุมชน โดยแสดงให้เห็นตั้งแต่ต้นคของการเปลี่ยนแปลง จนถึงการเสนอทางออกเพื่อบรรเทาปัญหาของชุมชน คิดพัฒนาธรรมท้องถิ่นถือเป็นปัจจัยหนึ่งในการดำรงชีวิตของวิถีชีวิตชุมชน จึงมีอาจหลีกเลี่ยงได้ที่จะกล่าวถึงปัจจัยอื่น ๆ ประกอบการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์อย่างเป็นระบบกับคิดพัฒนาธรรมท้องถิ่น การพัฒนาแบบทุนนิยมโดยไม่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตชุมชน และความ เป็นมนุษย์ ก็เท่ากับว่าการพัฒนาดังกล่าวกำลังละเมิดสิทธิการมีส่วนร่วมทางคิดพัฒนาธรรมท้องถิ่น อย่างชัดเจน ซึ่งกรอบแนวคิดในการพัฒนาทั้งหมดจะส่งผลกระทบต่อคิดพัฒนาธรรมท้องถิ่น

7. ประวัติความเป็นมาของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

การศึกษาความเป็นมาของจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนในบริเวณรอบอ่าวบ้านดอนด้านฝั่งอ่าวไทย การติดต่อค้าขายทางทะเลในครั้งอดีตทำให้การสร้างชุมชนรอบอ่าวยังปรากฏหลักฐานจนถึงปัจจุบัน หลักฐานส่วนใหญ่ที่ปรากฏเป็นสิ่งก่อสร้างตามความเชื่อทางศาสนา และสิ่งของเครื่องใช้ที่สำคัญ ซึ่งพบร่องรอยของการทับซ้อนทางศาสนา ทั้งพราหมณ์ พุทธ และอิสลาม ชุมชนที่ทิ้งร่องรอยทางประวัติศาสตร์ไว้มากที่สุดบนพื้นแผ่นดินจังหวัดสุราษฎร์ธานีคือบริเวณอำเภอไชยา อันมีความเชื่อว่าเป็นแหล่งที่มีความเกี่ยวข้องกับอาณาจักรศรีวิชัยที่เคยรุ่งเรืองในแหลมมลายู

สาเหตุที่มีคนรู้จักเรื่องราวของอาณาจักรศรีวิชัยน้อย เนื่องจากความเป็นมาของอาณาจักรศรีวิชัยมักกล่าวถึงอยู่บ้างในเอกสารโบราณและภาษาต่างประเทศ อาทิ จดหมายเหตุจีน และบันทึกการเดินทางค้าขายของอาหรับ ตลอดจนภาษาในศิลาจารึก ต่อมาเมื่อชาวตะวันตกสนใจศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์อารยธรรมของชาวตะวันออกมากขึ้นจึงได้อ่านและแปลเป็นภาษาต่าง ๆ เช่น ภาษาฝรั่งเศส ภาษาอังกฤษ อันเป็นภาษาสากล ทำให้เกิดการแพร่หลายออกไป สำหรับคนไทยเรานเองก็คิดว่าเป็นเรื่องไกลตัวไม่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของชาติเท่าที่ควร

ปัจจุบันสถานที่ตั้งอันเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรศรีวิชัยนั้น ยังมีได้เป็นที่ยุติว่าตั้งอยู่ที่เมืองใดและประเทศใด ฝ่ายประเทศอินโดนีเซียก็กล่าวอ้างว่าอาณาจักรศรีวิชัยตั้งอยู่ที่เมืองปาเล็มบัง หรือไม่กี่สถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งบนเกาะสุมาตรา ส่วนประเทศไทยก็อ้างว่าอาณาจักรศรีวิชัย

ตั้งอยู่ที่เมืองไซซา จังหวัดสุราษฎร์ธานี หรือไม่กี่เมืองนครศรีธรรมราช โดยต่างฝ่ายต่างก็หาเหตุผล และหลักฐานต่าง ๆ มากถั่วอ้าง

นักโบราณคดีได้ศึกษาเรื่องราวของอาณาจักรศรีวิชัย ได้นำเสนอความคิดเห็นผ่านเอกสาร โบราณที่ค้นพบ ซึ่งแสดงทัศนะแตกต่างกันดังนี้

ปี พ.ศ. 2261 บาทหลวงเรอโนโดต์ (Abbe Renavdof) ชาวฝรั่งเศส ได้ตีพิมพ์หนังสือชื่อ Anciennes Relations des Indes et de la Chine, Paris 1718 โดยแปลจากจดหมายเหตุการเดินทาง ของชาวอาหรับ 2 คน คนแรกเขียนเมื่อ ปี พ.ศ. 1394 คนหลังเขียนเมื่อกลางพุทธศตวรรษที่ 15 ได้ กล่าวว่ามีอาณาจักรที่มีความสำคัญทางการค้าอยู่แห่งหนึ่ง ชื่อว่า "เซอร์เบซา" (Serbeza) ตั้งอยู่ ระหว่างประเทศอินเดียและประเทศจีน

พ.ศ. 2419 ศาสตราจารย์เกรินเนเวลดต์ (W.P.Croeneveldt) ได้เขียนหาความเชื่อ Votes on the Halay Peninsula and Halacca, from Chinese Soures, Aata via, 1876 ได้กล่าวถึงอาณาจักรศรีวิชัย ว่าเป็นอาณาจักรโบราณแห่งหนึ่งของอิน โคนีเซียซึ่งมีเมืองหลวงตั้งอยู่ที่เมืองปาเล็มบัง ในภาค ตะวันออกเฉียงใต้ของเกาะสุมาตรา

ศาสตราจารย์ฮอร์ซ เซเคต์ เสนอไว้ว่าประมาณ ปี พ.ศ. 1200-1700 มีอาณาจักรโบราณ อาณาจักรหนึ่งเป็นใหญ่อยู่ทางทะเลใต้ คือบริเวณหมู่เกาะต่าง ๆ ตอนปลายแหลมมาลาญ มีราชธานี อยู่ที่เกาะสุมาตราใกล้กับเมืองปาเล็มบัง เคยเป็นอาณาจักรของนักเดินเรือที่เจริญรุ่งเรืองและมี อาณาภพมาก เดินเรือทะเลติดต่อค้าขายกับจีน อินเดีย และอาหรับ ควบคุมเส้นทางเดินเรือนานาชาติ ผ่านช่องแคบปลายแหลมมาลาญ และมีประเทศราชเป็นอันมาก ด้วยเหตุนี้ศาสตราจารย์ฮอร์ซ เซเคต์ จึงสมมติตั้งชื่ออาณาจักรทะเลใต้แห่งนี้ว่า "อาณาจักรศรีวิชัย" จนเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป และ เป็นจุดเริ่มต้นของการถกเถียงกันสืบมาจนถึงทุกวันนี้

ปัจจัยที่ส่งเสริมให้อาณาจักรศรีวิชัยเจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็ว และมีบทบาทบริเวณแหลม มาลาญอย่างที่ยอร์ซ เซเคต์ กล่าวอ้างมีปัจจัยสนับสนุนหลายประการ

ประการแรก เส้นทางเดินเรือติดต่อค้าขายระหว่างจีนกับอินเดียจำเป็นต้องผ่านแหลมมาลาญ คือผ่านช่องแคบมะละกา และช่องแคบซุนคะ ทำให้ดินแดนเกาะต่าง ๆ ทางฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ของ เกาะสุมาตราและตอนปลายแหลมมาลาญมีความสำคัญเป็นพิเศษ แหลมมาลาญ และเมืองปาเล็มบังจึง ตั้งอยู่ในสถานที่เหมาะสมสำหรับการเดินเรือ และเป็นเมืองท่าเทียบและแวะพักเดินทาง ตามจดหมาย เหตุจีนบันทึกไว้เมื่อ ปี ค.ศ. 1721 ว่า "เมืองนี้ (ปาเล็มบัง) เป็นท่าเรือสำคัญที่สุดสำหรับชาว ต่างประเทศ ไม่ว่าจะเดินเรือมาจากชวาหรืออาหรับที่จะไปเมืองจีนแล้ว จำเป็นต้องผ่านแหลมมาลาญ และเกาะสุมาตรา ปาเล็มบังทั้งนั้น"

ประการที่สอง เมื่ออาณาจักรพุนันตลายลงในพุทธศตวรรษที่12 อิทธิพลที่เคยแผ่ไปถึง แหลมมาลาญและแถบทะเลใต้เป็นเวลาราว 500 ปีก็หมดสิ้นลง แม้อาณาจักรกัมพูชา (เจนละ)

ซึ่งเกิดขึ้นใหม่แทนอาณาจักรชุนนัสนั้นก็หาได้พยายามที่จะแผ่อาณาเขตให้ได้กว้างใหญ่ไพศาลอย่างชุนนัสนั้ เพียงแต่จะทำการบำรุงแถบกลุ่มแม่น้ำโขงตอนใต้ตลอดถึงแถบกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งปรากฏโบราณวัตถุ โบราณสถานสวยงามใหญ่โตมากมายจนทุกวันนี้ เช่น นครวัด นครธม ปราสาทหินต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ในเขตประเทศกัมพูชาและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย อาณาจักรกัมพูชา (เจนละ) ไม่สนใจที่จะขยายอาณาเขตลงไปทางใต้ หรือแหลมมาลาสุ ฉะนั้นดินแดนแถบทะเลใต้จึงไม่มีอำนาจครอบครองหรือรบกวน

ประการที่สาม สถานที่นี้มีชนพื้นเมืองรวมตัวกันตั้งที่อยู่อาศัยเป็นกลุ่ม ๆ ก็มักเป็นบริเวณที่ราบชายฝั่งทะเล และบริเวณโคจรรอบปากแม่น้ำหรือปากอ่าว เพราะเป็นที่เหมาะสำหรับเพาะปลูกเกษตรกรรมและทำประมงชายฝั่ง เมื่อครั้งที่ชาวอินเดียเดินทางเข้ามาติดต่อกับชาวพร้อมกับการนำเอาอารยธรรมชาวอินเดียมาใช้ ทำให้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว ดินแดนแถบนี้จึงมีประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เริ่มมีบทบาทในการควบคุมเส้นทางเดินเรือในทางการค้ากับจีนและอินเดีย

ในระชนี้อาณาจักรศรีวิชัยเจริญสูงสุด เราทราบเรื่องราวได้บ้างจากจดหมายเหตุจีน ฮีลาจารึก และนักภูมิศาสตร์ นักเดินเรือชาวอาหรับ เปอร์เซีย ในคราวนี้หลวงจีนอี้จิง (I-Ching) เดินทางไปสืบสานศาสนาขงประเทศอินเดียครั้งแรกเมื่อ ปี พ.ศ. 1214 ท่านได้บันทึกไว้ว่าท่านใช้เวลาเดินทางประมาณ 20 วันจากเมืองท่ากวางตุ้งถึงประเทศศรีวิชัย หลวงจีนอี้จิงพักอยู่เป็นเวลา 6 เดือนเพื่อศึกษาไวยากรณ์บาลีสันสกฤต ความความค่อนหนึ่งท่านบันทึกไว้ว่า

“...ภายในเมืองศรีวิชัยมีก่านหงล้อมรอบพระสงฆ์ในพุทธศาสนาว่า 1,000 รูป ท่านเหล่านี้มีจิตใจน้อมนอบไปในทางการศึกษาและปฏิบัติธรรม บำเพ็ญกุศลช่วยการศึกษาและพิจารณาแสวงหาหลักธรรมทุกสิ่งทุกอย่าง เช่นเดียวกันนี้คือปฏิบัติในมัธยมประเทศ ที่พระภิกษุจีนปรารถนาจะเดินทางไปยังทิศตะวันตกเพื่อศึกษาเล่าเรียนพุทธศาสนา ทางที่สมควรแวะพักอยู่ที่นครศรีวิชัยเพื่อฝึกหัดปฏิบัติพระธรรมวินัยสักปีสองปีก่อน แล้วจึงค่อยเดินทางต่อไปยังภาคกลางของประเทศอินเดีย”

หลวงจีนอี้จิงไปศึกษาพระคัมภีร์พุทธศาสนาที่มหาวิทยาลัยนันทนาเป็นเวลา 10 ปี ก็เดินทางกลับจากอินเดียโดยทางเรือมาแวะที่นครศรีวิชัยอีก 4 ปี คือระหว่าง พ.ศ. 1228-1232 เรื่องเมืองหรือสถานที่ที่หลวงจีนอี้จิงได้เดินทางมา และพักเพื่อศึกษาและแปลคัมภีร์พุทธศาสนาทั้งขาไปและขากลับนี้จะเป็นเมืองใดแน่ บ้างก็ว่าเป็นเมืองป่าเลียมบึง เมืองหลวงของอาณาจักรศรีวิชัย บ้างก็ว่าเป็นเมืองแถบแหลมมาลาสุตอนเหนือ คือเมืองไซยา หรือเมืองนครศรีธรรมราช เพราะระยะเวลาเดินเรือ 20 วันจากเมืองจีนใกล้เคียงความจริงมากกว่า เพราะมีโบราณวัตถุโบราณสถานเก่าแก่มากกว่า ซึ่งตรงกับความจริงทางพระพุทธศาสนาดังในจดหมายเหตุจีนกล่าวไว้

เรื่องของอาณาจักรศรีวิชัยก็เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างหนึ่ง ที่นำมาใช้เป็นเหตุอ้างแหล่งอันเป็นที่ตั้ง เมืองไชยาเคยเกี่ยวข้องกับอาณาจักรศรีวิชัย โดยเชื่อกันว่า คำว่า “ไชยา-ชัยยา” มาจากคำว่า “ศรีวิชัย” คำนี้ยังปรากฏเป็นนามกษัตริย์ในตำนานนิทานชาดกในพุทธศาสนาด้วย ศรีวิชัย-ชัยยะ หรือไชยา เนื่องจากตำนานคนปักษ์ใต้ถนัดพูดตัดคำให้สั้นลง ดังนั้นคำว่า วิชัย-ไชยา เป็นคำเดียวกัน คนสุราษฎร์ธานีหรือเมืองไชยาชอบพูดจากหางเสียง จึงพูดคำว่า (วิ) ไชย เป็น ไชยา หรือเช่นเดียวกับภาษาจีน คำ ชิ-ฉี-ไฟ-ฉี, ตัน-ไฟ-ฉี และ ไฟ-ฉี สามารถตัดคำให้สั้นลงได้ เช่นเดียวกับคำว่า ศรีวิชะยะ-วิชะยะ- และ ชะยะ หากพิจารณาจากชื่อเมืองและแหล่งสำคัญทางพุทธศาสนาแล้วมีความเป็นไปได้ว่า อาณาจักรศรีวิชัยอาจมีความสัมพันธ์กับพื้นที่แถบนี้

หลักฐานวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นว่า ดินแดนแถบนี้อาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับอาณาจักรศรีวิชัย จึงปรากฏหลักฐานดังต่อไปนี้

1. สถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรมศรีวิชัย คือ เจดีย์สถานที่สร้างอุทิศเนื่องในพุทธศาสนา ที่ยังเหลือรูปทรงชัดเจนส่วนใหญ่อยู่ที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ เจดีย์วัดหลง วัดแก้ว วัดพระบรมธาตุไชยา และซากรากฐานก่ออิฐในวัดเวียง จังหวัดนครศรีธรรมราชก็มีอาคารที่เห็นว่าสร้างในสมัยศรีวิชัยหลายแห่ง เช่น วัดเขาหลัก อำเภอทุ่งใหญ่ รากฐานของอุโบสถ วิหารเจดีย์ และเทวสถานในอำเภอเมือง อำเภอท่าศาลา และอำเภอดูริช

ลักษณะของเจดีย์สมัยศรีวิชัยสร้างด้วยอิฐทั้งหมด ลักษณะเป็นรูปทรงมณฑปสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป ส่วนยอดทำเป็นสถูป องค์เจดีย์แบ่งออกได้เป็น 4 ส่วน ส่วนล่างสุดเป็นฐานสี่เหลี่ยมยกพื้นสูง มีซุ้มมุขสำหรับให้คนเข้าไปนมัสการพระพุทธรูปภายใน เหนือขึ้นไปเป็นอุ้งหูหรือซุ้มเป็นรูปเกือกม้า และเจดีย์จำลองประดับไว้ตามมุมดลหันกันไป

2. ประติมากรรม

ประติมากรรมในสมัยศรีวิชัยสร้างขึ้นตามคติความเชื่อของพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ รูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรตำริค ส่วนใหญ่พบทางภาคใต้ ส่วนภาคอื่น ๆ ก็มีให้เห็นบ้างประปราย เช่น ภาคกลางและภาคเหนือ บริเวณที่พบในภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา และยะลา แต่ประติมากรรมที่จัดว่าเป็นผลงานชิ้นเอกส่วนใหญ่พบที่เมืองไชยาทั้งสิ้น เช่น รูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรครึ่งองค์พบในวัดพระบรมธาตุไชยา และพุทธรูปปางมารวิชัย และปางนาคปรกพบที่วัดเวียง นอกจากนี้ในเขตเมืองไชยาหรือบริเวณรอบอ่าวบ้านคอนยังได้พบประติมากรรมตำริคอีกหลายองค์ ลักษณะประติมากรรมสมัยศรีวิชัยได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียซึ่งแพร่เข้ามาพร้อมกับการเผยแพร่ศาสนา ลักษณะของประติมากรรมแสดงให้เห็นร่องรอยที่ได้รับอิทธิพลมาจากสมัยคุปตะ คือยังมีทรวดทรงบอบบาง แสดงท่าทางเคลื่อนไหวยุ่่มากค่อนหลังจึงค่อย ๆ อวบอ้วน ถ้าตัวตรงขึ้น และมีเครื่องอาภรณ์ประดับวิจิตรพิศดารมากขึ้น

เนื่องจากได้รับอิทธิพลศิลปะอินเดียแบบปาละ อิทธิพลศิลปกรรมแบบปาละปรากฏอยู่อย่างชัดเจนใน พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรเครื่องศิวที่สวนงามที่สุดที่วัดศาลาทั้ง ลักษณะประติมากรรมสำริดแถบ เมืองไชยามีลักษณะคล้ายคลึงกันกับที่พบในเกาะชวาภาคกลางซึ่งส่วนใหญ่สร้างด้วยศิลา หากพิจารณาข้อความในศิลาจารึกประกอบด้วยจะเห็นได้ว่า เมืองไชยาหรือแหลมมาลาญคอนเหนือกับ เกาะชวาภาคกลาง น่าจะมีเรื่องเกี่ยวพันทางการเมืองกันอยู่

สำหรับพระพิมพ์สมัยศรีวิชัย มักเป็นพระพิมพ์ดินดิบหรือดินเหนียวทุกแควด อยุธยา พ.ศ. 1450-1550 สถาปัตยกรรมความเชื่อลัทธิมหานิกาย คือ เมื่อเสาศพระสงฆ์ที่มณฑลภาพแล้วยังเคารพนับถือจะเอาอิฐธาตุคดกุดคล้ายกับดิน แล้วพิมพ์พระพุทธรูปหรือพระโพธิสัตว์ปั้นเป็นพระสถูปจำลอง ด้านหลังประทับคาถาจารึกเป็นภาษาสันสกฤตเขียนด้วยอักษรเทวนาครี พระพิมพ์ดินดิบพบมากตาม ตัวอย่างในจังหวัดยะลา พัทลุง นครศรีธรรมราช และตามต่าง ๆ ในเขตอำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ส่วนหลักฐานที่ปรากฏอยู่บนศิลาจารึกในสมัยศรีวิชัย ส่วนใหญ่เป็นอักษรโบราณจึงไม่มีผู้ใดอ่านได้ โดยเฉพาะเรื่องในสมัยศรีวิชัย ปรากฏอยู่บนหลักที่ 23-29 พบศิลาจารึกอยู่ 2-3 หลัก อยู่ในวิหารโพธิ์ลังกา วัดพระมหาธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช หลักฐานทางโบราณคดีอีกชนิดหนึ่งที่สามารถสืบหาเรื่องราวของอาณาจักรศรีวิชัยได้คือ ภาชนะ เครื่องมือเครื่องใช้ และเครื่องประดับ ได้แก่ หม้อ ไห อ่าง กระจุก คนโท กาน้ำ ถ้วยชาม เครื่องเงิน เครื่องทอง เครื่องโลหะ และเครื่องประดับจำพวกลูกปัด แหวน กำไล ต่างหู ตลอดจนเงินตราสำหรับแลกเปลี่ยน เหตุที่หลักฐานพวกนี้เหลืออยู่น้อยเนื่องจากสิ่งของเหล่านี้มักจะชำรุดง่าย หรือไม่ก็แตกสลายจมดินไปตามกาลเวลา จึงต้องอาศัยการขุดค้นเป็นสำคัญ ประกอบกับภาคใต้เป็นดินแดนที่มีหลายวัฒนธรรมทับถมอยู่ ชาวของที่ขุดพบจึงยากที่จะจำแนกยุคสมัยให้ชัดเจนลงไป วัตถุประสงค์ที่จะร่วมสมัยกับอาณาจักรศรีวิชัย ได้จัดแสดงไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติไชยา

จะเห็นได้ว่าดินแดนที่เรียกว่าอาณาจักรศรีวิชัย มีเนื้อที่กว้างขวาง กินแดนตลอดหมู่เกาะทะเลใต้ทั้งหมด แหล่งศิลปวัฒนธรรมจึงวางตัวกระจุกกระจายตามชายฝั่งตลอดแนวสันทราย จากภาคใต้ถึงแหลมมาลาญในอินโดนีเซีย แต่บริเวณที่ผู้วิจัยศึกษาได้เจาะจงพื้นที่เป้าหมายเฉพาะอาณาเขตของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ก่อนที่จะเป็นจังหวัดสุราษฎร์ธานีในปัจจุบัน เมืองหลักของจังหวัดนี้ตั้งอยู่บริเวณอำเภอไชยาในปัจจุบัน ซึ่งคาดว่าเป็นที่ตั้งของอาณาจักรศรีวิชัยในอดีต เมื่ออาณาจักรศรีวิชัยเสื่อมอำนาจลงราวพุทธศตวรรษที่ 17 เมืองไชยาได้ตกเป็นเมืองบริวารของเมืองที่เข้มแข็งกว่า เช่น คกอยู่ใต้อำนาจของอาณาจักรสุโขทัยในครั้งที่ได้แผ่อำนาจมาทางภาคใต้ และในกาลต่อมาคกอยู่ใต้อำนาจเมืองนครศรีธรรมราช และมีฐานะเป็นเมืองขึ้นครีในสมัยอยุธยา สมัยรัตนโกสินทร์เมืองไชยามีปรากฏอยู่

ในกฎหมายตรา 3 ดวง เจ้าเมืองมีราชทินนามว่า “พระยาวิชิตภักดีศรีสิทธิสงคราม” ถือศักดินา 5,000 ไร่

ครั้นปี พ.ศ. 2442 เป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าให้ เปลี่ยนแปลงการปกครองทั่วพระราชอาณาจักรเป็นระบบมณฑลเทศาภิบาล มีศาลว่าการเมืองไซยา กับศาลว่าการมณฑลชุมพรตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านคอน ส่วนเมืองไซยาเก่าถูกลดฐานะเป็นอำเภอ เรียกว่า อำเภอชุมเรียง และในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้ยุบมณฑลสุราษฎร์ธานีไปรวมมณฑลเดิวกับมณฑลนครศรีธรรมราช ภายหลังมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบบประชาธิปไตย ในปี พ.ศ. 2475 ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 8 ทรงพระราชดำริให้ยุบมณฑลทั่วพระราชอาณาจักร และจัดตั้งเป็นจังหวัดสุราษฎร์ธานีในปัจจุบัน (วัดพระบรมธาตุไชยา 2531 : 69-117)

8. บริบทของชุมชนไชยา

ชาวไชยาอาศัยอยู่แนวสันทรายซึ่งมีการไหลผ่านของทางน้ำหลายสาย ก่อนที่จะไหลลงสู่ทะเล ดินแดนทุ่งราบกว้างใหญ่จึงเหมาะสมแก่การทำกสิกรรม อาชีพของชาวไชยาจึงประกอบอาชีพหลักอยู่ 2 อย่าง คือ 1) การทำนา และ 2) การประกอบอาชีพประมง ปัจจุบันนี้ชาวนาถูกรบกวนด้วยการพัฒนาสมัยใหม่ รวมทั้งได้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจนเป็นเกษตรกรผู้ยากไร้ที่ต้องรอคอยกองทุนนาชาวนิกจากรัฐ ส่วนชาวประมงก็ต้องเผชิญหน้ากับปัญหาของการทำประมงเชิงพาณิชย์จนไม่สามารถจับสัตว์น้ำเพื่อการยังชีพได้อีกต่อไป ช่วงเวลา 50 ปีที่ผ่านมาได้ทำให้วิถีชีวิตของคนที่นี่และที่อื่น ๆ มีความทุกข์ยากเพิ่มมากขึ้น

อำเภอไชยา ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ระยะห่างราว 60 กิโลเมตร และห่างจากกรุงเทพมหานครราว 585 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 1,010 ตารางกิโลเมตร

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	อำเภอท่าชนะ
ทิศใต้	ติดต่อกับ	อำเภอท่าฉาง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	อำเภอไชยา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	อำเภอท่าฉาง

ประชากรที่อยู่อาศัย สํารวจเมื่อ 1 กรกฎาคม 2545 มีจำนวนทั้งสิ้น 45,415 คน ส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนาถึงร้อยละ 90 และนับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 10

อำเภอไชยาประกอบด้วย 9 ตำบล คือ (แผนพัฒนาอำเภอ. 2545 : 1-4)

1. ตำบลตลาดไชยา
2. ตำบลชุมเรียง
3. ตำบลโมถ่าย

4. ตำบลปากหมาก
5. ตำบลทุ่ง
6. ตำบลป่าหว
7. ตำบลตระกรบ
8. ตำบลถ่มเม็ด
9. ตำบลเวียง

8.1 ประวัติและพัฒนาการของชุมชนไชยา

ประวัติของชุมชนไชยามีความเป็นมาช้านาน และมีลักษณะของวัฒนธรรมที่ทับซ้อนอยู่บนแผ่นดินแห่งนี้หลายชั้น เป็นทั้งเมืองท่าค้าขายทางทะเลที่ผู้คนหลายเชื้อชาติมาชุมนุมกันเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้า ในขณะที่เดียวกันก็นำวัฒนธรรมมาถ่ายทอดด้วย ดังนั้นการลำดับภาพของชุมชนแห่งนี้จึงมีความจำเป็นต้องย้อนกลับไปในอดีตเพื่อให้เห็นรอยต่ออย่างมีเหตุผล

การกล่าวถึงประวัติชุมชนครั้งนี้จะเริ่มค้นด้วยหลักฐานโบราณคดี และจดหมายเหตุของนักเดินทางชาวจีนและชาวอาหรับ ได้กล่าวถึงดินแดนแห่งนี้ไว้ว่าอาจจะเป็นที่ตั้งของอาณาจักรศรีวิชัยหรือไม่ก็อาจเป็นเมืองบริวารซึ่งสันนิษฐานตามศิลาจารึก จดหมายเหตุ และหลักฐานทางศิลปกรรม (พุทธศตวรรษที่ 12-17) ภาพล่องของชุมชนคือเป็นเมืองที่สำคัญในแถบทะเลใต้สมัยสุโขทัย อสุรยา และรัตนโกสินทร์ จากนั้นถึงช่วงของการพัฒนาที่สำคัญในสมัยรัชกาลที่ 5-6 เกิดการย้ายชุมชนมาอยู่ใกล้สถานีรถไฟอันทอไชยาในปัจจุบัน

ชุมชนไชยาในสมัยศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ 12-17) ที่พื้นที่อันทอไชยาในปัจจุบันสันนิษฐานว่าอาจเป็นอาณาจักรศรีวิชัย ในอดีตมีอาณาเขตครอบคลุมดินแดนบริเวณอ่าวบ้านดอนทั้งหมด ตั้งแต่อำเภอท่าชนะ ไชยา พุนพิน กาญจนดิษฐ์ โดยมีหลักฐานที่ควรเชื่อได้คืออยู่หลายประการ ประถม ชุมแห่งพัน (2531 : 77-116) ได้รวบรวมประวัติของอันทอไชยา และลำดับเหตุการณ์ไว้ดังนี้

1. จากบันทึกจดหมายเหตุของหลวงจีนอี้จิง (พ.ศ.1214) ได้บันทึกไว้ว่า หากเดินทางจากประเทศจีนไปอินเดียโดยทางเรือซึ่งอาศัยเส้นทางบริเวณช่องแคบมะละกาในแหลมมาลาญ จากท่าในเมืองกวางตุ้งเดินทางมาประมาณ 20 วัน จะถึงประเทศศรีวิชัย และได้พักอยู่ในเมืองนี้ประมาณ 6 เดือนเพื่อศึกษาไวยากรณ์ภาษาสันสกฤต โดยท่านได้บันทึกไว้ว่า “ภายในเมืองศรีวิชัยมีกำแพงล้อมรอบ มีพระภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนากว่า 1,000 รูป ท่านเหล่านี้มีจิตใจอ่อนน้อมไปในทางปฏิบัติธรรมเช่นเดียวกับคณกลางของประเทศอินเดีย ถ้าหากภิกษุจีนประสงค์จะไปศึกษาศาสนาอินเดียทางที่สมควรแวะพักอยู่ที่นครศรีวิชัยเพื่อหัดปฏิบัติพระธรรมวินัยสักปีสองปี แล้วค่อยเดินทางต่อไปยังภาคกลางของประเทศอินเดีย” หลวงจีนอี้จิงไปศึกษาพระคัมภีร์พุทธศาสนาที่มหาวิทยาลัยนาลันทาเป็นเวลา 10 ปี ขากลับจากประเทศอินเดียก็ได้แวะพักที่นครศรีวิชัยอีก 4 ปี คือระหว่าง

พุทธศักราช 1224-1232 สถานที่ที่หลวงจีนกล่าวถึงคือประเทศศรีวิชัยยังเป็นประเด็นถกเถียงกันอยู่จนถึงทุกวันนี้ว่าเมืองไชยาหรือนครศรีธรรมราช หรือไมเช่นนั้นก็อาจเป็น “เมืองปาล์มบัง” ในแหลมมาลายู ซึ่งเมืองหลังสุดนี้มีนักโบราณคดีหลายคนตั้งให้เป็นเมืองหลวงของอาณาจักรศรีวิชัย หากพิจารณาในแง่ของระยะเวลาที่ใช้เดินทาง 20 วัน บวกกับศิลปกรรมที่ปรากฏ เมืองไชยาในปัจจุบันจะใกล้เคียงความจริงมากกว่า

2. หลักศิลาจารึกหลักที่ 23-24 ซึ่งพบที่วัดเวียงในอำเภอไชยา 1 หลัก และพบที่วัดเสมาเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชอีก 1 หลัก โดยบันทึกการปกครองของกษัตริย์ในสมัยศรีวิชัยเอาไว้ แต่ก็ยังเป็นปัญหาว่าทั้งสองหลักตั้งอยู่คนละเมืองได้อย่างไร แล้วเมืองใดกันแน่ที่เป็นที่ตั้งของเมืองหลวง นอกจากนั้นยังพบศิลาจารึกที่เกี่ยวข้องกับอาณาจักรศรีวิชัยอีกหลายหลักบนเกาะสุมาตรา

3. หลักฐานทางโบราณสถานและโบราณวัตถุ สถาปัตยกรรมศรีวิชัยยังคงหลงเหลืออยู่ในอำเภอไชยา คือเจดีย์ทรงปราสาทที่วัดหลง วัดแก้ว วัดเวียง และวัดพระบรมธาตุไชยา ส่วนในจังหวัดนครศรีธรรมราชก็ปรากฏอยู่บ้างในอำเภอสิชล และท่าศาลา เจดีย์สร้างด้วยอิฐทั้งหมด ลักษณะสถาปัตยกรรมทรงปราสาท มีมณฑปสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป ส่วนยอดทำเป็นรูปสถูป องค์เจดีย์แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ส่วนล่างเป็นฐานเจดีย์ยกพื้นสูง มีซุ้มมุขสำหรับให้คนเข้าไปนมัสการพระพุทธรูปภายใน เหนือขึ้นไปเป็นกุฎก หรือซุ้มจร ทำเป็นรูปเกือกม้า และเจดีย์จำลองประดับลดหลั่นกันลงไป ส่วนบนสุดคือองค์ระฆังและยอดเจดีย์

นอกจากสถาปัตยกรรมทางศาสนาแล้ว ยังพบงานทางด้านประติมากรรมที่สร้างตามคติความเชื่อของพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ รูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรดำริศ แผลงที่พบกระจายตัวอยู่ทั่วไปตั้งแต่อำเภอไชยาลงไปทางใต้จนถึงจังหวัดยะลา ส่วนที่สำคัญล้วนพบที่อำเภอไชยาทั้งสิ้น โดยเฉพาะองค์ที่พบ ณ วัดศาลาทิง (ชยาราม) ถือเป็นประติมากรรมอวโลกิเตศวรที่ล้ำค่าที่สุด

หลักฐานทางประวัติศาสตร์อีกอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า ชุมชนแห่งนี้เป็นเมืองโบราณทางการติดต่อค้าขายในแถบแหลมมาลายู คือภาชนะเครื่องมือ เครื่องใช้ และเครื่องประดับ ได้แก่ เครื่องปั้นดินเผาแบบต่าง ๆ เช่น หม้อ ไห อ่าง กระจุก คนโท เครื่องเงินเครื่องทอง เครื่องประดับ ถูกปิด แหวน กำไล ต่างหู ตลอดจนเงินตราสำหรับแลกเปลี่ยน แต่หลักฐานประเภทนี้พบน้อย เนื่องจากมักจะชำรุดและแตกสลายฝังอยู่ในดิน จึงต้องอาศัยการขุดค้นกันต่อไป

ส่วนเรื่องราวของศาสนาจึงเป็นที่มาของหลักฐานทางศิลปกรรมที่กล่าวมา ในอดีตดินแดนแถบนี้น่าจะได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ โดยสืบทอดจากพ่อค้าชาวอินเดียก่อนพุทธศาสนา ดินแดนชายฝั่งอ่าวไทยถึงแหลมมาลายูพบเทวสถานในศาสนาพราหมณ์อยู่เป็นจำนวนมาก อำเภอไชยาเองก็มีร่องรอยของเทวสถานอยู่หลายแห่ง ปัจจุบันนี้ยังมีผู้สืบทอดเชื้อสายมาจากพราหมณ์ในอดีตอยู่หลายตระกูล ซึ่งปรากฏเป็นนามสกุลมาจนถึงทุกวันนี้ เช่น สกุลเชื้อพราหมณ์แพ และเชื้อหิวะ

ต่อมาพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ก็แผ่ขยายเข้ามา และเจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็ว ปรากฏให้เห็นอยู่บนใบพุทธเสมาคู่ตามวัดต่าง ๆ ซึ่งหมายถึงการผูกพัทธเสมาซ้ำอีกครั้งหนึ่ง โดยครั้งแรกเป็นแบบลัทธิมหาธาน ครั้งที่สองคือแบบเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าดินแดนแถบนี้มีวัฒนธรรมดั้งเดิมทับถมอยู่หลายชั้น ไม่เฉพาะวัฒนธรรมแบบพราหมณ์หรือพุทธศาสนาเท่านั้น ยังมีวัฒนธรรมอิสลามและจีนซึ่งมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนอยู่จนถึงปัจจุบัน

8.2 เมืองไชยาสมัยสุโขทัย-รัตนโกสินทร์

จากอดีตที่เคยเป็นดินแดนแห่งอารยธรรมและเมืองท่าค้าขาย ร่องรอยเหล่านั้นยังปรากฏอยู่ในชุมชน ครั้นต่อมาในสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี ขณะนั้นเมืองไชยาได้ตกอยู่ในอาณาเขตของเมืองนครศรีธรรมราช เป็นแค่เพียงเมืองหน้าด่านหรือแนวกันชนจากผู้รุกรานจากภาคกลาง ช่วงปี พ.ศ. 1781-1998 อาณาจักรสุโขทัยสามารถยึดเมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองบริวารได้ ต่อมาเมืองสุโขทัยเสื่อมอำนาจลง เมืองไชยาได้รับการปลดปล่อยให้เป็นอิสระจากเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นตรงต่อกรุงศรีอยุธยาแทน (พ.ศ. 1998-2310) ครึ่งกรุงศรีอยุธยาเสียให้แก่พม่าเมื่อ ปี พ.ศ. 2310 สมเด็จพระเจ้าตากสินได้รวบรวมกำลังพลมาปราบปรามพม่าอีกครั้งและสถาปนากรุงธนบุรี ขณะนั้นเมืองนครศรีธรรมราชได้ตั้งคนเป็นอิสระอีกครั้งหนึ่ง สมเด็จพระเจ้าตากสินจึงยกกองทัพทางชลมารคเพื่อปราบปรามเจ้าพระยาเมืองนคร และได้ตั้งทัพที่แหลมโพธิ์หน้าเมืองไชยา จากนั้นก็เคลื่อนทัพไปตีเมืองนครศรีธรรมราชได้สำเร็จ

ครั้นในเวลาต่อมาชุมชนไชยาได้ย้ายตัวเมือง 2-3 ครั้ง แต่ก็ยังอยู่ในบริเวณทุ่งไชยาในปัจจุบัน สาเหตุที่ย้ายที่ตั้งชุมชนเนื่องจากการที่พม่ายกทัพมาตีหัวเมืองทางใต้ มีครอบครัวชาวแขกมาลาญชื่อ “มะละฮุ่มปะแก” ได้อพยพครอบครัวมาจากเขาหัวแดงในเมืองสงขลามาอยู่ที่เมืองไชยา และในขณะนั้นเมืองไชยาก็ว่างเว้นผู้ปกครอง มะละฮุ่มปะแกจึงได้รับตำแหน่งเจ้าเมืองไชยาดังแต่บัดนั้น แต่ชาวมาลาญคนนี้เห็นว่าบริเวณบ้านเวียงซึ่งมีเมืองโบราณได้มีผู้คนอาศัยอยู่แล้ว จึงไปตั้งชุมชนขึ้นใหม่ที่ตำบลทุ่งไถ้เมืองไชยาในปัจจุบัน และตั้งชื่อตามสถานที่เดิมที่จากมาว่า “เมืองสงขลา” ซึ่งยังปรากฏชื่อชุมชนแห่งนี้มาจนถึงปัจจุบัน

ชุมชนเมืองไชยาได้ย้ายที่ตั้งถิ่นฐานอีกครั้งหนึ่ง โดยมาตั้งที่ตำบลพุมเรียงซึ่งเป็นชุมชนประมงพื้นบ้านในปัจจุบัน โดยมีพระชาวิจิตรกัศิ (บุญชู) มีสถานะเป็นหลานของมะละฮุ่มปะแก และเคยเป็นมหาดเล็กหลวงถวายงานพระเจ้าตากสิน จากนั้นก็มีผู้ว่าราชการเมืองไชยาอีกหลายคน

ในสมัยรัตนโกสินทร์ที่ตั้งของชุมชนไชยาได้ย้ายที่ตั้งของชุมชนเป็นบริเวณใกล้ ๆ กับสถานีรถไฟในปัจจุบัน การย้ายชุมชนคราวนี้แตกต่างจากในอดีตมาก ซึ่งในอดีตนั้นจะย้ายตามความประสงค์ของผู้ปกครอง แต่การย้ายมาใกล้สถานีรถไฟเป็นการย้ายตามพัฒนาการของเส้นทางคมนาคม

ชุมชนอำเภอไชยาในปัจจุบันได้เริ่มสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยโปรดให้มีการสร้างทางรถไฟเพื่อพัฒนาด้านการคมนาคมของประเทศ ซึ่งในอดีตการคมนาคมส่วนใหญ่จะอาศัยทางน้ำ ดังนั้นชุมชนไชยาในอดีตก็คล้ายคลึงกับชุมชนอื่น ๆ ที่มักตั้งถิ่นฐานใกล้ชายฝั่งทะเลเพื่อสะดวกในการเดินทาง ต่อมาการเดินทางทางบกได้เจริญขึ้นชุมชนจึงย้ายถิ่นฐานตามการเติบโตของเมืองรอยต่อของรัชกาลที่ 5-6 ทางรถไฟสายใต้เริ่มมีเส้นทางยาวขึ้นเรื่อย ๆ การสร้างทางรถไฟจากจังหวัดเพชรบุรีลงมาทางใต้ผ่านอำเภอไชยาในปัจจุบันนี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เมืองไชยาย้ายจากตำบลพุมเรียงมาเป็นตำบลตลาดไชยาในปัจจุบัน

บริเวณสถานีรถไฟไชยาในปัจจุบันเป็นที่ค่อนข้างเหมาะสมแก่การตั้งชุมชน เนื่องจากสภาพภูมิศาสตร์ของเมืองนี้เป็นที่ลุ่มมักจะมีน้ำท่วมขัง ประชาชนจึงมีอาชีพทำนาเป็นส่วนใหญ่ ชาวบ้านมักเรียกชุมชนในปัจจุบันว่า "คอนโรงทอง" คือเรียกตามอาชีพของคนจีนที่เคยเป็นที่ตั้งของโรงทำทองในอดีต พัฒนาการของชุมชนเริ่มจากการตั้งกงสี หรือบ้านพักคนงานสำหรับเป็นที่พักชั่วคราวของกุลิชาวจีนที่มาสร้างทางรถไฟ บ้านพักริมทางสร้างขึ้นอย่างง่าย ๆ การสร้างทางรถไฟต้องใช้เวลานานเป็นสิบปี การอยู่กินของคนจึงเกิดการค้าขายสินค้าขึ้น คนที่อาศัยที่ตำบลพุมเรียงเดิมก็จะนำข้าวปลาที่หาได้หาบมาขายในชุมชน เมื่อได้เงินก็ซื้ออาหารจำพวกน้ำปลา น้ำตาล จากชุมชนสถานีรถไฟกลับไป การเดินทางในสมัยนั้นต้องใช้เวลาถึงครึ่งวันจากตำบลพุมเรียงถึงชุมชนที่มีการค้าขายแลกเปลี่ยน แม้ค้าบางรายเห็นว่าระยะทางจากบ้านไปสถานรถไฟมีระยะทางไกล ประกอบกับการเดินทางลำบากจึงทำการตั้งร้านค้าริมทางอย่างง่าย ๆ ขึ้นในบริเวณนี้ ต่อมาเมื่อเห็นว่ากิจการค้าขายดำเนินไปได้ด้วยดีจึงคิดสร้างบ้านเป็นการถาวร และยึดอาชีพค้าขายในที่สุด เมื่ออาชีพค้าขายมีกิจการคึกคักได้มาก ในสมัยนั้นยังไม่มีธนาคารสำหรับฝากเงินผู้คนที่มั่งคั่งจะกินเงินจึงนิยมซื้อทองเก็บไว้ โรงทำทองของชาวจีนจึงเกิดขึ้น ณ ที่แห่งนี้ ชื่อในอดีตของชุมชนนี้จึงชื่อ 'คอนโรงทอง' ก่อนที่จะเปลี่ยนชื่อเป็นตำบลตลาดไชยาในปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2442 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดการเปลี่ยนแปลงการปกครองทั่วราชอาณาจักรเป็นระบบมณฑลเทศาภิบาล ได้ย้ายเมืองไชยามาตั้งที่ตำบลบ้านคอน และในสมัยรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เปลี่ยนชื่อเป็นเมืองสุราษฎร์ธานีในปัจจุบัน

ตามประวัติการเกิดของชุมชนบริเวณตลาดไชยา โดยกล่าวถึงกุลิจีนเป็นผู้มาตั้งกงสีเพื่อสร้างสถานีรถไฟ สอดรับกับประวัติการผลิตไข่เค็มในยุคแรก เพราะจากการศึกษาภาคสนามพบว่า

ผู้ผลิตไข่เค็มรายแรก ๆ ส่วนแต่ดั้งถิ่นฐานบริเวณใกล้สถานีรถไฟทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นโกตี๋ แม่กิมเจี๋ย กกเชียง และโกจ้ว จากการสัมภาษณ์ผู้ผลิตรุ่นลูกหลานพบว่าคนจีนเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนไชยาตัวนี้มีฝีมือการถนอมอาหารคิดค้นมาจากเมืองจีน ดังนั้นเมื่อทุ่งไชยาในอดีตเป็นทุ่งนากว้างใหญ่ และมีการเลี้ยงเปิดในทุ่งนาหลังฤดูเก็บเกี่ยวเนื่องจากในทุ่งนามีอาหารอย่างอุดมสมบูรณ์ คุณภาพไข่เปิดที่นี่จึงมีคุณภาพดี เมื่อมีไข่เป็นจำนวนมากชาวจีนในบริเวณนี้จึงทำการถนอมอาหารด้วยการทำไข่เค็ม นอกจากนั้นอาจจะเป็นไปได้ว่าร้านจำหน่ายไข่เค็มบริเวณใกล้สถานีรถไฟในปัจจุบันอาจเป็นกงสีของชาวจีนในอดีตก็เป็นได้

ปัจจุบันนี้การเคลื่อนย้ายชุมชนของชาวไชยา เริ่มขยับมาใกล้เส้นทางคมนาคมที่สร้างขึ้นใหม่ คือบริเวณริมทางถนนสายเอเชียตลอดแนว โดยเรียงลำดับการเคลื่อนย้ายให้เห็นภาพได้ดังนี้ ชุมชนยุคแรกตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลเพราะต้องเดินทางสัญจรโดยทางเรือ ครั้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้โปรดให้สร้างทางรถไฟ ชุมชนก็เคลื่อนย้ายมาสร้างบ้านเรือนย่านธุรกิจ จากนั้นชุมชนก็เคลื่อนตัวเข้าใกล้ถนนสายเอเชียตามลำดับ

8.3 สภาพทรัพยากรและอาชีพ

ด้วยทำเลที่ตั้งของชุมชนไชยาเป็นพื้นที่แนวสันทราย หมายถึงพื้นที่นับจากดินเขาแต่กว้างไปจนจรดทะเล ที่ราบอันกว้างใหญ่จึงเป็นแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์เพราะแม่น้ำหลายสายได้ไหลผ่านบริเวณนี้ ทำให้ดินแดนปากน้ำเต็มไปด้วยธาตุอาหารสำหรับการเพาะปลูก บันทึกคำராโบราณได้แสดงลักษณะของทรัพยากรในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยจำแนกลักษณะเด่นของทรัพยากรในแต่ละพื้นที่ไว้ดังนี้

สะดวกปลูก	พุดคลองยัน
ทุเรียนหวานมันคลองพระแสง	ย่านดินแดงของป่า
เคียนซาบ่อด่านหิน	ทุนพินมีท่าข้าม
แม่น้ำคาปี	ไม้แก้วคิเขาประตงค์
กระแจะคงกลางสาต	สิ่งประหลาดอำเภอนม
เงาะอุดมบ้านส้อง	จากและคลองในบาง
ท่าฉางคันตาล	บ้านนาสารแร่
ท่าทองอุแท่วัดเก่า	อ่าวบ้านคอนปลา
ไชยาข้าว	มะพร้าวเกาะสมุย

(สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี. 2540 : 9)

ดั่งที่ปรากฏในบันทึกดังกล่าว จะเห็นได้ว่าอำเภอไชยาเป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญของ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ดั่งที่ชนะ นาคเวช (สัมภาษณ์ 31 พฤษภาคม 2547) นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ได้กล่าวไว้ว่า ในอดีตนั้นข้าวของชาวไชยามีชื่อเสียงมาก โดยมีชื่อเรียกกันติดปากว่า “ข้าวหอมไชยา” ลักษณะพิเศษของข้าวที่นี้คือจะมีกลิ่นหอมทั้งในขณะที่เริ่มออกรวงและนำไปหุงเป็นข้าวสวย ในอดีต ผู้คนปลูกข้าวชนิดนี้เป็นจำนวนมาก ในยามที่ข้าวออกรวงกลิ่นหอมจะกระจายตัวไปทั่วบริเวณทุ่ง ไชยา และหากต้องการทราบว่ามีบ้านใดหุงข้าวหอมไชยาก็ดทศอบได้จากกลิ่นหอมในขณะที่ไอน้ำ ระเหยจากหม้อหุงข้าว ลักษณะพิเศษของข้าวหอมไชยาจึงกลายเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนในสมัยนั้น

การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตของชาวนา มีหลายปัจจัยที่ทำให้ชุมชนไม่สามารถรักษาวินัยชีวิต แบบเกษตรกรรมไว้ได้ เรณู นุ่มสุข (สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2546) ราษฎรประจำถิ่นได้เล่าถึง สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนชาวนาว่า ชาวนานั้นต้องใช้น้ำเป็นปัจจัยหลักในการ ประกอบอาชีพ เดิมทีเมื่อฤดูน้ำหลากน้ำจากตอนเหนือจากอำเภอป่าแ้ว หรือแถบพื้นที่ราบสูงตลอด แนวเทือกเขาไปจรดจังหวัดระนอง น้ำจากที่สูงจะไหลลงสู่ทะเล ทุ่งนาแถบอำเภอไชยาจึงเป็น ดินแดนระหว่างกลางของภูเขาและทะเลซึ่งเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการทำนา จากนั้นแนวนโยบาย การพัฒนาประเทศต้องการให้การคมนาคมไปยังพื้นที่ต่าง ๆ เดินทางได้สะดวก จึงเร่งรัดจัดสร้าง ถนนขึ้นหลายสายในประเทศไทย ถนนสายเอเชีย (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41) ที่ตัดผ่านอำเภอ ไชยาในปัจจุบันถือเป็นกำแพงอย่างดีในการกั้นน้ำจากตอนเหนือไม่ให้ไหลลงสู่ทุ่งไชยา และในทาง กลับกันพื้นที่ทางตอนบนก็เกิดน้ำท่วมหนัก เพราะเส้นทางคมนาคมได้ปิดกั้นทางน้ำไม่ให้ไหลลง สู่ทะเลได้สะดวกเหมือนกาลก่อน การคมนาคมที่สะดวกรวดเร็วจึงต้องแตกต่างกับการเปลี่ยนแปลงของ ชุมชนคอนถ่าง และคอนบนอย่างมีอาชงหลักเถียง ชาวนาดั้งเดิมจึงมีความทุกข์ยากในการดำรงชีวิต อาชีพหลักที่เคยทำกินกตัญถุณจากวัฒนธรรมใหม่

ในระยะแรกชาวนาที่ยังพอประคับประคองชีวิตได้ เพราะระบบเงินตรายังไม่เข้มข้น เหมือนในปัจจุบัน การดำรงชีวิตในยุคนั้นยังคงรักษาวินัยการผลิตแบบยังชีพ เครื่องมือเครื่องใช้ทาง การเกษตรล้วนแล้วแต่จัดหาตามภูมิปัญญาของชุมชน การซื้อขายแลกเปลี่ยนโคระบบเงินตราจึงมี บทบาทน้อยมาก ชาวนาจึงอาศัยวิถีชีวิตแบบพึ่งพิงธรรมชาติ ใช้ข้าวในนาเป็นอาหารหลัก ส่วน อาหารจำพวกปลาที่หาได้ในหนองน้ำทั่วไป หากจะรับประทานอาหารทะเลก็จะมีชุมชนประมง พื้นบ้านแถบตำบลชุมเรียงเข้ามาปฏิสัมพันธ์กับชุมชนชาวนา โดยเสนอแลกเปลี่ยนทรัพยากร ชาวประมงจะทำการนัดหมายวันที่จะนำอาหารทะเลมาแลกเปลี่ยนกับคนในชุมชนชาวนา ในวันที่ทั้ง 2 ฝ่าย มีทรัพยากรไม่พร้อมบางครั้งชาวประมงต้องมาพักค้างแรมยังบ้านชาวนา 2-3 วัน เพื่อรอคอยการ จัดเตรียมข้าวสารที่ยังมีไม่เพียงพอ สาเหตุที่ไม่เดินทางกลับไปก่อนแล้วค่อยเดินทางกลับมาใหม่ เนื่องจากเส้นทางคมนาคมที่ยากลำบาก การเดินทางต้องใช้เวลาดำเนินทางเป็นวัน ๆ ชาวบ้าน

เปรียบเทียบให้ฟังว่า “เดินทางจนปลาชุกแม่น้ำ” วิธีการผลิตดั้งเดิมแบบดังกล่าวทำให้ชาวนาไม่ทุกข์ยากมากนักเพราะไม่ต้องซื้อหาปัจจัยอื่น ๆ ที่ไม่จำเป็น

นอกจากนั้น วัฒนธรรมของชาวนายังมีการช่วยเหลือแรงงานในฤดูกาลเพาะปลูก ทั้งฤดูปลูกจนถึงฤดูเก็บเกี่ยว โดยชาวบ้านเรียกว่า “การไต่แรง” อันหมายถึงการให้वानแรงงานซึ่งกันและกัน การ ‘ไต่แรง’ ใช้วิธีการผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนช่วยเหลือกันเพื่อให้ทันฤดูกาลผลิต การช่วยเหลือกันในลักษณะนี้ยังช่วยให้ความสัมพันธ์ที่ดีของชุมชนมีความแนบแน่น เกิดการเกาะเกี่ยวร้อยรัดเป็นความรู้ดีร่วมกันของชุมชน ในช่วงนั้นระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรายังไม่สามารถกินแดนข้ามคันทามาได้

ระบบเงินตราเริ่มเข้ามามีบทบาทกับวิถีชีวิตชาวนาอย่างชัดเจนเมื่อ 60 ปีที่แล้วเป็นต้นมา ถนนหนทางเป็นพัฒนาการแรกๆที่เริ่มเบียดแทรกพื้นที่ของชาวนา เป็นการคัดค้านำทางธรรมชาติ จากนั้นวิถีชีวิตชาวนา ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างคนด้วยกัน เศรษฐกิจเงินตราเข้ามามีบทบาทในลักษณะค่าครองชีพที่เพิ่มขึ้น ชาวนาถูกบังคับโดยทางอ้อม เช่น การเสียภาษี การศึกษาของบุตร และระบบสินค้าเงินผ่อน พร้อมทั้งเครื่องอำนวยความสะดวกประเภทต่าง ๆ การสื่อสารมวลชนที่ทันสมัยทำให้ชาวนาต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการพึ่งธรรมชาติเป็นการพึ่งระบบเงินตรา ในขณะที่เขวกันศูนย์กลางของเศรษฐกิจในชุมชนบริเวณตลาดไซชาก็ได้ขยายกิจการกว้างขึ้นเรื่อย ๆ และเริ่มมีเงินหมุนเวียนมากขึ้น ชาวนาจึงเปลี่ยนจากผู้ผลิตเป็นผู้บริโภค และในโอกาสที่ราคาของผลผลิตข้าวก็ไม่แน่นอนส่วนใหญ่มักจะถูกกดโกศตลาดบีบคั้นให้ตกต่ำอยู่เสมอ วิถีชีวิตชาวนาจึงขัดกับบริบทใหม่ของสังคมซึ่งเป็นสังคมที่ต้องใช้เงินเป็นสื่อกลางในการซื้อขายแลกเปลี่ยน การที่ชาวนามีรายได้ครั้งเดียวในฤดูกาลผลิตคือการสิ้นธรรมชาติของสังคมทุนนิยมที่ต้องการให้มีการหมุนเวียนของหน่วยลงทุน และการใช้เงินตราอยู่ตลอดเวลา การมีรายได้ครั้งเดียวตลอดทั้งปีอย่างชุมชนชาวนาจึงไม่ร่วมสมัยกับการเปลี่ยนแปลง ชาวนาแบบดั้งเดิมที่ยังไม่เคยมีหนี้สินจึงจำเป็นต้องกู้ยืมเงินเพื่อใช้จ่ายในครอบครัวที่นับวันจะใช้จ่ายเงินมากขึ้น การเริ่มต้นเป็นหนี้ก่อให้เกิดจุดเปลี่ยนหลายอย่างในเวลาต่อมา ความจำเป็นที่ต้องเลิกทำนาเพราะต้องประกอบอาชีพที่ได้เงินอย่างรวดเร็วเพื่อใช้หนี้และใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดการละทิ้งถิ่นฐานเพื่อหางานทำในเมือง ลักษณะดังกล่าวจึงเป็นปรากฏการณ์มาตรฐานของชุมชนชาวนา ไม่ยกเว้นแม้กระทั่งชาวนาในชุมชนไซซา ผลพวงที่ตามมาประสพการณ์อันเจ็บปวดของพ่อแม่รุ่นก่อนส่งผลให้ถูกหลานในรุ่นต่อมาไม่นิยมการทำงานอีกต่อไป การศึกษาและการหางานทำในเมืองจึงเป็นทางเลือกของเขาวชนถูกหลานชาวนาทั้งหลาย นั่นเท่ากับว่าความสำเร็จของระบบธุรกิจทุนนิยมที่ต้องการใช้แรงงานในภาคเกษตรเพื่อมาสร้างผลผลิตในระบบอุตสาหกรรม เป็นความสำเร็จบนความล้มเหลวของคุณภาพชีวิตของชาวนาอีกต่อหนึ่ง

ส่วนชาวไซยาที่อาศัยบริเวณใกล้ฝั่งทะเลซึ่งเป็นที่ตั้งของอำเภอชุมเรียง ส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพดั้งเดิมตามบรรพบุรุษคือการเป็นชาวประมงพื้นบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของผู้ชาย ส่วนผู้หญิงมีอาชีพทอผ้า สังคมทั่วไปรู้จักชุมชนชุมเรียงจากเอกลักษณ์ของชุมชนคือ “ผ้าไหมชุมเรียง” ชุมชนนี้เป็นร่องรอยของอดีตเมื่อครั้งดินแดนแถบนี้ยังเป็นเมืองท่าค้าขายแถบแหลมมาลาญชาวอิสลามซึ่งย้ายถิ่นมาจากอินโดนีเซียเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่นี่ วัฒนธรรมอิสลามและพุทธศาสนาจึงสามารถผสมผสานกลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานที่ทางศาสนาอย่างวัดของศาสนาพุทธกับมัสยิดของศาสนาอิสลาม สามารถตั้งอยู่ในละแวกเดียวกันโดยไม่มีพรมแดนทางศาสนาขวางกั้น ทุกวันนี้อาชีพทอผ้าแบบโบราณของชาวชุมเรียงก็มีวิถีทางคล้ายกับชาวนาในทุ่งไซยา คือไร้คนสืบทอดอาชีพดั้งเดิม โดยเฉพาะการทอผ้าแบบโบราณที่ต้องใช้เวลาและความประณีตมาก อย่างเร็วที่สุดแล้วทอได้วันละไม่เกินวันละ 2 ฟุต ลูกหลานของชาวชุมเรียงบางส่วนจึงเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารทะเล

ผู้มีอาชีพทอผ้าแบบโบราณรายหนึ่งเล่าว่า คนส่วนใหญ่ในชุมชนไม่นิยมอาชีพทอผ้าอีกแล้ว และหันไปทำงานในโรงงานปอกปูด่างต่างประเทศแทนเพราะใช้เวลาปอกเพียง 2-3 ชั่วโมงก็ได้เงิน 100-200 บาทแล้ว แต่อาชีพทอผ้าต้องใช้เวลานานและได้เงินเพียงน้อยนิดตกเดือนละ 4,000 บาท และงานก็ไม่แน่นอนต่อเนื่องแล้วแต่ผู้สั่งจะมีมากน้อยแค่ไหน ผู้ให้ข้อมูลรายเดิมให้ความเห็นต่อไปว่า งานในโรงงานปอกปูด่างจะมีข้อเสียอยู่บ้าง โดยเดิมที่ชาวบ้านปอกปูด่างตามบ้านของตนเอง ลูกหลานกลับจากโรงเรียนก็สามารถช่วยผู้ปกครองได้บ้าง แต่พอระบบการทำงานในโรงงานเข้ามา เด็ก ๆ ไม่สามารถไปช่วยพ่อแม่ในโรงงานได้เพราะมีข้อบังคับของโรงงานที่จะต้องเข้าออกตรงเวลา กำกับอยู่ การให้ความเห็นของชาวบ้านรายนี้แสดงให้เห็นว่าธุรกิจชุมชนนั้นไม่ควรใช้ระบบโรงงานมาจำกัดเวลา และไม่ควรแยกแยะระหว่างเรื่องความใกล้ชิดของสมาชิกในครอบครัวกับงานที่ทำ ซึ่งวิถีคิดแบบนี้ตรงข้ามกับอุตสาหกรรมไร้พรมแดนที่เน้นการแยกส่วนกันทำ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าอาชีพของคนในชุมชนไซยาช่อมสอครบกับทรัพยากรที่มีอยู่ โดยสามารถแสดงพัฒนาการให้เห็นได้ดังนี้ ระยะเวลาที่มีอาชีพทำนาเป็นส่วนใหญ่ ส่วนอาชีพประมงและทอผ้าจะทำเฉพาะชุมชนมุสลิมในพื้นที่ตำบลชุมเรียงเป็นหลัก จากนั้นการเพาะปลูกข้าวเริ่มมีปัญหาด้านราคา และการขาดแหล่งน้ำ คนในชุมชนนี้จึงแปรสภาพผืนดินเป็นสวนยางพาราเพิ่มมากขึ้น ครั้นมาถึงในยุคปัจจุบันอาชีพเลี้ยงเป็ดกำลังกินแดนเข้าไปในทุ่งนาหลายแห่ง จากสถิติของสำนักงานปศุสัตว์อำเภอไซยา (ปี พ.ศ. 2531) รายงานว่า มีเป็ดในฟาร์มของเกษตรกร 15,000 ตัว แต่ปัจจุบันจำนวนเป็ดในอำเภอไซยาเพิ่มขึ้นเป็น 100,000 ตัว (การสำรวจภาคสนาม) แสดงให้เห็นว่าธุรกิจการทำไข่เค็มของชาวไซยากำลังเป็นทางเลือกใหม่ของชุมชนแห่งนี้ ปัจจุบันฟาร์มเป็ดได้กระจายตัวอยู่ทั่วไปทั้งในตำบลถลอม ตำบลเวียง ตำบลตลาดไซยา ตำบลชุมเรียง ซึ่งตำบลถลอมมีผู้เลี้ยงเป็ดมากกว่าตำบลอื่น ๆ เพราะการที่อยู่ใกล้กับถนนสายเอเชียซึ่งเป็นเส้นทางหลักในการขึ้นล่องทาง

ภาคใต้ จำนวนผู้ผลิตร้านค้าในตำบลเดิมจึงมีจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณใกล้กับสวนโมกขพลาราม

8.4 บริบทของชุมชนวัดเวียง

อำเภอไชยาเป็นชุมชนเก่าแก่ตั้งแต่ครั้งศตวรรษที่ 12-17 เคยมีนักประวัติศาสตร์ลงความเห็นว่าอาจจะเป็นที่ตั้งเมืองหลวงของอาณาจักรศรีวิชัย หรืออาจเป็นเพียงเมืองบริวารเมืองหนึ่งในหลาย ๆ เมืองของช่องแคบมะละกา ซึ่งเป็นเส้นทางเดินเรือระหว่างจีนกับอินเดีย อำเภอนี้จึงมีโบราณสถานหลายแห่ง รวมถึงเจดีย์แบบศรีวิชัยที่ตั้งอยู่ในวัดพระบรมธาตุไชยา ซึ่งอยู่ในเขตรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลเวียง

ตำบลเวียงอยู่ห่างจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานี ประมาณ 60 กิโลเมตร ตั้งอยู่ใกล้ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 ห่างจากริมทะเลประมาณ 20 กิโลเมตร ด้านทิศตะวันออกพัฒนาธรรมของชุมชนในละแวกนี้มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตทางทะเล ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน ตำบลใกล้เคียงอีกตำบลหนึ่งที่มีชื่อเสียงทางด้านหัตถกรรมทอผ้า ซึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่าผ้าทอทุมเรียง การทอผ้าของชาวทุมเรียงที่มีคนตีบทออยู่ไม่มากนักจัดเป็นตัวอย่างหนึ่งที่ช่วยในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงด้านหัตถกรรมชุมชน โดยพัฒนาการของเครือข่ายทางด้านอุตสาหกรรมทอผ้าทำให้การทอผ้าแบบดั้งเดิมถูกแทนที่ด้วยเครื่องจักรอัตโนมัติ

ตำบลเวียงมีพื้นที่ทั้งหมด 19,370 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สันทราย คือที่ราบกว้างใหญ่ระหว่างภูเขาที่ระยะทางกว่าจะถึงชายฝั่งทะเล นักธรณีวิทยาเรียกว่าดินแดนสันทราย สืบเนื่องจากภาคใต้จะมีภูเขาเป็นแกนกลางและภาคเทโล่งมาตามลำดับจนถึงชายทะเลที่ฝั่งอ่าวไทยและอันดามัน ในอดีตที่ธรรมชาติยังสมบูรณ์ มีฝนตกชุก ทำให้อาชีพทำนาของคนแถบนี้เป็นไปด้วยดี ตำบลเวียงมีอาณาเขตติดต่อกับตำบลต่าง ๆ ดังนี้ ทิศเหนือติดต่อกับตำบลป่าแว้ง ซึ่งมีแนวเขตทอชวสุทะเลฝั่งอันดามันของจังหวัดระนอง ทิศใต้ติดต่อกับตำบลเดิม คือรอยต่อทางด้านสวนโมกขพลาราม ซึ่งประชาชนแถบนี้มีการประกอบอาชีพทำไร่ทำนา ในนามไร่ทำไร่ไชยา จนมีชื่อเสียงรู้จักกันทั่วไป ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอไชยา และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลโมถ่าง ตามลำดับ

ตำบลเวียงมีทั้งหมด 5 หมู่บ้าน คือ หมู่ 1 บ้านเชิงสมอ หมู่ 2 บ้านกุด หมู่ 3 บ้านโพธิ์ หมู่ 4 บ้านคอนพุด หมู่ 5 บ้านสามถัก ประชากรทั้ง 5 หมู่บ้าน มีจำนวนทั้งสิ้น 3,163 คน โรงเรียนในพื้นที่มีทั้งหมด 3 แห่ง คือ 1) โรงเรียนวัดพระบรมธาตุไชยา ในขณะที่เดียวกันก็เป็นที่ตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติไชยา สังกัดกรมศิลปากร ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมวัตถุทางศิลปะที่พบในบริเวณวัดแห่งนี้ และวัตถุโบราณจากสถานที่ใกล้เคียงบริเวณรอบอ่าวบ้านคอน 2) โรงเรียนบ้านสามถัก และ 3) โรงเรียนเพชรผดุงเวียงชัย ทั้งหมดเป็นโรงเรียนที่เปิดสอนระดับประถมศึกษา นอกจากนี้ยังมีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านปรากฏอยู่ทุกหมู่บ้าน ส่วนวัดในพื้นที่นี้มีทั้งหมด 3 แห่ง คือ 1) วัดพระบรมธาตุไชยาราววิหาร วัดนี้เป็นที่ตั้งของพระบรมธาตุศิลปะแบบศรีวิชัย

และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติไชยา งานสำคัญ ๆ ประจำปีมักจะจัดขึ้นที่วัดนี้ 2) วัดศรีเวียง วัดนี้นักประวัติศาสตร์ได้ขุดพบรูปหล่อสัมฤทธิ์อวโลกิเตศวรตามคติของพระพุทธศาสนาแบบมหาานที่เคมีอิทธิพลเหนือดินแดนแห่งนี้ในอดีต 3) วัดฉวีราราม ตั้งอยู่ตรงกันข้ามกับวัดพระบรมธาตุไชยา ในพื้นที่อำเภอไชยา มีวัดตั้งเรียงรายอยู่หลายวัดกระจัดกระจายอยู่ในตำบลต่าง ๆ ตามการแบ่งส่วนการปกครอง แต่ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับวัดย่อมไม่มีพรมแดน จำนวนวัดที่มีมากในพื้นที่แถบนี้แสดงให้เห็นว่า ความศรัทธาในพุทธศาสนาของชาวไชยาในอดีตนั้นมีมาก ในขณะที่ชวกันก็เป็นเมืองท่าค้าขาย เรือสินค้าเหล่านี้นอกจากบรรทุกสิ่งของแล้วยังเป็นพาหนะสำหรับนักเดินทางเพื่อเผยแพร่ศาสนาไปยังดินแดนแถบนี้ วัดอุโบราชมทางศาสนาทั้งอิทธิพลศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม การรื้อฟื้นของวัฒนธรรมความเชื่อทางประวัติศาสตร์ ดินแดนในอำเภอไชยาจึงผสมผสานด้วยวัฒนธรรมหลากหลายชนิด ท่านพุทธทาสภิกขุแห่งวัดธารน้ำไหล สวนโมกขพลาราม ก็เป็นผลผลิตอันทรงคุณค่าของชุมชนแถบนี้

สภาพทางภูมิศาสตร์ อาชีพ เศรษฐกิจ สังคมและศิลปวัฒนธรรม

เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นทุ่งราบแนวต้นทรายที่ลาดเทจากภูเขาตงสู่ทะเล สดกับ “ลูกเขา” (เนินเขาเตี้ย ๆ) มีต้นไม้ปกคลุมเขียวชอุ่มตลอดทั้งปี เนินเขาเตี้ย ๆ เหล่านี้หลายแห่งกลายเป็นเทวดานของลัทธิโศวณิกายในศาสนาพราหมณ์ ตามหลักความเชื่อเรื่องดินแดนแห่งสวรรค์จึงปรากฏเทวดานขึ้นในพื้นที่ใกล้เคียงอยู่หลายแห่ง เนินเขาที่สดกับพื้นที่ราบทำให้พื้นที่นี้มีความชื้นสูง เมฆฝนที่ถล่มตัวจากอ่าวไทยและอันดามันทำให้พื้นที่เหล่านี้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่อาชีพเกษตรกรรม ด้วยองค์ประกอบทั้งสองประการคือดินแดนที่มีศาสนาอันชอุ่มมาก ประกอบกับอาชีพทำนาต้องมีพิธีกรรม ความเชื่อ และลักษณะสังคมที่ค้ำค้ำต้องผลิตเครื่องใช้ด้วยตนเองทำให้ศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่นี้มีมากแต่ขาดการดูแลเอาใจใส่ เพราะสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมแบบอุตสาหกรรมสมทบกับทุนนิยม ได้ขยายอิทธิพลทับวัฒนธรรมดั้งเดิมจนหมดสิ้น การศึกษาเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมจึงไม่ใช่เรื่องร่วมสมัย ความรู้ ความเข้าใจ ของชุมชนมีน้อยลง เพราะลักษณะทางความเชื่อ และพฤติกรรมนามธรรมทางวัฒนธรรมที่ไม่อาจจับต้องได้เหมือนวัตถุ การสื่อสารระหว่างนักวิจัยกับคนในท้องถิ่นจึงต้องแปรความกันหลายชั้น เพื่อให้การสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ แต่อย่างไรก็ตามการสืบหาข้อมูลทางศิลปวัฒนธรรมมีความจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอื่น ๆ ในสังคมนั้นด้วย

อาชีพหลักของชาวบ้านแถบนี้คือการทำนาและเริ่มมีปัญหามือ ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา การพัฒนาประเทศในระยะแรกมุ่งเน้นจำหน่ายทุนเดิมที่มีอยู่คือทุนทางธรรมชาติ บวกกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ตำบลเวียงและพื้นที่ใกล้เคียงจึงมีลักษณะเดียวกัน คือต้นไม้จากเนินเขาเตี้ย ๆ และแนวต้นเขาที่ทอดยาวทางภาคใต้ถูกตัดโค่นทั้งทางตรงและทางอ้อม ธรรมชาติในพื้นที่

โดยตรงก็มีการกิจที่ต้องดูแลแหล่งศิลปกรรมทั่วประเทศจึงไม่อาจจะเข้าถึงโบราณสถานได้ทุกพื้นที่ ช่องว่างระหว่างเจ้าหน้าที่กับแหล่งโบราณสถานหลายแห่งจึงเกิดขึ้น

นอกจากการเปลี่ยนแปลงทางการประกอบอาชีพแล้ว การให้การศึกษาหรือระบบความเชื่อทางการเรียนรู้ก็เป็นแรงผลักดันหนึ่งที่ทำให้คนในชุมชนไม่สนใจศิลปวัฒนธรรมของตนเอง ความเชื่อหรือคตินี้ว่าถูกที่ต้องมีอนาคตที่ดีกว่าพ่อแม่ซึ่งเป็นราษฎรในสังคมเกษตรกร ดังนั้นจึงมีความพยายามให้ถูกได้รับการศึกษาดี ๆ โดยส่งลูกออกจากชุมชนไปสู่เมืองใหญ่ที่มีการจัดการศึกษาที่ทันสมัย การพรากคนออกจากชุมชนแล้วไปรวมกันในเมืองหลวงเป็นการคัดกรากทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างหนึ่ง เพราะเด็กเหล่านั้นจะไม่คุ้นเคยกับวัฒนธรรมเก่าและส่งผลถึงการคัดกรากทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างหนึ่ง เพราะเด็กเหล่านั้นจะไม่คุ้นเคยกับวัฒนธรรมเก่าและส่งผลถึงการไม่มีความรู้เรื่องชุมชน ประเทศไทยเริ่มคดิความเชื่อเหล่านี้เมื่อ 50 ปีที่แล้ว ทุกวันนี้เริ่มส่งผลชัดเจนยิ่งขึ้นคือคนในชุมชนปัจจุบันเป็นผู้ที่พ่อแม่ส่งไปรับเรียนนอกชุมชน ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นจึงเป็นเรื่องเข้าใจยากต่อคนในยุคปัจจุบัน พร้อมกันนั้นระบบการศึกษาก็ไม่เคยเห็นคุณค่าอันเป็นความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมแต่อย่างใด การเรียนการสอนที่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมเป็นหลักเพื่อจะต่อสู้แข่งขันกับประเทศที่พัฒนาแล้ว ส่งผลกระทบต่อชุมชนและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมิอาจหลีกเลี่ยง (มนัส นาคเวช. สัมภาษณ์ 26 สิงหาคม 2547)

พระครูปริยัติญาณกรณ เจ้าอาวาสวัดเวียง อำเภอไชยา ไล่ให้ทัศนะเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมกับศาสนาว่า ชีวิตของคนในชุมชนกับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเปรียบได้กับโค 2 ตัว ที่ชาวนาใช้ไถนา ตัวแรกอาจไม่จำเป็นต้องฉลาดนัก ฟังคำสั่งจากชาวนาไม่รู้เรื่องแต่ก็มีข้อดีที่มีพลังกำลังมากสามารถใช้พลังเดินไปข้างหน้าเพื่อไถนาได้ ส่วนตัวที่ 2 มีลักษณะตรงกันข้ามคือมีกำลังไม่มากแต่มีสติปัญญา สามารถรับคำสั่งจากชาวนาได้ และรับรู้ว่าจะเดินหน้าหรือถอยหลังหรือถอยขวา เมื่อโคทั้ง 2 ตัว ทำงานร่วมกัน ชาวนาจึงสามารถสำเร็จประโยชน์ได้ ทุกวันนี้คนในชุมชนเปรียบดังโคตัวแรกคือมีกำลังมาก เทคโนโลยีมาก แต่ดำเนินชีวิตอย่างไร้ทิศทาง จึงมุ่งทะลุไปข้างหน้าโดยมิได้พิจารณาให้รอบคอบ ส่วนศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเปรียบเหมือนโคตัวที่สองคือใช้สติปัญญา และภูมิปัญญาของตนเอง ดังนั้นประเพณีและงานศิลปะจึงจัดเป็นภูมิปัญญาอย่างละเอียดของชุมชน แต่ด้วยวิถีทางของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนมีค่าลดลง (พระครูศรีปริยัติญาณกรณ. สัมภาษณ์ 20 สิงหาคม 2547)

เจ้าอาวาสองค์ดังกล่าวเป็นผู้นำคานธรรมชาตินิยมของหมู่บ้าน โดยท่านมีแนวคิดที่จะรวบรวมศิลปปะพื้นบ้านทั้งที่เป็นเครื่องใช้ เครื่องจับสัตว์ และศิลปะจากถิ่นอื่นที่ผ่านการคัดค้ำชาขระหว่างชุมชนในครั้งอดีตมาเก็บรวบรวมไว้เพื่อการศึกษาทางด้านวิถีชีวิตชุมชน โดยทำการประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านช่วยกันบริจาคศิลปปะพื้นบ้านเหล่านี้แก่พิพิธภัณฑ์ ปัจจุบันสามารถจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์ศิลปปะพื้นบ้านได้ โดยได้รับงบประมาณส่วนหนึ่งจากกรมการศาสนา ทุกวันนี้จึงมีคนในท้องถิ่นและ

ต่างจังหวัดเข้าชมพิพิธภัณฑ์ศิลปะพื้นบ้านวัดเวียงเป็นจำนวนมาก พร้อมกันนั้นก็จัดวิทยากรซึ่งเป็นผู้นำตามธรรมชาติไว้คอยเล่าประวัติชุมชน และอธิบายเครื่องใช้แบบต่าง ๆ แก่ผู้สนใจ โดยวิทยากรส่วนใหญ่เป็นผู้เกษียณอายุจากงานราชการ จึงมีเวลาว่างอุทิศให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชน

พระครูประจวบ สุวรรณโน เป็นกษัตริย์ประจำพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดเวียง ให้ทัศนะว่า ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ชุมชนต้องสร้างขึ้นเอง ไม่มีใครทำขึ้นจำหน่าย ไม่มีการซื้อขาย แต่ทุกวันนี้เราเน้นการเป็นผู้บริโภคหรือผู้ใช้มากกว่าผู้สร้างสรรค์ การที่มนุษย์ใช้ชีวิตอยู่กับความสะดวกสบายมากเกินไปทำให้เป็นฝ่ายคอยรับมากกว่าจะให้แก่สังคม แต่ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกลับตรงกันข้ามเป็นการให้มากกว่าการรับ ต้องเสียสละทั้งเวลา ความคิดสร้างสรรค์ ความเชื่อทางศาสนา ซึ่งลักษณะดังกล่าวมิให้เห็นน้อยเต็มทีในสังคมปัจจุบัน พิพิธภัณฑ์แห่งนี้จึงมีคนมาศึกษาเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เพราะคนรุ่นหลังมักไม่เคยสัมผัสกับภูมิปัญญาของสังคม ประกอบกับการเรียนการสอนในสถานศึกษาก็ไม่มีสื่อการสอนเหล่านี้ นักเรียนจึงมาศึกษาจากสถานที่จริง

การตั้งพิพิธภัณฑ์ศิลปะพื้นบ้านของที่นี่จึงมีความหมายมากกว่าเป็นสถานที่เก็บของเก่า โดยเจ้าอาวาสเสนอว่าได้ตั้งพิพิธภัณฑ์เพื่อเป็นสื่อในการถ่ายทอดศาสนาให้แก่ผู้ที่มาชม โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียน นักศึกษา ถ้าสอนแต่เพียงธรรมะล้วน ๆ คงเป็นเรื่องน่าเบื่อ จึงคิดหาวิธีใช้สื่อการสอน โดยยกตัวอย่างศิลปะพื้นบ้านให้เห็นคุณค่าของธรรมะที่แฝงอยู่ว่ามนุษย์ต้องใช้ความเพียร ต้องใช้สมาธิ และการทำศิลปะพื้นบ้านก็คือหลักการเดียวกันกับการศึกษาธรรมะ แต่สิ่งที่แตกต่างกันคือคนในอดีตมีธรรมะครองใจอยู่มากกว่าคนในปัจจุบัน คนในสังคมปัจจุบันจึงไม่สามารถทำงานละเอียดประณีตได้ นี่ก็คือตัวอย่างหนึ่งของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคประชาชน ในคำบลเวียง (พระครูประจวบ สุวรรณโน. สัมภาษณ์ 20 สิงหาคม 2547)

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับวิถีชีวิตชุมชนของชุมชนวัดเวียง ตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) วิธีสืบค้นข้อมูลจึงใช้กระบวนการที่หลากหลายเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริง และความคิดเห็นอย่างครบถ้วน เพื่อนำมาวิเคราะห์รวบรวมกับข้อมูลด้านอื่น ๆ ประกอบการพรรณนาสภาพของพื้นที่ นอกจากนั้นข้อมูลบางอย่างต้องอาศัยการตีความจากศิลปกรรมที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของคนในชุมชน เพราะความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรมในยุคดั้งเดิมได้เปลี่ยนแปลงสภาพไปมาก การนำเสนอผลการวิจัยจึงต้องอาศัยทักษะในการแปลความหมายของศิลปวัฒนธรรมชุมชนค่อนข้างมาก ทั้งในแง่ของศาสนา ถึงเวทธำมรงค์ และความเชื่อ ขั้นตอนของการศึกษาวิจัยจึงประกอบด้วย

1. การคัดเลือกชุมชน
2. การค้นหาข้อมูลทางเอกสารและงานวิจัย
3. การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสังเกต สัมภาษณ์ สันทนาการกลุ่มย่อย และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
4. เครื่องมือในการเก็บข้อมูล
5. กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย กลุ่มชาวบ้าน ครู องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้าน พ่อค้า เจ้าของโรงสี พระภิกษุ นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กัญชารักษ์
6. การตรวจสอบข้อมูล โดยสัมภาษณ์จากคนหลายกลุ่ม ตรวจสอบจากผู้อาวุโสที่น่าเชื่อถือของชุมชน และความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย
7. การวิเคราะห์ข้อมูล
8. การนำเสนอข้อมูล

1. การคัดเลือกชุมชน

เนื่องจากงานวิจัยในทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น มีความจำเป็นต้องคัดเลือกชุมชนที่มีลักษณะของศิลปวัฒนธรรมอยู่จำนวนหนึ่ง ไม่เช่นนั้นจะไม่สามารถค้นคว้าความสัมพันธ์ทางศิลปกรรมกับวิถีชีวิตชุมชนได้ ถึงแม้ว่าในความรู้โดยทั่วไปจะเข้าใจกันว่าชุมชนเกษตรกรรมจะมีการประดิษฐ์ศิลปปะพื้นบ้านเพื่อใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันอยู่แทบทุกชุมชน เพราะต้องประดิษฐ์เครื่องมือเหล่านั้นเพื่อตอบสนองในชีวิตประจำวัน ชุมชนวัดเวียงก็มีสภาพเช่นเดียวกัน นอกจากศิลปปะพื้นบ้าน

แล้วชุมชนวัดเวียงยังเป็นแหล่งที่มีร่องรอยทางศิลปกรรมในเชิงศาสนาหลงเหลืออยู่มากมาย ทั้ง เทวสถานแบบพราหมณ์ (เขาศรีวิชัยทางทิศตะวันออกของชุมชน) เจดีย์แบบศรีวิชัยที่วัดเวียง วัดแก้ว วัดหลง และวัดบรมธาตุไชยา ประติมากรรมทางศาสนาแบบมหายานอย่างพระอวโลกิเตศวร พระพุทธรูปปางนาคปรกแบบศรีวิชัย รวมทั้งร่องรอยของวัฒนธรรมที่คาดว่าเป็นส่วนหนึ่งของ วัฒนธรรมสมัยศรีวิชัยจากจารึกหลักที่ 23 - 24 นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตชาวนาจากการปลูกข้าวเพื่ออัญชีพสู่การทำเกษตรในเชิงอุตสาหกรรม และทิ้งพระบรมเสฐฐกิจกระแสหลัก ทำให้สิ่งแวดล้อมในชุมชนหมดไปอย่างรวดเร็ว ด้วยการแลกเปลี่ยนการเติบโตทางเศรษฐกิจ ระหว่างศิลปกรรมเดิมกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่ ค่อย ๆ ถอยห่างจากวัฒนธรรมดั้งเดิม นอกจากนี้ ในชุมชนดังกล่าวได้มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นสองแห่ง คือพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติไชยา ซึ่งส่วนใหญ่เก็บรวบรวมศิลปกรรมในเชิงศาสนาเป็นหลัก และพิพิธภัณฑ์ศิลปะพื้นบ้านวัดเวียง ซึ่งจัดขึ้นโดยเจ้าอาวาสวัดเวียง เมื่อปี พ.ศ. 2546 เพื่อเก็บรักษาศิลปะพื้นบ้านในสังคมเกษตรกรรมทุกประเภท การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงใช้พื้นที่แห่งนี้เพื่อศึกษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งศิลปะเชิงศาสนาและศิลปะพื้นบ้านเป็นหลัก

2. การค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในรูปของเอกสารนั้นมีผู้ศึกษาความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และเปรียบเทียบกับการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตมีอยู่ไม่มากนัก ทั้งนี้เนื่องจากการนำเรื่องทั้งสองมาเทียบเคียงกัน และอภิปรายในทางนามธรรมของศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะศิลปะในเชิงพุทธศาสนาทำได้ไม่มากนัก เพราะเป็นความคิดในเชิงจิตวิญญาณของคนกับแหล่งศิลปกรรมนั้น ๆ

ฉะนั้นในงานวิจัยเรื่องนี้ต้องอาศัยเอกสารสองส่วน เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ของวิถีชีวิตชุมชน และปรากฏการณ์ของศิลปวัฒนธรรม ส่วนแรกเป็นเอกสารด้านการเปลี่ยนแปลงของชุมชน เริ่มค้นคว้าถอยหลัง ไปถึงความคิดเบื้องต้นที่มนุษย์เริ่มเปลี่ยนแปลงจากยุคสืบค้นความรู้จากธรรมชาติ แล้วค่อยสร้างเป็นความรู้ในทางปรัชญา จากนั้นศาสนาหลัก ๆ ของโลกจึงเกิดขึ้น ความเชื่อในศาสนาก็ได้ดำรงความบริสุทธิ์อยู่ช่วงเวลาหนึ่ง และกลับถูกท้าทายจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และยุคสุดท้ายที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนมากที่สุดคือ ยุคแห่งทุนนิยมที่มีการปฏิบัติ อุตสาหกรรมเมื่อศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา ซึ่งแนวทางการพัฒนาเหล่านี้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนวัดเวียงอย่างต่อเนื่อง

เอกสารในส่วนนี้จึงประกอบด้วย

- 1) ค้นกำเนิดของแผนพัฒนา
- 2) แผนพัฒนาทางอุตสาหกรรม

- 3) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- 4) ทฤษฎีทางสังคม
- 5) บริบทของชุมชนวัดเวียง

ในส่วนที่สอง เอกสารที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นและประวัติความเป็นมาของศิลปวัฒนธรรมของชุมชนวัดเวียง ประกอบด้วย

- 1) ประวัติของอาณาจักรศรีวิชัย
- 2) ความเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 3) ศิลปะเชิงพุทธศาสนาแบบมหาาน
- 4) การศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น (วิทยานิพนธ์)

ในส่วนของคุณมุดด้านการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และลักษณะของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน เพราะการเปลี่ยนแปลงจากแบบแผนของการพัฒนาแบบต่าง ๆ ทำให้วิถีการสคิตของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป และส่งผลต่อความสัมพันธ์ต่อศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย เพราะจุดมุ่งหมายและปรัชญาชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ศิลปวัฒนธรรมชุมชนจึงถูกกลบบทบาทเป็นแต่เพียงความรู้ที่เก็บอยู่ในพิพิธภัณฑ์ประจำถิ่น

3. การเก็บข้อมูลภาคสนาม

การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามกระทำโดยการสืบค้นด้วยการสอบถาม เพื่อหาแหล่งข้อมูลที่เป็นผู้อยู่ในชุมชนมาเป็นเวลายาวนาน ตั้งแต่การตั้งชุมชนเมื่อครั้งยังเป็นป่า (เมื่อ 100 ปีที่แล้ว) ส่วนประวัติย้อนหลังกว่านั้นใช้การศึกษาด้วยเอกสารทางประวัติศาสตร์เป็นหลัก การศึกษาภาคสนามได้สัมภาษณ์คนหลายกลุ่มเพื่อเป็นประโยชน์ในการให้ข้อมูลหลายด้าน เช่น การสืบค้นอาชีพดั้งเดิมของชุมชนวัดเวียง ข้อมูลประเภทนี้ได้อาศัยการให้ข้อมูลของกลุ่มชาวบ้านในชุมชนวัดเวียงบริเวณหมู่ 1-2 และบางส่วนได้ข้อมูลจากชาวบ้านในตำบลห่มเรียง และตำบลเลม็ดบางส่วน ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยข้อมูลหลายพื้นที่ที่ใกล้เคียงเพราะเดิมที่ยังไม่แบ่งพื้นที่เป็นเขตการปกครอง ผู้คนได้อาศัยและสัมพันธ์กันเป็นชุมชนใหญ่ มีการพึ่งพาทั้งคนที่อาศัยอยู่บนภูเขา ทุ่งนา และแถบชายทะเล

ส่วนต่อมาคือข้อมูลของชุมชนที่มีการค้าขายอย่างหนาแน่นคือ บริเวณสถานีรถไฟตลาดไชยา โดยอาศัยทายาทคนจีนที่เคยรับจ้างสร้างทางรถไฟในคอนปลายสมัยของรัชกาลที่ 5 อย่างครอบครัวของอ้อฮ สิริไพศาลกุล สวงน มณีรัตน์ กิมอู่ แซ่กิม สุวรรณ วงศ์สุวรรณ เป็นต้น คนเหล่านี้ส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขายอยู่บริเวณดังกล่าว และมีส่วนสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนแห่งนี้เป็นอย่างมาก สอดคล้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ค่อย ๆ ได้รับการสนับสนุนจากแผนพัฒนาประเทศตามลำดับ

นอกจากนั้นข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ชุมชนในด้านศิลปวัฒนธรรมจำเป็นต้องอาศัยผู้ที่สัมผัสกับศิลปวัฒนธรรมของชุมชนอย่างจริงจังอย่าง ชนะ นาคเวส มนต์ นาคเวช และ พระครูศรีปริญาติญาณกรณ์ เป็นต้น ส่วนข้อมูลเกี่ยวกับการบรรยายลักษณะของศิลปกรรมแบบมหาธาน และ ศรีวิชัย ได้อาศัยข้อมูลเอกสารของท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านธรรมทาส พานิช และนักวิชาการด้านศาสนาพุทธแบบมหาธานศึกษาประกอบการตีความ

การสืบค้นข้อมูลภาคสนามได้กระทำใน 3 ลักษณะ ดังนี้

- 1) สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเพื่อหาข้อมูลเบื้องต้น (Non-Structural Interview)
- 2) สัมภาษณ์เชิงลึกแก่แหล่งข้อมูลหลักที่มีข้อมูลอยู่เป็นจำนวนมาก และตรงกับเรื่องที่ต้องการศึกษาโดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Indepth Interview)
- 3) ใช้การสนทนากลุ่ม กลุ่มละ 5-7 คนตามบ้านพัก หรือที่ทำการประจำหมู่บ้าน (Focus Group)
- 4) ขอข้อมูลจากหน่วยงานราชการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอ ผังเมือง เป็นต้น

4. เครื่องมือในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือในการเก็บข้อมูลประกอบด้วย ผู้สัมภาษณ์ และแบบสัมภาษณ์ในประเด็นต่าง ๆ เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ทำการสร้างเครื่องมือสัมภาษณ์จากการศึกษาภาคสนาม และศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง แล้วประมวลเป็นคำถาม ประกอบด้วย 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นคำถามเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนวัดเวียง และส่วนที่สองเป็นคำถามเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน โดยสอบถามจากผู้ที่อยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานาน (60-70 ปี) ดังนี้

- 1) สภาพเดิมของชุมชนเป็นอย่างไร ทั้งอาชีพ สภาพแวดล้อม รายได้ ประเพณี ศาสนา ชาติพันธุ์ และความสัมพันธ์ในชุมชน
- 2) สภาพในอดีตกับปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง เช่น การผลิตทางเกษตรกรรม ความสัมพันธ์กับศาสนา อาชีพ รายได้ ความสัมพันธ์ในชุมชน จำนวนประชากร
- 3) ปัจจัยใดบ้างที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น สิ่งแวดล้อม ทัศนคติ ความเชื่อ รายได้ ทรัพยากรธรรมชาติ อาชีพ การศึกษา
- 4) สภาพเดิมของศิลปวัฒนธรรมชุมชนเป็นอย่างไร ทั้งศิลปะเชิงศาสนา และศิลปะพื้นบ้าน ข้อมูลในส่วนนี้ต้องใช้เอกสารทางประวัติศาสตร์เข้าเป็นส่วนหนึ่งในการสืบค้น และการตั้งคำถามต้องอาศัยผู้ที่เคยเกี่ยวข้องกับแหล่งศิลปกรรมเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก

5) เมื่อสภาพของสังคมในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ลักษณะความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นมีสภาพอย่างไร ยังได้รับความนิยชมจากชุมชนเพิ่มขึ้นหรือลดลง เพราะเหตุใด

จากนั้นทำการถ่ายโอนคำถามคำตอบมาสู่การวิเคราะห์ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตชุมชน และศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้เห็นสภาพของความสัมพันธ์ว่าอยู่ในสภาพใดในช่วงเวลาปัจจุบัน นอกจากนั้นสามารถพยากรณ์อนาคตได้บางส่วนจากข้อมูลเหล่านี้

5. กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

เนื่องจกงานวิจัยเรื่องนี้ต้องสัมพันธ์กับมิติของชุมชนหลายด้าน ทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ดังนั้นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจึงต้องมีความหลากหลายตามเนื้อหาที่ต้องการศึกษา ซึ่งประกอบด้วกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

ตารางที่ 3.1 แสดงกลุ่มอาชีพและจำนวนผู้ให้ข้อมูล

ลำดับที่	อาชีพ	จำนวน / คน
1	กลุ่มผู้ประกอบอาชีพทำนา	12
2	ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต.	5
3	ผู้นำด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและศิลปวัฒนธรรม	2
4	กลุ่มอาชีพค้าขาย	5
5	พระภิกษุ	2
6	กัญชาวัักษ์	1
7	เจ้าของโรงสี	1
8	ควาญช้าง	2
9	ข้าราชการครู	2
รวม		32

6. การตรวจสอบข้อมูล

เนื่องจกงานวิจัยเชิงคุณภาพต้องอาศัยการบอกเล่าเรื่องราวของชุมชน ซึ่งบางครั้งข้อมูลนั้นก็มีลักษณะเป็นความเห็นเฉพาะบุคคลเจือปนลงในข้อเท็จจริงด้วย ดังนั้นเพื่อเป็นการยืนยันข้อมูลให้เป็นที่น่าเชื่อถือ และตรวจสอบได้ จึงจำเป็นต้องทำการตรวจสอบข้อมูล โดยกระทำการ 3 ลักษณะ ดังนี้

- 1) ตรวจสอบด้วยการตั้งคำถามเดิมกับผู้ให้ข้อมูลหลายกลุ่มเพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงในเรื่องเดียวกัน ว่าเป็นไปในลักษณะใกล้เคียงกันหรือไม่ หรือมีความแตกต่าง และความแตกต่างนั้นเป็นเพราะเหตุใด
- 2) ตรวจสอบจากเอกสารทางราชการ หรือเอกสารคำรที่กล่าวถึงเหตุการณ์ในอดีตของชุมชน รวมทั้งใช้แหล่งศิลปกรรมเป็นส่วนหนึ่งในการตรวจสอบข้อมูลเพื่อเทียบเคียงการให้ความหมายที่เกี่ยวข้อง
- 3) ตรวจสอบโดยผู้อาวุโสของชุมชนที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูล

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยเรื่องนี้ต้องอาศัยข้อมูลด้านต่าง ๆ ที่ค้นคว้ามาจากข้อมูลเอกสาร ข้อมูลภาคสนาม และการตีความข้อมูลจากแหล่งศิลปกรรมของชุมชน—การวิเคราะห์จึงใช้ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของชุมชนกับข้อมูลของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้เห็นสภาพของการเปลี่ยนแปลงที่ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับการใช้ทฤษฎีทางสังคมเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างแนวคิด โดยลำดับการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

- 1) สภาพดั้งเดิมของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และลักษณะชุมชนดั้งเดิมแบบเกษตรกรรมของชุมชนวัดเวียง
- 2) การเปลี่ยนแปลงที่เข้าสู่ชุมชนโดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และบริบททางสังคมอื่น ๆ
- 3) สรุปปัจจัยแห่งการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น กับวิถีชีวิตชุมชน

8. การนำเสนอข้อมูล

การนำเสนอข้อมูลตั้งแต่บทที่ 1 – 7 ประกอบด้วย

- 1) บทนำ
- 2) เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 3) ระเบียบวิธีวิจัย
- 4) ประวัติศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนวัดเวียงที่สัมพันธ์กับอาณาจักรศรีวิชัย
- 5) บริบทชุมชน
- 6) การวิเคราะห์ผลการวิจัย

- 7) สรุปผลการวิจัย
- 8) บรรณานุกรม

บทที่ 4

ประวัติศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นชุมชนวัดเวียงที่สัมพันธ์กับอาณาจักรศรีวิชัย

การกล่าวถึงศิลปกรรมของชุมชนนี้ มีอาจกระทำได้แต่เพียงการบรรยายลักษณะของศิลปกรรมว่างคางมออย่างไร และมีคุณค่าต่อชุมชนอย่างไรบ้าง เนื่องจากบริบทของศิลปกรรมมีที่มาที่ไปที่เชื่อมโยงกับบริบทอื่น ๆ ด้วย เช่น การเคลื่อนย้ายเพื่อหาอาณาเขตใหม่ของชาวอินเดียนที่เดินทางมายังดินแดนแถบนี้ รวมทั้งการถ่ายทอดวัฒนธรรมของศิลปกรรม เรื่องทำเลที่ตั้งและการติดต่อกับชุมชนอื่น เรื่องของการนับถือศาสนา และอื่น ๆ เรื่องราวเหล่านี้ล้วนแต่ต้องอธิบายให้สัมพันธ์และเชื่อมโยงกัน แต่อย่างไรก็ตามข้อจำกัดของหลักฐานซึ่งผ่านการบันทึกมาเป็นเวลานานพันปีอาจจะเชื่อมโยงให้เห็นได้เท่าที่พอจะมีหลักฐานปรากฏ อาจจะไม่แม่นยำเสียทีเดียว ดังนั้นจึงต้องอาศัยการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ประกอบกันต่อไปเพื่อให้ได้ภาพชัดขึ้น

1. ทำเลที่ตั้งของชุมชน

พื้นที่ทำการศึกษาคั้งนี้ใช้ชุมชนวัดเวียงเป็นศูนย์กลางในการศึกษาค้นคว้า โดยหาข้อมูลที่ต้องการศึกษาเชื่อมโยงถึงอาณาบริเวณใกล้เคียงด้วย เพื่อค้นหาข้อมูลส่วนต่อเหล่านั้นประกอบการบรรยาย ซึ่งรัศมีจากชุมชนวัดเวียงเป็นศูนย์กลางอาจกินบริเวณถึง 5-10 กิโลเมตร บางคราวก็ต้องบรรยายเชื่อมโยงกับอำเภอใกล้เคียงในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่วนตัวชุมชนวัดเวียงนั้นตั้งอยู่ในตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี การเดินทางเข้าสู่ชุมชนวัดเวียงนั้นอาศัยถนนสายเอเชีย หมายเลข 41 ช่วงที่ผ่านสี่แยกที่จะเลี้ยวเข้าตัวอำเภอไชยา และใกล้กับสวนโมกขพลาราม ปัจจุบันวัดเวียงได้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ด้านศิลปะพื้นบ้านของชุมชน โดยจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดเวียง เพื่อเก็บรวบรวมสิ่งของเครื่องใช้ในยุคที่เคยเป็นชุมชนเกษตรกรรมราว 50 ปีที่ผ่านมา

อย่างไรก็ตามการบรรยายที่ตั้งของชุมชนและแหล่งศิลปกรรม ควรเริ่มต้นจากบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงว่าชุมชนวัดเวียงเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนสำคัญในอาณาจักรศรีวิชัย ซึ่งเรายังไม่ทราบแน่ชัดว่ามีที่ตั้งและสภาพการปกครองเป็นอย่างไร แต่ก็พอคาดเดาได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ได้เก็บรวบรวมเอาไว้

2. ลักษณะของแผ่นดินรอบอ่าวบ้านคอน

เนื่องจากชุมชนวัดเวียงอยู่ในอำเภอไชยา และพื้นที่ส่วนนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของอ่าวบ้านคอน ท่านพุทธทาสภิกขุ (2540) ได้กล่าวถึงโบราณคดีรอบอ่าวบ้านคอน โดยแสดงให้เห็นว่าที่นี่เป็นแหล่งชุมชนโบราณมาก่อนแผ่นดินในอำเภอไชยา ท่าฉาง พุนพิน สิริรัฐนิคม อำเภอเมือง และอำเภอกาญจนดิษฐ์ ซึ่งอยู่รอบอ่าวบ้านคอน ตั้งอยู่ทางตอนกลางของแหลมมลาชูทางด้านตะวันออก ตามหลักฐานทางธรณีวิทยาจะเห็นว่า แผ่นดินรอบอ่าวบ้านคอนนี้เป็นแผ่นดินที่เพิ่งงอกออกมา และกำลังงอกออกไปเรื่อย ๆ ประมาณว่าราว 2,000 ปีที่แล้ว อ่าวบ้านคอนจะลึกเข้าไปในแผ่นดินของสมัยปัจจุบัน ขนาดกินเนื้อที่ถึงอำเภอสิริรัฐนิคมในทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอ่าว ส่วนทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอ่าวนั้น อำเภอท่าฉางกลายเป็นทะเลลึกครั้งหนึ่ง ส่วนอำเภอไชยาก็เป็นทะเลจรดไปถึงวัดพระบรมธาตุไชยา ระดับพื้นดินที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ปัจจุบันเฉลี่ยแล้วสูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 6 ฟุต การเพาะปลูกต่าง ๆ ภูเขาน้ำเค็มรบกวนอยู่เสมอ ภูเขาถูกต่าง ๆ ในแถบนี้จึงเคยเป็นเกาะกลางทะเลมาก่อน โดยเฉพาะภูเขาสิริวิชัยที่แท้คือเกาะสิริวิชัยที่อยู่กลางอ่าวบ้านคอน สาเหตุที่แผ่นดินยื่นลงไปทางทะเลมากขึ้นน่าจะมาจาก 2 สาเหตุคือ การพัดพาของตะกอนจากแม่น้ำตาปี และสาเหตุที่สองน่าจะเกิดจากแผ่นดินของโลกบริเวณรอบอ่าวบ้านคอนกำลังลอยตัวสูงขึ้น เช่นเดียวกับแถบอื่น ๆ ของโลก สังเกตได้จากภูเขาต่าง ๆ รอบอ่าวบ้านคอนข้อมเอียงลงไปทางทิศตะวันออกเสมอ ดังนั้นการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนรอบอ่าวบ้านคอน มีความจำเป็นต้องเข้าใจลักษณะทางภูมิศาสตร์ให้ถูกต้องเสียก่อน ไม่งั้นนั้นจะไม่สามารถเชื่อมโยงความรู้ได้

นอกจากนั้นสิ่งที่น่าสนใจคือเมื่อทะเลลึกเข้าไปในแผ่นดิน ก็ยังมีแม่น้ำที่ลึกเข้าไปในแผ่นดินอีก ซึ่งทางปากตะวันตกของสันแผ่นดินก็จะมีแม่น้ำตะกั่วป่าเข้ามาหา การเอื้ออำนวยของธรรมชาติทำให้การเดินทางสู่แหลมมลาชูประหยัดเวลาไปได้มาก โดยไม่ต้องอ้อมไปยังแหลมสิงคโปร์ ซึ่งสมัยนั้นใช้เรือใบในการเดินทางกินเวลา 1 เดือน และถ้าเจอฤดูมรสุมก็ต้องค้ำค้ำเป็นเวลาแรมปี ดังที่คราวหนึ่งคณะทูตลังกาเข้ามาขอพระสงฆ์ไทยในสมัยพระเจ้าบรมโกศ เพื่อออกไปให้การอุปสมบทที่ลังกา ทูตพลอยมาด้วยเรือใบของชาวฮอลันดาพลาชาติกรมที่ปลาชหมแหลมมลาชู จนต้องรออยู่หนึ่งปี จึงจะมาได้ด้วยการเดินทางคมนาคมข้ามแหลมที่สะดวกรวดเร็ว ตรงอ่าวบ้านคอนกับตะกั่วป่า ทำให้เกิดเหตุการณ์อันสำคัญในสมัยโบราณ ทั้งในด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี (พุทธทาสภิกขุ.

3. เครื่องมือยุคหินรอบอ่าวบ้านคอน

เครื่องมือยุคหินเป็นสิ่งบ่งบอกให้ทราบว่าในพื้นที่นั้น ๆ ได้มีมนุษย์อยู่อาศัยมาแล้วเป็นหมื่น ๆ ปี เครื่องมือหินที่พบบริเวณรอบอ่าวบ้านคอนคือพื้นที่ในอำเภอคีรีรัฐนิคม ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานทางธรณีวิทยาว่า น้ำทะเลน่าจะกินเนื้อที่รุกเข้ามาในแผ่นดินจนถึงอำเภอคีรีรัฐนิคม คนในพื้นที่จึงเก็บเครื่องมือหินได้หลายชิ้น ที่พบมากที่สุดเป็นรูปขวาน บางรูปมีลักษณะยาวค่อนไปทางลิ่ว บางอันเป็นรูปขวาน มีคมตรงกลาง นอกจากนั้นในอำเภอไชยาที่พบอยู่บ้าง ส่วนข้อสงสัยว่าเพราะเหตุใดจึงไม่พบวัตถุหินเหมือนในทวีปยุโรป ซึ่งพบทั้งที่เป็นรูปมีด หอก คาบ และหัวกระดูก ขอนี้เชื่อกันว่าในแถบมลาไคยาไม่มีชนิดเนื้อแข็งอยู่มาก ซึ่งมนุษย์ในสมัยหินได้ใช้ไม้ทำมีด หอก หรือหัวกระดูกแทนหิน ซึ่งผู้เชี่ยวชาญอย่าง ไฮเวอร์ ฮ.น. อีเวนส์ ได้เขียนอธิบายไว้ว่า "เครื่องมือหินที่พบบนแหลมมลาไคยาทั้งหมด ปรากฏว่าทำในยุคหินจริง ๆ และพัฒนาขึ้นหลังประเทศในแถบยุโรป สิ่งที่พบส่วนมากเป็นขวาน ไม่พบว่ามีใบหอกหรือหัวกระดูกเลย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมีไม้เนื้อแข็งอยู่มาก และสิ่งที่น่าสังเกตคือ หอกที่ทำด้วยไม้ไผ่ นั้นยังคงใช้กันอยู่จนถึงปัจจุบัน ทั้งใช้ในการล่าสัตว์ การใช้ไม้ไผ่ค้ำสายสะคือเด็ก เป็นต้น" การพบเครื่องมือหินบริเวณรอบอ่าวบ้านคอนจึงแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ยุคหิน ได้อาศัยอยู่ตามชายฝั่งทะเลที่กินพื้นที่เข้ามาในพื้นที่ดินในปัจจุบันเป็นระยะทางหลายกิโลเมตร (พุทธทาสภิกขุ. 2540 : 11-12)

4. มนุษย์รอบอ่าวบ้านคอนก่อนชาวอินเดียนจะเข้ามา

ซึ่งเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า ชาวอินเดียนเข้ามาที่นี่ไม่ต่ำกว่า 2,000 ปี แต่อย่างน้อยหลักฐานทางเครื่องมือยุคหินก็แสดงให้เห็นว่ามีผู้อยู่อาศัยในพื้นที่แห่งนี้ก่อนมีชาวอินเดียนจะเดินทางเข้ามา ซึ่งในทางมานุษยวิทยาได้แบ่งชนเผ่าดั้งเดิมในมลาไคยาไว้ 3 ชั้นคือ 1) ชนเคิมแท้ 2) ชนมลาไคยา 3) ชนมลาไคยา ชนเคิมแท้คือพวกเซมังซาไก คนพวกนี้จะยึดป่าอาศัยบนเทือกเขาตั้งแต่รัฐปาร์ก เกดาห์ และปาหังตอนเหนือ มีลักษณะผิวดำขนเหมือนแกะ จมูกแบนกว้าง คางน้อย ฝีปากเขิด ใช้ผ้าเปลือกไม้พันรอบเอว บางคนก็เปลือยร่างกายล่อนจ้อน เลี้ยงชีพด้วยของป่า ล่าสัตว์ ตกปลา อาวุธประจำกายคือคันศร และกระดูกงูพิษ อาศัยตามเพิงผาที่สร้างด้วยใบไม้

ถัดมาจากพวกเซมังซาไกก็คือพวกมลาไคยา พวกนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับคนไทยภาคใต้ในสมัยปัจจุบัน โดยเฉพาะพื้นที่รอบอ่าวบ้านคอนนี้ ตัวอย่างของชนเผ่าเคิมโบราณก็พอจะมีให้เห็นได้ในตำบลปากหมาก ทางทิศตะวันตกของวัดเวียง คนกลุ่มนี้ชาวบ้านจะเรียกว่า "ชาวพลา" ซึ่งมี

ลักษณะเหมือนคนไทยภาคใต้ในปัจจุบัน ไม่มีลักษณะที่จะเป็นเผ่าพันธุ์ใดแต่อย่างใด และคนพวกนี้คงเหลือน้อยเต็มที เพราะไม่สามารถป้องกันโรคภัยไข้เจ็บได้ อย่างไรก็ตามบรรพบุรุษของ “ชาวเพลา” อาจจะผสมกับชาวอินเดียในซุคหลัง จนทำให้ลักษณะเผ่าพันธุ์เดิมหายไป และทำให้คนไทยในภาคใต้เปลี่ยนแปลงไปจากคนไทยในชานอ่าวอย่างเปรียบเทียบไม่ได้เลย ฉะนั้นการผสมระหว่างชนเผ่ามลายูเดิม ชาวอินเดีย และชาวไทยทำให้มีลักษณะเป็นคนไทยภาคใต้ในปัจจุบัน

ส่วนชนเผ่าที่ 3 คือเผ่ามลายูแท้ที่พูดภาษามลายู ยังค้นไม่พบว่าเกี่ยวข้องกับโบราณคดีรอบอ่าวบ้านคอนอย่างไรบ้าง แต่มีบางอย่างที่แสดงให้เห็นว่าเคยมีร่องรอยของเผ่ามลายูเดิม คือภาษาที่ใช้เรียกชื่อสถานที่ในทะเลรอบอ่าวบ้านคอน ตลอดจนชื่อของที่ตั้งหลายแห่งในบริเวณนี้ซึ่งค้นแล้วพบว่าไม่ใช่ภาษาไทย แต่มีความเชื่อมโยงกับภาษามลายู เช่น คำว่า “เกาะสมุย เกาะพะงัน กระแจะ ตะแบก โมด้าย สะเวียด” ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่าชนเผ่าที่อาศัยอยู่รอบอ่าวบ้านคอนในสมัยที่ชาวอินเดียเดินทางเข้ามาเมื่อ 200 ปีที่แล้ว น่าจะเป็นพวกมลายูเดิม (พุทธศาสนิกฯ. 2540 : 9-17)

5. การเข้ามาของชาวอินเดีย

ชาวอินเดียโบราณใช้คำเรียกแหลมมลายูทั้งหมดว่า “สุวรรณทวีป” ในวรรณคดีอินเดียฝ่ายบาลี โดยเฉพาะคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาก็ได้กล่าวถึงเรื่องการเดินเรือไปยังสุวรรณภูมิ เช่น สังฆชาดก กล่าวถึงเรื่องพระโพธิสัตว์กัถว่าเงินสำหรับให้ทานของคนจะขาดมือจึงลงเรือไปค้าขายทางสุวรรณภูมิ ในชาดกเล่าเรื่องพระโพธิสัตว์ขออนุญาตมารคาไปเสี่ยงโชคทางสุวรรณภูมิเพื่อหาทรัพย์เพื่อสู้บัลลังก์คืน จากนั้นเรือแตกกลางทะเลจนนางเมฆาดำต้องช่วย ทั้งหมดนี้เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าชาวอินเดียได้เดินทางมายังสุวรรณภูมิไม่น้อยกว่า 200-300 ปีมาแล้ว นอกจากนั้นจดหมายเหตุแห่งราชสำนักจีนมีการกล่าวถึงเส้าราชโกณฑัญญะในประเทศอินเดีย สันว่าพระเจ้าประทานสรและบอกให้เดินเรือไปทางทิศตะวันออก ในที่สุดก็ได้เดินทางมายังแหลมอินโดจีน ครอบครองอาณาจักรพนมหรือชุนัน อยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดยเฉพาะจดหมายเหตุจีนในสมัยเหลียง มีข้อความชี้ชัดว่า อาณาจักรพนมได้รับศิลปปะและวัฒนธรรมอินเดีย ผ่านทางพาน-พาน (อาณาจักรกุ่มน้ำคาบิ) ทั้งนครศรีธรรมราชและสุราษฎร์ธานี แสดงให้เห็นว่าชาวอินเดียเดินทางเข้ามายังดินแดนรอบอ่าวบ้านคอนก่อนการเกิดของอาณาจักรพนมหรือชุนันเสียอีก นอกจากนั้นนิยายพื้นบ้านในวรรณคดีของแหลมมลายูก็ได้แสดงให้เห็นว่า มีชาวอินเดียเข้ามาเกี่ยวข้องกับฐานะชนชั้นปกครอง โดยสังเกตจากรูปพระเอกและบุคคลสำคัญมักเป็นชื่อในภาษาบาลีและสันสกฤต ไม่ปรากฏชื่อไทยและจีนเลย

การมาของชาวอินเดียโบราณ วรรณคดีได้กล่าวถึงเมืองท่าสำหรับลงเรือทางทิศตะวันออกคือ เมืองท่าคามร์ลปีดิ เมืองท่าอมราวดี เมืองท่าคอนจิวิรัม เมืองท่าเหล่านี้ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของประเทศอินเดีย พ่อค้าและนักธุรกิจเดินทางจากท่าเหล่านี้ลงเรือมายังสุวรรณภูมิอันมีเมืองท่าคักโกลา (ตะกั่วป่า) นอกจากนั้นเมื่อพิจารณาถึงพระพุทธรูปก็จะเห็นได้ชัดว่า พระพุทธรูปแบบอมราวดีพบอยู่ทั่วไปตั้งแต่ประเทศเขมร ลงไปตามริมฝั่งมลายู พระพุทธรูปเหล่านี้มีแหล่งกำเนิดจากอินเดียแล้ว แถบอินเดียตะวันออกบริเวณกลุ่มน้ำกิสคนะถึงกลุ่มแม่น้ำโคทาวารี ชาวอินเดียผู้มายังสุวรรณภูมิได้พาพระพุทธรูปมาด้วย เพื่อประโยชน์แก่การเผยแพร่วัฒนธรรม

การเดินทางของชาวอินเดียผู้แสวงหาดินแดนใหม่เหล่านี้ มีทั้งนับถือพุทธศาสนา และพราหมณ์ หรือผสมผสานกันทั้งสองอย่าง นักศอญกษยเหล่านี้ไม่ใช่นักศาสนาที่เคร่งครัด จึงถือเอาศาสนาเป็นเครื่องมือในการแสวงหาดินแดนของตนตามสะดวก บางพวกมีศาสนาของตนจำกัดตายตัวอย่างพวก "วงโคณฑรแห่งสมัยศรีวิชัย" นับถือพุทธศาสนามหายานอย่างอินเดียได้

ต่อไปจะพิจารณากันต่อว่าชาวอินเดียเข้ามารอบอ่าวบ้านคอนได้ได้อย่างไร ซึ่งเหตุที่ชาวอินเดียใช้เส้นทางจากตะกั่วป่ากับอ่าวบ้านคอนเป็นเส้นทางข้ามแหลมมลายู ซึ่งในความเป็นจริงยังมีเส้นทางอื่นอีกมากมาย สาเหตุที่ชาวอินเดียไม่แล่นเรือข้ามแหลมสิงคโปร์ โดยผ่านช่องแคบมะละกา เนื่องจากช่องแคบมะละกาเต็มไปด้วยโจรสลัด เรือชาวอินเดียและเปอร์เซียเป็นเรือขนาดเล็กและมีคนน้อย จึงไม่สามารถสู้กับโจรสลัดได้ อีกประการหนึ่งการขนถ่ายสิ่งของข้ามแหลมตะกั่วถึงอ่าวบ้านคอนเป็นการเร็วกว่า ไม่ต้องประสบกับอันตรายจากมรสุมโดยไม่จำเป็น ถึงแม้ในคริสต์ศตวรรษที่ 4 จะมีเรือจีนที่ใหญ่โตแข็งแรง สามารถรบกับโจรสลัดได้ก็ไม่ได้ทำให้แหลมตะกั่วป่า - บ้านคอน หมดความสำคัญลงแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตามเรือที่มาจากอินเดียได้ เมื่อเดินทางมาถึงหมู่เกาะอันคามันจะต้องอ้อมเพื่อหลบภัย และการแข่งชิงของคนป่าในหมู่เกาะแถบนั้น เพราะมีเรือเล็ก ๆ ที่มีลูกศรเป็นอาวุธล้าออกมา รังแกเรือใหญ่ในยามคลื่นลมสงบ เมื่ออ้อมไปทางใต้ระหว่างหมู่เกาะนิโคบาร์กับหมู่เกาะอันคามัน เรือก็จะแล่นตรงไปยังตะกั่วป่าได้อย่างง่ายดาย ส่วนทางฝั่งอ่าวบ้านคอนนั้นประกอบไปด้วยเกาะน้อยใหญ่ และฝั่งอ่าวที่สามารถบังมรสุมได้ ซึ่งเรือสามารถทอดสมอได้ทุกฤดูกาล นอกจากนั้นเมื่อเข้าสู่อ่าวบ้านคอนจะมีแม่น้ำตาปี ลึกเข้าไปทางตะกั่วป่าก็มีแม่น้ำตะกั่วป่าเข้ามาทำให้การขนส่งทางบก ส่วนที่ต่อเชื่อมกันเหนือน้อยมาก ทำให้นักสำรวจเชื่อว่า การขนถ่ายทางบกที่จะต้องกระทำระหว่างปลายแม่น้ำทั้งสองนั้นมีประมาณ 5-6 ไมล์แม่น้ำ

ดร. ควอริช นักศึกษาโบราณคดีชาวอังกฤษได้มาสำรวจเส้นทางข้ามแหลมตะกั่วป่าถึงอ่าวบ้านคอน เมื่อ พ.ศ. 2478 เพื่อต้องการค้นหาร่องรอยเส้นทางที่ชาวอินเดียได้ผ่านมาทางนี้ และเลข

ข้ามทะเลไปทางอินโดจีน ปรากฏว่าร่องรอยแสดงให้เห็นได้ว่า อารยธรรมอินเดียได้ขยับเขยื้อนที่แผ่นดินตะกั่วป่าเป็นแห่งแรก แล้วข้ามแหลมมาทางตะวันตกถึงอ่าวบ้านคอน แล้วจึงกระจายตัวไปทั่วเอเชียอาคเนย์ และสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งคือดินแดนรอบอ่าวบ้านคอน โดยเฉพาะที่ไชยาได้ปรากฏโบราณสถานอยู่มากมาย ทั้งที่เป็นอินเดียแท้และมีการดัดแปลงภายหลัง ซึ่งสังเกตได้จากรูปปั้นพระนารายณ์ลีลาทั้งสามองค์ ขนาดโตเท่าคนจริง เป็นแบบคุปตะในอินเดีย เรียกในวงโบราณคดีว่าเป็น “แบบก่อนขอม” หรือ “นารายณ์สวมหมวกแขก” พบที่เนินบนเกาะติดกับเกาะตะกั่วป่า ส่วนองค์ต่อมาพบที่เวียงสระ ซึ่งเป็นเมืองเก่าตั้งอยู่ริมแม่น้ำตาปี ส่วนองค์สุดท้ายพบบนภูเขาศรีวิชัย ซึ่งสมัยก่อนเคยเป็นเกาะศรีวิชัย ตั้งอยู่กลางอ่าวบ้านคอน แสดงให้เห็นว่าดินแดนตั้งแต่ตะกั่วป่า เวียงสระ และอ่าวบ้านคอน เคยรับศิลปกรรมแบบเดียวกันจากอินเดีย นอกจากนั้นยังมีเหตุอย่างอื่นที่แสดงให้เห็นว่ารูปประติมากรรมทั้งสามนี้เป็นของนำมาจากที่อื่น ทั้งนี้ก็ไม่ได้แสดงว่าเป็นลีลาของภูเขาแถบนี้ ดังนั้นถ้าเป็นรูปที่ขนมาจากอินเดียโดยตรงก็แสดงให้เห็นว่า ชาวอินเดียได้ลงแรงเป็นการใหญ่ในการเข้ามาเกี่ยวข้องกับรอบอ่าวบ้านคอน อาจจะเพื่อจัดตั้งรัฐ หรือเหตุผลประการอื่น ตั้งแต่สมัย 1,000 ปี หรือ 1,100 ปีที่แล้ว (พุทธทาสภิกขุ. 2540 : 18-28)

6. ดินแดนรอบอ่าวบ้านคอนในสมัยศรีวิชัย

การนับยุคสมัยของศรีวิชัยนั้น นับตั้งแต่ชาวอินเดียเดินทางมายังสุวรรณทวีป รวมถึงแต่แหลมมลายู เกาะสุมาตรา และชวา ซึ่งตั้งที่มันอยู่เป็นเวลานานถึง 600 ปี ตั้งแต่พุทธศักราช 1,200-1,700 ปี เมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 7-12 ในสมัยนี้รูปประติมากรรมเป็นศิลปะแบบปาละทั้งสิ้น และมีความงามมากกว่าสมัยคุปตะซึ่งเจริญรุ่งเรืองก่อนหน้านี้นี้ ศิลปกรรมแบบปาละเจริญรุ่งเรืองอยู่ในอินเดียตอนกลางก่อนมาทางตะวันออก บริเวณปากแม่น้ำคงคา นักโบราณคดีให้ข้อมูลความงามแตกต่างระหว่างศิลปะแบบคุปตะกับสมัยปาละว่า สมัยปาละจะมีความอ่อนช้อยมากกว่า มีลีลาการเคลื่อนไหว กระจุกแกมมูนสูงและใบหน้าเป็นรูปไข่ โดยที่สมัยปาละก็พัฒนาต่อจากคุปตะนั่นเอง บริเวณรอบอ่าวบ้านคอน ได้มีศิลปะแบบปาละสมัยศรีวิชัยอยู่เป็นจำนวนมาก และศิลปะแบบปาละนี้เป็นสัญลักษณ์ของศิลปะศรีวิชัยโดยตรง

นอกจากนั้นในทางสถาปัตยกรรม สัญลักษณ์ของสถาปัตยกรรมศรีวิชัยคือการก่ออิฐที่ไม่ใช้ปูนสอ ไม่มีการโบกฉาบปูน ซึ่งสามารถสังเกตได้จากองค์เจดีย์พระธาตุไชยา เจดีย์วัดแก้ว วัดหลง เป็นต้น

คำว่า “ไชยา” อาจเป็นไปได้ว่าเป็นคำ ๆ เดียวกับ “ชะยะ” และคำว่า “ศรีวิชะยะ” หรือ “ศรีวิชัย” นั่นเอง ภูเขาศรีวิชัยทางทิศใต้ของอำเภอไชยาเป็นที่ ๆ พบพระนารายณ์สมัยก่อนขอม ซึ่งเป็นร่องรอยอันสำคัญสำหรับดินแดนแถบนี้ซึ่งคาดว่าเคยเป็นที่ตั้งของกรุงศรีวิชัย นอกจากนั้นเจดีย์แบบศรีวิชัยที่ปรากฏชัดเจน คือ องค์พระธาตุไชยา เจดีย์วัดแก้ว วัดหลง และประติมากรรมสมัยศรีวิชัย เช่น รูปพระอวโลกิเตศวร พระนาคปรกจากวัดเวียง

เรื่องราวของอาณาจักรศรีวิชัยเกิดขึ้นใน พ.ศ. 2461 ซึ่งเกิดจากการอ่านจารึกหลักที่ 23 ออกและศาสตราจารย์เซเคต์ได้เก็บความจากศิลาจารึก ซึ่งเป็นภาษาสันสกฤตอย่างโบราณ ตัวอักษรชนิดนี้เรียกว่า “ก่อนนาครี” จารึกนี้มีทั้งสองหน้า แต่อีกหน้าหนึ่งมีเพียง 4 บรรทัดเท่านั้น คำแปลของด้านหน้าทั้งหมดแปลโดยศาสตราจารย์เซเคต์ มีข้อความว่า “พระเจ้ากรุงศรีวิชัยเป็นผู้ดูแลทุกข์สุขของราษฎรได้เป็นอย่างดี และเปรียบเทียบบนพระโพธิสัตว์” ซึ่งการเปรียบเทียบบนพระโพธิสัตว์ก็สอดคล้องกับรูปแบบทางศิลปกรรม อย่างพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรที่ปรากฏเป็นศิลปกรรมชั้นเลิศของชุมชนแห่งนี้ นอกจากนั้นใจความสำคัญในศิลาจารึกนี้ได้กล่าวถึงพระเจ้ากรุงศรีวิชัยได้สร้าง “โฆฎิกะเคหกร” หมายถึง เรือนอันประเสริฐทำด้วยอิฐ ศาสตราจารย์เซเคต์แปลว่าปราสาท หมายถึงเจดีย์ใหญ่ที่มีฐานประคองประคองรูปพระโพธิสัตว์และพระพุทธรูป แต่ก็ยังไม่ทราบว่าสร้างไว้ที่ใด

7. ข้อถกเถียงเรื่องอาณาจักรศรีวิชัย

เนื่องจากอาณาจักรศรีวิชัยเป็นอาณาจักรเก่าแก่ หลักฐานทางประวัติศาสตร์จึงหาไม่มากนัก แต่อย่างไรก็ตามไม่ว่าอาณาจักรศรีวิชัยจะตั้งอยู่ที่ใดในแหลมมลายู แต่ก็มีเรื่องราวร่องรอยให้นักประวัติศาสตร์ได้ศึกษาถกเถียงทางวิชาการอย่างน่าสนใจ โดยนักโบราณคดีคนแรกที่เริ่มต้นเปิดฉากถกถ้าวถึงอาณาจักรศรีวิชัยคือศาสตราจารย์เซเคต์ ผู้อ่านศิลาจารึกและได้จัดพิมพ์เป็นหนังสือ โดยกล่าวว่าอาณาจักรศรีวิชัยมีราชธานีอยู่ในเกาะสุมาตราแถวเมืองปาเล็มบัง แล้วครอบครองดินแดนตลอดแหลมมลายูถึงเมืองไชยา เพราะได้มีสิ่งก่อสร้างเป็นจำนวนมากหลงเหลืออยู่ที่นี่ และกล่าวว่างัณฑ์ศรีวิชัยครองกรุงศรีวิชัยนั้นเป็นวงศ์ไศเลนทร ซึ่งได้เผยแพร่ในปี พ.ศ. 2461 ต่อมาผู้สนับสนุนตามมาว่าสิ่งก่อสร้างในชวาลันแล้วแต่เป็นฝีมือของกษัตริย์ไศเลนทร

เมื่อเวลา 12 ปีต่อมา มีผู้ปฏิเสธความเชื่อของศาสตราจารย์เซเคต์ และนักโบราณคดีด้วยกัน เมื่อ พ.ศ. 2472 ดร. สคัตเตอร์ทิม เขียนบทความเสนอว่าเกาะสุมาตราไม่ควรจะเป็นที่ตั้งของอาณาจักร น่าจะเป็นเกาะชวามากกว่าที่ปกครองสุมาตรา จากนั้น เมื่อ พ.ศ. 2487 ศาสตราจารย์

อาร์.ซี.มขุมทาร์ ได้ศึกษาหลักฐานของชาวฮอลันดาที่เดินทางมายังแหลมมลายู และได้อ่านบันทึกของชาวฮอลันดา ปรากฏว่ามีความเห็นแตกต่างกับศาสตราจารย์เซเคส์อย่างมาก โดยให้เหตุผลว่าอาณาจักรศรีวิชัยเป็นอาณาจักรใหญ่ มีราชวงศ์ไศเลนทรเป็นผู้ปกครองและมีราชธานีอยู่บนบก หาใช่เกาะสุมาตราไม่ จากนั้นในปี พ.ศ. 2478 ดร.ควอริตซ์ เวลส์ ได้สำรวจเส้นทางจากตะกั่วป่าถึงอ่าวบ้านดอน เวียงสระ นครศรีธรรมราช พัทลุง และอื่น ๆ เพื่อค้นหาร่องรอยวัฒนธรรมอินเดียที่ผ่านมา และได้ตีพิมพ์ข้อค้นพบใหม่ว่ามีอาณาจักรไศเลนทรตั้งอยู่ก่อนแล้วบนแหลมมลายูตอนเหนือ ชื่อว่าอาณาจักรชวาละ แล้วปราบรัฐศรีวิชัยใน สุมาตราได้เอาชื่อศรีวิชัยมาเป็นชื่ออาณาจักรของคนตั้งที่ปรากฏในหลักศิลาจารึกหลักที่ 23 เมื่อ พ.ศ. 1318 และมีนครหลวงอยู่ที่ไชยา (พุทธทาสภิกขุ. 2540 : 50-58)

นอกจากนั้นในหนังสือเรื่อง "สายรากภาคใต้" เขียนโดย อมรา ศรีสุชาติ (2544) เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในภาคใต้ในช่วงเวลาพุทธศตวรรษที่ 12-13 ว่า แผ่นดินภาคใต้ได้รับเอาอักษรปิดทละ ภาษาสันสกฤต ภาษามอญ มาใช้บันทึกเรื่องราวของชุมชนและเกิดประเทศ "ศรีวิชัย" โดยมีรากฐานมาจากความรุ่งเรืองของพุทธศาสนา และความสามารททางอุทหรนาวิ และการค้าทางทะเลของคาบสมุทรมลายา จากนั้นได้ย้ายไปตั้งมั่นรุ่งเรืองที่เกาะสุมาตราและชวา ส่วนปรากฏการณ์ทางศาสนานั้นได้มีการสร้างเทวาลัยประดิษฐานรูปเคารพของศาสนาฮินดู สถูปเจดีย์อิฐ สถูปจำลองประดิษฐานพระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์ของพุทธศาสนาอย่างชัดเจน จากนั้นพุทธศตวรรษที่ 14-15 ประเทศศรีวิชัยสถาปนาศูนย์กลางอาณาจักรปกครอง ศาสนา และเศรษฐกิจขึ้นที่ภาคใต้ตอนบนบริเวณจังหวัดสุราษฎร์ธานี และนครศรีธรรมราช และได้รวมเอารัฐต่าง ๆ ในแหลมมลายูอยู่ภายใต้การปกครอง มีพุทธศาสนาแบบมหายานเป็นศาสนาหลัก พุทธศตวรรษที่ 16 ประเทศศรีวิชัยได้เลื่อนศูนย์กลางของอำนาจมายังภาคใต้ตอนล่าง บริเวณจังหวัดสงขลา-รัฐเคเคะห์ จากนั้นสถาปนาความสัมพันธ์กับประเทศพม่าในอินเดียได้ และมีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม เกิดชุมชนชาวพม่ารุ่งเรืองขึ้นที่ภาคใต้ฝั่งตะวันออกบริเวณจังหวัดนครศรีธรรมราช มีการฟื้นฟูศาสนาฮินดูขึ้นมาใหม่ ต่อมาปลายพุทธศตวรรษที่ 16 รัฐศรีวิชัยถูกโจมตีทางทะเลโดยกองทัพของราชวงศ์โจพะ และก่อนหน้าที่จะสูญเสีความเป็นรัฐที่ยิ่งใหญ่แตกเป็นประเทศเล็กประเทศน้อย มีเจ้าราชองค์หนึ่งในสกุลวงศ์สวระ เชื้อสายเจ้าในรัฐศรีวิชัย ได้ยกทัพไปยึดกัมพูชา โดยได้สิทธิในบัลลังก์ตามเชื้อสายฝ่ายมารดาสถาปนาตนเองขึ้นเป็นพระเจ้าสุวรมัน ปกครองประเทศกัมพูชาและแผ่อำนาจเข้ามาสู่ภาคอีสาน และภาคกลางของประเทศ พร้อม ๆ กับนำพุทธศาสนาฝ่ายมหายานจากภาคใต้เข้าสู่กัมพูชา (อมรา ศรีสุชาติ. 2544 : 11-13)

8. ศิลปะพุทธศาสนาแบบมหายาน

การกำเนิดพุทธศาสนาแบบมหายานนั้น เกิดจากสาวกของพุทธศาสนาบางส่วนที่ต้องการให้มหายานนับถือพุทธศาสนาจำนวนมาก จึงแยกตัวมาตั้งเป็นนิกายใหม่และคิดแปลงความเชื่อเล็กน้อยเพื่อให้เข้ากับคตินิยมของมหายาน ซึ่งหนึ่งในคตินิยมในยุคที่ต้องการมหายานนั้นก็คือศาสนาพราหมณ์นั่นเอง มหายานจึงมีกลิ่นอายของศาสนาพราหมณ์อยู่ไม่น้อย พัฒนาการของพุทธศาสนาแบบมหายานเริ่มต้นจากการสังคายนาพุทธศาสนาครั้งที่ 1 เมื่อ พ.ศ. 100-400 เนื่องจากการประพฤติปฏิบัติห่อนยานของสงฆ์ ต่อมาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชก็ได้ทำการสังคายนาพระพุทธศาสนาอีกครั้งหนึ่ง โดยคัดกรองเอาเฉพาะเนื้อแท้ของพุทธศาสนา ส่วนพวกที่ไม่เห็นด้วยในการเคร่งครัดก็กระจัดกระจายกันตั้งถัทธิขึ้นมาใหม่ จากนั้นได้มีการแบ่งระดับของพัฒนาการของพุทธศาสนา 3 ระดับ ได้แก่ 1) พวกนิกายดั้งเดิมคือเถรวาท เผยแพร่อยู่ทางตอนใต้ของอินเดีย โดยใช้ภาษาบาลีเป็นภาษาหลัก ได้ตั้งในลังกาและขยายไปพม่า ไทย ลาว 2) นิกายที่คิดแปลงเล็กน้อย โดยใช้พระวินัยพระสูตร ของนิกายดั้งเดิม ส่วนอริยธรรมนั้นได้แต่งขึ้นใหม่ เป็นพุทธประวัติอย่างโลกโศก โดยเริ่มต้นพุทธประวัติตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดาได้รับเชิญจากทวดคาม่าให้เป็นมนุษย์ มีฤทธิ์อภินิหารมากมาย ใช้ภาษาสันสกฤต และ 3) นิกายที่คิดแปลงเข้าหาลัทธิพราหมณ์เต็มรูปคือมหายานแท้ เนรมิตรให้พระพุทธองค์เป็นพระเจ้า และมีพระพุทธรูปเจ้าหลายองค์ มีทั้งเป็นภาคสวรรค์ และเป็นมนุษย์ นอกจากนี้ยังมีผู้ที่จะเป็นพุทธเจ้าในอนาคต เรียกว่า “พระโพธิสัตว์” ทำหน้าที่ขนมหายานไปนิพพาน เรียกชื่อนิกายนี้ว่า “สังฆิกะ” ใช้ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาหลัก

แม้กระนั้นการพัฒนาของมหายานตามแบบอย่างของศาสนาพราหมณ์ ก็ได้พัฒนามาตามลำดับ ในยุคหลัง พ.ศ. 400-700 นิกายสังฆิกะได้แตงนิยายโดยนักปราชญ์คนสำคัญ 2 คน คือ อัสวโฆษ และนาคารชุน อัสวโฆษเกิดเมื่อ พ.ศ. 400 ได้แตงนิทานเป็นพุทธประวัติว่ามีหนุ่มรูปงามกำลังจะเข้าพิธีแต่งงานกับคู่หมั้น แต่พระพุทธองค์นำหนุ่มผู้นั้นไปบวชเสียก่อน จากนั้นเกิดความโศกเศร้าไม่เป็นอันที่จะศึกษาพุทธศาสนา พระองค์จะพาขึ้นไปบนสวรรค์เพื่อให้ชมนางฟ้า จากนั้นก็หลงใหลนางฟ้าแทนคู่หมั้นคนเก่าจึงตั้งใจปฏิบัติธรรม ในที่สุดพระอรหันต์ก็มาเตือนว่าการขึ้นสวรรค์ไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง สุดท้ายก็บรรพชาธรรมเป็นพระอรหันต์ เตรียมจะดับขันธุ์เข้าสู่นิพพาน (หมายถึงตาย) แต่พระพุทธองค์มาขอร้องเอาไว้ให้บำเพ็ญคนเป็นพระโพธิสัตว์เทศนาสั่งสอนมหายานจนกว่าจะเป็นสุขกันทั่วโลก

ส่วนนาคารชุนเกิดหลังอัสวโฆษราว 100 ปีเศษ เป็นพราหมณ์โดยกำเนิด มีความฉลาดหลักแหลม แต่ได้กระทำความผิดต่อสนมของพระราชินีจึงถูกลงโทษสถานหนัก แต่นาคารชุนได้ขอร้องว่า

จะไม่กระทำความผิดอีก และขอลอดออกจากพราหมณ์ไปบวชในพุทธศาสนา จากนั้นไปตีความเรื่องอนัตตาของพุทธศาสนาว่าเป็นการไม่มีอัตตา จึงตั้งลัทธิใหม่ขึ้นมาชื่อ “ลัทธิศูนยวาท” สอนประชาชนว่าสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกย่อมเป็นของสูญๆ ปฏิเสธความมี ความเป็น ของมันโดยเด็ดขาด ต่อมาได้ไปเจริญอยู่ที่จีน เกาหลี ญี่ปุ่น ในชื่อ “เซ็น”

ต่อมาใน พ.ศ. 700-1200 มีพุทธศาสนาแบบมหายานของอัสวาโฆษและนาคารขุณได้รับความนิยมนับอย่างมากรวม เพราะอาศัยความเชื่อแบบพราหมณ์เข้าประกอบกับพุทธศาสนา และในยุคนี้นี้มีมหาวิทยาลัยของพุทธศาสนาขึ้นในประเทศอินเดียถึง 4 แห่ง คือ 1) นาลันทา อยู่ใกล้กรุงราชคฤห์ 2) ตักกสิลาอยู่ในแคว้นคันธาระ 3) มถุรา อยู่ทางทิศตะวันตกของกรุงพาราณสี และ 4) อุชเชนี เมืองหลวงของแคว้นอวันตี จากนั้นได้มีศิษย์ของนาคารขุณชื่อว่า “อสังคะ” เป็นชาวแคว้นคันธาระทางตอนเหนือของประเทศอินเดีย ได้ประกาศปรัชญาใหม่ชื่อว่า “วิญญานวาท” โดยเอาแนวทางของลัทธิพระเวทและอุปนิษัทมาอธิบาย ปรัชญาวิญญานวาทสอนให้บุคคลทำความดีต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้กราบไหว้บูชาพระบรมธาตุ พระพุทธปฏิมากรเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้เกิดความนิยมในการสร้างพระสถูป วิหาร และพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ขึ้นทั่วไป โดยนำเอาหลักการทางเทววิทยามาให้แตกต่างจากคติเดิมของหินยานที่จัดว่าพระพุทธเจ้าก็เหมือนมนุษย์ธรรมดา แต่วิญญานวาทนั้นจัดให้เป็นเทพเจ้า มีอิทธิฤทธิ์ทำนองเดียวกับเทพเจ้าของพราหมณ์ การมีพระโพธิสัตว์เปรียบดังเทวดาต่าง ๆ ที่อวดลามาช่วยเหลือมนุษย์ (เดช คุตวรธรรมะ. มปป. : 1-39)

อย่างไรก็ตามท่านพุทธทาส ภิกขุ ได้กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างมหายานกับหินยานว่า “มหายานกับหินยานนั้น ท่านทั้งหลายก็คงได้เห็นแล้วว่าเป็นพุทธศาสนา หรือแสงสว่างด้วยกัน จะคิดกันก็ตรงเครื่องประกอบภายนอกเล็ก ๆ น้อย ๆ อันเนื่องมาจากความต้องการปลีกย่อยของบุคคล ผู้นำศาสนาไปเผยแพร่ในที่นั้น ๆ ซึ่งประชาชนต่างกัน มีขนบธรรมเนียมประเพณีต่างกัน มีความจำเป็นบางอย่างที่ครอบงำเขาอยู่ต่างกัน แต่ทั้งสองนิกายก็ยังคงเป็นศาสนาหรือแสงสว่างอยู่นั่นเอง เวลาล่วงมาตั้ง 2000 ปีกว่าแล้ว ใครจะชี้ได้โดยเด็ดขาดว่า ตะเกียงดวงไหนเป็นตะเกียงดวงเก่า ใครจะไปยืนยันได้ว่าถ้าคิดจากตะเกียงดวงเก่าแล้วมันจะไม่ให้แสงสว่าง ใครบ้างที่สามารถทำตะเกียงที่จุดขึ้นแล้วจะไม่ให้มีแสงเสียเลยแม้แต่เล็กน้อย และใครบ้างจะคัดค้านว่า ถ้าใช้กระจกหน้าตะเกียงเป็นสีต่าง ๆ แล้วมันจะหมกคุณภาพในการส่องถนนหนทางสำหรับเดิน” (สุวรรณภา สถาอาณันท์. 2536 : 1)

ส่วนศิลปกรรมที่ได้แสดงให้เห็นว่าเมื่อครั้งที่ชาวอินเดียได้เดินทางเข้ามายังพื้นที่แห่งนี้ และได้นำเอาศิลปกรรมทางศาสนาเข้ามาด้วย โดยมีทั้งพวกที่นับถือศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา ใน

ส่วนของศาสนาพราหมณ์นั้นพบรูปพระนารายณ์สวมหมวกแขกถึงสามองค์ ตั้งแต่แหลมตะกวดป่า ผ่านมาทางเวียงสระ และองค์ที่พบบนยอดเขาศรีวิชัย แต่ศิลปกรรมทางพุทธศาสนาแบบมหายานที่ยังหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน มักได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประติมากรรมสำริด รูปพระโพธิสัตว์ อวโลกิเตศวร

9. ประติมากรรมพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร

ส่วนศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาแบบมหายานนั้น มีให้เห็นทั้งดินแดนรอบ ๆ ชุมชนวัดเวียง และตลอดแนวแหลมมลายู ศิลปกรรมที่พบก็มีทั้งที่เป็นศาสนาพราหมณ์ นับถือพระนารายณ์ พระศิวะ พระวิษณุ ส่วนศิลปกรรมแบบพุทธศาสนามหายานนั้นมีทั้งที่เป็นประติมากรรมสถาปัตยกรรม และปรากฏในรูปของพระพิมพ์ชิ้นเล็ก ๆ แต่ในบรรดาศิลปกรรมแบบมหายานทั้งหมดของชุมชนวัดเวียง สิ่งทีโดดเด่นจนเป็นที่รู้จักกันทั่วไป คือรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรเท่าคนจริงทำด้วยสำริด ค้นพบที่ทุ่งนาหน้าวัดพระบรมธาตุไชย ซึ่งทั้งพุทธทาสภิกขุได้บรรยายลักษณะของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรองค์นี้ว่า

‘ประติมากรรมรูปนี้เป็นของพุทธศาสนาแบบมหายาน ทั้งที่ดินแดนเหล่านี้เคยนับถือพุทธศาสนาแบบเถรวาทมาก่อน พุทธศาสนาแบบมหายานนี้เกิดในประเทศอินเดีย ในครั้งนั้นการเข้าใจพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งต้องใช้กระบวนการของการพึ่งตนเอง อดทนลักษณะความเป็นตัวคนเดียวด้วยลักษณะอย่างนี้จะมีคนฉลาดและเข้าถึงได้อยู่จำนวนน้อย ส่วนคนที่รอพึ่งคนอื่นมีเป็นจำนวนมาก ดังนั้นถึงเห็นว่าในโอกาสข้างหน้าพุทธศาสนาอาจหายไปจากความคิดของมหาชน จากนั้นจึงมีพุทธบริษัทบางพวกมีความกล้าหาญที่จะประดิษฐ์ลัทธิใหม่ เพื่อจะหวังเหนี่ยวเอาปริมาณมากไว้ให้ได้ จึงบัญญัติพุทธศาสนาในรูปของบุคคลาธิษฐานขึ้นใหม่ให้เข้ากับนิสัยของประชากรส่วนใหญ่ จึงบัญญัติให้มีพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร มีหน้าที่รักษาพุทธศาสนาให้ยืนยงถาวร มีฤทธิ์อำนาจของพระพุทธเจ้าทุก ๆ อย่างอยู่ในโพธิสัตว์นั้น แต่ถึงกระนั้นก็ยังเป็นทาสของพระพุทธเจ้า รูปโพธิสัตว์ทุกรูปจึงมีพระพุทธรูปเจ้าอยู่หน้ามณฑลเหนือหน้าผากขึ้นไปเล็กน้อยองค์หนึ่งเป็นอย่างน้อย ถ้าเป็นรูปโพธิสัตว์ขนาดใหญ่ เขาทำให้พระพุทธรูปเจ้าอยู่บนพระเศียรหลาย ๆ องค์ บ้างไว้บนบ่าบ้าง ฐไว้บนพระหัตถ์ของพระโพธิสัตว์บ้าง เพราะฉะนั้นคนไหว้พระโพธิสัตว์ก็ไม่มีการกราบขออะไร เพราะมีพระพุทธรูปรวมเป็นประธานอยู่ในรูปพระโพธิสัตว์นั้นแล้วด้วย’

ลักษณะพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรที่พบในชุมชนวัดเวียงนั้น เป็นศิลปกรรมแบบปาละ มุ่งหมายที่จะแสดงให้เห็นว่าการทำประติมากรรมรูปอวโลกิเตศวร เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นการแสดงธรรม 3 ประการคือ เมตตา ปัญญา และศานติ หมายความว่าตามประการนี้เกิดในใจผู้ที่ได้สัมผัสแล้ว ในขณะที่ฝ่ายพราหมณ์ได้ทำสร้อยสังวาลของพระอิศวรเป็นรูปงูร้าย แต่รูปพระอวโลกิเตศวรฝ่ายพุทธศาสนากลับทำสร้อยสังวาลเป็นรูปเนื้อทรายชนิดหนึ่ง โดยมุ่งหมายแสดงความอ่อนโยน ไม่ใช่เป็นแค่เครื่องประดับเท่านั้น ทั้งหมดนี้คือความมุ่งหมายของการทำรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรของพุทธศาสนิกชน ซึ่งแก้ไขขึ้นให้เหมาะสมแก่กาลเวลาที่ต้องต่อสู้ระหว่างศาสนาด้วยกัน และนำไปให้แก่ประชาชนส่วนใหญ่ที่ไม่มีภูมิธรรมชั้นสูง และผู้ที่เคยชินแต่การพึ่งผู้อื่นอยู่เป็นประจำ ด้วยเหตุนี้ชาวอินเดียส่วนหนึ่งจึงนับถือนิกายนี้ และในหมู่ของพวกอินเดียนั้นก็ได้เดินทางเข้ามายังรอบอ่าวบ้านคอนในสมัยศรีวิชัย เพราะเจ้าแผ่นดินชุนั้นแสวงหานาช่างชั้นเยี่ยมทำรูปอวโลกิเตศวรใหญ่ ๆ ด้วยสำริดเพราะศิลปะนี้มีมากในแหลมมลายู เพื่อเป็นที่สักการบูชาประจำแทนบูชาก่าง ๆ ส่วนราษฎรก็มีองค์เล็ก ๆ ไว้บูชาประจำบ้าน ฉะนั้นการไหว้พระอวโลกิเตศวรหมายถึงการมีธรรมะชั้นสูง ประกอบด้วย เมตตาคุณ ปัญญาคุณ ศันตคุณ แสดงอยู่บนใบหน้าของประติมากรรม (พุทธทาส กิกขุ. 2540 83-84)

10. สถาปัตยกรรมมหาน

เจดีย์แบบศรีวิชัยเป็นแบบสี่เหลี่ยมจากประเทศอินเดีย การก่ออิฐจะให้อิฐเรียงกันโดยไม่สอดปูน เพื่อให้เนื้ออิฐประสานกัน ในประเทศไทยมีการสร้างเจดีย์ที่ไชยา และเมืองศรีเทพที่เพชรบูรณ์ นอกจากนั้นก็มีที่ประเทศชวาใช้วิธีเดียวกันนี้ เจดีย์ลักษณะนี้เริ่มต้นที่อาณาจักรศรีวิชัยราว พ.ศ. 1200 เศษ โดยพบในศิลาจารึกแผ่นหินสลักเป็นภาษาสันสกฤต อักษรอินเดียโบราณที่ใช้กันอยู่แถบแหลมมลายูตั้งแต่เขมรไปถึงชวาได้แสดงให้เห็นว่า พระเจ้ากรุงศรีวิชัยได้ให้สร้างไอชฎีเคหะคือ เรือนอิฐหรือปราสาทชั้น 3 หลัง สำหรับบรรจุรูปปฏิมาของปีทมปาณี วัชรปาณี และมารวิชัย โดยสมัยศรีวิชัยนั้นอยู่ในระยะประมาณพุทธศตวรรษที่ 13 การก่อสร้างในดินแดนต่าง ๆ มีลักษณะเหมือนกันหมด ทั้งที่ชวา ไชยา และจามปา โดยนักค้นคว้าทางโบราณคดีได้ข้อยุติตรงกันจนเป็นที่เชื่อได้ว่า ศิลปินชาวอินเดียได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับ ชะนา หรือมาทำด้วยมือตนเอง สภาพเจดีย์ที่ไชยาได้ชำรุดมาก ซึ่งอาจศึกษาสภาพเดิมที่สมบูรณ์ได้จากเจดีย์ที่ยังคงเหลืออยู่ในประเทศชวา ซึ่งเรียกว่า “แบบพรหมบานัน”

จากปรากฏอย่างสุดชีวิต แสดงให้เห็นว่าการเพิกถอนจากความยึดถือในทางโลกนั้นผู้ที่ต้องการจะปฏิบัติธรรมเพื่อเข้าใจสภาวะธรรมนั้น ต้องหลีกหนีโลกแห่งโลกิยะดูโลกุตระเช่นเดียวกับเข็ชท์ที่คืนหนีจากปรากฏ

ดังนั้นภาพจิตรกรรมเหล่านี้จึงแสดงให้เห็นว่า แรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปกรรมในยุคแรก ๆ นั้น ช่อมร้อยหรือสัมพันธ์อยู่กับความเชื่อทางศาสนาเป็นหลัก แสดงให้เห็นว่าสภาพของสังคมขณะนั้นได้มีกระบวนการสื่อสารผ่านผลงานศิลปกรรม โดยเน้นไปที่การเข้าถึงความรู้ในทางศาสนาเพื่อเป็นส่วนสำคัญในการดำรงชีวิต หรืออาจกล่าวได้ว่าความศรัทธาในศาสนา กลายเป็นวิถีของการดำรงชีวิตในสังคมแบบดั้งเดิมของชุมชนนี้

ค้ำชนัยเช่นนี้ไม่เพียงแต่แสดงออกทางศิลปกรรมเท่านั้น แต่หมายถึงการใช้โลกทัศน์ในทางพุทธศาสนาเพื่อเป็นแกนหลักในการตีความโลกภายนอกด้วย การประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์กันในระดับครอบครัว ชุมชน เศรษฐกิจ การเรียนรู้ การปกครอง ลักษณะความสัมพันธ์กันของระบบต่าง ๆ จึงมีลักษณะเป็นหนึ่งเดียวสอดคล้องกับความคิดในทางพุทธศาสนา แม้ว่าผู้ที่ชมรูปจิตรกรรมสถาปัตยกรรม ประติมากรรมเหล่านั้นจะเข้าใจศาสนาต่างระดับกัน แต่ก็มีจุดหมายที่จะเข้าถึงแก่นแท้ของศาสนา ประกอบกับชุมชนในยุคนั้นมีทรัพยากรอยู่เป็นจำนวนมาก และระบบเงินตราก็ยังไม่อย่างกรายเข้ามามีบทบาทในชุมชน วิถีเช่นนี้จึงมีลักษณะสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตตามโลกทัศน์ของพุทธศาสนายิ่งขึ้น

12. ศิลปะพื้นบ้าน

นอกเหนือจากผลงานศิลปกรรมในเชิงของศาสนาซึ่งสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ และเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตทั้งโลกนี้และโลกหน้า ศิลปกรรมในเชิงศาสนาอาจกล่าวได้ว่าสร้างขึ้นมาเป็นแก่นในการรักษาสุขภาพทางจิตใจและความรู้สึก ไม่ว่าจะเป็แนวทางเพื่อจุดมุ่งหมายร่วมกันในการดำรงชีวิต ศิลปกรรมเหล่านั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นศิลปวัฒนธรรมที่สร้างขึ้นเพื่อสนองตอบความรู้สึกทางด้านจิตใจ ส่วนงานศิลปะพื้นบ้านเป็นการประดิษฐ์ในเชิงอรรถประโยชน์ โดยเป็นการผลิตตามความจำเป็นของประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก แต่ถึงกระนั้นในเบื้องหลังของประโยชน์ใช้สอยยังแฝงความคิดในเชิงศาสนาของผู้ประดิษฐ์ไว้ด้วย ศิลปะพื้นบ้านจึงแสดงลักษณะนิสัยใจคอ การเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ความขังอื่น ความพอเพียง การอยู่ร่วมกันของมนุษย์กับมนุษย์ และการอยู่ร่วมกันของมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งศิลปะพื้นบ้านจะแฝงนัยเช่นนี้ไว้เสมอ ถึงแม้ผู้สร้างจะจงใจหรือไม่ก็ตาม

บ้านจะมีทักษะในการผลิตตามศักยภาพของตนเอง ซึ่งมีการพึ่งพิงวัสดุจากธรรมชาติเป็นหลัก การทำเครื่องใช้ด้วยตนเองจะส่งต่อระบบความคิดด้านอื่น ๆ ที่มีแนวโน้มที่จะพึ่งตนเองเป็นหลัก

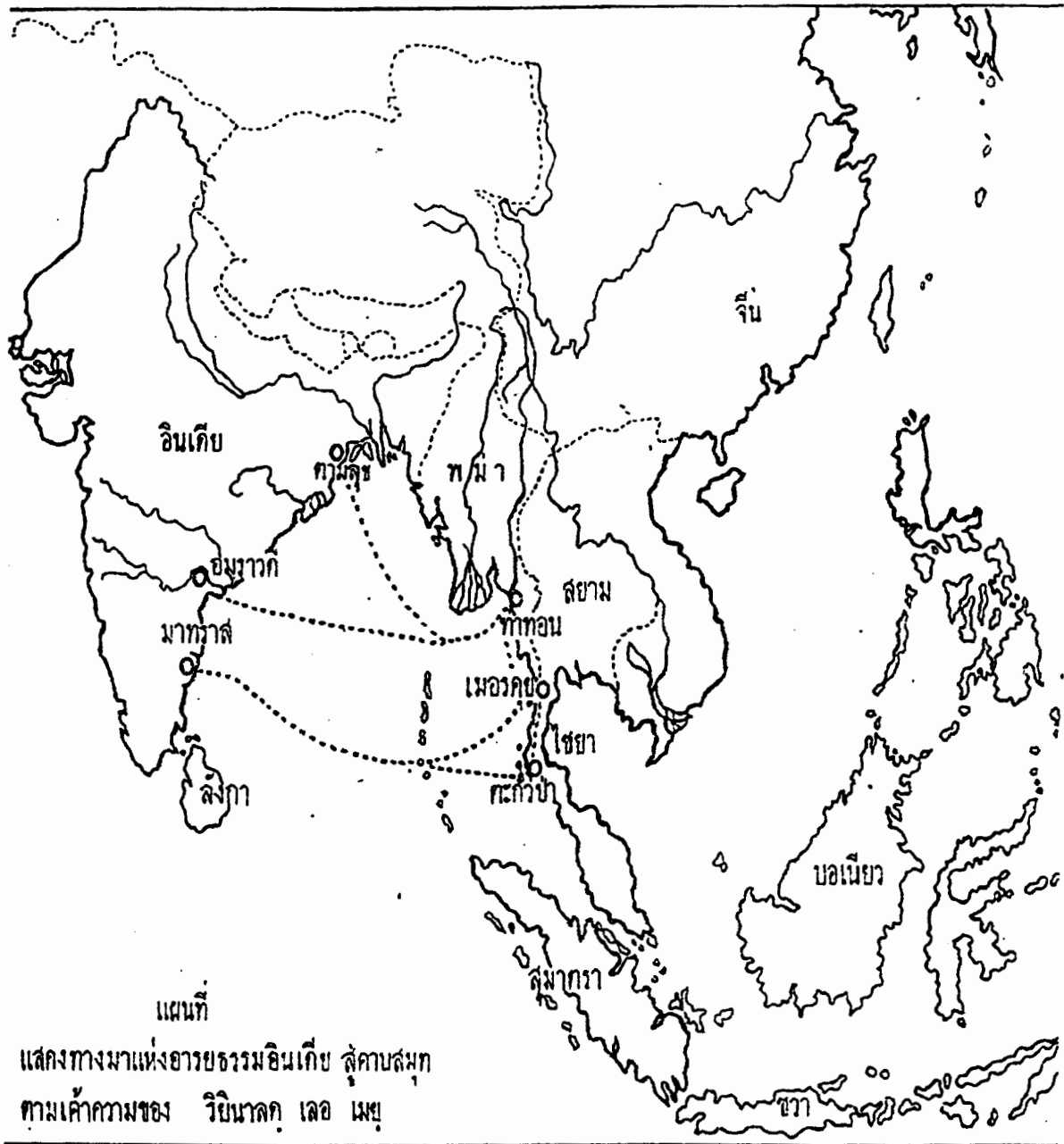
วิถีผลิตของการพึ่งตนเองของชุมชนแห่งนี้ น่าจะสอดคล้องกับความเชื่อของศิลปกรรมทางพุทธศาสนา ถึงแม้ว่าเราจะพบเห็นแต่เพียงนิกาชพุทธศาสนาแบบมหายานเป็นหลัก แต่หลักคำสอนของมหายานนั้น ไม่ใช่สอนให้พึ่งพระโพธิสัตว์แต่เพียงอย่างเดียว ยังมีคำสอนที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ธรรมดาจะเข้าถึงพุทธธรรมได้ด้วยการศึกษาฝึกฝนด้วยตนเอง ไม่ต้องรอคอยเทพเจ้าเบื้องบน ซึ่งในภาพปริศนารวมบนสมุดข่อยที่วัดเวียงนั้น แสดงให้เห็นการแสดงภาพของธรรมะชั้นสูง ชกระดับเหนือระบบศีลธรรมทั่วไป โดยไม่พึ่งบารมีของพระรัตนตรัยแล้วหันมาพึ่งตนเองเป็นหลัก ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุได้แยกแยะระดับของการเข้าถึงพุทธธรรมว่า การสอนให้พึ่งคนอื่นเป็นเพียงศีลธรรมขั้นต้นเท่านั้น ควรต้องข้ามไปอีกระดับหนึ่งโดยการพึ่งการฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง ถึงจะเข้าถึงความรู้สูงสุดของพุทธศาสนาได้ ถ้ามีความเป็นไปได้จริงว่า ระบบคิดที่จะพึ่งตนเองที่แฝงอยู่ในการผลิตของศิลปะพื้นบ้าน กับระบบคิดทางพุทธศาสนาที่ได้ทิ้งร่องรอยไว้บนแผ่นดินแห่งนี้ ก็แสดงให้เห็นว่าโลกทัศน์ของพุทธศาสนาก็ได้แสดงลักษณะปริศนารวมไว้ในศิลปะพื้นบ้านของชุมชนวัดเวียงเช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม การจะจำกัดความว่าศิลปะพื้นบ้านมีขีดจำกัดของการให้ความหมายไว้เพียงใด ในการนี้ต้องทำความเข้าใจว่า คำว่า "ศิลปะพื้นบ้าน" เป็นการใช้คำเพื่อเรียกสิ่งประดิษฐ์เพื่อใช้งานของชุมชนในอดีต เพราะในอดีตนั้นมนุษย์ต้องสร้างเครื่องมือด้วยตนเองเป็นหลัก การประดิษฐ์เครื่องมือเพื่อประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีวิตไม่ว่าด้านใด ๆ นั้น ที่อยู่อาศัย เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องมือถักสัตว์ สิ่งประดิษฐ์ที่เป็นส่วนหนึ่งของพาหนะ และสิ่งประดิษฐ์ทางพิธีกรรม ล้วนแล้วแต่อาศัยทักษะสองอย่างประกอบกันเสมอ คือ 1) ทักษะในการประดิษฐ์เครื่องใช้จำเป็นในการดำรงชีพ และ 2) โลกทัศน์ทางความงาม ความเชื่ออื่น ๆ ประกอบลงในสิ่งของเหล่านั้น แสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีระบบสุนทรียะอยู่เสมอแม้จะประดิษฐ์เพื่อใช้งานเป็นหลัก แต่ก็มีพลาคที่จะแสดงความงามในวัสดุเหล่านั้นไว้ด้วย ดังนั้นศิลปะพื้นบ้านจึงเป็นการรวมโลกทัศน์ที่พอจะประมวลได้ในขณะนี้ ได้แก่ 1) ประโยชน์ใช้สอย 2) ทักษะทางสุนทรียะและความงาม 3) ระบบความเชื่อที่ถ่ายทอดผ่านศาสนาและระบบความเชื่ออื่น ๆ ศิลปะพื้นบ้านของชุมชนวัดเวียงก็มีลักษณะคล้าย ๆ กับชุมชนเกษตรกรรมทั่วไป ที่สามารถประดิษฐ์วัสดุจากสิ่งรอบ ๆ ตัวในท้องถิ่นให้สามารถนำมาใช้ในการดำรงชีวิตได้ ตัวอย่างเช่น การปลูกบ้านเรือน การประดิษฐ์เครื่องใช้ในครัวเรือน การประดิษฐ์เครื่องใช้ทางการเกษตร เครื่องมือคักสัตว์ และอื่น ๆ ซึ่งสามารถดูได้จากภาพประกอบ

ดังนั้นในงานวิจัยเรื่องนี้ ความหมายของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่จะแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์กับชุมชนนั้น พอจะแยกลักษณะโดยรวมได้ 2 ลักษณะ คือ 1) เป็น

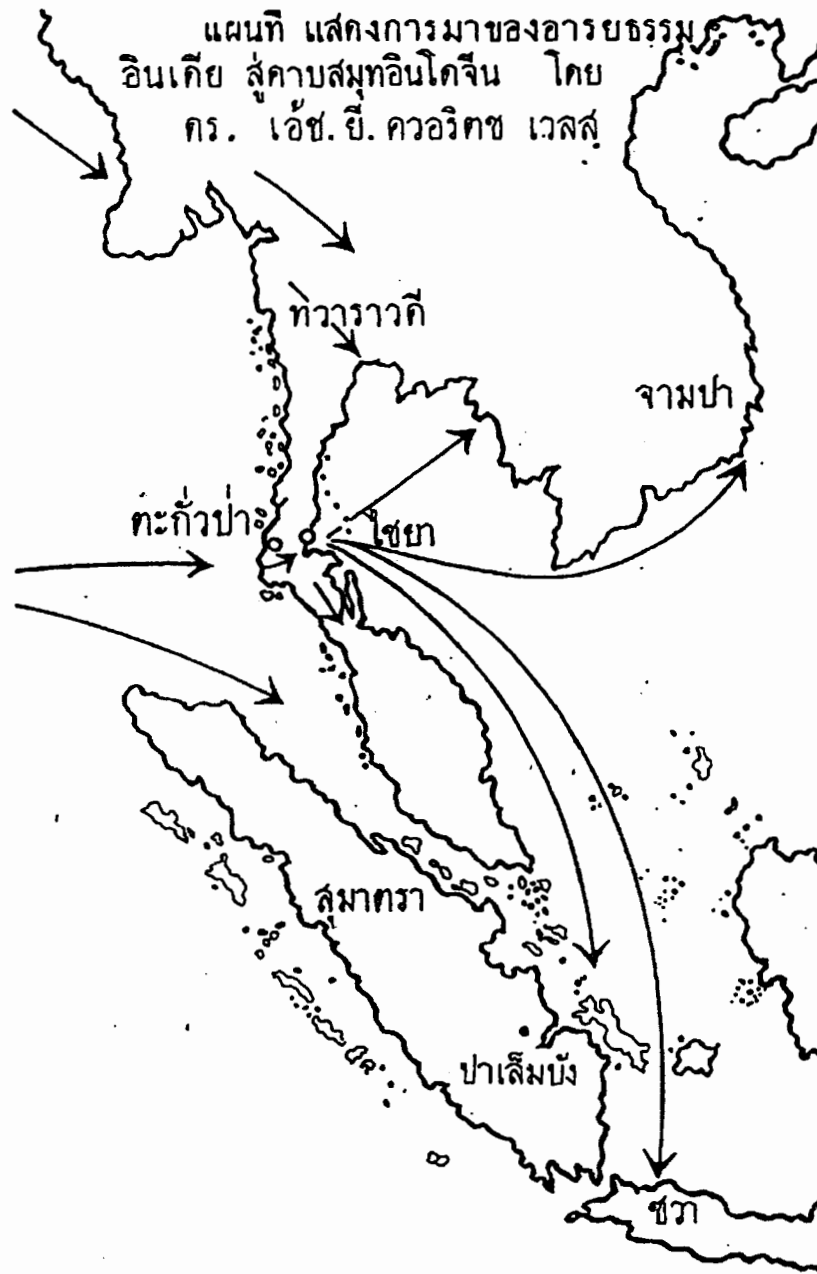
ศิลปกรรมในทางศาสนา ประกอบด้วย สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม และ 2) คือ ศิลปะพื้นบ้านที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอย แต่ก็ได้แสดงนัยทางความงามไว้ด้วย ฉะนั้นในบทต่อไปจะวิเคราะห์ให้เห็นว่า ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งสองลักษณะมีการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์กับชุมชนด้วยปัจจัยใดบ้าง

แผนที่ 1 แผนที่แสดงการเดินทางของอารยธรรมอินเดียสู่สุวรรณภูมิ

ที่มา : จากหนังสือแนวสังเขปโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน. หน้า ๕๖

แผนที่ 2 แผนที่แสดงการเข้ามาของอารยธรรมอินเดียสู่คาบสมุทรอินโดจีน

ที่มา : จากหนังสือแนวสังเขปโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน. หน้า ๕๕

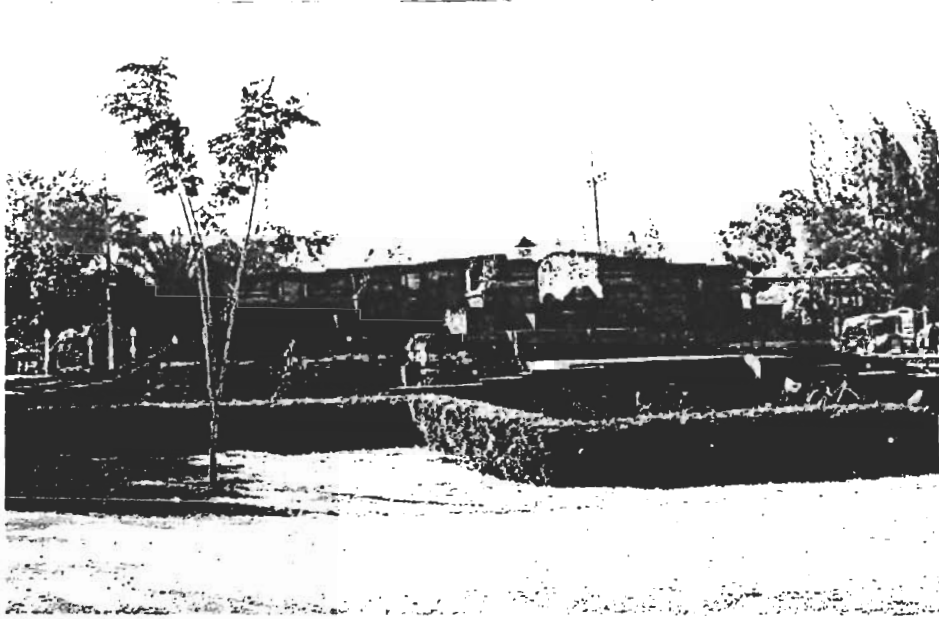
ประติมากรรมพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พบบริเวณวัดพระบรมธาตุไชยา

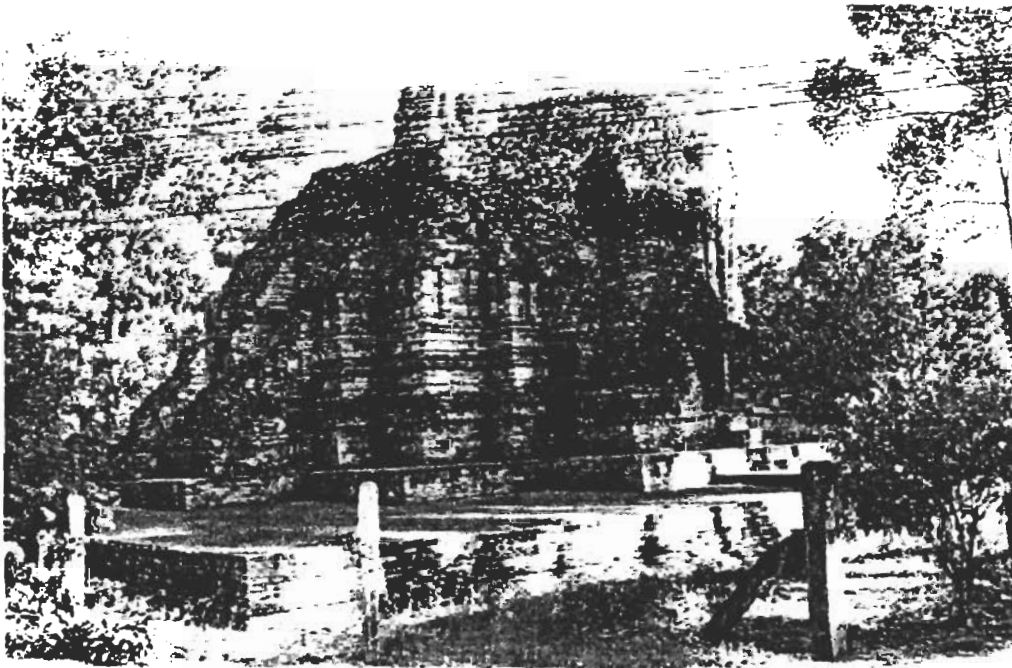
เจดีย์แบบศรีวิชัย วัดพระบรมธาตุไชยา

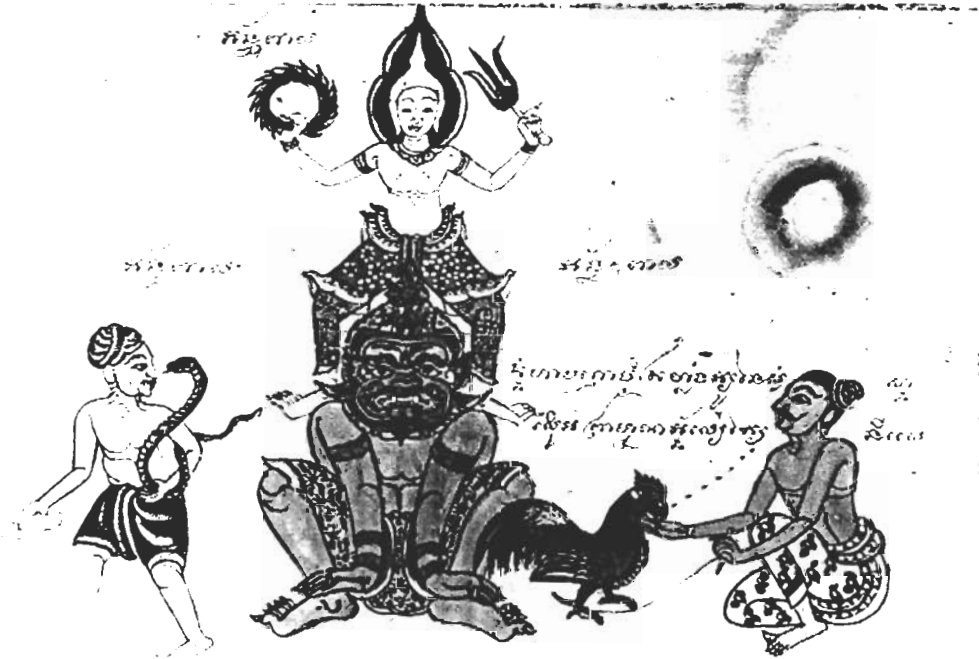
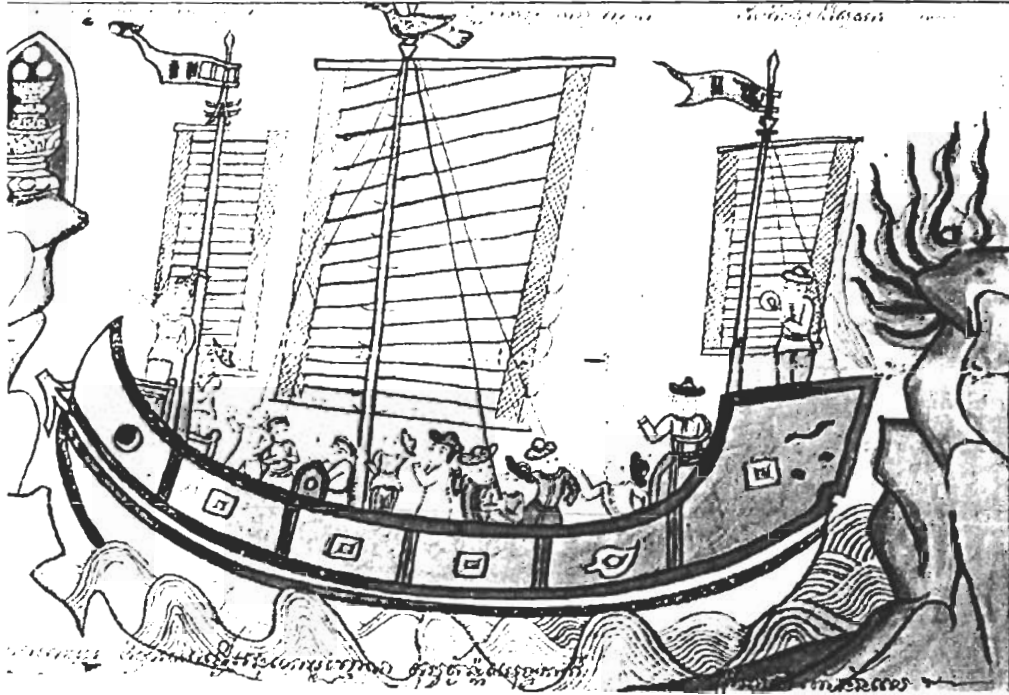
ซากฐานเจดีย์แบบศรีวิชัย บริเวณวัดหลง

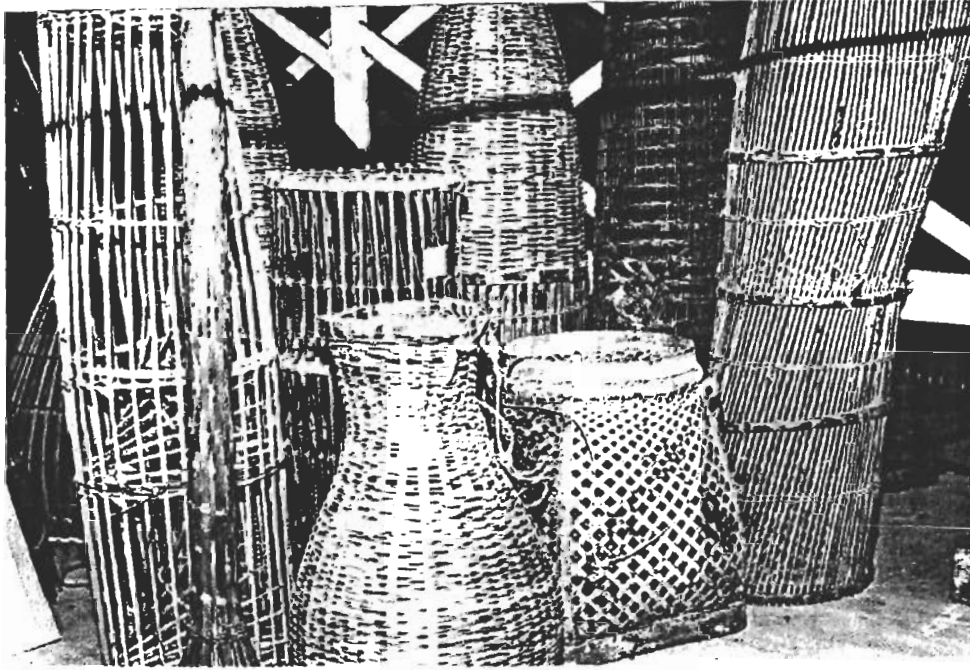
ซากฐานเจดีย์แบบศรีวิชัย บริเวณวัดแก้ว

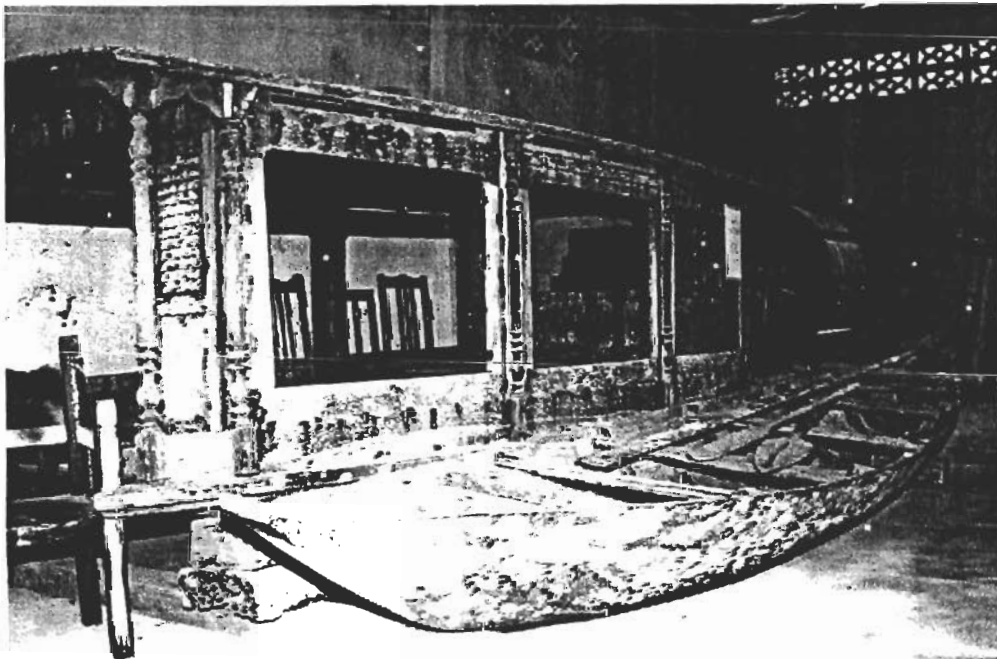
ภาพปริศนารวมในสมุดข่อย

ศิลปะพื้นบ้านในวิถีชุมชนเกษตรกรรม

เรือ : พาหนะเดินทางตามลำคลองไซยาในอดีต

แถบนี้แสดงให้เห็นว่า ความศรัทธาในพุทธศาสนาของชาวไซยาโนคิดนั้นมามาก ในขณะที่เดียวกันก็เป็นเมืองท่าค้าขาย เรือสินค้าเหล่านี้นอกจากบรรทุกสิ่งของแล้วยังเป็นพาหนะสำหรับนักเดินทางเพื่อเผยแพร่ศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลามแถบนี้ วัตถุโบราณทางศาสนาทั้งอิทธิพลศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม

การแสดงภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชนวัดเวียง มีอาจแสดงเฉพาะละแวกที่ต้องการศึกษาเท่านั้น เนื่องจากพื้นที่ในอำเภอไซยา ซึ่งชุมชนวัดเวียงได้เป็นส่วนหนึ่งนั้น มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันตั้งแต่ทิศตะวันตกเป็นแนวป่าไม้ที่ขม เป็นเทือกเขาและเป็นต้นน้ำสำคัญที่ชาวบ้านใช้ในการประกอบอาชีพทำนา ซึ่งหากมองโดยภาพใหญ่ของแผนที่ประเทศไทย ทางภาคใต้จะมีแกนภูเขาสูงตรงกลาง และสองข้างจะเป็นที่ราบทั้งฝั่งอ่าวไทยและอันดามัน พื้นที่ของอำเภอไซยา ทำระนาทำนาจ พุนหิน จึงเป็นบริเวณที่ลาดเขาของต้นน้ำ และเส้นทางของแม่น้ำที่ไหลลงสู่ทะเลแถบปากอ่าวบ้านคอน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าทิศตะวันตกของพื้นที่ชุมชนวัดเวียงคือแนวเทือกเขานั้นเอง ซึ่งถ้าหากฮินดูตรงจุดบนถนนสายเอเชียบริเวณสี่แยกที่เชื่อมเข้าอำเภอไซยา เมื่อหันหน้าไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้เล็กน้อยก็จะเห็นเขานางเอ ซึ่งพื้นราบของภูเขาแห่งนี้คือสวนโมกขพลารามนั่นเอง บริเวณถัดจากเขาพุทธทองมาทางทิศตะวันออกก่อนจะถึงชายทะเลที่ตำบลทุมเรือ ก็จะเป็นควนเล็ก ๆ คุชขึ้นเป็นระยะ 4-5 คุช นักโบราณคดีสันนิษฐานว่าในอดีตน้ำทะเลน่าจะกินพื้นที่ลึกเข้ามาจนถึงเขาศรีวิชัย (ซึ่งมีควนเล็ก ๆ เช่นกัน) เพราะพบซากเรือสำเภานาคใหญ่บริเวณทุ่งนาแถบนี้ หรือมีเขานั้นปากแม่น้ำก็คงมีขนาดใหญ่มาก และลำน้ำในพื้นที่ดินแถบนั้นหลายกิโลเมตรจากทะเล

ทางทิศตะวันออกของชุมชนวัดเวียงเป็นตำบลทุมเรือ ซึ่งมีพื้นที่ติดกับทะเลเป็นลักษณะแนวโค้งน้ำที่เว้าเข้าหาแผ่นดินที่เรียกว่า "อ่าวบ้านคอน" โดยมีลักษณะเช่นนี้ตั้งแต่อำเภอท่าชนะทางตอนเหนือ และไล่ลงมาถึงอำเภอไซยา พุนหิน บ้านคอน และทางตอนล่างคืออำเภอกาญจนดิษฐ์ ด้วยสภาพเช่นนี้ทำให้เกิดแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำตามธรรมชาติมากมาย เพราะอ่าวบ้านคอนเป็นทะเลที่ไม่ลึกนัก เป็นอ่าวกว้าง จึงเป็นแหล่งอนุบาลของสัตว์น้ำวัยอ่อน และเป็นป่าไม้โกงกาง เป็นทั้งแนวกันลม นอกจากนั้นยังเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำก่อนจะพัฒนาจนเติบโตและว่ายน้ำสู่ทะเลอีกด้วยสภาพเช่นนี้ชุมชนแถบอ่าวบ้านคอนจึงเป็นแหล่งอาศัยของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยโบราณ การติดต่อกับค้าขายทางทะเลกับชุมชนอื่น ๆ จึงทำได้ง่าย ดังนั้นการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมทั้งอินเดีย และจีน ที่เดินทางผ่านทะเลแถบนี้ บริเวณรอบอ่าวบ้านคอนจึงเป็นทั้งแหล่งค้าขาย เผยแพร่ศาสนาและวัฒนธรรมของทั้งสองประเทศมหาอำนาจทางวัฒนธรรม ประชาชนที่อาศัยอยู่ที่ตำบลทุมเรือทางทิศตะวันออกของอำเภอไซยา จึงมักเป็นชาวมุสลิมที่เดินทางมาจากประเทศอินโดนีเซีย และประเทศอิสลามอื่น ๆ และตั้งชุมชนมาไม่ต่ำกว่าร้อยปี ซึ่งตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์แล้วพื้นที่ในอำเภอไซยาได้มีผู้อยู่อาศัยมาแล้วไม่ต่ำกว่า 1,000 ปี (พุทธทาส ภิกขุ, 2540 : 19)

ทางทิศเหนือของชุมชนวัดเวียงคือตำบลทุ่ง และเลขตำบลทุ่งขึ้นไปก็จะเป็นอำเภอท่าชนะ อำเภอหลังสวน และจังหวัดชุมพร ตามลำดับ จากตำบลทุ่งเป็นต้นไปจะมีพื้นที่ทำนาเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันนี้สองข้างทางยังมีคนทำนามากกว่าบริเวณพื้นที่ในอำเภอไชยา ทั้งนี้เนื่องจากสายน้ำหลักและระบบชลประทานยังใช้ประโยชน์ได้มาก ส่วนบริเวณทุ่งนาแถบชุมชนวัดเวียงนั้นมักจะร้างเป็นจำนวนมาก เนื่องจากตำบลองไชยาได้คืนเงินสาเหตุจากคันน้ำในตำบลโมด่าทางทิศตะวันตกนั้นมีน้ำน้อยลงมาก ประกอบกับการสร้างเขื่อน “ท่าหัก” เมื่อปี พ.ศ. 2514 ทั้งนี้เพื่อผันน้ำส่วนหนึ่งให้กับระบบชลประทานในทุ่งไชยานั้นเอง แต่ปรากฏว่าทั้งตำบลองธรรมชาติและระบบชลประทานก็ใช้ไม่ได้ผลทั้งคู่ เพราะปริมาณน้ำจากคันน้ำมีน้อยลงตามลำดับ จึงเรื่องน้ำก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้วิถีชีวิตชาวนาแถบชุมชน วัดเวียงเปลี่ยนแปลงไป

ทางทิศใต้ของชุมชนวัดเวียงคือพื้นที่ตำบลเดิม็ด จากนั้นเป็นตำบลศรีวิชัยในเขตพื้นที่อำเภอทุนหิน ตามลำดับ ซึ่งรอยต่อของชุมชนวัดเวียงกับตำบลเดิม็ด เป็นพื้นที่เลี้ยงเป็ดและผลิตไข่เค็มไชยามากที่สุด นอกจากนั้นยังมีเทวสถานสำคัญของศาสนาพราหมณ์ตั้งอยู่บนยอดเขาศรีวิชัย ในตำบลศรีวิชัย ซึ่งเป็นชื่อเดียวกับอาณาจักรโบราณแถบนี้

ชาวบ้านในแถบนี้มีอาชีพทำนาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นตอนกลางของแนวสันคอน ส่วนทางตอนเหนือเป็นชาวสวน เพราะเป็นเทือกเขาแถบตำบลโมด่าข เศวียด ป่าเว ส่วนตอนใต้ทางทิศตะวันออกเป็นชาวประมง แถบตำบลทุ่งเรียง การแลกเปลี่ยนสินค้าจึงเกิดขึ้นโดยใช้วัฒนธรรมข้าวเป็นสื่อกลางแลกเปลี่ยนของป่า และอาหารทะเล ความสัมพันธ์ของระบบนิเวศ คนที่อาศัยอยู่ 3 ระดับ จึงมีการพึ่งพากัน

1. ชาวนา การแลกเปลี่ยน และการเปลี่ยนแปลง

ชาวนานี้มีอัตราค้าซึ่งคงามในการคิดค่อสัมพันธ์กับผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมการค้าข้าวกับชาวจีน ซึ่งเป็นเจ้าของโรงสี และพ่อค้าแม่ค้าคนกลางในตลาด “คอนลงทง”¹ ซึ่งในเวทีสนทนาได้เล่าว่า การเอาข้าวจากชุมชนวัดเวียงไปขายยังโรงสี “เด้าแก้มเทียม” (เป็นโรงสีที่ใหญ่ที่สุดในบริเวณนี้) หรือจะขายกับพ่อค้าคนกลาง ชาวบ้านที่นี่จะเพิ่มปริมาณข้าวให้เกินมาตราดวงวัดไว้จำนวนหนึ่ง เพื่อจะเผื่อให้กับพ่อค้าไว้ถ่วงหน้า ซึ่งถ้าหากข้าวขึ้นดวงคางแล้วมีพ่อค้าบอกว่าข้าวไม่ครบจำนวน 1 ถัง หรือเป็นจำนวนกิโลกรัมก็ตามแต่ โดยอ้างว่าจะมีปัญหาเรื่องการคิดเงินซึ่งไม่ลงตัว ดังนั้นชาวนานี้จึงมักเผื่อปริมาณที่จะขายให้เกินจำนวนเอาไว้เสมอ ด้วยเหตุผลนี้เองจึงทำให้โรงสีและพ่อค้าคนกลางสามารถได้ข้าวจากชาวนาหลายคน เมื่อรวมกันคนละเล็กคนละน้อยก็

¹ ตั้งอยู่บริเวณสถานีรถไฟตลาดไชยาในปัจจุบัน ในอดีตเป็นที่ตั้งโรงทำทองของชาวจีน

กลายเป็นกำไรจำนวนมากได้ ทั้งนี้เมื่อรวมกับราคาขายข้าวสาร และข้าวเปลือกสู่ภายนอกในราคาที่สูงกว่ารับซื้อจากราวนา จึงทำให้อาริพค้าข้าวของโรงสีและพ่อค้าคนกลางร่ำรวยกว่าราวนา

ปัจจุบันนี้ภาพดังกล่าวข้างต้นก็ยังปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน เช่น อ้อย สิริไพศาลกุล¹ อายุ 86 ปี คุณแม่ของป้าอ้อยเคยเป็นแม่ค้าคนกลางมาก่อน โดยรับฝากข้าวเปลือกซึ่งแทบจะไม่ต้องใช้เงินมากมายเท่าใดนัก แต่เนื่องจากมีทำเลที่ตั้งของบ้านอยู่ในชุมชนที่มีการค้าขาย จึงชักชวนให้ราวนาขายฝากข้าวเปลือกไว้กับคนก่อน แต่ยังไม่ได้เงิน บางคราวมีการขายฝากเป็นปี หากวันใดราวนาต้องการเงินก็ต้องบอกล่วงหน้าประมาณ 2-3 วัน แต่จะให้เงินเฉพาะที่จำเป็นก่อน ที่เหลือค่อยทยอยให้ในภายหลัง แม่ของป้าอ้อยได้นำข้าวเปลือกเหล่านั้นลงเรือที่คลองท่าปูน (อยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของชุมชนวัดเวียง) แล่นเรือไปขายที่ตลาดบ้านคอน และบางส่วนก็ขึ้นขึ้นรถไฟไปขายที่ชุมพร และกรุงเทพฯ และนำเงินที่ได้มาจ่ายให้ราวนาส่วนหนึ่ง ส่วนที่เหลือก็เก็บไว้จ่ายให้ราวนารายอื่นต่อไป โดยการทำให้เช่นนี้จึงทำให้มีราวนาหลายคนได้ขายฝากข้าวเป็นจำนวนมาก

นอกจากนั้นกลวิธีของแม่ป้าอ้อยยังใช้การผูกเกลอกับลูกราวนาหลายคน เพื่อให้การซื้อขายข้าวนั้นเป็นไปอย่างราบรื่น โดยเป็นการไว้ใจกันว่าจะซื้อสัปดาห์ต่อกัน โดยการใช้ลูกของกันและกันเป็นเครื่องหมายในการเชื่อมความสัมพันธ์ ป้าอ้อยจึงมีเกลอจำนวนเกิน 10 คน ระบบเกลอระหว่างแม่ค้าคนกลางกับราวนาจึงเป็นทั้งความสัมพันธ์ในระดับเครือญาติ และเป็นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจด้วย แม่ป้าอ้อยจึงใช้ความเป็นเกลอในการคิดต่อซื้อขายสินค้าที่มีคุณภาพดีกว่าผู้ที่ไม่ได้เป็นเกลอกัน ราวนาจึงไม่ได้เห็นว่าข้าวนั้นเป็นสินค้าที่สร้างความร่ำรวยอย่างเช่นแม่ค้าคนกลาง แต่เห็นว่าการแลกเปลี่ยนมีการพึ่งพาแบบมิตรภาพทางอื่นด้วย ไม่ใช่เรื่องกำไร-ขาดทุน เพียงอย่างเดียว ภูมิของป้าอ้อยเป็นแต่เพียงแม่ค้าคนกลางรายย่อยที่สร้างรายได้จากการค้าข้าวของชุมชนนี้ กิจกรรมค้าข้าวโดยเป็นแม่ค้าคนกลางของแม่ป้าอ้อยได้ส่งผลถึงลูกหลานป้าอ้อยจนถึงทุกวันนี้ด้วย ซึ่งลูกทั้ง 10 คนของป้าอ้อยได้เข้าโรงเรียนจากต้นทุนเดิมของคุณแม่และกิจการค้าอาหารในบ้านหลังใหม่ที่ขยับเข้าใกล้ทางรถไฟเพียง 50 เมตร ลูก ๆ ของป้าอ้อยล้วนแต่ทำงานที่มีความมั่นคงเป็นทั้งข้าราชการ ทำงานธนาคาร และนักธุรกิจ ป้าอ้อยมีรายรับจากลูก ๆ ในแต่ละเดือนเป็นจำนวนมาก ในทางตรงกันข้ามวิถีชีวิตของราวนาที่เคยนำข้าวมาขายให้แม่ป้าอ้อยกลับเป็นหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรฯ กันแทบทุกครัวเรือน โดยส่วนใหญ่กู้เงินมาเป็นต้นทุนการผลิตที่แพงขึ้น และเพื่อการบริโภคอันเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่เกิดจากปัจจัยหลายอย่าง ซึ่งจะกล่าวถึงในลำดับต่อไป

ที่ความแตกต่างของวิถีชีวิตราวนาและพ่อค้าแม่ค้าคนกลางแตกต่างกันมาก อาจจะเป็นเพราะวิธีการในการใช้ชีวิต เพราะราวนาไม่ได้เรียนรู้การใช้เงินมาก่อน แต่พึ่งเน้นอยู่กับระบบผลิตที่เค

¹ อ้อย สิริไพศาลกุล อายุ 86 ปี ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 177 ตำบลตลาดไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อ 22 มกราคม

ทั้งพิธีกรรมชาติโดยไม่จำเป็นต้องสะสม สังเกตได้จากผู้ขำของชาวนาที่จะทำนาเท่าที่ผู้ขำจะเก็บรักษาข้าวไว้ได้ และไม่นิยมเก็บค่าผู้ขำไว้เป็นเวลานาน โดยใช้วิธีการหมุนเวียนครบรอบในฤดูกาลเพาะปลูก 1 ปี เมื่อบริโภคข้าวหมดผู้ขำโดยเหลือส่วนหนึ่งเป็นเมล็ดพันธุ์ก็จะเริ่มทำนารอบใหม่ และหมุนเวียนเช่นนี้เรื่อยไป ชาวนาจึงไม่มีการเก็บเงินไว้เพื่อการลงทุนอย่างอื่น เพราะพอใจในวงจรของธรรมชาติแต่ละปี โลกทัศน์ของชาวนาก็คืออยากเป็นชาวนาตลอดไป คราบคิดที่ธรรมชาติยังเปิดโอกาสให้ทำนาอยู่ได้ ด้วยลักษณะของกิจกรรมชีวิตที่ไม่คำนึงถึงสิ่งที่จะต้องสะสมไว้เพื่อความมั่งคั่งในภายภาคหน้า จึงมีส่วนทำให้ชาวนามีหนี้เพิ่มขึ้นจากปัจจัยภายนอก

วิธีการผลิตของชาวนาจะไม่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติเท่าใดนัก ในขณะที่ทรัพยากรธรรมชาติได้ถูกแปรเปลี่ยนเป็นเงินทุน เกิดเป็นระบบธนาคาร ระบบการค้าขนาดใหญ่ โดยการพัฒนาสังคมทั้งหมดใช้ระบบเงินตราเป็นตัวนำ แต่วิถีชีวิตชาวนานั้นมีโลกทัศน์ที่แตกต่างจากการพัฒนาสังคมของโลกาภิวัตน์มาก ชาวนาเข้าใจว่าธรรมชาตินั้นจะหมุนเวียนมาตรงเวลาเสมอ เพื่อให้มนุษย์ได้ใช้ฤดูกาลของธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต วิถีชีวิตของชาวนาแบบนี้จึงใช้ฤดูกาลเป็นเครื่องกำหนดความเป็นไปของชีวิต แต่สังคมภายนอกได้ใช้พลังของทุนในระบบเงินตรามาทดแทน ซึ่งส่วนหนึ่งของระบบทุนแห่งเงินตราได้ใช้ธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ในอดีตเข้ามาแลกเปลี่ยน วิถีชีวิตชาวนาจึงแตกต่างจากการพัฒนาสังคมให้ทันสมัยอย่างมาก เพราะอีกฝ่ายหนึ่งใช้ธรรมชาติเป็นเครื่องกำหนดชีวิต มีการแลกเปลี่ยนในระบบเงินตราอย่างไม่เข้มข้น ส่วนสังคมภายนอกได้ใช้การพัฒนาโดยไม่คำนึงถึง วงจรธรรมชาติ แต่คำนึงถึงการแลกเปลี่ยนในระบบทุนเป็นหลัก ซึ่งถ้าหากชาวนาปรับตัวไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตของลูกหลานชาวนาก็มีโอกาสตกเป็นเหยื่อของระบบทุน หมายถึงลูกหลานชาวนาก็จะปรับตัวเป็นแรงงานในการหมุนเสริมในระบบทุนนิยมต่อไป

การเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างระหว่างสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเป็นชาวนาที่มีโลกทัศน์ที่พึ่งพิงอยู่กับธรรมชาติ กับอีกฝ่ายหนึ่งเป็นพ่อค้าคนกลาง พัฒนาตนเองโดยอาศัยระบบตลาด จึงเห็นได้ชัดว่าระบบตลาดเป็นฝ่ายกุมอำนาจทางเศรษฐกิจไว้ได้มากกว่า และมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่า ซึ่งจะสัมพันธ์ถึงลูกหลานของคนทั้งสองกลุ่มด้วย ฝ่ายที่พึ่งพิงอยู่กับระบบตลาดลูกหลานมักมีฐานะและโอกาสทางสังคม และการแสวงหากำไรได้มากกว่าลูกหลานของชาวนา อีกตัวอย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของเจ้าของโรงสี “เจ้าแก้วเทียม” กับชาวนาในแถบนี้ ถึงแม้อาชีพทำนาและการทำโรงสีจะได้ยุติลงราว 40 ปีที่แล้ว แต่ขณะนี้โรงสีของเจ้าแก้วเทียมที่ชาวบ้านรู้จักกันดี ได้แปลงสภาพเป็นตึกขนาดใหญ่ 4-5 คูหาติดกัน สูงราว 4 ชั้น ด้านล่างประกอบธุรกิจการค้าส่ง มีผู้คนมาซื้อขายสินค้าในตึกแห่งนี้เป็นจำนวนมาก จากโรงสีเก่ากลายเป็นอาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่ มีอิทธิพลในการค้าปลีกสินค้าในท้องถิ่นนาชนิค ส่วนบ้านของชาวนานั้นบริเวณใต้ตึกบ้านยังเป็นแหล่งเลี้ยงไก่บ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นที่พักผ่อนหลบอากาศร้อนของชาวนาที่ทำนาไม่ไหว ส่วน

ถูกหลานก็กระจายตัวไปประกอบอาชีพตามแหล่งการค้าต่าง ๆ ชาวนาแถบนี้ได้แค่หวนระลึกถึงความหลังเมื่อครั้งยังสนุกสนานกับอาชีพทำนา ซึ่งชาวนาถือเป็นหน้าที่ที่ตนเองเกิดมาคู่กับท้องถิ่น และนอกจากนั้นได้ดูบ้านยังใช้เป็นที่หลบแดดและอากาศร้อน เนื่องจากไม่มีต้นไม้และทรัพยากรธรรมชาติคอยคุ้มกัน ภาพได้ดูบ้านของชาวนา กับร้านค้าอาคารพาณิชย์ของเจ้าแก้งโรงสีจึงแตกต่างกันอย่างชัดเจน อีกฝ่ายหนึ่งยังขังไขว่อยู่กับการซื้อขายสินค้าและทำกำไร ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งเจ็บสงบอยู่กับธรรมชาติเท่าที่ขังเหลืออยู่และยังชีพด้วยระบบธรรมชาติเช่นเดิม โดยการใช้ขังหมู ขังวัว หาบปลาตามแต่ธรรมชาติจะอำนวย

ในขั้นแรกของการเปิดฉากแสดงการเคลื่อนไหวของวิถีชีวิตชาวนาแถบนี้ จึงแสดงให้เห็นโลกทัศน์วิถีชีวิตของชาวนา กับระบบตลาด ซึ่งชาวนานั้นสัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและสังคมที่สัมพันธ์กันขับเคลื่อนสังคมโดยระบบตลาดเป็นตัวนำ ฉะนั้นจึงคาดเดาได้ว่าเมื่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกแปรสภาพเป็นส่วนหนึ่งของสินค้าในระบบตลาด การหมกไปของธรรมชาติและระบบนิเวศเท่ากับว่าเรากำลังตัดวงจรชีวิตของชาวนาโดยไม่รู้ตัว เพราะธรรมชาติเป็นที่พึ่งสำคัญของชีวิตเช่นนี้

นอกจากนั้นการมองความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตชาวนาแถบชุมชนวัดเวียง กับกิจกรรมแม่ค้าคนกลางของแม่ป้าอ้อย เมื่อ 100 ปีที่แล้ว ก็จะเห็นภาพได้อย่างชัดเจนว่า การเปลี่ยนแปลงของระบบแลกเปลี่ยนจากระบบพึ่งพิงธรรมชาติ และไม่สะสมความมั่งคั่ง ด้วยการมาของบรรพบุรุษของคนจีนกรณีของครอบครัวป้าอ้อย ได้แสดงให้เห็นว่าระบบตลาดที่ใช้การแลกเปลี่ยนด้วยระบบเงินตราในนี้มีอิทธิพลเหนือวิถีชีวิตชาวนามาก ในที่นี้ขอกดว่าถึงชีวิตของป้าอ้อยให้ละเอียดเพิ่มขึ้นเพื่อใช้เป็นส่วนหนึ่งของการมองภาพการเปลี่ยนแปลง

เค็ดของป้าอ้อยได้เดินทางมาที่อำเภอไชยาเนื่องจากเป็นช่างสร้างทางรถไฟ แล้วมาตั้งที่พักชั่วคราวทางทิศตะวันตกของสถานีรถไฟอำเภอไชยาในปัจจุบัน ขณะนั้นป้าอ้อยมีอายุเพียง 8 ขวบ และเธอก็ได้แสดงภาพในขณะนั้นอย่างมีความสุข โดยชี้ให้เห็นรอยแผลเป็นที่หน้าผากที่เค็ดวิ่งเล่นบนรางรถไฟแล้วหกล้มศีรษะกระแทกกับก้อนหินสำหรับถมรางรถไฟจนเป็นแผลเป็นจนถึงทุกวันนี้ แม่ของป้าอ้อยเป็นชาวท่าชนะซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอไชยา แม่ป้าอ้อยได้ประกอบอาชีพขายอาหารให้คนงานและคนสัญจรไปมาแถบสถานีรถไฟแห่งนี้ และได้ผันตัวเองมารับซื้อข้าวเป็นแม่ค้าคนกลางตามลำดับ ดังนั้นการก่อตั้งชุมชนโคชะระแรกมีสถานีรถไฟไชยาเกิดขึ้นไม่ต่ำกว่า 150 ปีที่แล้วมา โดยคำนวณจากอายุของเค็ดและอายุของป้าอ้อยเอง ซึ่งป้าอ้อยได้ให้ข้อมูลทางเศรษฐกิจว่าการค้าข้าวของชาวไชยาได้เป็นอาชีพหลักที่ทุกคนรู้จักกันดี “ข้าวหอมไชยา” ซึ่งมีชื่อเสียงโด่งดังเมื่อ 100 ปีที่แล้ว ไม่เคยหายไปจากความทรงจำของชาวนา และชาวบ้านแถบนี้ ซึ่งทุกคนพูดตรงกันว่า ฮามเอ็นกถิ่นข้าวหอมจาก ครัวเรือนได้กระจายไปทั่วทั้งชุมชน จนกลายเป็นความภาคภูมิใจที่เล่าขานกันต่อมาเหมือนดังข้าวหอมมะลิที่มีชื่อเสียงโด่งดัง ฉะนั้นวิถีชีวิตของชาวนาที่

สัมพันธ์กับแม่ค้าคนกลางในชุมชนที่เคลื่อนย้ายมาพร้อมกับการสร้างทางรถไฟสายใต้ บริเวณสถานีรถไฟไชยาจึงเป็นภาพแรกที่น่าเสนอภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตชุมชนวัดเวียง

กรณีของการอพยพของชาวจีนที่เป็นช่างทำรางรถไฟแถบสถานีรถไฟไชยาในปัจจุบัน ไม่ใช่กรณีของป่าอ้อเท่านั้น จากการศึกษาพื้นที่ทางทิศตะวันออกบริเวณคลองท่าโพธิ์ซึ่งเป็นเส้นทางที่เชื่อมต่อไปยังตำบลพุมเรียง ได้พบกับสงวน มณีรัตน์¹ อายุ 70 ปี ซึ่งบรรพบุรุษรุ่นเคียก็ได้เป็นช่างทำรางรถไฟเช่นเคียวกัน โดยขณะนั้นเคียของป่าสงวนมีอายุ 40 ปี แต่งานกับแม่ของป่าสงวนตอนอายุ 14 ปี และแม่ของป่าสงวนเพิ่งเสียชีวิตเมื่อปี 2545 เคียมีอายุ 103 ปี เมื่อคำนวณอายุของครอบครัวนี้จึงสอดคล้องกับระยะเวลาจากคำบอกเล่าของป่าอ้อ ซึ่งเป็นลูกคนจีนสร้างทางรถไฟในสมัยเคียวกัน เป็นการแสดงให้เห็นว่าชุมชนวัดเวียงแต่เดิมยังมีประชากรไม่มากนัก ในราว 200 ปีที่แล้ว อำเภอไชยาเป็นแค่เพียงผืนป่าที่รัฐบาลตัดเส้นทางรถไฟสายใต้ผ่านในสมัยรัชกาลที่ 5 เท่านั้น แสดงให้เห็นว่าชุมชนบริเวณสถานีรถไฟที่คนหนาแน่นมากในปัจจุบัน ได้พัฒนามาเป็นตลาดใจกลางของการค้าขายไม่เกิน 200 ปีที่ผ่านมา

ผู้วิจัยได้พยายามตั้งคำถามว่า แล้วระบบการค้าที่หนาแน่นในปัจจุบันนั้นเริ่มต้นขึ้นได้อย่างไร โดยสอบถามจากผู้ที่อยู่ร่วมสมัยในสุดที่บริเวณนี้ยังเป็น “ป่าโท”² การอธิบายภาพการเปลี่ยนแปลงจาก “ป่าโท” มาเป็นชุมชนได้อย่างไร ต้องบรรยายผ่านถึงจำเป็นดังต่อไปนี้

บริเวณถนนสายเอเชียหมายเลข 41 ถึงตำบลพุมเรียงเมื่อ 70 ปีที่แล้ว

ป่าสงวน อุจเจริญ มณีรัตน์³ ได้ให้ภาพของชุมชนแถบนี้ว่า เมื่อครั้งที่ป่าสงวน อายุได้ 8 ขวบ บริเวณที่มีคนอาศัยอยู่ในบริเวณนี้คือ บริเวณสะพานท่าโพธิ์ในปัจจุบัน (สะพานท่าโพธิ์นี้อยู่ทางตอนล่างของชุมชนวัดเวียง ซึ่งเป็นถนนคู่ขนานกับถนนสายเอเชีย หมายเลข 41 ซึ่งแต่เดิมเคยใช้เป็นทางหลักในการติดต่อกับจังหวัดสุราษฎร์ธานี) สาเหตุที่บริเวณที่แยกท่าโพธิ์มีคนอาศัยอยู่หนาแน่นเพราะมีท่าคลองสายหลักที่ไหลมาจากทะเลในตำบลพุมเรียง ไหลย้อนจากทะเลขึ้นมาทางทิศตะวันตก และมาหักเป็นแนวโค้งไปทางทิศใต้ พาดผ่านถนนสายล่าง (ไชยา-ท่าฉาง) ในปัจจุบัน

¹ สงวน มณีรัตน์ อายุ 70 ปี ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 28 หมู่ 1 ตำบลเดิมดี อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อ 20 มกราคม 2548

² ป่าโท หมายถึง พืชชนิดหนึ่ง สูงราวระดับอกหรือคอ มีลักษณะเป็นใบแหลม ๆ มีลำต้นและกิ่งเล็ก ๆ ลักษณะถูกมีสีน้ำตาลปนเขียว ช่วงที่แก่จัดจะมีรสหวาน มักขึ้นอยู่ตามทุ่งนา ทุ่งหญ้าทั่วไป

³ เจริญ มณีรัตน์ อายุ 72 ปี ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 28 หมู่ 1 ตำบลเดิมดี อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อ 20 มกราคม 2548

แล้วไหลลงสู่ทะเลทางตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอไชยา ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงใช้เรือเป็นพาหนะในการเดินทางติดต่อกันระหว่าง ชุมชนชาวทะเลกับชุมชนชาวนาแถบคลองท่าโพธิ์ ซึ่งชาวบ้านมักนำข้าวใส่เรือไปขายให้ชาวประมงอยู่เสมอ ซึ่งลำคลองสายที่วันนี้ก็คือ “ถนนรักษันรกิจ” ช่วงแยกท่าโพธิ์จนถึงตำบลพุมเรียงในปัจจุบัน ลำคลองสายหลักดังกล่าวก็คือถนนสายหลักที่จะเดินทางจากไชยาถึงตำบลพุมเรียงนั่นเอง ซึ่งบ้านของป้าสงวนในปัจจุบันตั้งอยู่บริเวณสี่แยกท่าโพธิ์ หน้าบ้านติดถนนตรงข้าม “วัดพระประสม” ในปัจจุบัน ซึ่งระหว่างบ้านกับวัดในอดีตก็คือเส้นทางของคลองท่าโพธิ์มาคั่นกลางเอาไว้ ปัจจุบันนี้ได้ถมพื้นที่คลองเดิมเป็นถนนแทน ซึ่งในยุคที่ก่อนจะเป็นคลองก็ได้มีการทำสะพานไม้ขนาดใหญ่ ปักให้สูงเหนือน้ำ มีเสาสองด้านขนานกันไป ใช้ไม้วางพาดในด้านขวาง ทำเป็นสะพานทางเดินไปตามแนวความยาวของลำคลอง ทำให้ผู้ที่ไม่มีเรือก็สามารถเดินบนสะพานไม้นี้ได้ โดยมีระยะทางทั้งหมด 6 กิโลเมตร ส่วนด้านล่างของสะพานไม้เรือก็สามารถสัญจรไปมาได้เหมือนเดิม ตรงแยกท่าโพธิ์ในยุคนั้นจึงเป็นจุดตัดระหว่างถนนทางบก (ขนาดพอจักรยานผ่านได้) กับจุดโค้งของลำน้ำที่ด้านปลายอีกข้างหนึ่งไปทางตะวันออกเฉียงใต้ และลงทะเลเช่นเดียวกัน ด้วยการบรรจบกันของการคมนาคมทางน้ำและทางบกทำให้บริเวณสี่แยกท่าโพธิ์ในปัจจุบันได้เป็นแหล่งชุมชนที่มีการซื้อขายสินค้าแลกเปลี่ยนกัน ก่อนจะเคลื่อนย้ายมายังสถานีรถไฟไชยาในปัจจุบัน หลักฐานอีกประการหนึ่งที่ยืนยันได้ว่าเป็นชุมชนที่มีคนอาศัยอยู่หนาแน่นมาก่อนคือบริเวณนั้นเป็นสถานที่ตั้งของ “โรงเรียนสารภีอุทิศ” ซึ่งเป็นโรงเรียนของรัฐแห่งแรกที่สร้างขึ้นบริเวณนี้ ลักษณะของตลาดบริเวณสี่แยกท่าโพธิ์เป็นการขายสินค้าทุกวัน โดยร้านค้าที่เป็นบ้านเรือนจะมีลักษณะเป็นบ้านไม้สองชั้น ด้านบนใช้พักอาศัย ด้านล่างเปิดขายสินค้า เจริญรุ่งเรืองขนาดมีร้านขายทองคำด้วย ซึ่งในสภาพปัจจุบันยังมีหลักฐานแสดงให้เห็นเป็นลักษณะบ้านเก่าตั้งอยู่ทางทิศเหนือของสี่แยกท่าโพธิ์ ปัจจุบันได้กลายเป็นร้านขายที่นอนเล็ก ๆ แต่ยังมีรูปร่างตามคำบอกเล่าของชาวบ้านแถบนี้อยู่

ในยุคแรก ๆ เมื่อ 70 ปีที่แล้ว แม้จะมีทางรถไฟพาดผ่านตอนบนของอำเภอไชยา แต่บริเวณนั้นมิได้มีคนอาศัยหนาแน่นมาก่อนเลย เป็นแต่เพียงป่าที่มีรางรถไฟตัดผ่านเท่านั้นเอง บริเวณแรก ๆ ที่มีการทำนาจึงได้แก่บริเวณสี่แยกท่าโพธิ์จนถึงทะเล ส่วนทางตอนบนได้ระดับไปจนถึงถนนสายเอเชียในปัจจุบันนั้น เต็มไปด้วยป่าเต็งและไม้มีถนนหนทางแต่อย่างใด มีแต่เพียงถนนสายต่างซึ่งคู่ขนานกับถนนสายเอเชียในปัจจุบัน และใช้แม่น้ำลำคลองในการสัญจร เท่ากับว่าบริเวณถนนสายเอเชีย หมายเลข 41 และบริเวณสถานีรถไฟยังเป็นป่ารกอยู่มาก

ส่วนแม่น้ำสายหลักที่ผู้คนทางตอนบนของสี่แยกท่าโพธิ์ใช้สัญจรเพื่อติดต่อกันนั้น ได้แก่คลองไชยาในปัจจุบัน เพื่อให้เห็นการเดินทางของลำคลองสายนี้ หากคั้งคันที่สี่แยกถนนสายเอเชีย 41 ก่อนที่จะเลี้ยวเข้าอำเภอไชยา ลำคลองไชยาได้ไหลมาทางตอนเหนือจากตำบลโมถ่าย (คั้งที่ได้กล่าวไปแล้วว่าตำบลโมถ่ายอยู่ทางตอนเหนือของอำเภอไชยา) ซึ่งเป็นทั้งแนวป่าไม้ที่ผู้คนในอำเภอ

โซชาใช้ไม้จากตำบลโมถ่าฮในการสร้างบ้าน ซึ่งบ้านแต่ละหลังก็ใช้ไม้เป็นจำนวนมาก ในยุคแรก ๆ การสร้างบ้านจึงใช้การถ่องซุงมาจากทางตอนเหนือ (ทิศตะวันตกของอำเภอโซชา) และนำมาขึ้นตามท่าต่าง ๆ คลองโซชาจะไหลตรงไปบ้านน้ำรอบ อีกสาขาหนึ่งโค้งมาทางทิศใต้ และลอคได้ถนนรักษันรภิจทั้งสองสาย ผ่านวัดพระบรมธาตุโซชา และอ้อมด้านหลังวัดเวียง และวัดหลง ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับโรงเรียนโซชาวิทยานในปัจจุบัน ไหลผ่านมาจนถึงตำบลเลม็ด แล้วลอคได้ถนนสายโซชา - ท่านาง ตรงบริเวณคลองท่าปูน คลองหัววัง ก่อนจะลงสู่ทะเลต่อไป ด้วยสภาพดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าพัฒนาการของชุมชนได้ขยายตัวจากบริเวณที่แยกท่าโพธิ์ขึ้นไปสู่ตอนบน คือบริเวณสถานีรถไฟ และถนนสายเอเชียในปัจจุบัน

ป่าสงวนแสงภาพในอดีต ก่อนจะย้ายชุมชนมาอยู่กันหนาแน่นบริเวณสถานีรถไฟในปัจจุบันว่า เริ่มต้นจากการที่คนจีนที่มาสร้างทางรถไฟ เมื่อสร้างเสร็จบางคนไม่มีเงินมากพอที่จะใช้ในการเดินทางกลับได้ จึงได้สร้างกระท่อมอยู่ตาม “ป่าโท” ซึ่งกระท่อมหลังแรก ๆ ราว 4-5 หลัง ได้สร้างขึ้นบริเวณที่ตั้งเรือนจำในปัจจุบัน คนจีนเหล่านี้มีอาชีพเลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ไว้ขาย เมื่อมีรายได้เพิ่มขึ้นก็เลี้ยงมากขึ้น จากนั้นเมื่อมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันจึงมีคนเดินทางไปบริเวณนั้นมากขึ้น ประกอบกับการเดินทางรถไฟสามารถขนส่งสินค้าไปขายยังพื้นที่อื่นได้พัฒนาขึ้นตามลำดับ ภาพของชุมชนบริเวณสถานีรถไฟจึงควรผนวกเรื่องเล่าของป่าอ้อยเพิ่มเติมเข้าด้วยกัน คุณแม่ป่าอ้อยซึ่งมีอาชีพขายข้าวแกงแก่คนงานทำทางรถไฟ ยังสามารถขายอาหารได้เนื่องจากมีทั้งคนงานและคนเดินทางมาเพื่อใช้รถไฟเป็นพาหนะติดต่อกับชุมชนภายนอก ประกอบกับการตั้งขึ้นของโรงสีข้าว “ถั่วแก่เทียม” ซึ่งมีคนงานราว 50 คน ที่ใช้ในกิจการนี้ การค้าข้าวแถบนี้จึงพัฒนาขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งในยุคแรก ๆ ที่ตั้งโรงสีต้องเดินทางไปรับซื้อข้าวเปลือกจากชาวบ้านด้วย ดังนั้นจึงสามารถต่อภาพในอดีตของชุมชนบริเวณสถานีรถไฟโซชาได้ว่า ความหนาแน่นของประชากรได้ค่อย ๆ ขยับจากที่แยกท่าโพธิ์ในปัจจุบันก้าวขึ้นทางทิศตะวันตก หมายถึงบริเวณสถานีรถไฟโซชามากำดับ โดยใช้ถนนสายเล็ก ๆ ที่จักรยานพอจะผ่านได้ และใช้เป็นถนนคนเดิน ทำให้ชาวบ้านมีโอกาส “ทูนข้าว”¹ ประมาณ 1 ถัง เพื่อมาขายที่โรงสีได้เงินคราวละ 3-4 บาท จากนั้นก็ซื้อสิ่งของจำเป็นสำหรับประกอบอาหารอย่างที่ชาวบ้านไม่สามารถหาได้จากท้องถิ่น เช่น กะปิ เกลือ หอม กระเทียม ซึ่งป่าสงวนก็เคยทำเช่นนี้อยู่เสมอ ๆ ไม่เพียงแต่ป่าสงวนเท่านั้น ชาวนาทั่วไปในแถบนี้ไม่ว่าจะอาศัยอยู่ทางทิศใดในกลุ่มน้ำแถบนี้ก็ต้องรู้จักโรงสีข้าวของถั่วแก่เทียมทั้งสิ้น แม้แต่ชุมชนที่ตั้งอยู่ริมคลองโซชาในส่วนที่ใกล้กับถนนสายเอเชียในปัจจุบัน เช่น เจือ ศรีขาว² ชัด อินทร์ภักดี ธรรมบุญ

¹ หมายถึง การวางกระสอบข้าวบนศรีษะ

² เจือ ศรีขาว อายุ 76 ปี, ชัด อินทร์ภักดี อายุ 70 ปี, ธรรมบุญ ช่วยสำราญ อายุ 59 ปี, ปรีดา ไมทอง อายุ 56 ปี ให้สัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่มที่บ้านเลขที่ 2 หมู่ 2 ตำบลเวียง อำเภอโซชา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อ 10 มกราคม 2548

ช่วยสำรวจ และปรับคา ไมทอง คนเหล่านี้ได้แสดงภาพของการค้าข้าวที่สัมพันธ์กับการเกิดขึ้นของชุมชนบริเวณสถานีรถไฟ ซึ่งเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนสินค้าข้าวกับสัตว์เลี้ยงพื้นเมืองเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่าง ไก่บ้าน เป็ด เป็นต้น การขนส่งข้าวไปขายให้เจ้าแก้มเทียนนั้นส่วนใหญ่ใช้วิธีเดินเท้า นำข้าวสารไปได้ประมาณ 1 ถึง พร้อมกับอุ้มไก่บ้านไปด้วย 2-3 ตัว เพื่อนำไปขายให้แก่พ่อค้าคนกลางอีกทอดหนึ่ง บางส่วนก็ใช้คลองไชยาต่อเรือบรรทุกข้าวไปซึ่งชนได้มากกว่าเดินด้วยเท้า ส่วนการบรรทุกทางบกหากต้องการจะขนข้าวให้ได้คราวละมาก ๆ ก็ต้องใช้ม้าเป็นพาหนะ มีทั้งม้าเดี่ยวและใช้ม้าเป็นฝูง ๆ ละประมาณ 10 ตัว แต่ละตัวบรรทุกข้าวได้ราว 10 ถึง โดยใช้ไม้พาดคร่อมบนหลังและออกแบบให้สองข้างสามารถวางกระสอบข้าวได้ข้างละ 5 ถึง กระสอบข้าวยุคนั้นมักใช้ "ใบเตยหนาม" หรือบางครั้งก็ใช้ "กระดุก" มาเย็บเป็นกระสอบวางบนหลังม้าทั้งสองข้าง ด้วยวิธีการขนข้าวเช่นที่กล่าวนี้จึงทำให้เกิดอาชีพรับขนข้าวด้วยม้าจากชวานาถึงโรงสี

จะเห็นว่าภาพการเคลื่อนไหวของชุมชนเมื่อ 70 ปีที่แล้ว ผ่านคำบอกเล่าของคนที่เกี่ยวข้องอยู่ในยุคนั้น สามารถฉายภาพให้เห็นการเคลื่อนย้ายของชุมชนที่เป็นตลาด จากเดิมที่เคยใช้สี่แยกคลองท่าโพธิ์เป็นศูนย์กลาง และมีการค้าขายแลกเปลี่ยนกันไม่ต่ำกว่า 200 ปี ซึ่งเป็นการค้าขายที่เริ่มมาจากการติดต่อกันทางทะเลในสมัยโบราณจากบริเวณตำบลทุมเรียง จึงสันนิษฐานว่าทุมเรียงน่าจะเจริญรุ่งเรืองมาก่อน จากนั้นก็เคลื่อนย้ายขึ้นมาทางทิศตะวันตกของตำบลทุมเรียงตามลำคลองท่าโพธิ์ที่เป็นลำคลองที่มีทางออกสู่ทะเลถึงสองด้าน ซึ่งสังเกตได้จากถนนสายไชยา - ทุมเรียง ในปัจจุบัน ที่ผ่านหน้าวัดพระประสบทุกวันนี้ ถนนเส้นนี้เดิมทีเป็นคลองเคลื่อนย้ายชุมชนจากริมทะเลเข้าสู่ตอนกลางของอำเภอไชยา โดยมีถนนสายถ่าง (ถนนสายไชยา - ท่าฉาง ซึ่งขนานกับสายเอเชียในปัจจุบัน) จุดตัดดังกล่าวทำให้สี่แยกท่าโพธิ์ในปัจจุบันกลายเป็นศูนย์กลางของการแลกเปลี่ยนเพราะสามารถเดินทางได้อย่างสะดวก ทุกวันนี้ก็ยังมีย่านเก่าที่เคยเป็นร้านค้าดาวในอดีตให้เห็นอยู่ 2-3 หลัง ซึ่งหลังหนึ่งได้ดัดแปลงเป็นร้านขายเบาะที่นอนจนถึงปัจจุบัน ด้านหลังบ้านหลังดังกล่าวเป็นคลองท่าโพธิ์ที่มีน้ำค้ำค้ำข้ามชั้นตามการพัฒนาของสังคมเมือง ดังนั้นชวานายุคแรก ๆ หรือชุมชนยุคแรกของอำเภอไชยาคือบริเวณตำบลทุมเรียงจนถึงสี่แยกท่าโพธิ์ในปัจจุบัน ส่วนทางทิศตะวันตกเหนือสี่แยกท่าโพธิ์ยังไม่มีคนอาศัยอยู่หนาแน่นแต่อย่างใด มีแต่เพียงบ้านห่าง ๆ ตามลำคลองไชยา และทั้งหมดจนถึงถนนสายเอเชียในปัจจุบันก็เป็น "ป่าไผ่" ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น แต่ตอนหลังในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการสร้างสถานีรถไฟสายใต้ที่สถานีไชยาในปัจจุบัน บวกกับการตั้งโรงสีของเจ้าแก้มเทียน และเหตุผลที่คนจีนสร้างสถานีรถไฟในอดีตได้คิดตั้งบ้านเรือนอย่างง่าย ๆ ขึ้นบริเวณรอบ ๆ สถานีรถไฟซึ่งเคยเป็น "ป่าไผ่" ในอดีตก็ถูกชาวบ้านถางป่าไผ่ให้กลายเป็นทุ่งนาสร้างบ้านเรือนและเลี้ยงสัตว์เพื่อค้าขาย ประกอบกับช่วงเวลานั้นข้าวได้กลายเป็นสินค้าสำคัญสำหรับชุมชนภายนอก โรงสี คนงาน ผู้ที่รับจ้างขนข้าว และการเดินรถไฟทำให้บริเวณนี้เต็มไปด้วยคนก็นำสินค้ามาแลกเปลี่ยน ชวานาในแถบนี้จึงมักเรียกชุมชนบริเวณสถานีรถไฟไชยาที่

กลายเป็นชุมชนในปัจจุบันว่า “คอนลงทง” โดยชื่อนี้มีความเห็นเป็น 2 แนวทางว่าที่มาของชื่อเป็นอย่างไร ที่มาแรกเชื่อว่าคำว่า “ลงทง” คือการแสดงให้เห็นว่าเป็นที่รก มีไม้ระเกะระกะ เป็นดินแดนไม่เจริญ ส่วนความเห็นที่สองเห็นว่าในอดีตชาวจีนได้มาตั้งโรงตีทองในบริเวณแห่งนี้ คอนโรงทอง จึงเรียกตามสำนวนจีนว่า “คอนลงทง” อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าพัฒนาการของชุมชนเกิดขึ้นโดยการไล่ระดับจากทะเลเข้าสู่ฝั่ง คือจากทุมเรืองสู่สี่แยกท่าโพธิ์ และทางทิศตะวันตกก็เคลื่อนย้ายตามลำคลองไชยา แล้วมาประจบที่ชุมชนสถานีรถไฟไชยาในปัจจุบัน โดยวัฒนธรรมข้าวได้ชักจูงให้คนในแถบนี้มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน และวัฒนธรรมข้าวก็มีอิทธิพลด้านการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนแถบนี้มากด้วยเช่นกัน

2. วิถีชีวิตชาวนาแถบทุ่งไชยา

ข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ที่ได้กล่าวถึงอาณาจักรศรีวิชัยว่า พื้นที่แถบทุ่งไชยาและบริเวณใกล้เคียงอย่างท่าชนะ ไชยา พุนพิน ท่าฉาง บ้านคอน กาญจนดิษฐ์ เรืองราชไปจนถึงช่องแคบมะละกา จนถึงหมู่เกาะอินโดนีเซีย ซึ่งสืบค้นหลักฐานดังกล่าวจากพระภิกษุจีนที่เดินทางเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนายังประเทศอินเดีย ท่านเหล่านั้นได้บันทึกการเดินทางโดยกล่าวถึงสภาพของริมทะเลที่ทอดยาวจากปลายแหลมชวจนถึงประเทศอินเดีย โดยให้ข้อมูลว่าเป็นแหล่งที่มีผู้คนอาศัยอยู่หนาแน่น มีการติดต่อค้าขายกันทางทะเล นอกจากนั้นยังมีวัฒนธรรมแบบพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น แต่นักโบราณคดีต่างยังคงพิศุจน์กันต่อไปว่า แหล่งที่หลวงจีนทั้งหลายบันทึกไว้เมื่อศตวรรษที่ 12-14 นั้นอยู่บริเวณใดกันแน่ ไม่ว่าจะเป็นสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช หรือเมืองบาเรียมบังในอินโดนีเซีย หรือแม้กระทั่งที่อื่น ๆ เพราะฉะนั้นจึงต้องอาศัยหลักฐานทางวัตถุประกอบการพิจารณา ทั้งชื่อเรียกสภาพพื้นที่ เช่น ชื่อเขาศรีวิชัย ในตำบลพุนพิน ซึ่งมีพื้นที่ติดกับทุ่งไชยา หรือแม้กระทั่งหลักศิลาจารึกหลักที่ 23 บริเวณชุมชนวัดเวียงในปัจจุบัน พร้อมกันนั้นก็ใช้แหล่งโบราณสถาน ประติมากรรมทางศาสนา และชาติพันธุ์บรรพบุรุษของคนที่ย้ายมาอยู่ อย่างไรก็ตามในแถบทุ่งไชยาได้ปรากฏหลักฐานที่พอจะสันนิษฐานได้ว่าน่าจะเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ปะปนอยู่บ้าง ในทางพุทธศาสนาตั้งเกิดจากพระพุทธรูปที่สอดคล้องกับตระกูลช่างในอินเดีย (พุทธทาสภิกขุ. 2540 : 21) หรือแม้กระทั่งพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรที่เป็นศิลปกรรมจีนเอกของที่นี่ และพบพระนารายณ์บนยอดเขาพระนารายณ์ หรือเขาศรีวิชัย อันเป็นที่ตั้งเทวสถานขนาดใหญ่คู่ด้ายกับศิลปะเขมรอย่างเขาพระวิหาร และปราสาทหินพนมรุ้ง แสดงให้เห็นว่าอารยธรรมของขอมหรืออินดูได้เคยเจริญรุ่งเรืองในแถบนี้เช่นเดียวกัน รวมทั้งเจดีย์วัดเวียง วัดแก้ว วัดหลง วัดพระบรมธาตุไชยา ศิลปกรรมของวัดพระประตบ และประติมากรรมของวัดศาลาทั้ง (วัดชาราม) แสดงให้เห็นว่าเมื่อราว 1,000 ปี ขึ้นไป ซึ่งนับโดยใช้แหล่งโบราณสถานเป็นเครื่องมือ

คำนวณ แสดงให้เห็นว่าเคมิกกลุ่มคนคือผู้อาศัยที่นี้มาเป็นเวลานานพันปี อย่างไรก็ตามข้อมูลทางประวัติศาสตร์เมื่อ 1,000 ที่แล้ว อาจจะเชื่อมโยงกับคนรุ่นปัจจุบันได้ด้วยการอาศัยสื่อกลาง คือ โบราณสถาน ประติมากรรมทางศาสนา ชาติพันธุ์ ที่อาจจะสืบบรรพบุรุษได้ อย่างเช่น มีคนที่มีนามสกุลบ่งบอกว่าบรรพบุรุษเคยเป็นพราหมณ์มาก่อน เช่น นามสกุลทองนุ้ยพราหมณ์ ทองเชื้อ พราหมณ์ เชื้อแพ่งพราหมณ์ แต่ที่มีลักษณะเด่นที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไปก็น่าจะพอสืบหาวิถีชีวิตของคน ที่อาศัยอยู่ในแถบนี้ได้แก่ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ซึ่งผู้เชียวชาญด้านศาสนาจัดให้เป็นพุทธศาสนานิกายมหายาน ซึ่งเป็นนิกายที่แต่งให้เห็นการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าก่อนที่จะบรรลุธรรม โดยบำเพ็ญเพียรเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้บรรลุธรรมให้หมดก่อน แล้วตนเองจะเข้าถึงนิพพานเป็นคนสุดท้าย ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดตอนหลัง อย่างไรก็ตามหลักฐานของประติมากรรมอวโลกิเตศวรนั้น ตามหลักศิลาจารึกบริเวณห้วยมวกะคีได้แสดงให้เห็นว่า พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรคือตัวแทนของกษัตริย์ราชวงศ์โคเลนทร ซึ่งเป็นราชวงศ์เดียวกับผู้ปกครองอาณาจักรชุนัน หรือกัมพูชาในปัจจุบัน (ธรรมทาส พานิช. 2538 : 1-2) โดยสืบเชื้อสายตระกูลกษัตริย์มาจากดินแดนชมพูทวีป ซึ่งการปกครองของกษัตริย์ชุนันได้ใช้พุทธศาสนาเป็นหลักในการปกครอง คล้ายกับหลักทศพิธราชธรรมในปัจจุบัน ดังนั้นเมื่อกษัตริย์สิ้นพระชนม์ลง ผู้ที่สืบทอดอำนาจอาจจะเป็นลูกหรือเชื้อสายเดียวกัน จากนั้นก็ได้จัดสร้างประติมากรรมเพื่อระลึกถึงความดีและคุณค่าของชีวิตเมื่อครั้งยังปกครองอาณาจักรที่อยู่ โดยเปรียบเทียบให้เป็นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรซึ่งมีความเชื่ออย่างหนึ่งของพุทธศาสนาแบบมหายาน ที่ผสมผสานระหว่างพุทธกับพราหมณ์ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าอวโลกิเตศวรจะมีเครื่องทรงแบบกษัตริย์ ตามความสัมพันธที่แสดงให้เห็นมานี้หากเป็นความจริงตามที่นักประวัติศาสตร์ได้เชื่อมโยง ก็สามารแสดงให้เห็นภาพการอยู่ร่วมกันในอดีตว่า ผู้ปกครองได้ใช้หลักพุทธศาสนาในการปกครองราษฎร ถึงแม้ว่าจะเจือปนกับศาสนาพราหมณ์บ้าง ดังนั้นราษฎรก็คงมีสภาพจิตใจเช่นเดียวกับจักรวรรดของกษัตริย์เช่นเดียวกัน ถึงแม้เวลาจะห่างกันเป็นพันปี ก็น่าจะหลงเหลือเค้าเดิมให้ศึกษาอยู่บ้าง แม้เราจะไม่ทราบแน่ชัดว่าเมื่อหนึ่งพันปีที่แล้วชาวบ้านแถบนี้จะมีอาชีพอะไร เลี้ยงนาหรือไม่ มีนักบวชในพุทธศาสนาเล็กน้อยเพียงใด แต่ก็พอสันนิษฐานได้ว่าอาชีพทำน่าน่าจะอยู่คู่กับคนแถบนี้ตั้งแต่เมื่อพันปีที่แล้ว เพราะสภาพพื้นที่มีความเหมาะสมแก่การทำเกษตรเป็นอย่างมาก การเป็นแหล่งที่มีทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมบูรณ์จึงทำให้มีเวลาในการปฏิบัติธรรมมาก และผู้ที่เป็นราษฎรก็น่าจะมีธรรมประจำใจอยู่ไม่น้อย

การบรรยายถึงชีวิตชราในแถบนี้ โดยผ่านการสัมภาษณ์ชาวนาประจำถิ่นที่มีอายุ 60-70 ปีขึ้นไป อาจจะได้รับความคมข้อจำกัดของกาลเวลา และประสบการณ์ของคนที่มีอายุไม่เกิน 100 ปี ภาพที่น่าเสนอจึงอาจจะด้อยหลังกลับไปไม่มากเท่าที่ควร แต่อย่างน้อยก็พอจะเห็นภาพพัฒนาการของ 60-70 ปีที่แล้วได้ สิ่งที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งคือ วิถีชีวิตชราที่มีสภาพที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน ไม่มีการแลกเปลี่ยน ไม่เดินทางหากไม่จำเป็น และไม่นิยมการเก็บสะสมทรัพย์สินไว้กับครัวเรือนเป็น

จำนวนมาก อาศัยการหมุนเวียนของธรรมชาติเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนกิจกรรมของชีวิต ด้วยสภาพเช่นนี้จึงตรงกับคำสอนของพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ในทางมิติของประวัติศาสตร์ที่เคยบันทึกไว้ว่า ดินแดนแห่งนี้เป็นแหล่งเรียนรู้พุทธศาสนาที่สำคัญแห่งหนึ่งในแถบนี้ ชาวนาที่นี้จึงมีอำนาจต่อรองกับสังคมภายนอกน้อยตามไปด้วย แม้กระทั่งความสัมพันธ์ระหว่างชาวนา กับเจ้าของโรงสี ชาวนา ก็ได้แสดงให้เห็นว่าเป็นผู้ที่ยอมเสียสละให้เจ้าของโรงสีได้ ด้วยการดวงข้าวไปให้เกินจำนวนเอาไว้ เพื่อกันปัญหาซึ่งแล้วน้ำหนักไม่เต็มจำนวน ทั้งที่การดวงวัดที่บ้านของชาวนานั้นตรงตามน้ำหนักที่ซื้อขายกันโดยปกติ โรงสีจึงมักได้ข้าวมากกว่าจำนวนจริงเสมอ เจ้าแก่โรงสีและพ่อค้าคนกลางจึงใช้ส่วนต่างเหล่านี้สร้างรายได้ ๆ อย่างเป็นกอบเป็นกำ แสดงให้เห็นว่านอกจากชาวนาจะเป็นผู้ที่ไม่สะสมแล้วยังคงเป็นผู้ให้เสมอมาจนถึงทุกวันนี้ เพราะชาวนาที่ได้เคลื่อนย้ายอาชีพสู่สังคมอุตสาหกรรม ก็ยังเป็นผู้ให้ส่วนต่างค่าแรงส่วนเกินเพื่อเป็นประโยชน์แก่การทำกำไรในภาคอุตสาหกรรมจนถึงปัจจุบัน

วงจรชีวิตของชาวนาที่นี้ไม่มีความซับซ้อนแต่อย่างใด การบอกเล่าตำนานการทำนาเมื่อ 60 ปีที่แล้วเต็มไปด้วยความสุขและความภาคภูมิใจ การทำนาในอดีตชาวนาถือว่าเป็นหน้าที่ทั้งชายและหญิง ซึ่งช่วยกันตามหน้าที่ที่เหมาะสมตามความสามารถ การทำนาจึงไม่ใช่เป็นงานที่แสวงหารายได้ แต่เป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ เปรียบดังต้นไม้ที่มีหน้าที่สังเคราะห์แสง และเจริญเติบโตตามธรรมชาติ การทำนาจึงเป็นการเคลื่อนไหวของชีวิต ไม่เป็นงานตามความหมายของการแลกเปลี่ยนซึ่งไม่ได้รายได้กับคืนมา ชาวนาจึงไม่เป็นผู้กำหนดราคาขายข้าว เพราะเห็นว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้นเจ้าของโรงสีและพ่อค้าคนกลางจึงมักเป็นผู้กำหนดราคาอยู่เสมอ ด้วยสาเหตุนี้ความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตชาวนา กับกระแสของการพัฒนาประเทศและสังคมให้ทันสมัย ระหว่างชาวนา กับวิถีการพัฒนาจึงมีความแตกต่างกัน โดยการพัฒนาดังกล่าวให้ทันสมัยจะพึ่งพิงชนชั้นน้อยลง และพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อทดแทนธรรมชาติ หมายถึงมนุษย์จะเป็นผู้สร้างวงจรธรรมชาติขึ้นมาใหม่ ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยีอุตสาหกรรม หรือเทคโนโลยีชีวภาพ การพัฒนาให้ทันสมัยจึงต้องขาดหรือตัดขาดทรัพยากรธรรมชาติที่ขาดหายไป จึงทำให้มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวนาอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การปรับตัวของชาวนาจากเดิมที่รอคอยธรรมชาติเป็นหลัก ด้วยความจำเป็นในการดำรงชีพจึงต้องเพิ่มต้นทุนในการผลิต ทั้งค่าปุ๋ย ค่ายาฆ่าวัชพืช จึงทำให้ชาวนาเข้าไปสู่วงจรของระบบตลาดอย่างค่อยเป็นค่อยไป ชาวนาแบบปฏิวัติเขียว¹ กับชาวนาแบบธรรมชาติจึงมีวิถีคิดแตกต่างกัน ชาวนาที่พึ่งพิงธรรมชาตินั้นมักจะยอมจำนนต่อการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ และใช้ชีวิตที่เหลืออยู่อย่างเรียบง่าย ส่วนชาวนาในเชิงอุตสาหกรรมก็อาศัยระบบชลประทาน และอาศัยเทคโนโลยีเข้าช่วยตามลำดับ แต่โดยเฉพาะชาวนาในแถบทุ่งไหชาวมักเป็นชาวนาในแนวธรรมชาติ คือยอมจำนนต่อสภาพดินฟ้าอากาศ และใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย และมีบางส่วนหันไปปลูกปาล์ม น้ำมัน แทน ซึ่งเป็น

¹ หมายถึงการปฏิวัติจากการเพาะปลูกเพื่อการบริโภคสู่การเพาะปลูกเพื่อการค้าในทางอุตสาหกรรม

เกษตรกรรมที่ต้องใช้เทคโนโลยี และต้นทุนสูง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นชาวนาในเชิงอุตสาหกรรมที่พอมิ
ทุนรอนอยู่บ้าง หรือไม่เช่นนั้นก็อาศัยเงินกู้จากธนาคารเพื่อการเกษตร แม้คนที่ปล่อยที่นาให้กร้าง
ว่างเปล่าก็ต้องกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรเช่นเดียวกัน และส่วนหนึ่งนำมาใช้เพื่อการบริโภค
วงจรหนึ่งของชาวนาจึงเริ่มขึ้นอย่างง่ายดายโดยมีปัจจัยประกอบหลายประการ

การทำนา

ชาวนาในแถบทุ่งไรชานิยมทำนาครั้งเดียว แต่ปลูกข้าว 2 ชนิดที่เรียกว่า “ข้าวเบา” และ
“ข้าวหนัก” โดยเริ่มจากเดือน 5 เดือน 6 เริ่มทำการไถนาโดยใช้ควายเป็นเครื่องมือ ซึ่งจะใช้ควาย
อยู่ 2 ลักษณะ คือ ควายผูกเพื่อไถด้อนให้เหยียบผืนนาแทนการไถ หรือการไถจ้ำจากที่ควายผูกได้
เหยียบไปรอบหนึ่งแล้ว เหตุผลที่ต้องใช้ควายผูกก็เพราะพื้นที่บางแห่งเป็นป่ารก ด้วยแรงงานการไถ
ด้วยควายนั้นทำได้ไม่สะดวก ควายผูกจึงมีประโยชน์มากในการเตรียมที่นาก่อนการเพาะปลูก ควาย
หนึ่งผูกจะมีจำนวนถึง 100 ตัว เมื่อเตรียมผืนนาเสร็จแล้วควายผูกจะถูกค้อนไปทางตอนเหนือ
(หมายถึงทิศตะวันตกแถบตำบลโมถ่าย) เพื่อนำไปฝากเลี้ยงไว้ชั่วระยะหนึ่ง เมื่อไถเสร็จก็เริ่มหว่าน
ต้นกล้าโดยใช้เมล็ดพันธุ์ที่เก็บไว้เมื่อฤดูกลางที่แล้ว ซึ่งชาวนาจะคัดเลือกโดยดูรวงที่มีเมล็ดโตเสมอ
กันทั้งรวง ก่อนที่จะนำไปหว่านในผืนนา ชาวนาจะแช่น้ำเมล็ดพันธุ์ไว้ 2 คืน จากนั้นวางผึ่งไว้ 2
คืน เพื่อให้แตกเป็นหน่อเล็ก ๆ หากที่นา 1 ไร่ ต้องใช้เมล็ดพันธุ์ประมาณหนึ่งถังครึ่ง โดยเฉลี่ย
แล้วชาวนาแถบนี้จะมีที่คืนรายละเอียด 10-15 ไร่ ในปีหนึ่ง ๆ จึงได้ข้าวประมาณ 6-10 เกวียน ซึ่ง
พอเหมาะกับขนาดของทุ่งข้าว ส่วนใหญ่จะสร้างเอาไว้เพื่อบรรจุข้าวได้เต็มที่ประมาณ 10 เกวียน
พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกมากที่สุดมีอยู่ 4-5 สายพันธุ์ เช่น ข้าวหุดช้าง ขาวมะถวน กันดั่ง ข้าวหอมไซ
ยา ซึ่งข้าวเหล่านี้มักทำต้นฤดูกลาง หมายถึงการทำข้าวเบามักปลูกในที่ลุ่ม ส่วนข้าวอีกจำพวกหนึ่ง
เป็นข้าวหนักปลูกค่อจากข้าวจำพวกแรกเล็กน้อย ส่วนใหญ่จะเป็นข้าวเมล็ดแข็ง และสำหรับการทำ
ขนมจีน และขนมอื่น ๆ อย่างข้าวเหนียวดำ ข้าวเหนียวตาล

วงจรของชีวิตชาวนาที่เริ่มต้นจากเดือนห้าถึงเดือนหก เป็นการไถหว่านและดำ แม้แต่การดำ
ก็มีกลวิธีในการปลูกหรือห่างก็ขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของท้องนา หากที่ใดมีความอุดม
สมบูรณ์สูงก็จะปักดำให้ต้นกล้าห่าง ๆ กัน เพราะเมื่อแตกกอออกมาแล้วจะได้ระยะห่างที่พอดี
ระหว่างต้น มีการพาดพิงของใบอย่างเหมาะสม ไม่ทำให้ข้าวแน่นล้ม ส่วนพื้นที่ที่ไม่อุดมสมบูรณ์
มากนัก มักจะปักดำให้ต้นชิดกันเพราะกล้าจะไม่โตมาก เมื่อต้นสูงจะได้พาดพิงกันพอดี การเรียนรู้
เช่นนี้สั่งสมสืบต่อกันมาตามลำดับ เมื่อในอดีตนั้นความอุดมสมบูรณ์ของท้องนายังมีมาก เพราะใน
ฤดูน้ำหลากนั้นธรรมชาติจะพัดพาตะกอนที่เป็นปุ๋ยปรุลงในท้องนาตามธรรมชาติ ส่วนการเติมปุ๋ย
ให้กับท้องนานั้นชาวนาส่วนใหญ่อาศัยการเดินทางไปเก็บมูลค้างคาวบริเวณถ้ำแถบเขาน้ำร้อน ซึ่ง

ตั้งอยู่ตรงข้ามเขาพุทธทองหรือสวนโมกขพลารามถัดไปทางทิศตะวันออก การไปหาญาติข้างควาก็ต้องใช้วิธีเดินเท้า และแบกมาใส่ในที่นา ระยะทางจะใกล้หรือไกลขึ้นอยู่กับตำแหน่งของที่นา นั้น ๆ

ระยะเวลาของข้าวเบาะหมายถึงการทำนาด้วยข้าวชนิดแรก ใช้เวลาประมาณ 5 เดือน คือเดือน 5 จนถึงเดือน 10 หลังจากนั้นพอถึงเดือน 11-12 ก็จะเริ่มทำการไถหว่านดำข้าวหนัก ซึ่งส่วนใหญ่สามารถทำในที่ดอนได้ เพราะเดือน 11-12 นั้นน้ำจะท่วมถึง และสามารถเก็บเกี่ยวได้ในเดือน 4-5 และหลังจากนั้นก็สามารถทำนาในฤดูต่อไปได้ วงจรของชีวิตชาวนาจึงไม่มีอะไรซับซ้อน มีชีวิตไปตามขั้นคอนของธรรมชาติ หมุนไปเช่นนั้นเรื่อย ๆ

กรณีของการช่วยเหลือกันของชาวนานั้น จะมีขั้นคอนช่วยเหลือกันหลายขั้นคอน เช่น คอนที่เกี่ยวเกี่ยวต้องอาศัยเพื่อนบ้านเข้าช่วย เรียกโดยทั่วไปว่าเป็นวิธี “การโชนแรง” คือการใช้แรงงานของเพื่อนชาวนาด้วยกัน และเป็นการคิดค่าแรงงานเอาไว้ เมื่อถึงคราวเพื่อนชาวนาต้องการแรงงาน คนที่เคยให้คนอื่นมาช่วยไว้ก็ต้องช่วยคนอื่นตอบแทน เรียกว่าเป็นการ “ปกคมแรง” หมายถึงการตอบแทนที่เพื่อนเคยมาช่วยเรา ซึ่งชาวนาที่นี้ใช้กระบวนการนี้ทั้งการเกี่ยวข้าว นวดข้าว และเอาข้าวขึ้นยุ้งฉาง ทั้งนี้หลังจากเกี่ยวแล้วชาวนาจะนำรวงข้าววางซ้อนกันเป็นกระโจมปลายแหลมไว้ในท้องนาเป็นกลุ่ม ๆ โดยการวางนั้นจะหันรวงข้าวออกด้านนอกวงกลม เพื่อถ้าหากมีฝนตกลงมาน้ำฝนจะไหลออกจากรวงข้าวอย่างรวดเร็ว ชาวนาแถบนี้ใช้เคียวเกี่ยวข้าวที่มีลักษณะเฉพาะประจำถิ่น โดยการใช้ไม้แกะเป็นรูปมีดโค้ง คัดแผ่นเหล็กบริเวณคมเคียว ส่วนปลายแกะสลักเป็นหางไหล ยาวประมาณ 1 ฟุต คอนปลายหันเข้าหากม ทั้งนี้เพื่อการใช้ประโยชน์จากปลายเคียวในการรวบเกี่ยวเข้าหากมก่อนที่จะส่วนคมคัด ด้านปลายที่เป็นหางไหลของเคียวจึงใช้ประโยชน์ร่วมกับด้านคมได้อย่างสัมพัทธ์กัน

การขนย้ายจากทุ่งนามายังบ้านพักก็ต้องใช้แรงงานคนและม้าเป็นหลัก มีทั้งใส่กระสอบ ใช้คานหาม แบกด้วยไหล่ และทูนด้วยศีรษะ เมื่อถึงบ้านก็จะมีโรงเรือนขนาดประมาณ 6 x 4 เมตร ใช้สำหรับจัดเรียงข้าวเพื่อเตรียมนวด ซึ่งลานดินที่ใช้สำหรับนวดข้าวต้องมีการเตรียมพื้นที่ก่อนโดยการใช้ดินจอมปลวกพรมด้วยน้ำเล็กน้อยแล้วใช้แท่งไม้อัดให้แน่นด้วยการกระทุ้งไปเรื่อย ๆ จนดินนั้นเริ่มแน่นและเรียบเนียนเป็นเนื้อเดียวกัน ที่ใช้ดินจอมปลวกก็เพราะคุณสมบัติของดินที่ผ่านการคัดเลือกและย่อยโดยตัวปลวกแล้ว (ในระยะหลังมีการใช้ดินจอมปลวกมาพอกไข่เค็มด้วย ทำให้ไข่เค็มมีคุณภาพดีและมีชื่อเสียงเรื่องคุณภาพมาจนถึงปัจจุบัน) เมื่อเตรียมดินเสร็จแล้วการนวดข้าวก็เริ่มขึ้น และมีความจำเป็นต้องอาศัยการโชนแรงจากเพื่อนบ้านอีกเช่นเคย ซึ่งจะเห็นได้ว่าการช่วยเหลือกันของชาวนานั้นต้องใช้หลายขั้นคอน พักหลังเหตุผลของการเลิกทำนาเหตุผลหนึ่งก็คือเมื่อส่วนใหญ่เลิกทำนา หันไปประกอบอาชีพอื่น คนที่ทำนาอยู่ก็ไม่สามารถอาศัยแรงงานจากชาวนาด้วยกันได้ ดังนั้นอุปสรรคของการทำนานั้นขึ้นอยู่กับเพื่อนชาวนาคนอื่น ๆ ด้วย บริเวณรอบ ๆ โรงนวดข้าวนี้ใช้ไม้กันทั้ง 4 ด้านเพื่อให้เป็นสัดส่วน โดยใช้ไม้ระแนงเป็นซี่ ๆ ครอบ ๆ ทั้ง 4 ด้าน

โดยเว้นช่องให้อากาศถ่ายเทได้สะดวกทำให้ความชื้นระเหยได้ ความสูงจากพื้นดินถึงแนวหลังคา ประมาณ 2.50 เมตร หลังคามุงด้วยกระเบื้องว่าวหรือสังกะสี แกนกลางของโรงเรือนนวดข้าวจะใช้ ไม้ปีกเป็นเสาหลักเพื่อเป็นแกนในการผูกควาย แล้วให้เดินหมุนรอบ ๆ ได้ ชาวนาบางรายใช้การ นวดข้าวด้วยความถี่ บางรายใช้ควายเพียงตัวเดียวขึ้นอยู่กับจำนวนปริมาณของข้าว ก่อนจะนวด ชาวนาจะจัดเรียงข้าวตามรัศมีของแกนกลางโดยวางให้เป็นวงกลมรอบ ๆ แกน ในขณะที่ใช้ควาย เดินวนเพื่อนวดให้เมล็ดข้าวหลุดออกจากรวง ชาวนาจะคอยพลิกข้าวที่ถูกช้อนอยู่เบื้องล่างให้ขึ้น ด้านบนอยู่เป็นระยะ ๆ เพื่อให้การหลุดร่วงของเมล็ดข้าวเป็นไปอย่างทั่วถึง กระบวนการนวดข้าว คัดเลือกเมล็ดข้าว การแยกข้าวเมล็ดลึบกับเมล็ดที่สมบูรณ์ต้องอาศัยเพื่อนชาวนาด้วยกันมาช่วยเหลือ คราวละ 15-20 คน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชาวนาด้วยกันมีความสัมพันธ์ในระบบพึ่งพิงพึ่งการ เกื้อเกื้อขมและการนวดข้าวขึ้นสู่จาง

ในกิจกรรมที่ทำร่วมกันเช่นนี้ ชาวนาผู้เป็นเจ้าของผลผลิตต้องมีการตอบแทนโดยการ ทำอาหารเลี้ยงเพื่อนชาวนาที่มาร่วมงาน โดยอาหารหลัก ๆ ที่ใช้เลี้ยงเพื่อนบ้านก็เป็นสัตว์เลี้ยงต่าง ๆ ที่เลี้ยงไว้ได้ดูบ้านอย่างไก่ เป็ด หมู ปลาแห้ง เป็นต้น ชาวนาจะรับประทานอาหารที่เรียบง่าย และหาได้กินท้องถิ่นโดยเจ้าของบ้านไม่ต้องลงทุนไปซื้อหาอาหารราคาแพงแต่อย่างใด แสดงให้เห็น ว่าในสังคมชาวนาดังเดิมไม่มีการแข่งขันในการแสดงลักษณะที่โดดเด่นทางสังคม

เนื่องจากกิจกรรมของชาวนานั้น ต้องใช้พื้นที่และลานกว้างในการนวดข้าวคัดแยกผลผลิต และพื้นที่ในการเก็บข้าวไว้รับประทาน และใช้ในการเพาะปลูกครั้งต่อไป ด้วยเหตุดังกล่าวนี้บ้าน ของชาวนาและบริเวณบ้านจึงสร้างขึ้นเพื่อให้สัมพันธ์กับกิจกรรมของชาวนา ซึ่งแตกต่างจากบ้านใน เมืองที่พัฒนาให้ทันสมัยแล้ว บ้านและเนื้อที่ของสังคมทันสมัยก็บ่งบอกวิถีคิด ฐานะทางเศรษฐกิจ และกิจกรรมที่สัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ได้เช่นกัน โดยเหตุนี้แสดงว่าชาวนาสร้างบ้านเพื่อต้อนรับเพื่อน ชาวนาคนอื่น เพื่อให้มาร่วมกิจกรรมการช่วยเหลือทางการผลิต

ลักษณะของบ้านและทุ่งจาง

ลักษณะบ้านของชาวนาจะเป็นบ้านสองชั้น ใต้ถุนสูงราว 4 เมตร และวัดจากระดับพื้นบ้าน ถึงแนวปลายหลังคาประมาณ 2-5 เมตร ปลายยอดสุดของหลังคาถึงเพดานประมาณ 3 เมตร ซึ่ง บ้านหลังคาปั้นหย่าจะไม่มีแนวเพดานให้รู้สึกอึดอัด ความกว้าง 2 บ้านนับว่ามีพื้นที่ใช้สอยมาก เพราะกว้างถึง 8 x 10 เมตร บ้านแทบทุกหลังจะหันหน้าบ้านไปทางทิศตะวันออก และบันไดจะ ทำทางขึ้นลงไว้ทางทิศเหนือ โดยมีชั้นบันไดราว 7 ชั้น ลักษณะของบ้านดูจะเน้นให้ความสำคัญ ของเสาที่วางบนพื้นดินถึงตัวบ้านเป็นพิเศษ บางบ้านที่ใช้เสาไม้ก็จะเป็นเสาไม้เนื้อแข็งขนาดใหญ่ หน้ากว้าง 8-10 นิ้ว และดินเสาด้านล่างจะรองด้วยเสาปูนสั้น ๆ เพื่อป้องกันการกัดกินของปลวก

บางบ้านใช้เสาปูนแบบโบราณซึ่งมีขนาดหน้ากว้าง 8-10 นิ้ว ซึ่งเสาขนาดนี้จะรับน้ำหนักไม้ขนาดใหญ่ที่นำมาสร้างบ้านได้เป็นอย่างดี และนอกจากนั้นยังสามารถป้องกันแรงลมจากพายุได้อีกด้วย สาเหตุที่บ้านแถบนี้ต้องใช้เสาขนาดใหญ่เนื่องจากชาวบ้านจะใช้บ้านในการจัดงานพิธีการต่าง ๆ ด้วย การที่มีแขกขึ้นบนบ้านเป็นจำนวนมากจึงต้องทำเสาโครงสร้างให้แข็งแรง ส่วนอีกประเด็นหนึ่งคือน้ำหนักของไม้ที่ใช้ทำโครงสร้าง และใช้ปูพื้นบ้านนั้น ล้วนแล้วแต่เป็นไม้ขนาดใหญ่ ความกว้าง 8-10 นิ้ว ความหนาประมาณ 2 นิ้ว ความยาวถึง 8-10 เมตร หรือยาวกว่านั้น นอกจากนั้นต้องรับน้ำหนักกระเบื้องอีกด้วย ฉะนั้นความแข็งแรงของเสาบ้านจึงมีความจำเป็นมาก

แผนผังของการสร้างบ้านจะประกอบด้วยส่วนที่เป็นที่พักอาศัย คือตัวเรือนใหญ่ราว 8 x 8 เมตร ด้านหลังบ้านทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือจะเป็นส่วนทำครัว ติดกับครัวทางทิศตะวันตกจะเป็นมุขยื่นออกมาราว 5 แผ่นกระดานที่ติดกันจะเป็นห้องเก็บของ ถัดจากห้องเก็บของทางทิศเหนือจะเป็นมุขระเบียงยื่นออกมา เปิดโล่งสำหรับนั่งทำกิจกรรมในครัวเรือนในยามว่าง บริเวณมุขเล็ก ๆ นี้ จะมีไม้ระแนงกันรอบ ๆ พอให้อากาศถ่ายเทได้ ด้านบนเปิดโล่ง มุงหลังคาเล็ก ๆ ออกมาซ้อนทับเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับนั่งพักผ่อน ซึ่งมองเห็นบริเวณหน้าบ้านได้ในมุมกว้าง

ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งของบ้านชาวนาคือ บริเวณภายในบ้านจะทำการยกระดับให้สูงขึ้นประมาณ 50 เซนติเมตร พื้นชั้นสองของบ้านเป็นที่เหลี่ยมจัตุรัสทำแนวทางเดินกลางบ้านไว้ประมาณ 1.5 เมตร ทั้งสองข้างของแนวทางเดินกลางบ้านนั้นจะทำการยกระดับทั้งสองข้างขึ้นประมาณ 50 เซนติเมตร เพื่อเป็นที่นอน คือจะสร้างพื้นที่ใช้สอยขึ้น 2 ระดับ ระดับที่ใช้เป็นแนวทางเดินจะต่ำกว่าเนื้อที่ที่ใช้สอยเป็นที่พัก ที่นอน ซึ่งหากนั่งบนที่ที่ยกระดับขึ้นระยะขา และการชันเข่าก็จะพอดีเหมือนกับการที่เรานั่งเก้าอี้ทั่วไป ดังนั้นแขกที่ขึ้นไปบนบ้านก็จะได้รับการต้อนรับโดยการเชิญให้นั่งบนระดับพื้นที่ยกขึ้น เนื้อที่ประโยชน์ใช้สอยบริเวณที่ยกระดับขึ้นจึงมีแนววางตลอดแนวบ้าน สามารถต้อนรับแขกได้เป็นจำนวนมาก ส่วนประโยชน์อีกอย่างหนึ่งของร่องกลางบ้านที่เป็นแนวทางเดินตรงกลาง ที่มีระดับต่ำกว่าการยกพื้นขึ้นทั้งซ้ายและขวา ยังใช้ประโยชน์ได้กับการเลี้ยงเด็กเล็ก ๆ เพราะหากปล่อยให้เด็กเล่น และเดินไปมาบริเวณช่องกลางแล้ว ไม่ต้องกังวลว่าจะเดินไปไหนไกลห่างหูห่างตา เพราะร่องที่กว้าง 1.50 เมตร ที่ต่ำกว่าระดับพื้นที่ยกขึ้นนี้จะเป็นแนวกำแพงอย่างดีที่จะกันไม่ให้เด็กปีนป่ายไปทั่วบ้านได้ ลักษณะภายในของบ้านชาวนาแถบนี้จึงมีเนื้อที่ว่างมากกว่าเป็นห้องโล่งที่เปิดโล่ง มีแต่เพียงการยกระดับขึ้นประมาณ 50 เซนติเมตร และทำให้ช่องกลางเป็นช่องทางเดินจากหน้าบ้านสู่หลังบ้านได้ ก่อนจะถึงครัวหลังบ้านจะมีประตูอีกชั้นหนึ่งปิดเอาไว้ ประตูก็ทำคล้ายประตูของอุโบสถที่ใช้การปิด-เปิด โดยใช้แกนกลางในการมาบรรจบกันของประตูทั้งสองบาน ซึ่งจะสังเกตเห็นว่าประตูจะมีขนาดเล็กกว่าบ้านทั่ว ๆ ไป

ส่วนหน้าต่างจะมีอยู่ไม่มาก แต่ละด้านไม่เกิน 5 บาน ส่วนแสงสว่างภายในบ้านมีแสงธรรมชาติส่องอย่างทั่วถึง เพราะด้านบนปลายแนวหลังคาเป็นไม้ระแนงโปร่ง ๆ เพื่อรับลมและ

แสงสว่าง ส่วนที่เป็นผนังด้วยแผ่นไม้ทับซ้อนกันเพื่อป้องกันการรั่วซึมของน้ำฝน ภายในบ้านหากนั่งบนพื้นบ้านจะเห็นโครงสร้างของหลังป็นหยออย่างชัดเจน ซึ่งเป็นการมุงด้วยกระเบื้องว่าว 2 ระดับ ระยะเวลาแรกเป็นการบังจากจั่วทำเป็นมุมป็นหยอ จากนั้นระยะห่างกันประมาณ 10 เซนติเมตรเป็นหลังคาชั้นที่สองซึ่งจะแผ่กว้างกว่าชั้นแรก ส่วนหลังคาทางด้านทิศตะวันตกจะขยับระดับโครงสร้างเล็ก ๆ ขึ้นไปอีกหลังหนึ่ง คล้าย ๆ ลักษณะปล่องไฟของบ้านฝรั่ง

การใช้สอยส่วนใหญ่บ้านมีประโยชน์มากพอ ๆ กับตัวบ้านเช่นกัน บริเวณใต้ถุนบ้านจะใช้เป็นที่พักผ่อนในเวลากลางวันเพื่อหลบความร้อนในตอนกลางวัน ใต้ถุนจึงเป็นที่พบปะพูดคุยของเพื่อนบ้านและสมาชิกในครอบครัว บางบ้านใช้เก็บอุปกรณ์ทางการเกษตรได้ด้วย หากมีกิจกรรมเก็บเกี่ยว การนวดข้าว งานศพ หรือการแต่งงาน ใต้ถุนบ้านก็จะเป็นที่ต้อนรับผู้มาเยือนได้เป็นจำนวนมาก บริเวณเสาของบ้านจึงมีระยะห่างพอประมาณเพื่อให้เกิดเป็นถานกว้าง ซึ่งเสาบ้านแต่ละหลังมีไม่ต่ำกว่า 30 เสา แม้แต่การศึกษาข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัยก็ใช้ใต้ถุนบ้านเป็นที่สนทนาข้อมูลทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวนา

การที่บ้านของชาวนาสร้างด้วยไม้ขนาดใหญ่ ทั้งเสาบ้าน พื้นเรือน คาน โครงหลังคา จะเห็นว่าต้องใช้ไม้ในปริมาณมาก สาเหตุที่มีสภาพบ้านเช่นนี้ เพราะทางทิศตะวันตกของอำเภอไชยา เป็นพื้นที่ของป่าต้นน้ำ เป็นเนินเขา จึงมีป่าไม้อยู่เป็นจำนวนมาก แถบตำบลโมถ้าย เสวียด ป่าแวง และแนวเขานางเอ การสร้างบ้านเมื่อ 60-70 ปีที่แล้ว ได้ใช้ไม้ของพื้นป่าทางทิศตะวันตกแห่งนี้เป็นแหล่งวัสดุดิบ โดยใช้การถากถึง 2 วิธี วิธีแรกใช้การถองมาตามคลองไชยา ส่วนวิธีที่สองคือการใช้ซั้งชักลากมาจากแนวเขา ซึ่งการใช้ซั้งชักลากมานั้นต้องใช้เวลา 2-3 วัน แต่คงให้เห็นว่าแถบทางทิศตะวันตกในอดีต ทั้งตำบลเสวียด ป่าแวง โมถ้าย และจรดแกนกลางของเทือกเขาภูเก็ต เคยมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ และการชักลากไม้เพื่อนำมาขายให้แก่ชาวนาในการสร้างบ้านเรือน ดังนั้นบ้านเรือนของชุมชนที่เป็นชาวนารวม 2-3 อำเภอ บริเวณนี้ ทั้งไซย ท่าชนะ ท่าฉาง พุนพิน ได้ใช้ไม้จากป่าทางทิศตะวันตกนี้ทั้งสิ้น

สุวรรณ วงศ์สุวรรณ¹ อายุ 68 ปี บ้านเดิมอยู่หลังไปรษณีย์อำเภอไชยาในปัจจุบัน ได้ย้อนอดีตเมื่อครั้งยังเคยเลี้ยงซ้าง ซึ่งอายุได้ 7-8 ปี และเป็นผู้รับจ้างลากไม้จากตำบลเสวียดมาขายที่ชุมชนแถบสถานีรถไฟไชยาในปัจจุบัน เล่าว่าการเดินทางไปลากไม้ที่เสวียดต้องใช้เวลาเดิน 2-3 วัน ใช้ซ้างลากไม้ที่ตะครึงทาง และให้พักค้างคืนก่อนก่อนที่จะทำงานต่อ ส่วนใหญ่เริ่มทำงานตอนเช้ามีคพอากาศตอนเที่ยงร้อนจัดก็มีการพักและเริ่มใหม่ตอนเช้าของวันใหม่ การลากไม้ต้องเอาซ้างไปทิ้งไว้ในป่าก่อน 1-2 วัน เพื่อให้คุ้นเคย และการทิ้งซ้างไว้ในป่าคราวหนึ่งทำให้เสียที่อาศัยอยู่ในป่าแถบนั้นกัดเข้าที่บริเวณกลางวงของซ้าง เป็นแผลมีรอยทะลุ คอนที่เป็นแผลใหม่ ๆ ในยามที่ซ้างกิน

¹ สุวรรณ วงศ์สุวรรณ อายุ 68 ปี ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 129 หมู่ 2 ตำบลเดิม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อ 22 มกราคม 2548

น้ำคั่วขวงทำให้น้ำไหลพุ่งออกจากวงตรงบริเวณที่เป็นรูแผลนั้น เป็นที่น่าเวทนามาก ซึ่งตรงกับคำบอกเล่าของเจริญ มณีรัตน์¹ อายุ 73 ปี อาศัยอยู่ทางตอนล่างตรงบริเวณสี่แยกคลองท่าโพธิ์ ได้เล่าให้ฟังว่าครอบครัวของลุงมีพี่น้อง 4 คน ทุกคนจะได้รับการจัดสรรข้างไร่ประกอบอาชีพคนละหนึ่งตัว และมีอาชีพชักลากไม้จากป่ามาสร้างบ้าน พ่อของลุงเจริญจึงเป็นทั้งคนขายไม้ และช่างไม้คั่วขวงในคราวเดียวกัน แม้แต่บ้านของฉันท รongศรีแถม² อายุ 92 ปี อดีตเจ้าตำรวบนโรงพักอำเภอไชยา ซึ่งบ้านอยู่ใจกลางของการค้าขายบริเวณสถานีรถไฟ ยังใช้ไม้ที่ตากมาจากแนวเขาในตำบลโมถ่าย ซึ่งเป็นบ้านครึ่งไม้ครึ่งปูน ต่อจากนั้นลุงเจริญได้เล่าเรื่องข้างต่อว่า ภายหลังมีการชักลากไม้ไปยังต่างจังหวัดในอำเภอไชยาส่วนใหญ่จึงต้องขายให้กับคนที่ทำเหมืองแร่แถบอำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงาแทน ซึ่งที่ไชยาจึงใช้เพื่อกิจกรรมในเหมืองแร่แทน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่ามีความสัมพันธ์กันอยู่ระหว่างการตัดไม้คั่วขวงน้ำเพื่อทำที่อยู่อาศัย และการสัมปทานทำให้ป่าคั่วขวงน้ำถูกใช้หมดไปอย่างรวดเร็ว นอกจากนั้นการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในชุมชนไชยา และใกล้เคียง ก็เป็นตัวเร่งให้ป่าคั่วขวงน้ำถูกทำลายมากขึ้น และประกอบกับยุคที่ประเทศไทยได้เปิดให้สัมปทานป่า เพื่อให้ไม้เป็นสินค้าส่งออก ป่าไม้แถบนี้จึงหมดไปอย่างรวดเร็ว ผืนป่าและความแห้งแล้งซึ่งเป็นวิกฤตของชาวนาก็คงเริ่มต้นขึ้นพร้อมกับการขายข้างไร่ไปใช้ในกิจการเหมืองแร่นั่นเอง

กลับมากล่าวถึงบ้านของชาวนาอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ได้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของคนพื้นราบในทุ่งไชยา กับดินแดนที่เป็นป่าคั่วขวงน้ำทางทิศตะวันตกโดยมีข้างไร่เป็นเครื่องมือในการชักลากไม้ การชักลากไม้มาสร้างบ้านต้องใช้เวลา 4-5 ปี โคยค่อข ๑ ค่อเติมไปเรื่อย ๆ ปีโคยขายข้าวได้มากก็มีเงินซื้อไม้เพิ่มเติม โคยไม้ปกติ 8-10 ตารางนิ้ว จำหน่ายกันวาระ 8 บาท การสร้างบ้านจึงมีความสัมพันธ์กับปริมาณข้าวในนาว่าจะได้มากหรือน้อยเพียงใด การจำหน่ายข้าวเพื่อแลกกับเงินซื้ออุปกรณ์สร้างบ้าน ปริมาณข้าวในแต่ละปีที่ทำนาได้ 8-10 เกวียนต่อฤดูภาคจะเก็บไว้กินในครอบครัว และเป็นเมล็ดพันธุ์คราวละ 2 เกวียนต่อปี ที่เหลือทั้งหมดจะจำหน่ายให้กับโรงสี โดยใช้ม้าเป็นพาหนะหลักในการเดินทางและบรรทุกข้าวไปขาย ในบางคราวเจ้าของโรงสีจะเป็นฝ่ายมารับซื้อเองถึงที่บ้าน

¹ อ้างถึงแล้ว

² ฉันท รongศรีแถม อายุ 92 ปี ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 315 หมู่ 1 ตำบลตลาดไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อ 25 มกราคม 2548

บ้านของชาวนาส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ริมคลองไชยาเป็นหลัก คังตัวอย่างบ้านของชัค อินทร์ ภัคดี¹ อายุ 70 ปี และเจือ ศรีขาว² อายุ 76 ปี เป็นต้น ปัจจุบันนี้ได้พัฒนาเป็นสะพานคอนกรีต คัดกับถนนลาดยางเข้าหมู่บ้าน การตั้งบ้านเรือนบริเวณลำคลองจะยาวตลอดแนวจากทิศตะวันตก ไหลลงมาถึงเขื่อนท่าหัก ทอดใต้นนสายเอเชีย หมายเลข 41 และวกผ่านหน้าวัดพระบรมธาตุ ไชยา อ้อมหลังวัดเวียง ผ่านตำบลเวียง ไหลผ่านคลองหัววัง ผ่านวัดหน้าเมือง และไหลลงทะเล บริเวณปากน้ำพุมเรียง บ้านกับลำน้ำจึงเป็นของคู่กันเสมอ

อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์ภาคสนามเพื่อจะให้ชาวนาช่วยบอกตำแหน่งของการเดินทาง ของลำน้ำเพื่อจะได้เห็นภาพรวมทั้งหมด ได้ทราบว่าชาวนานั้นไม่นิยมเดินทางออกห่างไกลจาก หมู่บ้านที่ตนอยู่เท่าใดนัก นอกจากเดินทางเพื่อค้าข้าว ทั้งนี้เพราะการเดินทางเป็นไปอย่างยากลำบาก และใช้เวลานาน วิถีชีวิตชาวนาจึงมีลักษณะเป็นกลุ่มชนที่ติดต่อสัมพันธ์กันเฉพาะคนในกลุ่มใกล้ที่อยู่อาศัย ส่วนถัดไปเป็นส่วนตอนกลางของอำเภอไชยา บริเวณตลาดสถานีรถไฟก็เป็นคนอีกกลุ่ม หนึ่งที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่ค่อช ๆ พัฒนาเป็นเมืองตามลำดับ แม้จะอยู่ในเวลาเดียวกันแต่คนทั้งสอง กลุ่มก็มีวิถีชีวิตต่างกัน กลุ่มหนึ่งยังอยู่ในสังคมดั้งเดิมซึ่งหมายถึงวิถีชีวิตแบบชาวนา ส่วนอีกกลุ่ม หนึ่งเป็นคนเมืองที่เป็นทั้งนักปกครอง พ่อค้าเจ้าของโรงสี และพ่อค้าคนกลาง ความสัมพันธ์ของคน สองกลุ่มจึงใช้ข้าวเป็นตัวเชื่อม สรุปว่าบ้านชาวนาได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นบ้านเอนกประสงค์ที่สามารถ รองรับ กิจกรรมในการดำรงชีพได้เป็นอย่างดี ทั้งเป็นที่อยู่อาศัย การแปรรูปผลิต เก็บเครื่องมือ ทางการเกษตร และเป็นสถานที่จัดงานต่าง ๆ ที่ต้องอาศัยความร่วมมือของคนจำนวนมากจากชุมชน

นอกจากบ้านแล้ว สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่เกิดขึ้นเคียงคู่กับบ้านของชาวนาได้แก่ขี้ข้าว ขี้ข้าวของทุกบ้านต้องตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านเสมอ โดยถือว่าเป็นทิศที่เป็นสิริมงคล เหมาะสมแก่การตั้งของสิ่งสำคัญสำหรับชีวิตชาวนา ขี้ข้าวของชาวนาจะมีขนาดประมาณ 4 x 6 เมตร มีส่วนสูงราว 2 เมตร หลังคาเป็นกระเบื้องว่าวหรือสังกะสี ส่วนที่เป็นฝาผนังใช้แผ่นไม้ขึ้นใน แนวตั้ง ค่อช ๆ ค่อกันอย่างสนิทจนรอบทั้ง 4 ด้าน บริเวณดินเสาของขี้ข้าวจะมีเสาปูนขนาดเล็ก รองไว้ทั้ง 4 ด้าน บริเวณทิศตะวันตกจะเป็นประตูสำหรับปิดเปิด ส่วนตอนบนก่อนจะถึงปลายแนว หลังคาจะมีช่องลมระบายอากาศเป็นแนวยาวเพื่อให้อากาศถ่ายเทได้ เป็นการลดความชื้นไปในตัว ส่วนตอนกลางของขี้ข้าวจะปักท่อที่สานด้วยไม้ไผ่ลักษณะเป็นตะแกรงทรงกระบอก มีความยาวราว 2 เมตร เพื่อใช้ปักลงตรงกลางของกองข้าว และต้องการให้ความชื้นที่ทับถมอยู่ในกองข้าวได้ระเหย ออกทางช่องทางนี้ ซึ่งเป็นการช่วยไม่ให้เกิดการเติบโตของเมล็ดอันมีสาเหตุจากความชื้น ส่วนการ

¹ ชัค อินทร์ภัคดี อายุ 70 ปี ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 2 หมู่ 2 ตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัด สุราษฎร์ธานี เมื่อ 15 มกราคม 2548

² เจือ ศรีขาว อายุ 76 ปี ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 59 หมู่ 2 ตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัด สุราษฎร์ธานี เมื่อ 17 มกราคม 2548

จัดเรียงข้าวในถังฉางก็ต้องแยกข้างแต่ละชนิดออกจากกัน เช่น หากมี 4-8 ชนิด ก็จะแยกไว้เป็นกอง ๆ โดยชวานาจะอาศัยการสังเกตความแตกต่างของข้าวแต่ละชนิดด้วยขนาดของรูปทรง และการเรียงของรวงข้าวแต่ละชนิด การที่เก็บไม่ปะปนกันจะมีประโยชน์ในการใช้เป็นเมล็ดพันธุ์ และที่สำคัญเพื่อให้ตรงกับความต้องการในการจำหน่าย เพราะผู้ซื้อจะให้ราคาดีหากสามารถเจาะจงเลือกซื้อข้าวแต่ละชนิดได้ หากมีการปนกันจะขายไม่ได้ราคา ส่วนการเก็บสัดส่วนของข้าวหนักข้าวเบา ก็ต้องแยกออกจากกันอย่างชัดเจน เพื่อให้ใช้ได้เหมาะสมกับหน้าที่ของข้าวแต่ละชนิด เช่น ข้าวเบามักจะเป็นข้าวเนื้อนิ่มใช้รับประทานทั่วไป ส่วนข้าวหนักมักเก็บไว้ทำขนมจีนและขนมอื่น ๆ

ลักษณะพิเศษของพันธุ์ข้าวแต่ละชนิดก็จะมีลักษณะเด่นแตกต่างกัน แต่ทั้งนี้ก็เป็นข้าวพื้นเมืองทั้งหมด ส่วนข้าวพันธุ์ กข. ที่ได้รับการส่งเสริมจากรัฐนั้นเข้ามาภายหลัง ลักษณะเด่นของพันธุ์ข้าวพื้นเมืองคือสามารถทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศได้ดี และไม่จำเป็นต้องใช้ปุ๋ยบำรุงมากเหมือนข้าวพันธุ์ กข. ที่รัฐได้สนับสนุน พันธุ์ข้าวของชวานานั้น ได้แก่ ข้าวขาวมะถวน เมล็ดยาวรวงยาว ข้าวหอมระชา คังชื่อคามเมล็ดที่ขาวและลักษณะของรวงที่ขาวเป็นระชาไล่กันไปตามลำดับ ซึ่งรวงจะขาวเป็นพิเศษ ข้าวหอมชาจวง เมล็ดจะขาว ข้าวหอมห้อง เมล็ดจะสั้น รวงก็สั้น แต่การจับตัวของเมล็ดจะถี่เป็นพิเศษ ทั้งหมดที่กล่าวมาเป็นข้าวเบาซึ่งจะปลูกในดินอุตุกาล ส่วนข้าวหนักจะปลูกครวดเคียวกันก็ได้ โดยการแยกสัดส่วนหรือเก็บไว้ปลูกต่อเนื่องจากข้าวเบาได้ ทั้งนี้เพราะข้าวหนักสามารถปลูกบนที่ดอนได้ ข้าวถ้าหนาเป็นการปลูกในเดือน 11-12 แล้วค่อยเก็บเกี่ยวในเดือน 4 ถึงเดือน 5 พันธุ์ข้าวที่เป็นข้าวหนัก ได้แก่ พันธุ์หุคซ้าง คอกมุด ไทโรใหญ่ กันดั่ง เป็นต้น

ควายกับชวานา

นอกจากนั้น การสัมภาษณ์ภาคสนามถามถึงประโยชน์ของควายในการทำนานั้นมีอยู่มากมาย การเลี้ยงควายของชวานานั้นเปรียบควายเสมือนเป็นชีวิตหนึ่งของชวานา การขาดควายไถนาเท่ากับ การเปลี่ยนแปลงทั้งกระบวนการคิด ระบบนิเวศ และต้นทุน รวมทั้งแหล่งน้ำด้วย แต่ละบ้านของชวานาที่นี่จึงมีควายเลี้ยงไว้เป็นฝูงเกือบทุกบ้าน หากบ้านใดไม่มีควายฝูงก็ต้องอาศัยควายของเพื่อนบ้านแทน คิวสภาพท้องนาและพื้นดินที่ปรับให้เหมาะสมกับการทำงานของควาย ในยามที่ถึงฤดูทำนามีน้ำจากฤดูฝน และน้ำจากถ้ำคลองไรชา ได้ทำให้พื้นดินนั้นเกิดความชุ่มชื้น หน้าที่ของควายคือทำการอ้าเพื่อถกลับหน้าดินให้เหมาะสมแก่การหว่านดำ นอกจากนี้เนื่องจากเงื่อนไขของพื้นที่ของนาบางแห่งมีป่าพรุและต้นไม้ใหญ่ การไถนาคิวควายทำได้ยากเพราะมีต้นไม้ใหญ่ขวางทางระกะระกะ การเหยียบคิวควายจึงเป็นหนทางที่เหมาะสมที่สุด นาแปลงหนึ่ง ๆ จำเป็นต้องใช้ควายเดินวนไปมา อยู่หลายรอบพื้นนาจึงจะเป็นตมจนมีสภาพที่เหมาะสม ส่วนหญ้าปกคลุมดินทั้งหลายก็จะถูกควายเหยียบอ้าจนเป็นปุ๋ยตามธรรมชาติไปคิว ส่วนโคที่กินได้ก็เก็บกินเป็นอาหารเพื่อบำรุงร่างกายให้

สามารถทำงานให้กับชาวนาได้ยาวนาน การกินหญ้าในท้องนาก็เท่ากับว่าทำการจำกัดการแพร่ขยายของวัชพืชไปด้วย นอกจากนั้นมูลควายและน้ำปัสสาวะก็เป็นปุ๋ยโดยธรรมชาติจากฤดูฝน และน้ำที่คั้นจากถ้ำคลองไชยาก็ได้น้ำปุ๋ยตามธรรมชาติมาให้ส่วนหนึ่งด้วย ในยุคที่ใช้ควายความอุดมสมบูรณ์ของข้าวแต่ละกอเติบโตให้เมล็ดข้าวเป็นจำนวนมาก การพักผ่อนของควายก็ให้นอนตามหนองน้ำและถนอนพักผ่อนในถ้ำคลองไชยา ในยุคที่ยังใช้ควายเมื่อ 60-40 ปีที่แล้ว ชาวนาจึงไม่มีหนี้สินเท่าใดนัก เพราะไม่ต้องหาเงินมาผ่อนรถไถ ไม่ต้องใช้น้ำมัน ไม่ต้องใช้ปุ๋ย นอกจากนั้นยังสามารถจับสัตว์น้ำในท้องนาทำเป็นอาหารได้ จึงสามารถประหยัดเงินที่จะซื้ออาหารไปได้มาก การเลี้ยงควายของคนในแถบพื้นราบจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่เชื่อมโยงไปถึงระบบนิเวศ เศรษฐกิจ และระบบอาหารด้วย ผู้วิจัยเห็นว่าควายและชาวนามีสภาพใกล้เคียงกับคนเลี้ยงช้างและป่าไผ่ทางทิศตะวันตกจากตำบลไม่ถ่างถึงทิวเขาของจังหวัดระนอง เพราะเมื่อใดที่ป่าไผ่ขนาดจากป่าทางทิศตะวันตก ช้างก็จะถูกขายไปยังที่ ๆ มีป่าอุดมสมบูรณ์แถบจังหวัดสตูล พังงา กระบี่ ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างควายบนพื้นราบแถบทุ่งไชยา จึงมีความสัมพันธ์กับโขลงช้างบนเทือกเขาด้วย เพราะการใช้ช้างชักลากไม้จากป่าทางตอนเหนือจนทำการสัมปทาน และเริ่มมีถนนตัดผ่าน ทำให้การชักลากไม้ทำได้ง่ายขึ้น การเปิดป่าสัมปทานป่าไผ่ในยุคนั้นจึงส่งผลถึงฝูงควายทางตอนล่างด้วย เพราะทำให้ระบบนิเวศเปลี่ยนไป เพราะป่าที่เคสสร้างบรรยากาศให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลได้แปรสภาพเป็นการทำสวนทำไร่ เมื่อป่าคั้นน้ำถูกทำลายน้ำในถ้ำคลองไชยามีไม่มากพอที่จะหล่อเลี้ยงชีวิตชาวนาและควายฝูง ช้างกับควายจึงมีความสัมพันธ์กันแม้ส่วนหนึ่งอยู่ในป่า ส่วนหนึ่งอยู่ที่ราบ

การเข้ามาของรถไถและพันธุ์ข้าว กข.

เมื่อประมาณ 40 ปีที่ผ่านมา ชาวนาได้เปลี่ยนแปลงระบบผลิตจากที่เคยมีวิถีชีวิตที่ปลูกข้าวเพื่อบริโภคที่เหลือจากบริโภคแล้วต้องขายให้กับพ่อค้า เมื่อ 40 ปีที่แล้วเป็นยุคที่ได้รับการส่งเสริมให้มีการผลิตอย่างเข้มข้น ซึ่งชาวบ้านเห็นว่าการปลูกข้าวชนิดใหม่สามารถให้ผลผลิตมากและใช้ระยะเวลาในการดูแลแต่ละครั้งแค่ 3 เดือน จากที่เคยปลูกข้าวต้องใช้เวลาถึง 6-7 เดือน ในวงสนทนาชาวนาให้ข้อมูลแบบติดตลกว่า มีคนนอกหมู่บ้านเดินทางจากภาคอีสานมาขายผ้าไหม และเมื่อเห็นว่าชาวนาที่นี่เริ่มเปลี่ยนแปลงการผลิตหันมาปลูกข้าวพันธุ์ กข. แทนพันธุ์พื้นเมือง พ่อค้าขายผ้าไหมจากภาคอีสานจึงให้ข้อคิดว่า เขาเคยเป็นชาวนาในภาคอีสานมาก่อน และต้องเลิกทำนาเพราะสาเหตุจากการเปลี่ยนวิถีผลิตนั่นเอง โดยใช้พันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตมากแต่สุดท้ายต้นทุนของการผลิตจะแพงกว่ารายได้อย่างแน่นอน ดังที่เขาประสบมาแล้ว การเคื่อนของเพื่อนชาวนาที่มาว่าขายผ้าไหมทำให้ชาวนาที่นี่ระลึกถึงอยู่เสมอจนถึงปัจจุบัน และเห็นภาพว่าชาวนาที่ไหน ๆ ก็มีสภาพปัญหาคล้าย ๆ กัน คือต้นทุนจะสูงกว่ารายได้จากการขายผลผลิต

การใช้รถไถจึงมาพร้อมกับความต้องการจะขยายผลผลิตเพิ่มเติม ชาวนาเริ่มเห็นช่องทางที่จะเพิ่มรายได้ และสามารถช่นระยะเวลาการผลิตได้ นอกจากได้ข้าว กข. ที่ใช้เวลาปลูกเพียง 3 เดือนแล้ว รถไถยังสามารถไถพลิกพื้นนาได้อย่างรวดเร็ว เช่นหากว่าใช้ควายเหยียบอยู่เช่นเดิมต้องใช้เวลามากเดินวนอยู่หลายครั้ง แต่การใช้รถไถใช้เวลาเพียงไม่นานก็สามารถไถได้เนื้อที่มาก ความรวดเร็วจึงเป็นปัจจัยทางความคิดที่กระตุ้นให้ชาวนาดำเนินงานแข่งกับเวลา ประกอบกับความต้องการในระบบเงินตราที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะธรรมชาติเริ่มไม่มีปัจจัยที่ให้เปล่าโดยธรรมชาติ เพราะปริมาณน้ำฝนจะลดลงตามการตัดป่าทางทิศตะวันตก เมื่อปริมาณน้ำฝนมีไม่มากก็ต้องทำนาให้รวดเร็วก่อนที่จะไม่มีน้ำให้ทำ นอกจากนั้นการส่งลูกหลานเพื่อให้ได้รับการศึกษาโดยหวังว่าจะมีทางเลือกในการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น เมื่อมีค่าใช้จ่ายสูงรถไถจึงเป็นเครื่องมือชนิดใหม่ที่ทำงานได้เร็วกว่าควาย

ระยะเริ่มต้นนั้นมีชาวนาบางรายใช้ควาย บางรายใช้รถไถ แต่ภายหลังมีเหตุการณ์ใช้รถไถมากขึ้นเนื่องจากหากชาวนามีที่ดินไกล ๆ ต้องข้ามแปลงนาของคนอื่นไปก่อนจะถึงแปลงนาของคน หากแปลงนาด้านนอกได้ใช้รถไถซึ่งทำได้เร็วกว่า ทำการปักดำไปก่อนแล้วชาวนาที่มีแปลงนาอยู่ด้านในและห้อมล้อมด้วยแปลงนาคนอื่น การจะใช้ควายลงไปเหยียบที่นาของคนก็ทำได้ยากเพราะจะเหยียบอ่าแปลงนาด้านนอกที่ได้ปักดำไว้แล้ว รถไถจึงกลายเป็นพาหนะที่จำเป็นเพราะการเดินทางของรถไถใช้เนื้อที่น้อย สามารถเดินทางไปได้ทั่ว รถไถจึงเป็นเครื่องมือชนิดใหม่ที่มีความเร็ว เป็นการเปรียบเทียบความได้เปรียบกับการใช้ควายแบบเดิม ประกอบกับการปลูกข้าว กข. ใช้ระยะเวลาสั้น ชาวนาสามารถทำนาได้ถึงสามครั้ง และทำต่อเนื่องด้วยรถไถจะเหมาะสมกว่าควายมาก

แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นข้อเสียของรถไถซึ่งเป็นปัจจัยแรกที่ทำให้ชาวนารู้จัก และเข้าไปสัมผัสกับวงจรของการเป็นหนี้ เพราะรัฐได้ปล่อยกู้ให้ชาวนาไป ซึ่งรถไถ พันธุ์ข้าว และปุ๋ย เมื่อขายข้าวได้แล้วค่อยใช้คืนภายหลัง ชาวนาที่เคยพึ่งระบบธรรมชาติกลายเป็นการพึ่งระบบการผลิตที่ต้องเชื่อมโยงกับปัจจัยภายนอก ซึ่งปัจจัยเหล่านี้มีส่วนที่ทำให้วิถีชีวิตชาวนาเปลี่ยนแปลงได้ ในระยะแรกของการปลูกข้าว กข. 1-7 และการใช้รถไถ ปุ๋ย และยาฆ่าแมลง ซึ่งแต่เดิมไม่ต้องใช้ ยาเหตุที่ต้องใช้ยาฆ่าแมลงและข้าวพันธุ์ กข. มีความแตกต่างจากข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่มีความอดทนต่อสภาพแวดล้อม และพัฒนาสายพันธุ์โดยธรรมชาติจนเหมาะสมกับพื้นที่ แต่ข้าว กข. ต้องอาศัยการดูแลอย่างใกล้ชิด และให้ปุ๋ยให้ยาเพื่อเป็นอาหารเสริม และป้องกันการเป็นโรค ในยุคแรกที่เปลี่ยนมาเป็นการปลูกข้าว กข. จึงมีผลผลิตต่อไร่สูง เพราะระยะการปลูกที่ถี่กว่าเดิม ตอนนั้นการเป็นหนี้ของชาวนาังไม่ได้นำมาคิดเป็นต้นทุนในการผลิต การขายข้าวได้จำนวนมากจึงเป็นตัวเร่งให้ชาวนาดอกผลิตมากขึ้นให้ทันกับความต้องการของตลาด

ด้วยสภาพเช่นนี้เองทำให้ไปได้ระยะหนึ่งรถไถก็ต้องใช้น้ำมัน แอมรถไถยังไม่สามารถกินหญ้า และวัชพืชในท้องนาได้ จำเป็นต้องใช้ยาฆ่าหญ้า ยาฆ่าแมลง ปุ๋ยจากรถไถก็ไม่มีเหมือนปุ๋ยจากควาย

การทำนาแบบใหม่จึงเป็นภัยกับระบบนิเวศเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการใช้ปุ๋ยที่อ้อมใ้ใช้มากเท่าใดดินก็แข็งและเกาะกันแน่นมากขึ้นเท่านั้น การไถนาก็ทำได้ยากขึ้นเพราะดินแข็งไม่มีควายมาคอยเค้นขำเช่นเดิม ประกอบกับหญ้าที่ขึ้นเต็มท้องนาเพราะไม่มีควายช่วยกิน และถึงสำคัญกว่านั้นชาวนาไม่สามารถหาปุ๋ยปลาตากินได้อีกต่อไปเพราะการใช้ขี้ขี้มาแมลงได้ส่งผลให้สัตว์น้ำนานาชนิดที่เคยเป็นอาหารตามธรรมชาติได้หมดสิ้นไป เพราะเคมีภัณฑ์ที่หว่านลงในท้องนาเพื่อปราบแมลง ดันทุนของชีวิตชาวนาจึงต้องมีค่าใช้จ่ายด้านอาหารเพิ่มขึ้น ชาวนายุคใหม่จึงมีต้นทุนสูงมาก เพราะต้องมีค่าใช้จ่ายทุกอย่าง และการช่วยเหลือกันของชาวนาก็ต้องจ่ายเป็นค่าจ้างแทนการช่วยเหลือกันสงเช่นในอดีต เมื่อต้นทุนสูงชาวนาเป็นหนี้มากขึ้น ประกอบกับฝนฟ้าก็ไม่คงต้องตามฤดูกาล ไม่มีน้ำทำนา ส่วนถูกหลานที่ได้รับการศึกษาจากการส่งไปเรียนเมื่อครั้งยังทำข้าวพันธุ์พื้นเมืองจนเปลี่ยนมาเป็นข้าวพันธุ์ กข. ถูกหลานเหล่านี้ก็ไม่ประสงค์จะสืบทอดวิถีชีวิตการทำนาอยู่ก่อนแล้ว ส่วนชาวนารุ่น 60 ปีที่แล้วก็ไม่มีความแข็งแรงที่จะทำนาต่อไป หนี้สินก็มาก ชาวนาที่นี้จึงยุติบทบาทการทำนาหันมาซื้อข้าวกินแทน พร้อมกับการขายที่นาให้แก่ชาวนา ซึ่งคนเหล่านี้ต้องการท้องนาเพื่อปลูกปาล์ม น้ำมัน ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่ที่นิยมทำกันมากทางภาคใต้ ชาวนาที่แก่ชราที่ถึงเวลาพักผ่อนนั่งเฝ้าความหลังอยู่บ้าน ส่วนถูกหลานชาวนาที่ไม่ได้รับการศึกษาก็อพยพตัวเองเดินทางไปยังทิศตะวันตกซึ่งเป็นแนวเขา ซึ่งสอดคล้องกับการที่นายทุนได้เคยตัดไม้บนภูเขาต้นน้ำไปมากแล้ว ที่เคยขุดเป็นแหล่งเพาะปลูกใหม่ของชาวนาที่หันไปทำสวนเพื่อการส่งออก ซึ่งหมายถึงการเดินทางให้เข้าใกล้ต้นน้ำมากยิ่งขึ้น

3. ความสัมพันธ์ระหว่างเทือกเขาทางทิศตะวันตกกับชาวนาในชุมชนวัดเวียง

ดังที่ได้กล่าวไปข้างแล้วว่า ชาวนาส่วนหนึ่งได้อพยพมาเป็นชาวสวนแทน เพราะป่าต้นน้ำได้ถูกตัดด้วยการสัมปทานป่าไม้ จึงเหมาะแก่การทำสวนยางพาราและผลไม้เป็นอย่างมาก ต่อไปนี้จึงจะแสดงภาพให้เห็นความสัมพันธ์ทั้งสามระดับ คือ ป่าต้นน้ำในแถบทิวเขา ถัดลงมาเป็นที่ราบและปลายสุดของที่ราบคือชายฝั่งทะเล ความสัมพันธ์ของพื้นที่ทั้ง 3 ส่วนนี้ สามารถมองภาพการเชื่อมโยงจากเทือกเขาสู่ทะเลโดยการใช้คลองไชยาเป็นสายน้ำที่แสดงการเชื่อมโยงได้เป็นอย่างดี ในการทำเวทิวชาวนา เมื่อ 29 มกราคม 2548 ณ บริเวณที่ทำการผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 ซึ่งเป็นพื้นที่ตอนกลางของไชยาในการชุมนุมคราวนี้ทำให้เห็นภาพชัดเจนขึ้น ด้วยการอธิบายของคนที่อาศัยในแถบภูเขาทางทิศตะวันตกมาก่อนอย่างเข็ม คงเลข¹ อายุ 60 ปี กับการให้ภาพทางตอนล่างของ

¹ เข็ม คงเลข อายุ 60 ปี ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 31/1 หมู่ 3 ตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อ 19 กุมภาพันธ์ 2548

สวัสดิ์ ทองอุ่น¹ อายุ 64 ปี ผู้ที่เคยใช้ชีวิตในทุ่งไรชาแห่งนี้ตั้งแต่เด็ก ๆ ฉากแรกของการสนทนา วิถีชีวิตของชาวนา สภาพแวดล้อมของการพูดคุยได้เริ่มต้นด้วยปัญหาของชาวนา เนื่องจากน้ำใน ลำคลองไรชาได้เหือดแห้งมาราว 30 ปีที่แล้ว ดุงเขิมในฐานะที่เคยเป็นคนต๋องซุงมาก่อนได้ให้ภาพ ตอนที่ลำน้ำยังมีความอุดมสมบูรณ์ว่า เมื่อ 40 ปีที่แล้ว ดุงเขิมมีอาชีพเป็นคนเลี้ยงช้างอยู่บนเทือกเขา ทางทิศตะวันตกของพื้นที่อำเภอไรชา โดยในช่วงนั้นมีการเปิดป่าให้ทำสัมปทานป่าไม้ตามแนวเขา ชาวเขษิด ตั้งแต่แนวเขาที่ต่อจากเทือกเขาหลวง บริเวณอุทยานแห่งชาติแก่งกรุงในปัจจุบัน และเลข ไปถึงแนวเทือกเขาทางอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ซึ่งมีแนวป่าติดกับจังหวัดระนอง ซึ่งผู้ที่จับรด ผ่านถนนสายเอเชียแล้วผ่านสี่แยกตรงอำเภอไรชาก็คงเข้าใจสภาพที่นี้ได้ จะเห็นว่ามีแนวเขาดลอด เส้นทางตั้งแต่ชุมพร-สุราษฎร์ธานี-นครศรีธรรมราช ป่าคั้นน้ำที่ตรงกับแนวเทือกเขาทางทิศตะวันตก ได้ถูกบุกรุกทำลายด้วยการตัดไม้เพื่อแปรเป็นสินค้า นายทุนจากพื้นที่ราบได้เข้าไปสัมปทานจนเป็นที่รู้จักกันดีของชาวบ้านแถบนี้ อาชีพเลี้ยงช้างเมื่อ 40 ปีที่แล้วจึงเกิดขึ้นมาพร้อมกับธุรกิจสัมปทาน ป่าไม้ ดุงเขิมได้เล่าถึงการขออนุญาตรับช้างบนเทือกเขาว่า ต้องทำหนังสือขออนุญาตรับช้างกับ ทางการโดยมีปลัดอำเภอไรชาเป็นผู้ให้อนุญาต จากนั้นก็ทำการสร้างคอกช้าง ใช้เวลา 2-3 วัน และ ใช้กำลังคนที่ช่วยเหลือกันไม่ต่ำกว่าร้อยคน จากนั้นก็ทำการค้อนช้างเพื่อเข้าคอกที่จัดทำไว้ ครั้งหนึ่ง จับช้างได้ 30-40 ตัว โดยมีการแบ่งกันตามหุ้นส่วน ผู้ที่อยู่ในกระบวนการทั้งหมดจะมีโอกาสเลือก ช้างลักษณะที่เหมาะสมก่อน โดยช้าง 1 ตัวจะมีเจ้าของ 3-4 คน และมีการซื้อขายช้างกันในราคาตัว ละ 8,000 บาท โดยประมาณ ช้างที่จับมาได้นำมาฝึกประมาณ 1-2 เดือนก็สามารถใช้งานได้ ส่วนผู้ ที่ชาวบ้านเรียกว่า “หมอเผ่า” ซึ่งเป็นผู้มีคาถาอาคม และเป็นที่เคารพนับถือของคนเลี้ยงช้างทั่วไป จะมีช้างอยู่ในครอบครองถึง 100 ตัว ส่วนตัวของดุงเขิมเองมีช้างในครอบครองถึง 22 ตัว ด้วย สภาพที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าสภาพป่าแถบอุทยานแห่งชาติแก่งกรุง และเทือกเขาดลอดแนวทางทิศ ตะวันตก ตลอดไปจนถึงอำเภอท่าชนะ หลังสวน และจังหวัดชุมพร มีสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์มาก จึงทำให้อาชีพเลี้ยงช้างลากซุง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจสัมปทานป่าไม้นั้นเป็นที่เฟื่องฟูมาก เมื่อ 40 ปีที่แล้ว และลำคลองไรชาก็เป็นส่วนหนึ่งในความสัมพันธ์ของธุรกิจนี้ การตัดไม้ชักลากด้วยช้าง และถ่องมาตามคลอง โดยดุงเขิมให้ภาพต่อว่า การถ่องซุงแต่ละครั้งได้ถ่องมาเกือบ 100 คัน เมื่อถึง ไม้ถ่องคลองไรชาแล้วก็ไม่ต้องสนใจว่าไม้จะไปถึงปลายทางครบหรือไม่ เพราะต้องการแต่เพียง จำนวนที่เหลือทางปลายน้ำเท่านั้น ปลายน้ำหมายถึงที่ราบบริเวณทุ่งไรชาซึ่งชาวบ้านทั้ง 2 ฝั่งคลอง ก็มีสิทธิ์จะใช้ซุงที่ถ่องผ่านบริเวณที่คนพักอาศัยอยู่ได้ โดยการทำให้ออมน้ำคนละคันสองคัน แล้วแต่ ความสามารถที่จะนำขึ้นจากลำน้ำได้ ระยะเวลาในการถ่องไม้ซุงแต่ละครั้งใช้เวลา 2-3 วัน คนที่

¹ สวัสดิ์ ทองอุ่น อายุ 64 ปี ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 26 หมู่ 4 ตำบลเวียง อำเภอไรชา จังหวัด สุราษฎร์ธานี เมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2548

เป็นเจ้าของไม้ก็เดินทางมายังตอนล่างบริเวณที่ดิ่งดำเถียงไม้ขึ้นเพื่อจำหน่ายให้แก่คนในพื้นที่ราบ ซึ่งชั้นนี้ก็ต้องใช้ช่างลากเช่นเดียวกัน บริเวณอำเภอโซซาในอดีตจึงมาจ้างอยู่ประมาณไม่ต่ำกว่า 40 ตัว เพื่อใช้ในกิจการลากไม้ไปจำหน่าย โดยการรับช่วงต่อมาจากช่างด้านบน

เมื่อก้าวถึงจำนวนช่างที่มีเป็นจำนวนมากแล้ว ยังมีหลักฐานอีกอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า ปริมาณช่างจากแนวเขาถึงที่ราบมีจำนวนมาก และเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตความสัมพันธ์ระหว่างแนวเขากับทุ่งนา สิ่งนี้แสดงให้เห็นวิถีชีวิตของคนกับช่างในอดีตคือภาพแกะสลักหินบนเทือกเขานางเอ ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของสวนโมกขพลาราม (ภูเขาถูกเดียวกัน) บริเวณนี้ชาวบ้านเรียกว่า “ถ้ำบ่อน้ำเจ็ดแห่ง” ซึ่งมีลักษณะเป็นโถงเขาค้ำหน้าผาดัดตรงกับเบื้องล่างโดยไม่มีโถงเขารองรับ หากขึ้นจากจุดถ้ำบ่อน้ำเจ็ดแห่งนี้จะเห็นตัวเมืองโซซาในมุมสูงได้อย่างชัดเจน ที่เรียกว่าบ่อน้ำเจ็ดแห่งก็เพราะมีหลุมเล็ก ๆ เต็มคำศูนย์กลางราว 1 ไร่ วางเรียงรายอยู่ 7 หลุม บริเวณปากถ้ำและบริเวณด้านในจะเป็นรูปแกะสลักปูนค้ำหน้าพระพุทธรูป แต่ก่อนช่างเลือนราง ส่วนด้านขวาของปากถ้ำจะเป็นการแกะสลักทรายแดงเป็นรูปพระพุทธรูปท่าจำลอง ที่สำคัญด้านซ้ายขวาของถ้ำทั้ง 2 ช่างมีการแกะสลักรูปช่างหลายตัวเห็นได้อย่างชัดเจน ส่วนความสูงช่างอย่างสูงเขมได้เล่าเพิ่มเติมว่าเคยนำช่างมาถ่ามไว้แถบนี้เช่นเดียวกัน ในครั้งที่ป่าไม้อุดมสมบูรณ์และเคยมานั่งพักที่นี่ โดยพบเห็นรูปแกะสลักช่างปรากฏอยู่ก่อนแล้ว แสดงให้เห็นว่าในยุคโบราณถิ่นที่อยู่อาศัยของช่างได้แผ่ขยายมาถึงบริเวณสวนโมกขพลาราม และตลาดแนวริมถนนสายเอเชียในปัจจุบัน เพราะรูปแกะสลักบนเนินเขานั้นห่างจากถนนสายเอเชียราว 3-4 กิโลเมตร

นอกจากนั้นสินค้าจากป่าอย่างเช่น หวาย น้ำผึ้ง กวาง กระเจิง ยังเป็นสินค้าจากป่าที่ได้นำมาแลกเปลี่ยนกับพื้นราบแถบทุ่งโซซาในปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่าที่ราบชายฝั่งทะเลได้พัฒนาเป็นเมือง มีการค้าขายก่อนชุมชนแถบเทือกเขา ที่ตั้งชุมชนในตำบลทุมเรียงซึ่งคิดทะเลจึงตั้งชุมชนมีการแลกเปลี่ยนซื้อขายกันก่อน จากนั้นค่อย ๆ ขยับเข้ามาใกล้ทุ่งโซซาบริเวณคลองท่าโพธิ์ และมาเป็นชุมชนหนาแน่นในแถบสถานีรถไฟโซซาในปัจจุบัน ผู้คนทางเทือกเขาจึงนำสินค้าจากป่ามาแลกเปลี่ยนอยู่เสมอ

ในวงสนทนาครั้งนี้¹ นอกจากได้พูดคุยเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของป่าทางทิศตะวันตกแล้ว ชาวบ้านช่วยกันวาดแผนที่การเดินทางของช่างทั้งจากแหล่งต้นน้ำจนถึงที่ราบดุ่ม โดยแสดงภาพให้เห็นว่า คลองโซซาทางทิศตะวันตกนั้นมีระยะทางไม่ห่างจาก “คลองฮัน” เท่าใดนัก ซึ่งคลองฮันคือลำน้ำสาขาจากแนวเขาที่มีปริมาณน้ำมาก ก่อนที่จะไหลไปรวมกันที่เขื่อนรัชชประภา ส่วนคลองโซซานั้นอยู่ทางตอนทิศเหนือของคลองฮัน มีระยะทางห่างกันราว 2-3 กิโลเมตร โดยอดีตความสูงช่าง

¹ ประกอบด้วย สิริ แสงแก้ว อายุ 60 ปี, เจริญ คงเดช อายุ 60 ปี, สุวรรณ ทองศรีชัย อายุ 70 ปี, สวัสดิ์ ทองอุ่น อายุ 65 ปี และจำ ไสสะอาด อายุ 72 ปี ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 2 ตำบลเวียง อำเภอโซซา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2548

ที่ร่วมวงสนทนาคู่ด้วย ได้เขียนแผนที่ของถ้ำคลองต้นน้ำอย่างชำนาญเพราะเคยเดินเท้าเลี้ยวช้าง คัด
 ขงแถบนี้มาก่อน สเหตุที่เขียนภาพของคลองต้นน้ำด้วยก็เพราะว่าชาวนาแถบนี้ต้องการที่จะให้พื้นที่
 คลองไซซาให้มีน้ำเพียงพอแก่การทำนา โดยการขุดแนวเชื่อมต่อระหว่างคลองต้นน้ำกับคลองไซซาเข้า
 ด้วยกัน เพื่อให้ น้ำจากคลองต้นน้ำไหลลงคลองไซซาด้วย เพราะเห็นว่าปริมาณน้ำในเขื่อนรัชชประภา
 ซึ่งเป็นปลายทางของคลองต้นน้ำนั้นมีปริมาณน้ำเป็นจำนวนมาก และหากทำเช่นนี้ได้จะทำให้พื้นที่
 ชาวนาได้ถึง 4 อำเภอ คือ ทำนง ไซซา ทำนง และหุนหิน การสนทนาถึงการขุดเชื่อมต่อกอง
 ต้นน้ำกับลำน้ำทางตอนเหนือของคลองไซซา เป็นเหตุการณ์ที่นอกเหนือเป้าหมายในการเก็บข้อมูลวิจัย
 เรื่องนี้ แต่ก็เห็นว่าเป็นข้อมูลสำคัญที่แสดงให้เห็นว่า ชาวนาของที่นี่ไม่เคยยอมแพ้กับสภาพดินฟ้า
 อากาศ และยังคงต้องการจะทำนาอีกครั้งหนึ่งเพราะเห็นว่าอาชีพทำนายังมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของ
 ผู้คนแถบนี้อย่างมาก อย่างน้อยทำนาเพื่อไม่ต้องซื้อข้าวกินอย่างในปัจจุบัน และฝันต่อไปว่าลูกหลาน
 ที่ไปทำงานไกลบ้านได้มีโอกาสกลับมาประกอบอาชีพในท้องถิ่นอีกครั้งหนึ่ง

ตัดภาพกลับมาถึงการสนทนาเรื่องต้นน้ำอีกครั้งหนึ่ง ชาวบ้านได้แสดงให้เห็นภูมิประเทศที่
 เป็นสภาพเดิมว่า ครั้งที่คลองไซซามีความอุดมสมบูรณ์ ชาวนาส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนบริเวณริมคลอง
 ไซซา และวัดสำคัญ ๆ อย่างวัดพระบรมธาตุไซซา วัดเวียง วัดหลง วัดแก้ว วัดชาราม จนไปถึง
 ตอนล่างอย่างวัดพระประสพก็ได้ตั้งอยู่ริมคลองไซซาทั้งสิ้น การทำนาและนำข้าวเปลือกไปขายให้กับ
 เรือสำเภามีขนาดใหญ่ ราว 6-8 วา บริเวณคลองทำปูน (ซึ่งขณะนี้สภาพเป็นเพียงทางน้ำขนาด
 เล็กมวก) โดยการใช้น้ำเป็นพาหนะ ไปขายแต่ละเที่ยวได้เงิน 200-300 บาท ทำให้ชาวนาส่วนหนึ่ง
 ไม่คิดที่จะเข้าศึกษาในโรงเรียน เพราะเห็นว่าอาชีพทำนาได้เงินเพียงพอแก่การยังชีพ เรือสำเภา
 เหล่านั้นเมื่อรับซื้อข้าวเสร็จแล้วจะนำไปขายที่บ้านคอน (ตัวเมืองสุราษฎร์ธานีในปัจจุบัน) และเรือ
 เหล่านั้นหลังจากนำข้าวมาขายที่ตลาดบ้านคอนแล้ว จากนั้นก็บรรทุก "จาก" จากคลองบางไผ่
 ไปขายให้กับชาวนาในอำเภอไซซาอีกต่อหนึ่ง

สภาพเดิมเมื่อ 60 ปีที่แล้วของอำเภอไซซาจึงเป็นที่ราบสันทรายขนาดใหญ่ และเป็นพื้นที่ไหล
 รวมกันของลำน้ำทั้งจากคลองไซซา และน้ำที่ไหลหลากจากแนวเขาทางทิศตะวันตก ท่งไซซาจึงเป็น
 แหล่งขุ่นน้ำ เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวมาก ต่อมาความสัมพันธ์ระหว่างสภาพต้นน้ำกับที่ราบ
 ของท่งไซซาเปลี่ยนแปลงไป โดยป่าต้นน้ำถูกตัดไม้โดยการสัมปทานป่าไม้ เมื่อ 40 ปีที่ผ่านมา
 ชาวนาเริ่มประสบปัญหาภัยแล้ง จนมีการสร้างเขื่อนท่าหักในปี 2514 และทำระบบชลประทาน
 ต่อเชื่อมไปยังซ้ายขวาของท่งกว้าง ประกอบกับชาวนาในยุคหลังเปลี่ยนมาปลูกข้าวพันธุ์ กข. และ
 ไร่รโด ไร่ป้อ ไร่ชาม่าแมตง ทำให้ต้นทุนในการผลิตสูงขึ้นจนต้องเป็นหนี้สินมากมายเพราะส่วน
 หนึ่งกู้มาเพื่อบริโภค วิถีชีวิตของชาวนาที่นี่จึงยุติลงเมื่อ 30 ปีที่แล้ว ชาวนาบางส่วนจึงแปรสภาพ
 สืบนาเป็นไร่ปาล์มน้ำมัน และอีกส่วนหนึ่งไปจับจองที่บนแนวเขาทางทิศตะวันตกโค้งเคียนจากการ
 สัมปทานป่าไม้ ชาวนาบางส่วนจำเป็นต้องอพยพไปทำสวนบนเทือกเขาที่เคยเป็นต้นน้ำ ที่นาริม

ถนนในปัจจุบันจึงแปรสภาพเป็นอาคารพาณิชย์ตามความเจริญของการคมนาคม ซึ่งจะสังเกตเห็นได้ว่าร้านขายมอเตอร์ไซด์ได้ผุดขึ้นมากมายตลอดสองฝั่งถนน โดยเฉพาะถนนสายหลักจากสี่แยกไชยาถึงพุมเรียง ร้านขายโทรศัพท์มือถือ ร้านขายคอมพิวเตอร์ และอุปกรณ์ทันสมัยอีกมากมาย ตลอดจนคลองก็ถูกลมเป็นที่สร้างบ้านเรือน จนแทบจะเห็นเป็นเพียงทางระบายน้ำทิ้ง

4. พัฒนาการของชุมชนจากทุ่งนามาเป็นเมือง

ตำแหน่งที่เป็นชุมชนหนาแน่นที่สุดในปัจจุบันนี้คือ บริเวณสถานีรถไฟอำเภอไชยา และคอกขชายไปรอบ ๆ ตามการขยายตัวของชุมชน ภาพเดิมที่คนอายุ 70-80 ปี สามารถเล่าสภาพชุมชนแต่ครั้งเดิมได้ ต้องอาศัยการสำรวจที่ตั้งบ้านเรือนเพื่อให้ทราบตำแหน่ง ตั้งแต่ริมถนนสายเอเชียจนถึงถนนสายล่าง (ไชยา-ท่าฉาง) ที่ได้เกิดขึ้นก่อน และยังคงต้องการการบอกเล่าของคนที่อยู่บนป่าต้นน้ำด้วย การนำเสนอจึงเป็นการต่อภาพของความเป็นชุมชนเมืองโดยอาศัยคนที่เกี่ยวข้องกับหลายส่วน เช่น เข็ม คงเดช เจริญ มณีรัตน์ สุวรรณ วงศ์สุวรรณ ซึ่งลุงเข็มเป็นผู้ถูกคุกคามเกี่ยวกับการเลี้ยงช้าง และตัดไม้บริเวณป่าต้นน้ำ ลุงเจริญ มณีรัตน์ เป็นช่างไม้ตั้งแต่บรรพบุรุษ จึงรับช่วงต่อการก่อสร้างตามลำคลองไชยามาแปรรูปสร้างบ้านให้แก่คนในชุมชน ซึ่งบ้านของลุงเจริญจะสร้างด้วยไม้ขนาดใหญ่ และลักษณะบ้านมีเนื้อที่มาก มีความมั่นคงแข็งแรง รูปทรงบ้านก็มีการวางแผนผังอย่างงดงามสมกับเป็นบ้านช่างไม้ บ้านลุงเจริญเคยมีช้างถึง 4 ตัว โดยแบ่งปันกันในสี่คนพี่น้องแล้วคอนหลังชายให้แก่คนทำไม้ในจังหวัดระนอง พังงา เพื่อใช้ในกิจการเหมืองแร่ ลุงเจริญจึงเป็นชาวนาพื้นราบในตุศสร้างบ้านเรือนให้เป็นชุมชนตอนแรก ๆ ซึ่งบ้านหลังปัจจุบันนี้ตั้งอยู่ริมคลองท่าโพธิ์ (ตรงสี่แยกท่าโพธิ์ทางไปพุมเรียง ท่าชนะ และท่าฉาง) นอกจากนั้นการบอกเล่าของลุงสุวรรณก็น่าสนใจมาก เพราะลุงสุวรรณมีอาชีพรับจ้างขนสิ่งของในตลาด และทำนาไปด้วย เคยเลี้ยงช้างด้วย จึงให้ภาพของการขนย้ายสิ่งของจากชุมชนรอบ ๆ ตลาดไชยาในปัจจุบัน และยังคงแสดงให้เห็นว่าชุมชนที่นี่เริ่มใช้การขนส่งทางรถไฟมากขึ้น เพื่อเคลื่อนย้ายสินค้าและรับสินค้าจากภายนอก โดยบอกถึงกรรมวิธีขนย้ายสินค้าว่า ยังคงมีกลิ่นอายของวัฒนธรรมชุมชนชาวจีน คือการใช้ถ้อรถยนต์มาดัดแปลงเป็นล้อเลื่อนได้ ใช้แผ่นไม้ขนาดใหญ่วางบนคนแแกนกลาง ด้านข้างติดด้วยถ้อรถยนต์ทั้ง 2 ข้าง แผ่นไม้ทำเป็นเนื้อที่สำหรับขนส่งของ ด้านหน้าจะใช้เชือกขนาดใหญ่ผูกติดกับล้อเลื่อนเวลาลากใช้คน 2 คน คนหน้าใช้เชือกที่พ่วงกับล้อเลื่อนแขวนกับไหล่ทั้งสองข้าง โดยเส้นเชือกจะทอดยาวผ่านคันคอด้านหลัง คล้ายกับการสะพายเป้ในปัจจุบัน ด้านหลังมีคนคอยเข็นเพื่อช่วยผ่อนแรง ค่าจ้างขนส่งขึ้นอยู่กับระยะทาง หากไกลหน่อยก็จ่ายในราคา 5 บาท หากใกล้ก็จ่าย 3 บาท นั้นแสดงให้เห็นว่า เมื่อ 60 ปีที่แล้ว ตลาดคอกข ๆ พัฒนาขึ้นมากจากการเดินรถไฟสายใต้ตัวเอง โดยเริ่มละทิ้งการขนส่งทางเรือมาใช้ทางรถไฟแทนเพราะมีความสะดวกมากกว่า

ผู้ให้ข้อมูลอีกคนหนึ่งให้ภาพการเติบโตของชุมชนนี้ได้เป็นอย่างดีคืออ้อย ศิริไพศาลกุล เพราะป้าอ้อยเป็นลูกคนจีนที่มารับจ้างสร้างทางรถไฟ และแม่มีอาชีพขายอาหารละแวกนั้น เติบโตมาพร้อมกับความหนาแน่นของชุมชนนี้ ซึ่งตอนแรกขายอาหารให้แก่คนสร้างทางรถไฟ จากนั้นคุณแม่ป้าอ้อยก็ทำกิจการเป็นแม่ค้าคนกลางซื้อข้าวจากชาวนาไปลงเรือที่คลองท่าปูน และนำไปขายที่บ้านคอน และกรุงเทพฯ การเรียนรู้ของป้าอ้อยคือการทำการค้าโดยใช้ส่วนต่างจากทรัพยากรในท้องถิ่น และขายสินค้าให้กับคนที่นี้โดยใช้ชุมชนสถานีรถไฟเป็นที่ซื้อขายแลกเปลี่ยน ยิ่งในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีชาวบ้านมาที่สถานีรถไฟกันเนืองแน่น เพราะได้ข่าวว่าจะมีการขนเงินจากกระทรวงการคลังโดยใช้รถไฟเป็นพาหนะ มาจำหน่ายในตลาดมืดที่ชุมชนแห่งนี้¹ คนจึงมารอรับซื้อกันเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านเรียกว่า “เงินเล็ง” เพราะชื่อนี้เป็นรัฐมนตรีกระทรวงการคลังในยุคนั้น หากเงินมีหลายแสนบาทแล้วถือว่าชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย ทำให้ป้าอ้อยขายอาหารได้เป็นจำนวนมากเพราะคนที่มาออกอยู่ที่สถานีรถไฟเป็นจำนวนมาก และเมื่อเริ่มต้นเป็นชุมชนมีคนมาอยู่อาศัย และซื้อขายสินค้ากัน จึงมีผู้คิดตั้งโรงจำหน่ายทองคำขึ้นในละแวกนี้ คนทั่วไปจึงเรียกบริเวณสถานีรถไฟไซยาว่า “คอนลงทอง” จนเป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปในทุกราบแห่งนี้

ผู้ให้ข้อมูลอีกท่านหนึ่งที่สามารถต่อเชื่อมเป็นภาพเคลื่อนไหวของชุมชนแห่งนี้ได้ คืออาจารย์ชนะ นาคเวช² อายุ 65 ปี อดีตเคยเป็นครูมาก่อน และสนใจศึกษาเรียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และเป็นทายาทของตระกูลขุนนางที่ปกครองเมืองไชยามาก่อน โดยให้ภาพในอดีตว่า เดิมทีเมื่อ 200-300 ปีที่แล้ว ทั้งจากการค้นคว้าและใช้ชีวิตจริงมา 65 ปี ชุมชนแห่งแรก ๆ ของที่นี่ตั้งอยู่ที่ตำบลทุมเรียงในปัจจุบัน ซึ่งเป็นบริเวณที่ใกล้ทะเลเป็นอย่างมาก เพราะยุคแรกนั้นการค้าขายทางทะเลมีความรุ่งเรืองมาก ต่อมาในชุมชนได้ขยับไกลจากทะเลโดยเลื่อนขึ้นมาทางทิศตะวันตก คือบริเวณคลองท่าโพธิ์ เพราะมีการคมนาคมทางลำคลองมากขึ้น ชาวบ้านอาศัยตามลำคลองหนาแน่นขึ้น ประกอบกับมีถนนทางบกคือถนนตัดต่อระหว่างท่าฉาง ไชยา ท่าชนะ (ถนนสายต่างในปัจจุบัน) ตรงรอยต่อของคลองท่าโพธิ์และถนน ทำให้การคมนาคมสะดวกยิ่งขึ้น ประกอบกับเรือสำเภาสมาารถเดินทางผ่านคลองท่าโพธิ์ คลองหัววัง คลองท่าปูน ได้อย่างสะดวก เรือบรรทุกข้าวจึงเข้ามาจอดรับซื้อข้าวในละแวกนี้จึงทำให้มีชุมชนขึ้นมา มีการตั้งร้านค้าาวรตลอดแนวทั้ง 4 ทิศ ซึ่งจากการสำรวจนั้นยังพบบ้านเดิมที่เคยเป็นร้านค้าในย่านนี้ แต่ปัจจุบันดัดแปลงเป็นร้านขายที่นอนเล็ก ๆ บริเวณสี่แยกท่าโพธิ์

ในช่วงที่การค้าบริเวณสี่แยกท่าโพธิ์มีคนหนาแน่น การเดินทางโดยทางเรือระหว่างทุมเรียงถึงท่าโพธิ์ทำได้ง่าย โดยอาศัยลำคลองหน้าวัดพระประตบในปัจจุบันนั่นเอง (แต่ปัจจุบันลำคลอง

¹ การซื้อขายธนบัตรที่ราคาขายต่ำกว่าตัวเลขที่ระบุไว้ในธนบัตรนั้น

² ชนะ นาคเวช อายุ 65 ปี ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 307 ถนนรัชมังกรกิจ ตำบลตลาดไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อ 27 มกราคม 2548

กลายเป็นถนนไปแล้ว) ส่วนสภาพบริเวณสถานีรถไฟยังเป็นทุ่งนาตลับป่าเดี่ยว ๆ มีคนอาศัยอยู่ไม่เกิน 30 ครัวเรือน มีวัดอยู่ 1 แห่ง ทางทิศตะวันออกของทางสถานีรถไฟ และมีบ่อน้ำสำหรับใช้ในชุมชน ปัจจุบันบ่อน้ำยังเหลืออยู่แต่วัดได้กลายเป็นร้านค้าและอาคารพาณิชย์ไปหมดแล้ว บางคนเคยมีอาชีพจากการคักน้ำในบ่อโบราณแห่งนี้เพื่อจำหน่ายให้แก่คนในตลาด ทั้งได้เลี้ยงชีพและส่งลูกเข้าโรงเรียน

เมื่อสภาพถนนรกร้างเริ่มพัฒนาให้ดีขึ้นการขนส่งทางรถไฟก็มีปริมาณมากขึ้น การแลกเปลี่ยนสินค้ากันบริเวณนี้ทำให้เกิดเป็นแหล่งธุรกิจที่มีผู้คนอาศัยหนาแน่น โดยสังเกตได้จากบ้านเรือนเก่า ๆ ในยุคสร้างชุมชนใหม่มีลักษณะที่เป็นบ้านเก่าในเชิงอาคารพาณิชย์มากกว่าจะสร้างเป็นที่อยู่อาศัย เพราะสร้างติดกันตลอดแนว คล้ายอาคารพาณิชย์ริมถนนชั้นการค้าในปัจจุบัน แต่มีความแตกต่างแต่เพียงเป็นอาคารพาณิชย์ที่สร้างด้วยไม้ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าชุมชนบริเวณสถานีรถไฟในปัจจุบัน การสร้างที่อยู่อาศัยเป็นการสร้างเพื่อการทำการกิจการร้านค้าเป็นหลัก ทั้งหมดจึงเป็นการนำเสนอภาพต่อของคนที่เกี่ยวข้องกับการเติบโตของชุมชนสถานีรถไฟ โดยผ่านเรื่องเล่าจากคนที่เคยใช้ชีวิตสัมผัสกับตลาดแห่งนี้

นอกจากนั้น กิมอู่ แซ่ถิ่ม¹ อายุ 73 ปี ซึ่งเป็นน้องสาวของ “เจ้าแก้วเทียม” เจ้าของโรงสีโรงแรกและเก่าแก่ที่สุดของชุมชนแถบนี้ เดิมทีคนที่ตั้งโรงสีครั้งแรกคือ “เจ้าแก้วเทียม” ซึ่งเป็นพี่ชายของเจ้าแก้วเทียมและป้ากิมอู่ เจ้าแก้วเทียมได้เดินทางมาจากเมืองจีน และพบกับภรรยาซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นและเป็นชาวนาแถบนี้ จึงคิดตั้งโรงสีขึ้นเพื่อรับข้าวเปลือกจากชาวนาเพื่อสีเป็นข้าวสาร และนำไปส่งขายที่ตลาดบ้านคอน และที่อื่น ๆ ซึ่งในตอนแรก ๆ ก็ใช้เรือ ส่วนตอนหลังเมื่อการเดินทางโดยรถไฟได้รับความนิยมนมากขึ้น โรงสีซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับสถานีรถไฟอยู่แล้วจึงมีการเติบโตมาพร้อมกัน ป้ากิมอู่ ได้เล่าถึงเมื่อครั้งยังค่านินธุรกิจข้าวว่า ในอดีตชาวนานี้จะทำนาครั้งเดียว เมื่อถึงฤดูน้ำหลากเดือน 11-12 รอบ ๆ โรงสีจะเต็มไปด้วยน้ำเว้งว่างมาราวกับว่าเป็นทะเล เพราะมองไม่เห็นคันข้าวเลข น้ำจะนองทั่วไป ชาวบ้านทั่วไปจึงใช้เรือพายเอาข้าวเปลือกมาขาย และนำมาแลกเปลี่ยนข้าวสาร สภาพคือมีโรงสีอยู่ตรงกลางและเรือจากทุกสารทิศก็จะเดินทางมาแลกเปลี่ยนซื้อขาย ซึ่งข้อมูลที่ตรงกับกรบอกเล่าของสุวรรณ วงศ์สุวรรณ ชาวนาในตำบลถ่มซึ่งเคยนำข้าวมาขายฝากเอาไว้ในฤดูน้ำหลาก ซึ่งต้องใช้การเดินทางด้วยทางเรือ

ในยุคแรก ๆ ที่ตั้งโรงสีใหม่เมื่อ 80 ปีที่แล้ว ไม่มีบ้านคนตั้งอยู่แถวนี้เลย (บริเวณสถานีรถไฟ) มีแต่เพียงโรงสีและเพิงพักชั่วคราวราว 4-5 หลัง ทางทิศใต้ของสถานีรถไฟ (ริมถนนวัดนรกใจในปัจจุบัน) คุณแม่ของป้ากิมอู่จึงต้องเดินทางไปรับซื้อข้าวเปลือกจากชาวนา เพื่อให้ชาวนาคุ้นเคยกับการนำข้าวมาสีที่โรงสีซึ่งแต่เดิมชาวนาใช้ครกคั่วอย่างง่าย ๆ ตามวิถีชาวบ้าน การ

¹ กิมอู่ แซ่ถิ่ม อายุ 73 ปี ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 197 ตำบลตลาดไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อ 25 มกราคม 2548

เดินทางไปซื้อข้าวเพื่อมาเข้าโรงสีในชุดแรก ๆ จึงเท่ากับว่าเป็นการแนะนำให้ชาวบ้านช่วงเวลาในการผลิต และการไปซื้อข้าวถึงบ้านชาวนาก็ทำให้เกิดการจ้างงานในธุรกิจรับขนส่งข้าวจากชาวนาถึงโรงสี โดยการใช้ม้าเป็นพาหนะ การเคลื่อนไหวของชาวนาซึ่งเคยเป็นสังคมที่พึ่งพากันในขอบวงแคบ ๆ การสัมพันธ์กับระบบโรงสีจึงเป็นการเปิดพรมแดนการติดต่อจากสังคมภายในสู่สังคมภายนอก โดยให้โรงสีเป็นตัวเชื่อม และโรงสีก็กระจายข้าวสารสู่สังคมภายนอกอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้มีการรับซื้อข้าวเปลือกจากโรงสีแล้ว ยังมีเรือภายนอกพื้นที่มารับซื้อข้าวสารด้วย ซึ่ง สวัสดิ์ทองอุ้น ได้ให้ข้อมูลว่า ขณะนั้นตนเองก็ต้องเลือกเส้นทางชีวิตระหว่างอาชีพรับขนข้าวระหว่างนำไปขายให้แก่เรือที่มารับซื้อ ซึ่งได้วันละ 200-300 บาท กับอีกทางเลือกหนึ่งคือการเลิกอาชีพนี้แล้วไปเข้าโรงเรียนแทน แต่ลุงสวัสดิ์ก็เลือกทางแรก ปัจจุบันจึงต้องเปลี่ยนแปลงสภาพห้องนาเป็นการปลูกปาล์มน้ำมันแทน ซึ่งไม่ได้คิดมาก่อนว่าอาชีพชาวนาจะประสบกับความยากลำบาก เพราะการเปลี่ยนแปลงของสายน้ำ และความล้มเหลวทางเศรษฐกิจของชาวนา

กิมอยู่ แซ่ถิ่ม ได้เล่าต่อว่า กิจการโรงสีในชุดการบริหารของเจ้าแก้วเทียมมีความเจริญรุ่งเรืองมาก หลังจากสิ้นสุดยุคของเจ้าแก้วถิ่ม (เป็นเคี้ยเจ้าแก้วเทียม) เจ้าแก้วเทียมได้บริหารกิจการของโรงสีได้เป็นอย่างดี โดยชาวนาจะนำข้าวมาขายมากเพราะอัตราซื้อของเจ้าแก้วเทียมกับชาวนาปฏิสัมพันธ์กัน ในรูปของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มากกว่าเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้ากันตามกลไกตลาด ซึ่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชาวนาก็มักจะไม่นำเปรียบโรงสีเช่นกัน โดยการนำข้าวออกเหนือจากที่ดวงตามอัตราส่วนไว้แล้ว เช่น ต้องการขายข้าว 1 ถัง ก็มักจะนำข้าวไปโรงสีให้เกินเข้าไว้เพื่อจะได้ไม่ต้องมีความขัดแย้งเรื่องข้าวขาดน้ำหนักตามตาชั่ง ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าสังคมชาวนากับผู้ประกอบการโรงสีเป็นการพึ่งพาอีกรูปแบบหนึ่งที่แลกเปลี่ยนกันอย่างเต็มใจ ทั้งนี้เพราะความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ ๆ มีการผลิตข้าวได้ผลดี ส่วนโรงสีก็สามารถทำกำไรจากการนำข้าวไปขายนอกชุมชนอีกต่อหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตามการวางพื้นฐานของเจ้าของโรงสีให้แก้วถูกหลานในอนาคคนั้น แดกต่างจากชาวนาถูกหลานที่มาจากผู้เป็นเจ้าของโรงสีมักเป็นชาวจีน และทำการค้าขายเป็นหลัก ส่วนลูกชาวนาที่เคยชินอยู่ในชุดของเกษตรกรรมนั้นจะปรับตัวได้ช้ากว่า หากยังเป็นเกษตรกรก็เป็นแต่เพียงการเปลี่ยนแปลงอาชีพด้านการเกษตรตามสภาวะของดินฟ้าอากาศ หากผันตัวเองเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรม ก็จะเป็นถูกจ้างมากกว่าเป็นเจ้าของกิจการ โรงสีของเจ้าแก้วเทียมได้หยุดบริการลงเมื่อ 40 ปีที่แล้ว ด้วยสาเหตุหลายประการ ป้ากิมอยู่ได้เล่าสาเหตุของการปิดกิจการโรงสีว่า เจ้าแก้วเทียมได้เสียชีวิตลง จึงไม่มีใครสืบทอดกิจการ ประกอบกับการทำนาแถบนี้เริ่มมีปัญหาเพราะมีน้ำน้อยลง นอกจากนั้นถนนหนทางที่สะดวกขึ้นทำให้การขนข้าวเปลือกไปขายที่อื่นทำได้ง่ายขึ้น ชาวนาจึงมีทางเลือกในการขายข้าวมากขึ้น ส่วนอีกเหตุผลหนึ่งเนื่องจากว่าในชุมชนใกล้เคียงเริ่มมีโรงสีเล็ก ๆ ตามหมู่บ้านเกิดขึ้นมาตามลำดับ ธุรกิจโรงสีที่เป็นค่านานคู่กับชุมชนแห่งนี้จึงปิดตัวลง เมื่อโรงสีข้าวถูกทิ้งร้าง

เอาไว้ ไม่มีประโยชน์อย่างอื่น จึงตัดสินใจขายทรัพย์สินในส่วนของโรงสีจนหมด และหันมาประกอบอาชีพเป็นร้านขายสินค้าส่งแทน และดำเนินกิจการมาถึงบัดนี้

ดังนั้นจะเห็นว่าการพัฒนาจากทุ่งนามาเป็นชุมชนเมืองค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงมาตามลำดับ โดยสัมพันธ์กับการตัดป่าต้นน้ำทางทิศตะวันตก สัมพันธ์กับกิจกรรมเลี้ยงช้างของอุงเขม ซึ่งผู้ที่มีส่วนกำหนดชะตาชีวิตของคนทั้งสองฝั่งคลองไซซา กิจการโรงสีจึงเกิดขึ้นตามความสมบูรณ์ของพื้นที่ ต่อจากนั้นเมื่อน้ำแห้งขุด แหล่งน้ำไม่ได้เป็นเส้นทางหลักของชุมชนอีกต่อไป ทางรถไฟจึงมีความจำเป็นต่อชุมชนมากขึ้น พร้อมกับการเป็นเศรษฐกิจชุมชนชาวนาให้สัมพันธ์กับระบบตลาดมากขึ้น สภาพของตลาดบริเวณสถานีรถไฟจึงแสดงภาพความสัมพันธ์ของคนหลากหลายกลุ่มเอาไว้

ปัญหาของชาวนาที่ต้องการความช่วยเหลือ

ดังที่ทราบแล้วว่า วิถีชีวิตของคนแถบนี้ร้อยละ 90 แล้วแต่มีอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก การเจริญเติบโตของชุมชนบริเวณสถานีรถไฟไม่ได้ทำให้คุณภาพชีวิตของอดีตชาวนาดีขึ้นแต่อย่างใด มิหนำซ้ำยังเป็นการกระตุ้นให้ถูกหลานชาวนามีวิถีชีวิตอยู่ในสังคมระบบตลาด แต่ชาวนาสัมพันธ์กับระบบตลาดในฐานะผู้บริโภคมากกว่าผู้ได้กำไรจากส่วนแบ่งตลาด ชาวนาจากอดีตจึงทำได้เพียงแปรรูปที่นาเป็นพืชที่ไม่ต้องอาศัยน้ำมากเหมือนดังเช่นข้าว แต่ทั้งนี้ก็ยังยากจนขึ้นตามลำดับเพราะต้องกู้เงินเพื่อมาบริโภคแทนวิถีชีวิตเดิมที่เคยพึ่งพิงธรรมชาติเป็นหลัก ประเด็นการเรียกร้องของชาวนาคือ ต้องการฟื้นฟูชีวิตโดยการช่วยเหลือจากทางการให้สามารถผันน้ำมาเข้านาให้ได้ ซึ่งชาวนาคิดไว้ว่า หากความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำกลับคืนมา สิ่งทั้งหลายที่สัมพันธ์กับวงจรชีวิตของชาวนาจะกลับมามีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง

ข้อเสนอของที่ประชุมชาวนาประจำถิ่น ได้ให้แนวทางแก่ภาครัฐไว้สองแนวทาง แนวทางแรกคือดำเนินการทำระบบชลประทานจากลำน้ำคาบิจากอำเภอพุนพิน โดยทำท่อเลียบถนนสายเอเชีย กินเนื้อที่สี่อำเภอคือพุนพิน ท่าฉาง ไซซา ท่าชนะ จะทำจุดปล่อยน้ำตรงบริเวณสันนาคีที่ท่อชลประทานตัดผ่าน โดยอาจให้องค์การบริหารส่วนตำบลในเขตพื้นที่ช่วยกันลงขันงบประมาณ ทั้งนี้เพื่อแบ่งเบาภาระจากงบประมาณของรัฐ ซึ่งชาวนาเห็นว่าแทนที่จะปล่อยให้แม่น้ำคาบิไหลลงทะเล การปล่อยน้ำให้ไหลผ่านแปลงนาของชาวนาก่อนจะได้ประโยชน์กว่า และสามารถรื้อฟื้นชีวิตชาวนาได้ถึง 4 อำเภอ อย่างน้อยการทำเช่นนี้ทำให้ชาวนาที่มีข้าวกินโดยไม่ต้องซื้อข้าวจากตลาด

แนวทางที่สองได้อาศัยประสบการณ์ของคนที่เคยอยู่ทางต้นน้ำของคลองไซซา คนที่เคยเลี้ยงช้าง เคยตัดไม้อยู่ทางทิศตะวันตก โดยคนที่เคยอยู่ต้นน้ำให้ความเห็นว่า วิธีที่สองน่าจะดำเนินการขุดคลองต่อเชื่อมตรงต้นน้ำ บริเวณอุทยานแห่งชาติแก่งกรุงซึ่งมีระยะห่างระหว่างต้นน้ำคลองยันกับลำคลองไซซาเพียง 200 เมตร ซึ่งเป็นการเปลี่ยนสายน้ำเหนือเขื่อนรัชชประภาบางส่วนให้ไหลมาลง

พื้นที่ในอำเภอไชยาแทน ถ้าคลองไชยาซึ่งเป็นสายน้ำหลักจะได้มีน้ำใช้ตลอดปี และวิถีชีวิตของชาวบ้านจะได้ใช้น้ำจากลำคลองมาทำนาอีกครั้งหนึ่ง

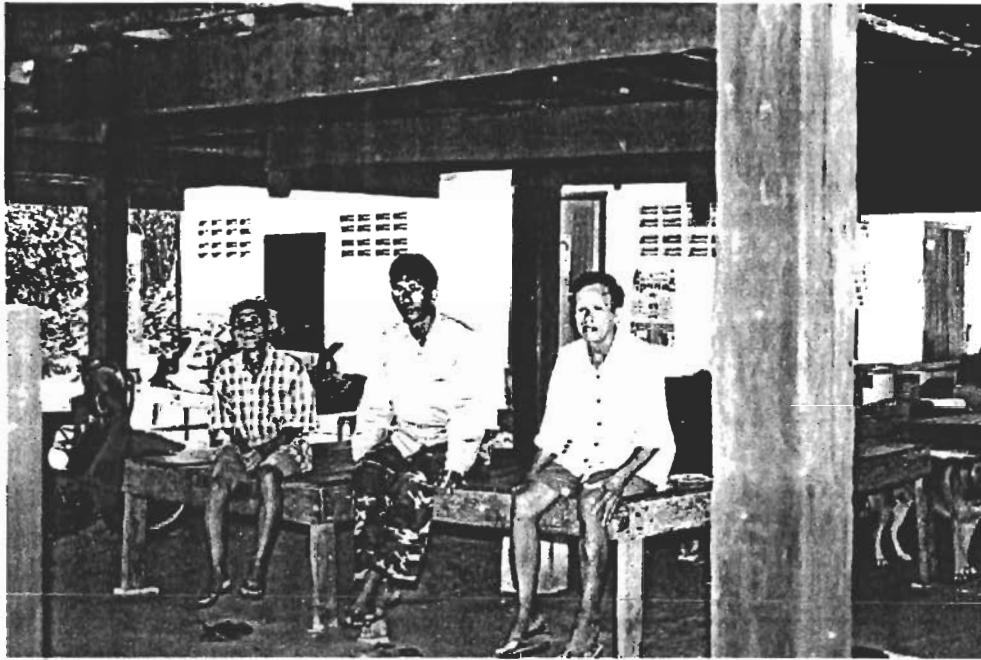
อย่างไรก็ตาม ทั้ง 2 แนวทางนี้ ชาวนาได้เสนอแนวทางแก่ผู้นำท้องถิ่นและหน่วยงานราชการหลายครั้ง แต่ยังไม่ได้รับความเห็นพ้อง หรือแม้แต่ค่านิยมการศึกษาวิจัยถึงความจำเป็นเร่งด่วนที่มีต่อคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน ในขณะที่รอคอยการแก้ไขปัญหาวานาส่วนหนึ่งก็ต้องแยกย้ายกันทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพ ทั้งอาชีพรับจ้าง อาชีพเลี้ยงวัว ปลูกปาล์ม น้ำมัน และส่วนหนึ่งก็ขึ้นไปทำสวนบนเทือกเขาบริเวณป่าดงน้ำ บ้างก็ไปจำหน่ายไข่เค็มไชยา ซึ่งเป็นอาชีพใหม่ที่มาพร้อมกับการเจริญเติบโตของสวนโมกขพลาราม ไข่เค็มจึงเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนแถบนี้ เนื่องจากแต่เดิมที่มีการเลี้ยงเป็ดแบบปล่อยทุ่งในนาข้าวในนาข้าว เป็ดก็ได้เก็บกินข้าวเปลือก ทุเรียน ปลา ในนา และให้คุณภาพของไข่เค็มที่ดี หลังจากนั้นการทำนาไม่ได้ผล ที่นาส่วนหนึ่งจึงแปรสภาพเป็นถ้ำเปิดตามถ้ำดับ ฉะนั้นอดีตชาวบ้านและถูกชาวบ้านทั้งหลายกำลังปรับตัวเองให้รอด ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของระบบตลาด อาชีพผลิตไข่เค็มไชยาจึงเป็นหนทางเลือกใหม่ของชาวบ้านบางราย แผงร้านค้าไข่เค็มบริเวณริมถนนสายเอเชียที่เรียงรายอยู่นั้น เป็นปรากฏการณ์หนึ่งของชาวบ้านที่ต้องเปลี่ยนอาชีพเพื่อความอยู่รอด

การยุติบทบาทของชาวบ้านและโรงสี พลอยทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมจางหายไป จึงมีสาเหตุหลักมาจากการที่ทุ่งราบแห่งนี้ขาดน้ำจากทางเทือกเขาทางทิศตะวันตกมาหล่อเลี้ยงยังคงตื้นเขิน ซึ่งจะสัมพันธ์กับนโยบายของประเทศที่เปิดให้มีการสัมปทานป่าไม้ เพื่อสร้างการเคลื่อนไหวของเศรษฐกิจ ประกอบกับคนในท้องถิ่นก็ตัดไม้เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย เมื่อประชากรเพิ่มขึ้นก็ต้องอาศัยไม้มากขึ้น การถ่องสูงจำนวนมากจากป่าดงน้ำยังคงตื้นเขินของคลองไชยาเท่ากับเร่งให้เกิดวิกฤติมากขึ้น ฝนที่เขตกต้องตามฤดูกาลกลับแห้งแล้ง เพราะขาดความชุ่มชื้นจากแนวเทือกเขา เมื่อน้ำไม่มี วงจรชีวิตชาวบ้านก็ต้องยุติลงเมื่อ 30 ปีที่แล้ว ประกอบกับถูกหลานของชาวบ้านเห็นว่าอาชีพทำนาเป็นการทำงานหนักไม่ได้รับความสะดวกสบาย น้ำท่าก็ขาดแคลน การขายข้าวก็ไม่สามารถสร้างความร่ำรวยได้ จึงออกจากชุมชนไปเรียนต่อยังสังคมภายนอก และหางานทำตามการพัฒนาของสังคมเมือง ส่วนถูกหลานชาวบ้านที่ไม่ได้เรียนในชั้นสูงก็หันหน้าขึ้นไปทำสวนบริเวณป่าดงน้ำ เพื่อปลูกผลไม้หรือพืชทางเศรษฐกิจ เช่น ทุเรียน มังคุด ขางพารา ส่วนถูกหลานชาวบ้านส่วนหนึ่งก็ไปรับจ้างทำงานในโรงงาน ขายไข่เค็มไชยา และอื่น ๆ ตามแต่จะพลิกผันไปได้ ส่วนคนรุ่น 60-70 ปี ที่เคยเป็นชาวบ้านในยุครุ่งเรืองก็มีอายุมาก ไม่มีกำลังพอที่จะจับเคลื่อนรถไถพลิกดินได้เหมือนเช่นในอดีต บทบาทของชาวบ้านจึงยุติลงเมื่อ 30 ปีที่ผ่านมา

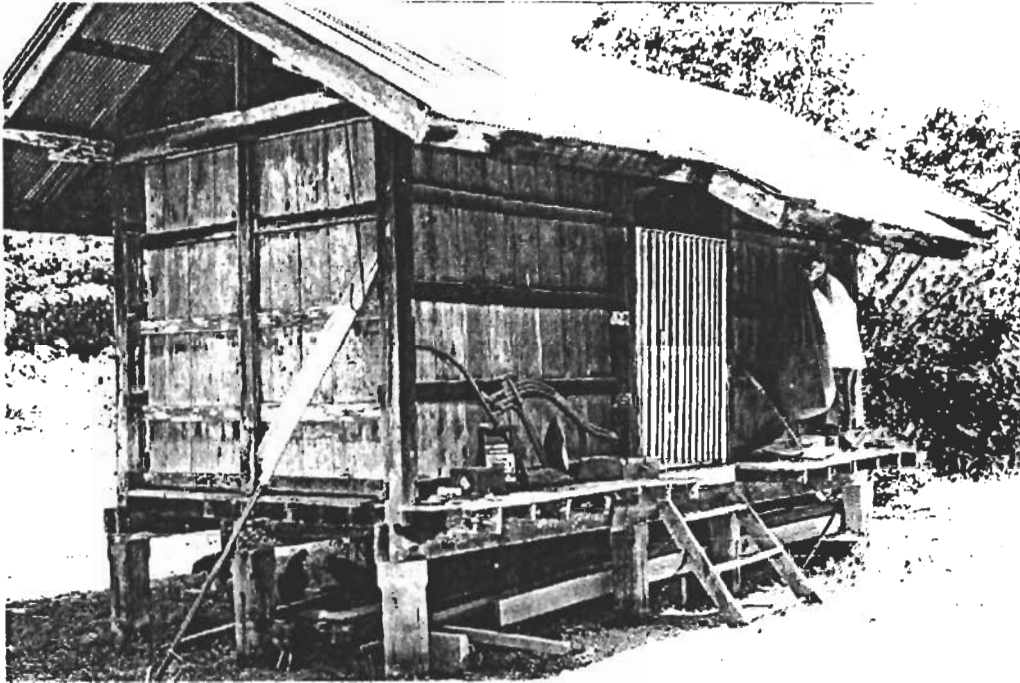
ชาวนาดั้งเดิมของชุมชนแห่งนี้

ลักษณะบ้านชาวนาในอดีตที่ทุกส่วนสร้างขึ้นให้เหมาะสมกับบริบททางเกษตรกรรม

ผู้ขนำวที่เก็บผลผลิตเพื่อการบริโภคและการเพาะปลูก
มักตั้งอยู่ทางตะวันออกของบ้าน

สภาพทุ่งหญ้าที่เคยเป็นทุ่งนามาก่อน ปัจจุบันแปรสภาพเป็นสวนปาล์มน้ำมันแทน

เนื่องจากขนาดน้ำจึงเปลี่ยนทุ่งนาเป็นสวนปาล์มน้ำมัน

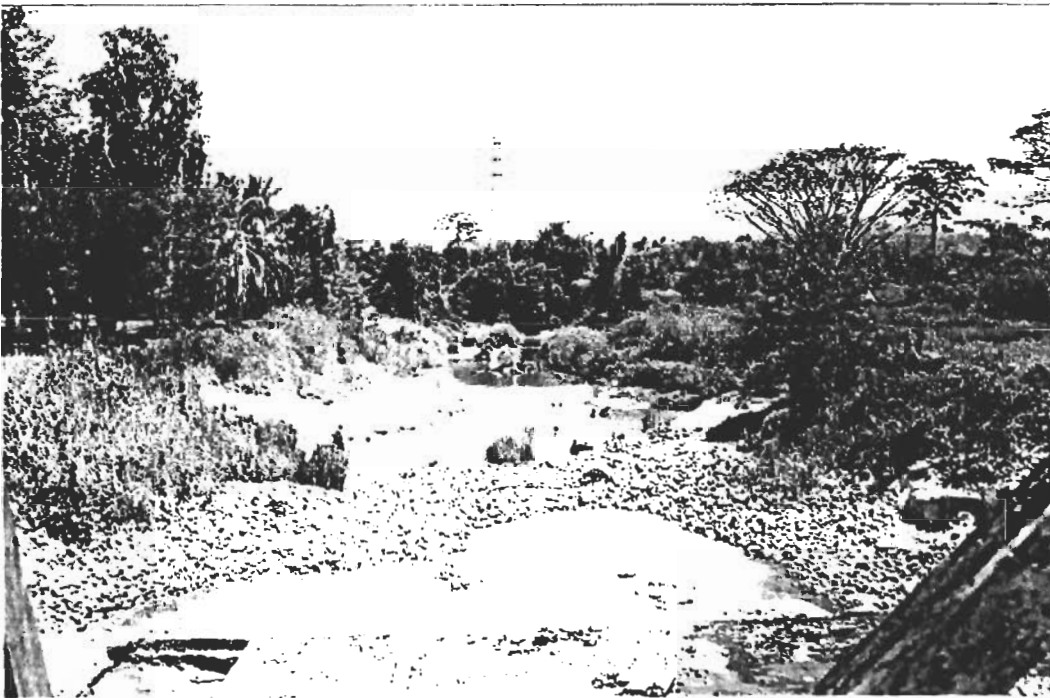
สภาพน้ำดินเงินในหน้าแล้งของเขื่อนท่าหัก (บริเวณท้ายเขื่อน)

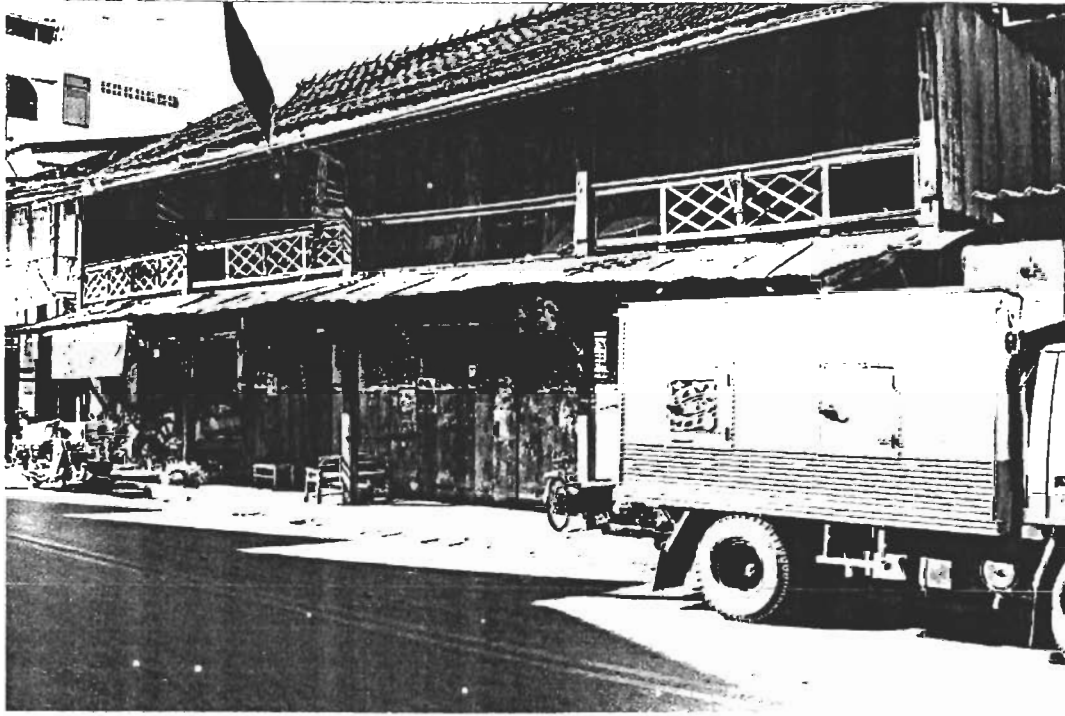
สภาพแนวสันเขื่อนท่าหัก

สภาพตอนท้ายเขื่อนท่าหัก

สภาพอาคารพาณิชย์แบบเก่าเมื่อครั้งเริ่มเข้าสู่สังคมเศรษฐกิจ

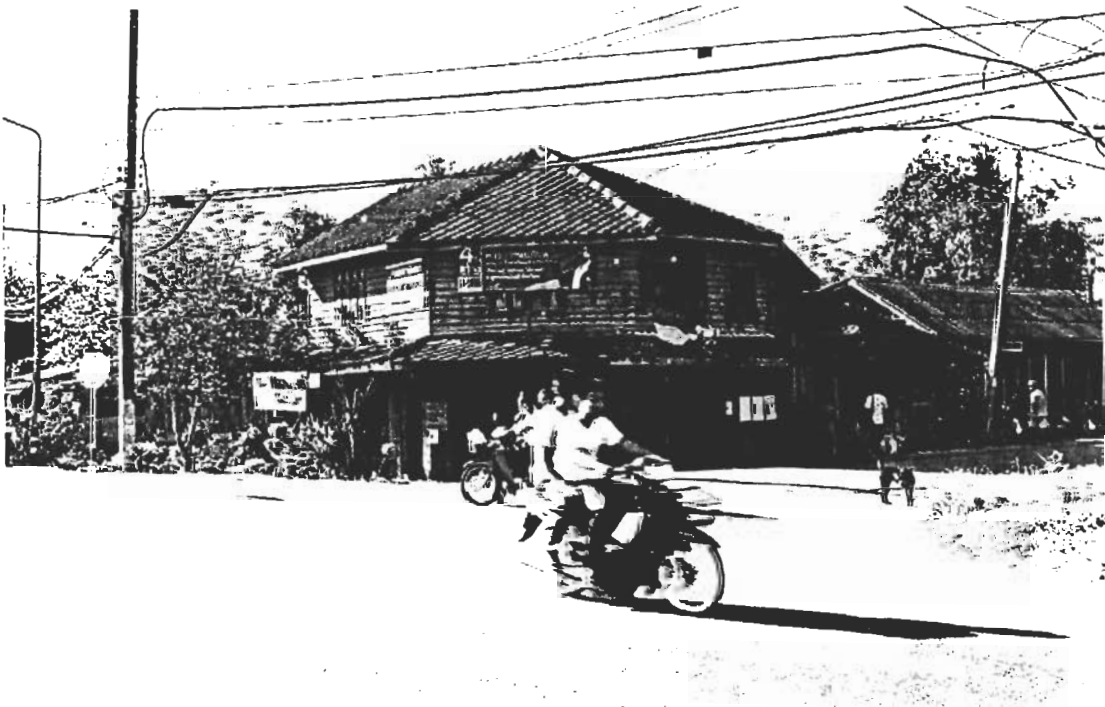
บ้านของกิมอยู่ แซ่ลิ้ม ซึ่งเคยเป็นโรงสีเก่าและพัฒนามาเป็นอาคารพาณิชย์ในปัจจุบัน

ชุมชนบริเวณสถานีรถไฟตลาดไชยา

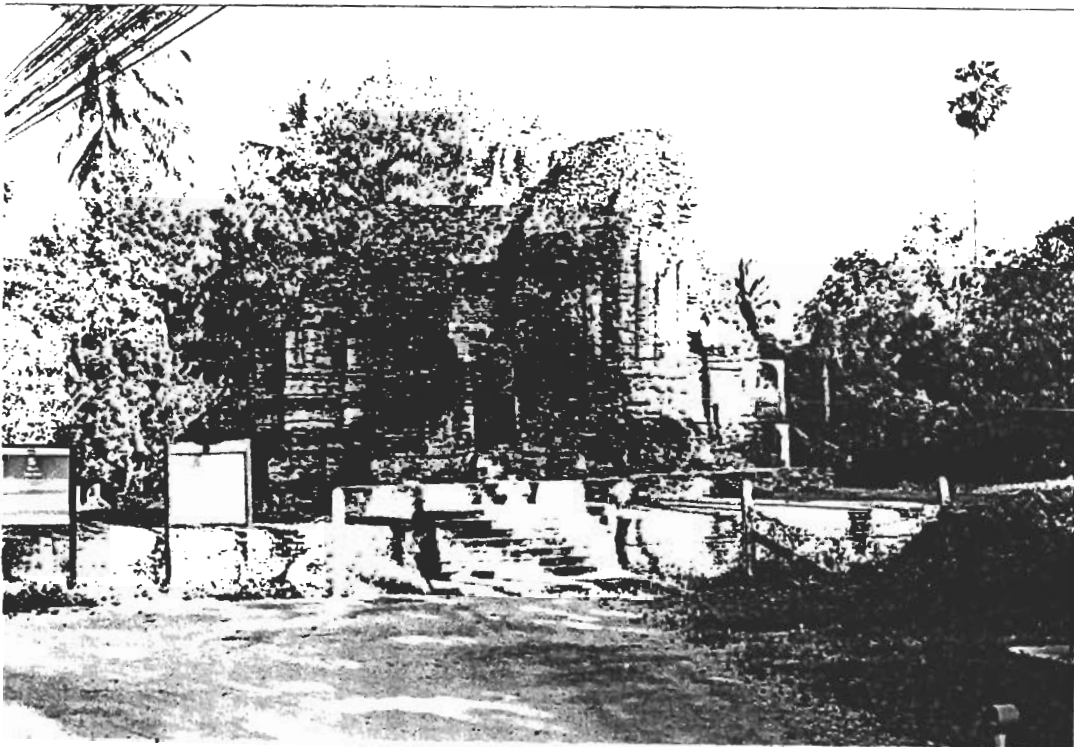
บริเวณสี่แยกท่าโพธิ์ในปัจจุบัน บ้านหลังนี้เคยเป็นร้านค้าริมคลองท่าโพธิ์
ในครั้งที่การค้าขายทะเลแวกนี้เจริญรุ่งเรือง ก่อนที่จะย้ายไปที่สถานีรถไฟตลาดไชยา

สถานีรถไฟตลาดไชยา

ฐานเจดีย์แบบศรีวิชัย บริเวณวัดแก้ว

บทที่ 6

วิเคราะห์ผลการวิจัย

ในบทนี้จะทำการวิเคราะห์เนื้อหาจากการศึกษาทุกส่วนเข้าด้วยกัน เพื่อแสดงให้เห็นว่า “ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น” ได้มีผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอย่างไรบ้าง ทั้งนี้จะใช้นโยบายในบทที่หนึ่ง ซึ่งเป็นบทนำของการวิจัยเพื่อแสดงความเป็นมาของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เคยมีบทบาทในชุมชน ทั้งฐานะที่เป็นเครื่องมือในการยึดเหนี่ยวจิตใจทางศาสนา (หมายถึงศิลปกรรมทางศาสนา) และผลงานศิลปะพื้นบ้านในฐานะสิ่งประดิษฐ์เพื่อความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และได้เพิ่มเติมความงามทางศิลปะ เพื่อเพิ่มสุนทรียะในการใช้งานไปพร้อม ๆ กัน

ส่วนในบทที่สองนั้นได้แสดงให้เห็นว่า เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น สัมพันธ์อยู่กับกระแสของการพัฒนาสังคมให้ทันสมัย เริ่มตั้งแต่ยุคแห่งศาสนาเข้ามาแทนที่ความเชื่อแบบดั้งเดิม ก่อนจะเกิดการปฏิวัติทางการเมืองเพื่อเรียกร้องความเท่าเทียมทางสังคม จากนั้นมีการปฏิวัติอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 18 พร้อมกับความสามารถในการใช้วิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ และยุคสุดท้ายที่ได้พัฒนามาเมื่อ 200 ปีที่แล้วคือยุคสมัยของทุนนิยม และเรากำลังเผชิญกับปัญหาของทุนนิยมอยู่ในปัจจุบัน สังคมทุนนิยมไม่ได้จำกัดอยู่ในประเทศที่พัฒนาแล้วเท่านั้น แต่กลับขยายอาณาเขตเข้ารุกไล่ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายให้กลายเป็นสังคมแห่งทุนนิยมด้วย รัฐบาลไทยตั้งแต่ปี 2504 เป็นต้นมา เห็นชอบกับทุนนิยมเป็นอย่างมากจึงวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อต้อนรับการเข้ามาของทุนนิยมในเมืองไทย ดังนั้นเมื่อการเมืองมีลักษณะเป็นทุนนิยมอุตสาหกรรมภาคพื้นเมือง ย่อมมีสภาพที่ถูกผลทางการเมืองบังคับให้เป็นทุนนิยมเช่นกัน

แนวโน้มของการพัฒนาแบบทุนนิยม ถือเป็นหัวใจสำคัญในการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตของโลกเมื่อ 200 ปีที่แล้ว ทุนนิยมพยายามกระตุ้นให้เกิดการค้าการลงทุน เกิดการบริโภคมีการเคลื่อนไหวของเงินตราอย่างรวดเร็ว หัวใจสำคัญของทุนนิยมคือความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ ไม่ใช่ความเจริญเติบโตของวุฒิภาวะทางด้านจิตใจ สิ่งที่เกิดขึ้นและตรงกันข้ามกับทุนนิยมคือการสูญเสียสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณีที่พึงพิงกันโดยไม่ต้องจ่ายเงิน สุดท้ายก็สูญเสียการพึ่งตนเอง มนุษย์ในชุดทุนนิยมจึงต้องพึ่งการผลิตของนายทุนเป็นหลัก โคขี้จะแยกหน้าที่ชัดเจนว่าใครเป็นผู้ผลิตและใครเป็นผู้มีหน้าที่บริโภค ด้วยกลไกเช่นนี้ผู้บริโภคซึ่งไม่มีทรัพยากรจึงต้องลดสถานะเป็นผู้ขายแรงงานระดับปฏิบัติการเพื่อหารายได้มาบริโภคปัจจัยพื้นฐาน สภาพความยากจนของคนจำนวนมากจึงปฏิเสธไม่ได้ว่ามีเหตุผลมาจากโครงสร้างการผลิตแบบอุตสาหกรรม แม้แต่งานคลาสิกของคาร์ล มาร์ก เรื่องของการต่อสู้ระหว่างนายทุนกับชนชั้นแรงงานยังได้รับการกล่าวถึงอยู่เสมอเมื่อมีความแย้งกันในสังคมทุนนิยม สังคมเช่นนี้จะมีคนรวยอยู่จำนวนน้อย และสามารถยึด

ครองทรัพย์สินจำนวนมากไว้ได้ ในทางตรงกันข้ามจะเกิดคนจนจำนวนมากที่ไม่มีทรัพย์สิน จึงต้องรับจ้างในภาคอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นการปรับให้ภาคอุตสาหกรรมหากำไรจากต้นทุนแรงงานราคาถูก เพราะมีคนจำนวนมากที่ไม่มีงานทำ ทั้งหมดนี้คือภาพของสังคมทุนนิยมที่กำลังรุกคืบเข้าสู่ทุกชุมชน หากไม่มีการทำความเข้าใจกับระบบทุนนิยมอย่างเพียงพอแล้ว สังคมส่วนใหญ่จะหลงใหลในภาพเบื้องหน้าจนลืมพิจารณาเนื้อแท้ของกลไกตลาดเช่นนี้ นักวิเคราะห์ทางรัฐศาสตร์จึงชี้ให้เห็นว่า แม้แต่การบริหารจัดการรัฐของประเทศไทยก็กลายเป็นรัฐที่ต้องบริหารแบบการตลาด เพื่อให้สอดคล้องกับสังคมโลก

ในบทที่สี่ได้นำเสนอประวัติศาสตร์ของชุมชนวัดเวียงที่สัมพันธ์อยู่กับการเดินทางเข้ามาของชาวอินเดีย และเผยแพร่ศาสนาทั้งพราหมณ์และพุทธศาสนา แต่ศิลปวัฒนธรรมที่เหลือร่องรอยให้ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ส่วนใหญ่เป็นศิลปกรรมทางพุทธศาสนาแบบมหายาน ข้อมูลในส่วนนี้จึงเป็นพื้นฐานของการเชื่อมต่อกับอดีตกับปัจจุบัน ส่วนในบทที่ห้าได้นำเสนอการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนวัดเวียงว่ามีปัจจัยใดบ้างก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีสาเหตุดังนี้ 1) การเดินทางเข้ามาของคนจีนเพื่อสร้างทางรถไฟในสมัย รัชกาลที่ 5 2) ต่อจากนั้นคนจีนก็กลายเป็นพ่อค้าคนกลางที่ต่อเชื่อมสินค้ากับสังคมภายนอก ทำให้คนในชุมชนเริ่มสัมผัสกับการซื้อขายแลกเปลี่ยนในระบบเงินตรา ทั้งนี้เนื่องจากคนจีนไม่มีทรัพย์สินจึงจำเป็นต้องใช้เงินเป็นสื่อกลาง และใช้กลไกทางเศรษฐกิจเพื่อแลกเปลี่ยนกับทรัพย์สินในภายหลัง ซึ่งทำได้อย่างรวดเร็ว 3) การเปลี่ยนแปลงตามการพัฒนาของเส้นทางคมนาคมเข้าสู่พื้นที่ในชนบท ผลผลิตจากภายนอกและภายในก็เกิดการแลกเปลี่ยนได้โดยสะดวก การแลกเปลี่ยนทำกันได้อย่างรวดเร็ว ไม่เหมือนการสัญจรทางน้ำในอดีต 4) เมื่อสังคมเริ่มหันเข้าสู่สังคมแห่งเงินตรา การส่งเสริมจากรัฐเพื่อให้เกิดการผลิตในเชิงอุตสาหกรรมจึงได้รับการตอบสนองจากชุมชนอย่างรวดเร็ว จึงมีการปลูกพืชในเชิงเศรษฐกิจโดยเฉพาะข้าว มีการเปลี่ยนมาใช้รถไถ ใช้พันธุ์ข้าว กข. 1-7 ใช้ปุ๋ย ใช้ยาฆ่าแมลง ซึ่งสภาพเช่นนี้จะได้ผลตอบแทนสูงในช่วงต้นแต่สุดท้ายก็ส่งผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม และการผลิตที่มีต้นทุนสูงกว่าราคาขายผลผลิต สังคมชาวนาจึงเริ่มเป็นหนี้จากนั้นเป็นต้นมา 5) เกิดผลกระทบจากการสัมปทานป่าไม้ทางทิศตะวันตกของชุมชนเมื่อช่วง 40 ปีที่ผ่านมา จึงทำให้แหล่งต้นน้ำของคลองไชยาถูกทำลาย จนปริมาณน้ำได้ลดลงอย่างมาก ส่งผลต่อการทำอาชีพทางการเกษตรของชุมชนวัดเวียง และไม่สามารถทำนาได้จนถึงปัจจุบัน ทุ่งนาจึงกลายเป็นทุ่งหญ้าที่รกร้างว่างเปล่า ส่วนบางแห่งที่มีทุนเพียงพอก็แปรสภาพเป็นสวนปาล์ม น้ำมัน สวนยางพาราตามกลไกตลาดของพืชเศรษฐกิจ 6) เมื่อไม่สามารถดำรงชีวิตในภาคเกษตร บวกกับหนี้สินที่เพิ่มพูนจากการตกเป็นผู้บริโภคมากกว่าผู้ผลิต ชาวนาจึงหันเข้าสู่การเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม และบริการแทน เกิดการย้ายถิ่นฐานของคนรุ่นหนุ่มสาว ส่วนบรรพบุรุษชาวนาก็มีอายุมาก ไม่มีกำลังพอที่จะทำอาชีพเกษตรกรรมได้ต่อไป ฉะนั้นสภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชนวัดเวียงจึงสอดคล้องกับชุมชนเกษตรกรรมทั่วไปของสังคมไทย ที่ถูกการปฏิวัติอุตสาหกรรมเมื่อ

200 ปี หล่อหลอมให้เปลี่ยนวิถีการผลิต ซึ่งปัจจัยสำคัญที่สุดอยู่ที่สภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปจนไม่สามารถอาศัยเป็นต้นทุนในการผลิตได้

ส่วนในบทวิเคราะห์ต่อไปนี้จะนำข้อมูลส่วนที่เป็นองค์ประกอบของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนวัดเวียง (แต่เดิมที่ยังคงอยู่ในภาคเกษตรกรรม) มาแสดงให้เห็นถึงปัจจัยข้อแตกต่างของสิ่งแวดล้อม วิถีคิด และความสัมพันธ์กันทั้งมนุษย์ด้วยกัน และมนุษย์กับธรรมชาติ จนกลายเป็นผลงานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน และเมื่อสภาพเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้น ความสัมพันธ์กับศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมจะมีลักษณะอย่างไร

1. ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับศิลปกรรมของชุมชนวัดเวียง
2. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชน กับผลในทางการเปลี่ยนแปลงคุณค่าและหน้าที่ของศิลปกรรมชุมชน
3. สรุปการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรมกับวิถีชีวิตชุมชน

1. ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับศิลปกรรมของชุมชนวัดเวียง

ประชากรที่ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบัน ส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะได้สัมผัสกับศิลปกรรมของชุมชนในอุตสาหกรรมลดน้อยลง เหตุผลคือการพยายามเปลี่ยนแปลงสังคมชนบทให้เป็นสังคมอุตสาหกรรม ศิลปกรรมของชุมชนจึงกลายเป็นส่วนเกินในชุดของการใช้กลไกทางการตลาดเป็นเครื่องมือในการพัฒนา ในสภาพเช่นนี้ศิลปกรรมของสังคมกลายเป็นสื่อสากลที่ทุกคนสามารถสร้างและเรียนรู้ได้โดยไม่มีลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมใด ๆ เพราะโลกกำลังจะเป็นวัฒนธรรมเดียว ศิลปะในอุตสาหกรรมทันสมัยจึงสะท้อนความคิดที่หลากหลาย โดยจะแสดงลักษณะความแตกต่างของการใช้ชีวิต โดยผู้คนจะโหยหาอิสระ และมีลักษณะเป็นปัจเจกชนมากขึ้น ลักษณะของสังคมอุตสาหกรรมจะมีความขัดแย้งเกิดขึ้นในตัวเอง เช่น ระหว่างการหมดไปของทรัพยากรกับการบริโภคอย่างไร้เหตุผล ความแตกต่างระหว่างชุมชนเมืองกับชนบท ความแตกต่างระหว่างรายได้ของคนรวยและคนจน ศิลปกรรมที่แสดงออกเรียกว่าศิลปกรรมแบบร่วมสมัย ซึ่งจะได้นำเสนอเนื้อหาทั้งในแง่การส่งเสริมให้เกิดการกระตุ้นการบริโภค และสะท้อนปัญหาของทุนนิยมไปพร้อม ๆ กัน

แต่ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้เป็นการศึกษาลักษณะของชุมชนในเชิงเกษตรกรรม ก่อนที่จะค่อย ๆ พัฒนาเป็นสังคมกึ่งเกษตรกึ่งอุตสาหกรรม และภาคชนบทกำลังก้าวตามสังคมเมือง แต่ก็ไม่สามารถทำได้เนื่องจากปัจจัยพื้นฐานยังไม่พร้อมที่จะเป็นสังคมแห่งความทันสมัยได้ สังคมชนบทจึงต้องเดินทางมาค้าแรงในชุมชนเมืองแทน จึงมีผลต่อทัศนคติต่อศิลปกรรมของชุมชนด้วย

คำว่า “วิถีชีวิต” นั้น นักวิชาการทางสังคมและมานุษยวิทยาให้ความเห็นว่า เป็นวัฒนธรรมทั้งหมดของการดำรงชีพ วิถีชีวิตพื้นฐานของทุกสังคมย่อมมีความจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยสี่เพื่อการ

ดำรงชีวิต ซึ่งนอกจากปัจจัยพื้นฐานแล้วสังคมยังมีสุนทรียะของชุมชน ไม่ว่าจะแสดงออกทางด้าน ประเพณี ศิลปกรรม หรือสิ่งของเครื่องใช้ ศิลปวัฒนธรรมจึงเป็นการบันทึกเรื่องราวของชุมชนนั้น ๆ เอาไว้เป็นหลักฐานในการเรียนรู้ สังคมประสพการณ์ หรือแม้กระทั่งเป็นเครื่องมือในการกำหนด คุณค่าทางสังคม วิถีชีวิตของชุมชนจึงมีลักษณะทางสุนทรียะแฝงไว้ในผลงานเสมอ ไม่ว่าจะเป็นการ ประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องประดับ เครื่องมือทางการเกษตร การทอผ้า การร้อง รำทำเพลง การเขียนบทกวี การเขียนภาพปริศนาธรรมตัวอย่างเช่น เคี้ยวเคี้ยวข้าวที่แกะสลักเป็นรูป หางปลาไหล และภาพปริศนาธรรมที่แสดงเรื่องราวทิวทัศน์ในชุมชน ซึ่งหากลองสังเกตให้ดีจะเห็นว่า ศิลปกรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่อยู่คู่กับชุมชนเสมอ แม้ว่าลักษณะโครงสร้างทางสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป สิ่งเหล่านี้ก็ยังคงอยู่แต่มีการเปลี่ยนรูปแบบ อย่างเช่นในยุคแรกเขียนภาพเกี่ยวกับศาสนาเป็นส่วนใหญ่ แต่พอยุคหลังโลกทัศน์ได้เปลี่ยนไป ศิลปินหันมาออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อการค้ามากขึ้น โดย จุดมุ่งหมายของศิลปกรรมอาจเปลี่ยนแปลงไปจากเพื่อความศรัทธาพัฒนาไปสู่การผลิตเพื่อการค้า แทน ในปัจจุบันเราจะเห็นผลงานศิลปกรรมเกิดขึ้นมากมาย หลากหลายรูปแบบ แต่หากสังเกตให้ดีจะ ครอบคลุมจะเห็นว่าเบื้องหลังของความคิดมีกลไกของการตลาดเป็นแนวคิดเบื้องหลังอยู่เสมอ ซึ่ง สะท้อนให้เห็นว่าเศรษฐกิจเป็นสิ่งแรกที่ทุกส่วนของสังคมได้คำนึงถึง

1.1 ศิลปะเชิงพุทธศาสนา

วิถีชีวิตในชนบทโดยเฉพาะสังคมไทย ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนมักเกี่ยวเนื่องอยู่กับ ธรรมชาติและศาสนา มาระยะหลังจึงค่อยคลี่คลายแล้วแสดงออกถึงลักษณะของการเมืองการ ปกครองบ้าง เหตุผลที่มีการแสดงออกทางธรรมชาติและศาสนาเป็นหลัก ก็เพราะมนุษย์ที่พึ่งกับ ธรรมชาติเป็นสำคัญ ศิลปวัฒนธรรมจึงเป็นการนำวัสดุจากธรรมชาติมาประดิษฐ์เป็นสิ่งของเครื่องใช้ ตามแต่ความจำเป็น เพราะการพัฒนาให้มีการใช้ฝีมืออย่างละเอียดเพื่อแสดงลักษณะอันเป็นเชิงช่าง และเป็นนักประดิษฐ์ ประคอง งานศิลปะประเภทนี้ส่วนใหญ่เป็นการสร้างศิลปะพื้นบ้านเป็นหลัก

ส่วนศิลปวัฒนธรรมเกี่ยวกับศาสนาแล้วจะมีอิทธิพลต่อท้องถิ่นในชนบทมาก แม้แต่ทุก วันนี้ช่างเขียนภาพจิตรกรรมเชิงพุทธศาสนาก็ยังเป็นที่ต้องการของผู้สร้างวัดในที่ต่าง ๆ เพราะเห็นว่า เป็นประเพณีที่โบสถ์ประจำวัดต่าง ๆ ต้องมีภาพจิตรกรรมฝาผนังไว้เป็นเครื่องมือในการสั่งสอน อบรมพุทธศาสนา คติของการสร้างองค์ประกอบของวัดต่าง ๆ ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า ศิลปกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนายังเป็นส่วนหลักที่สังคมชนบทต้องมี เพื่อแสดงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น การสร้างวัดวาอารามต่าง ๆ ในยุคหลังแม้ว่าจะไม่ประณีตงดงามเหมือนยุคแรก ๆ แต่ก็ยังคง เอกลักษณ์ของศิลปกรรมแบบประเพณีไทยเอาไว้

ทั้งนี้การสร้างวัดแล้วประดิษฐ์ผลงานศิลปกรรมขึ้นในยุคปัจจุบัน ไม่ได้หมายความว่า ศาสนาจะได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นแต่อย่างใด แต่เป็นการแสดงออกเชิงศาสนาในทางวัดดูอาจจะ

ไม่ใช่แก่นแท้ของการเข้าใจศาสนาก็เป็นได้ ในทางตรงกันข้ามการสร้างสถาปัตยกรรมที่ยิ่งใหญ่อาจทำให้ห่างไกลจากการเข้าใจแก่นแท้ของธรรมะมากขึ้นก็เป็นได้ ซึ่งดูได้จากสภาพความสัมพันธ์ของคนทางสังคม หากสังคมแห่งการตลาดยังเป็นหัวใจของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและชุมชน ความเชื่อตามคามแนวทางพุทธศาสนาก็ต้องมีความขัดแย้งกับระบบกลไกตลาดอย่างแน่นอน ลักษณะตรงกันข้ามของสองอย่างคือการตลาดนั้นเป็นการบริโภคทางวัตถุ และถือว่าวัตถุเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความสุขทางจิตใจ แต่พุทธศาสนานั้นถือว่าการพัฒนาจิตใจเป็นใจความสำคัญของพุทธศาสนา มากกว่าสนองตอบทางด้านวัตถุเป็นหลัก

อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ของศิลปกรรมทั้งสองแบบ ทั้งศิลปะพื้นบ้านและศิลปกรรมแบบพุทธศาสนาย่อมมีความสอดคล้องกันในการแสดงออก โดยอาศัยศาสนาเป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรม ความเห็น ความคิดร่วม ซึ่งไม่ใช่เฉพาะศิลปกรรมของชุมชนเท่านั้นที่มีการแสดงออกในทัศนะแบบพุทธศาสนา แต่เป็นทั้งกระบวนการของการอยู่ร่วมกันทั้งความสัมพันธ์ในระดับชุมชน ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม เช่น มีการสร้างประติมากรรมทางพุทธศาสนา สร้างสถาปัตยกรรม และความเชื่อเหล่านี้ก็สืบทอดมาเป็นศิลปะพื้นบ้านด้วย - โดยใช้วัสดุจากธรรมชาติมาสร้างศิลปะพื้นบ้าน และสร้างสรรค์โดยคำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติด้วยความเคารพ เห็นคุณค่าของการพึ่งพิง การสร้างศิลปะพื้นบ้านจึงเป็นการใช้ทรัพยากรหมุนเวียนทำให้ต้องอนุรักษ์ทรัพยากรในท้องถิ่นเอาไว้ ประกอบกับมีวิถีคิดด้วยความพอเพียงในการบริโภคอยู่ในนั้นด้วย โดยพยายามใช้ทรัพยากรเท่าที่จำเป็นเท่านั้น

ฉะนั้นความเข้าใจในลำดับขั้นของศิลปกรรมกับวิถีชีวิตชุมชน มีลักษณะที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ในยุคเกษตรกรรมได้มุ่งเน้นไปที่พุทธศาสนา โดยทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการสร้างโลกทัศน์ทางสังคม และศิลปะที่เน้นประโยชน์ใช้สอยอย่างศิลปะพื้นบ้าน ก็มีบรรทัดฐานแนวคิดมาจากศิลปกรรมเชิงพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการเคารพในคุณค่าของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม สิ่งที่เป็นกระบวนการสอดคล้องกันของศิลปกรรมชุมชนในยุคเกษตรกรรมจึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา มนุษย์ และสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก

ศิลปกรรมของชุมชนวัดเวียงสามารถแบ่งออกได้เป็นสองประเภทคือ 1) ศิลปกรรมที่แสดงออกจากความเชื่อทางศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งศิลปะพุทธศาสนาแบบมหายาน เช่น พระอวโลกิเตศวร พระนารายณ์ (ศาสนาพราหมณ์แล้วค่อย ๆ ผสมกับพุทธศาสนา) สถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัยที่วัดเวียง วัดแก้ว วัดหลง และวัดพระบรมธาตุไชยา ภาพจิตรกรรมชาดกทางพุทธศาสนา และภาพปริศนาธรรมในสมุดค่อข 2) คือศิลปะพื้นบ้านที่ประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้เพื่อการดำรงชีพ อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมทางศิลปกรรมทั้งสองแบบนี้ได้สะท้อนให้เห็นวิถีคิดและการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนอย่างมีเหตุผล

การศึกษาผลงานศิลปกรรมในเชิงพุทธศาสนานั้น มีความจำเป็นต้องผสมผสานกระบวนการค้นหาข้อมูลหลายแนวทาง ทั้งในสภาพพื้นที่จริงและเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่นักโบราณคดีได้ศึกษาค้นคว้าไว้ การศึกษาศิลปกรรมทางพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องอาศัยการผนวกความหมายของศิลปกรรมกับคำอธิบายในเชิงหลักธรรมอยู่ข้าง ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจความหมายของศิลปกรรมมากขึ้น การอธิบายประติมากรรมและสถาปัตยกรรมครั้งนี้ ได้อาศัยนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านธรรมทาสพานิช และผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปกรรมทางศาสนา โดยส่วนใหญ่จะค้นคว้าจากตำราที่ได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเอาไว้

การเริ่มต้นด้วยศิลปกรรมเชิงพุทธศาสนาของชุมชนวัดเวียง จำเป็นต้องอธิบายความเป็นมาของการเดินทางของศิลปกรรมเหล่านั้น เพื่อปูพื้นฐานเบื้องต้นเพื่อรองรับความหมายในขั้นต่อไป นักโบราณคดีหลายสำนักได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับร่องรอยของศิลปกรรมท้องถิ่นเหล่านั้น ไม่ว่าจะปรากฏในเชิงพุทธศาสนา หรือศาสนาพราหมณ์ โดยเสนอว่าศิลปกรรมเหล่านั้นคือเค้าโครงของการเป็นอาณาจักรที่มีการสร้างอารยธรรมแถบทะเลได้ขึ้น ซึ่งเท่าที่ค้นคว้าไว้ได้กล่าวถึงร่องรอยของอาณาจักร “ศรีวิชัย” ซึ่งไม่แน่ชัดว่ามีเมืองหลวงอยู่ที่ใด แต่น่าจะมีการปกครองเป็นอาณาจักรขึ้นและสร้างสถาปัตยกรรมขึ้นเป็นของตนเอง โดยจำลองพระอวโลกิเตศวรแทนกษัตริย์ที่เคยปกครองประชาชน โดยใช้ธรรมะในการบริหารราชการ นักบวชที่มีชื่อเสียงอย่างหลวงจีนอี้จิง (ราวพุทธศตวรรษที่ 7) ซึ่งได้เดินทางไปศึกษารธรรมในประเทศอินเดียก็ได้กล่าวถึงอาณาจักรแห่งนี้ว่า มีการศึกษารธรรมะกันอย่างจริงจัง นักบวชส่วนใหญ่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย ถึงกับแนะนำไว้ในบันทึกการเดินทางว่า หากเดินทางมาจากเมืองจีนก็ควรแวะพักเพื่อศึกษารธรรมะในขั้นต้นก่อนที่จะไปศึกษาพุทธศาสนาในประเทศอินเดียต่อไป เมื่อลำดับความคาดหมายเหตุ และตรวจสอบกับหลักฐานที่ปรากฏเป็นผลงานศิลปกรรมในเชิงพุทธศาสนาที่หลงเหลืออยู่ก็พอจะเห็นได้ว่า พุทธศาสนาน่าจะมีอิทธิพลต่อดินแดนแถบนี้เป็นอันมาก

นักโบราณคดีได้แสดงให้เห็นเส้นทางเดินของการเผยแพร่วัฒนธรรมทางศาสนาว่า มีต้นตอมาจากการแสวงหาดินแดนใหม่ในราวพุทธศตวรรษที่ 5 เป็นต้นมา ชาวอินเดียได้ถ่อเรือจากเมืองมัสทาสและเมืองโกถ์เคียงเพื่อมาขังสุวรรณภูมิ ซึ่งการเดินทางมายังดินแดนรอบอ่าวบ้านคอนนั้นไม่ได้เดินทางผ่านช่องแคบมะละกาแต่อย่างใด เพราะมีอุปสรรคหลายประการ ทั้งกัวลมมรสุมที่พัดกระหน่ำอยู่เสมอ และที่น่ากลัวกว่านั้นคือพวกโจรสลัดที่คอยปล้นเรือสินค้าที่เดินทางผ่านช่องแคบมะละกา ซึ่งในช่วงเวลาปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2548) สื่อมวลชนยังเสนอข่าวโจรสลัดปล้นเรือพ่อค้าชาวญี่ปุ่นที่เดินทางผ่านทางนั้น ซึ่งช่วยบอกอ้าให้ประวัติศาสตร์ของช่องแคบแห่งนี้มีความเป็นจริงมากยิ่งขึ้น ฉะนั้นการเดินทางเรือตัดตรงมายังอ่าวตะกั่วป่าในทะเลอันดามัน แล้วค่อย ๆ เดินทางมาตามลำน้ำตะกั่วป่า ก่อนที่จะเดินทางต่อมาขังแม่น้ำคาปี และใช้พื้นที่ราบลุ่มรอบอ่าวบ้านคอนเป็นที่สำหรับตั้งเมืองขึ้น เพื่อติดต่อกับชาวเรือในฝั่งตะวันออก เส้นทางลัดสาขานี้ได้มีผู้กล่าวถึงไว้

หลายคนว่าเป็นเส้นทางที่น่าจะเป็นทางผ่านของชาวอินเดียสู่สุวรรณภูมิ และต่อจากนั้นก็เดินทางผ่านไปสู่กัมพูชา เวียดนาม และประเทศอื่น ๆ ต่อไป

นอกจากนั้นประวัติศาสตร์ของการตั้งอาณาจักรก่อนพัฒนามาเป็นประเทศไทย ได้มีนักประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของอาณาจักรสำคัญในสุวรรณภูมิอยู่สามอาณาจักร ซึ่งทั้งหมดได้อาศัยท่าเลปากแม่น้ำเป็นที่ตั้งของอาณาจักร และต่างก็มีเชื้อสายราชวงศ์จากอินเดีย เช่นเดิวกันคือ “ราชวงศ์ไศเรนทรวงศ์” อาณาจักรแรกตั้งอยู่ที่ลุ่มแม่น้ำคาปี (ศรีวิชัย) อาณาจักรที่สองตั้งอยู่ที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา (ทวารวดี) และอาณาจักรลุ่มแม่น้ำโขง (พุนัน) ความสัมพันธ์ของทั้งสามอาณาจักรนี้มีการแลกเปลี่ยนทรัพยากร ไปมาหาสู่กัน บางเวลาที่ทำสงครามรบพุ่งกันเนื่องจากการแย่งชิงราชบัลลังก์ ดังนั้นการขุดค้นวัตถุโบราณของทั้งสามแหล่งนี้ได้แสดงให้เห็นร่องรอยของการเคยเป็นอาณาจักรตั้งแต่ก่อนจะมีประเทศสยามเป็นเวลาหลายพันปี

เรื่องราวของการตั้งอาณาจักรสมัยโบราณก็เป็นประเด็นสำคัญของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ทั้งนี้ก็เพราะว่าสิ่งก่อสร้างทางศิลปกรรมในยุคนั้นที่สร้างขึ้นไม่ต่ำกว่า 1,000 ปีที่แล้ว สภาพสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ การเมือง การคมนาคมย่อมมีสภาพแตกต่างจากปัจจุบันอย่างมาก ด้วยสภาพเช่นนี้ศิลปกรรมเหล่านั้นจึงเป็นเพียงสิ่งที่หลงเหลือจากบริบทของสังคมเดิม และห่างไกลจากคนในชุมชนรุ่นปัจจุบันมาก ทำให้การต่อเชื่อมทางด้านการรับรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในทางศิลปกรรมจึงอาจขาดตอน แม้ลักษณะทางศิลปกรรมยังคงอยู่แต่สถานการณ์ได้เปลี่ยนให้ชุมชนเป็นสังคมอีกแบบหนึ่ง คนในชุมชนอายุราว 60-70 ปี ได้ให้ความเห็นว่าสิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นของเก่าที่รับรู้ว่าคงเคยมีสังคมอีกแบบหนึ่งเกิดขึ้นบนแผ่นดินนี้

ซึ่งประเด็นทางบริบทของสังคมแต่ละช่วงเวลา ก็เป็นปัจจัยสำคัญมากในการศึกษาศิลปกรรมของชุมชน เพราะหากบริบทเปลี่ยนไปศิลปกรรมในบริบทเดิมก็จะกลายเป็นสิ่งของที่ไม่ร่วมสมัยในปัจจุบัน ทำให้เกิดการขาดช่วงของการสืบทอด ซึ่งพอจะสังเกตได้ว่าศิลปกรรมทางศาสนาที่สร้างขึ้นในยุคที่ศาสนาพุทธเผยแผ่เรื่องอยู่ในชุมชนนั้น แต่มายุคหลังสังคมมีการพัฒนามาราว 200 ปี โดยเปลี่ยนจากสังคมที่อาศัยศาสนาเป็นแกนหลักมาอาศัยการปกครองในระบบทุนนิยมแทน การปฏิสัมพันธ์กับศิลปกรรมก็มีการเปลี่ยนแปลงคุณค่าและความหมายด้วย ศิลปกรรมของท้องถิ่นจึงเปรียบเสมือนร่องรอยของอารยธรรมพื้นสมัย และกำลังหาหนทางแสวงหาประโยชน์จากศิลปกรรมเหล่านั้น แต่การหาประโยชน์นั้นหาใช่การพัฒนาทางด้านจิตวิญญาณไม่ แต่หมายถึงประโยชน์ในทางเศรษฐกิจเป็นหลัก

การผนวกกันของยุคที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเครื่องนำทาง กับศิลปกรรมทางศาสนาจึงแตกต่างกัน ทั้งแง่ของจุดมุ่งหมายและการประเมินค่า ศิลปกรรมทางศาสนาอาจไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ แต่มีบทบาทสำคัญในการเป็นเครื่องมือในการบังคับจิตใจให้ดำเนินชีวิตตามแนวทางของศาสนา ศิลปกรรมเกี่ยวข้องกับศาสนาของชุมชนจึงมีลักษณะแปลกแยกทางความคิด เนื่องจากเหตุผล

ของบริบทหลายอย่างของชุมชนที่เปลี่ยนไป การดิ้นรนเพื่อต่อสู้ในกระแสแห่งการแข่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ การพัฒนาตนเองให้ได้เปรียบผู้อื่น ซึ่งจุดมุ่งหมายนี้ตรงข้ามกับหลักคำสอนในศาสนาอย่างสิ้นเชิง จึงเกิดการแปลกแยกระหว่างความสัมพันธ์กับศาสนา ความสัมพันธ์ทางศิลปกรรม และวิถีชีวิตที่ต้องพัฒนาให้ทันสมัย

ซึ่งความตึงเครียดทางสังคมจนถึงขั้นของการก่อการร้ายกันด้วยอาวุธ เป็นปรากฏการณ์ตกต่ำที่สุดของมนุษย์กับการนับถือศาสนา ในที่นี้จะไม่นับรวมการตีความศาสนาเพื่อให้เกิดความขัดแย้งและสอดคล้องกับความรุนแรง การสังเกตปรากฏการณ์ง่าย ๆ ระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างศิลปกรรมทางศาสนากับวิถีชีวิตชุมชน ก็พอสังเกตได้จากพฤติกรรมของคนในชุมชนที่เปลี่ยนเป็นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจมากขึ้น ซึ่งมีตัวแปรของความเป็นมาหลายประเด็น ทั้งแนวคิดทางการดำรงชีวิต ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม นโยบายทางการเมือง นโยบายทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

ที่กล่าวถึงศิลปกรรมในทางพุทธศาสนา เพื่อแสดงให้เห็นบริบทของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน ก็เพราะเหตุว่าชุมชนวัดเวียงเป็นชุมชนที่เคยเป็นแหล่งของศิลปกรรมเชิงพุทธศาสนา ทั้งประติมากรรม สถาปัตยกรรม และหัตถกรรม ซึ่งการค้นคว้าความหมายของผลงานศิลปกรรมเหล่านั้นทำให้ทราบว่า เดิมทีชุมชนวัดเวียงเป็นแหล่งที่ชาวอินเดียได้เคยมาตั้งรกรากอยู่ระยะหนึ่ง และได้นำพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์มาด้วย แต่ศาสนาพราหมณ์จะกล่าวถึงไม่มากนัก ทั้งนี้เพราะเหตุว่าพุทธศาสนาแบบมหายานที่ปรากฏในชุมชนก็มีกลิ่นอายของศาสนาพราหมณ์ผสมผสานอยู่ด้วยกันแล้ว

ท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงศิลปกรรมของชุมชน ในฐานะที่มีร่องรอยของผลงานศิลปกรรมอยู่ โดยแสดงความเห็นว่า หลักฐานทางศิลปกรรมที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน (โดยเฉพาะพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และสถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัย) เป็นศิลปกรรมทางพุทธศาสนาแบบมหายาน โดยพื้นฐานของมหายานนั้นจะมีการผสมผสานความเชื่อแนวทางอื่น ๆ จากพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมด้วย ซึ่งในยุคที่พุทธศาสนาเกิดขึ้นในประเทศอินเดีย ซึ่งมีศาสนาต่าง ๆ อยู่มากมาย มีนักบวชบางกลุ่มหวาดกลัวว่า พุทธศาสนาหากดำรงอยู่ตามพระธรรมวินัยเดิมจะมีคนนับถือน้อย เพราะสอนเรื่องของการไม่มีตัวตน ส่วนศาสนาอื่นนั้นมีการสอนเรื่องการกลับมาเกิดใหม่ สอนเรื่องโลกหลังความตาย นักบวชบางกลุ่มจึงคิดจะเพิ่มมหายานจำนวนมากเพื่อชักนำให้เข้ามาบวชในพุทธศาสนา จึงเสนอว่าควรผสมผสานคำสอนให้มีเรื่องของกนิหาร เรื่องโลกหน้า เรื่องการเสวยผลบุญ ซึ่งเรื่องราวเหล่านี้มีอยู่ในศาสนาพราหมณ์ และศาสนาอื่น ๆ ในยุคนั้น พุทธศาสนาแบบมหายานจึงมีการประยุกต์คำสอนให้เข้ากับบริบทของสังคม

นอกจากนั้นนักทฤษฎีทางพุทธศาสนาได้เสนอว่า พุทธศาสนาแบบมหายานนั้นมีที่มาหลายแนวทาง ขึ้นอยู่กับเจ้าลัทธิแต่ละคนที่จะนำพุทธศาสนาไปตีความใหม่แล้วสอนให้โลกโศกกว่าเดิม เช่น ลัทธิสุนยวาท หมายถึงในโลกนี้ไม่มีอะไรเลยมีค่าเท่ากับศูนย์ ไม่มีเริ่มต้น ไม่มีดำรงอยู่ และ

ไม่มีที่สิ้นสุด ความเชื่อเช่นนี้ได้รับการสืบต่อมากมายในประเทศจีน ญี่ปุ่น ซึ่งผสมกับแนวคิดของนักปราชญ์พื้นเมืองกลายเป็นพุทธศาสนานิกายเซ็นจนมีคนศึกษากันอย่างกว้างขวาง หรือแม้กระทั่งเจ้าลัทธิบางคนมีการประตูกติให้เข้ากับศาสนาที่สอนเรื่องวิญญาณ ก็กลายเป็นพุทธศาสนาแบบวิญญาณบางเบา ซึ่งมีกลิ่นอายของศาสนาพราหมณ์ สอนเรื่องสวรรค์ชั้นต่าง ๆ สอนเรื่องการทำความคิดแล้วได้เกิดเป็นพระโพธิสัตว์ที่คอยช่วยเหลือมนุษย์ให้ถึงนิพพานได้ก่อนแล้ว และพระโพธิสัตว์จะเข้าถึงชั้นนิพพานเป็นคนสุดท้าย คิดความเชื่อเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าพระโพธิสัตว์เป็นผู้เสียดละอย่างถึงที่สุด

คำสอนเชิงความเชื่อแบบพระโพธิสัตว์ ทำให้การทำรูปเคารพของพระโพธิสัตว์ได้แสดงการเปรียบเทียบบัณฑิตที่เคยกปกครองบ้านเมืองด้วยทศพิธราชธรรม เมื่อสิ้นพระชนม์ก็จะได้รับการสร้างสรรคศิลปกรรมประจำพระองค์ในฐานะของพระโพธิสัตว์ที่คอยช่วยเหลือผู้อื่น ทั้งในยามที่มีชีวิตอยู่และโตกหลังความตาย ซึ่งศิลาจารึกในสมัยศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ 13-17) ได้บันทึกคุณความดีของกษัตริย์ที่เคยกปกครองประชาชนในดินแดนแห่งนี้ หลักฐานจากศิลาจารึกก็พอจะแสดงให้เห็นสภาพของชุมชนที่เคยกดำรงชีพอยู่ในช่วงเวลาที่ความเชื่อทางพุทธศาสนา ได้ฝังอยู่ในจิตใจของราษฎรอย่างเหนียวแน่น การสร้างศิลปกรรมทางศาสนาขึ้นมาจึงแสดงให้เห็นว่า ศิลปกรรมกับวิถีชีวิตมีส่วนที่สัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก

หากลองก้าวข้ามอดีตของการสร้างศิลปกรรมมาสู่ยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2548) ร่องรอยของวัฒนธรรมทางศาสนาของชุมชนวัดเวียงก็ยังคงแสดงให้เห็นมรดกตกทอด และการฟื้นฟูศิลปกรรมเชิงศาสนาขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง สังเกตได้จากการตั้งสอนพุทธศาสนาของท่านพุทธทาสภิกขุ ซึ่งเป็นคนท้องถิ่นของชุมชนแห่งนี้ ท่านได้ปฏิรูปพุทธศาสนาขึ้นมาท่ามกลางกระแสแห่งทุนนิยมที่รุกรานท้องถิ่นต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว ซึ่งหลายครั้งของคำสอนได้แสดงให้เห็นวิถีชีวิตในเชิงพุทธศาสนาที่เคยกรุ่งเรืองมาก่อนในดินแดนแถบนี้ โดยยกตัวอย่างเพลงกล่อมเด็ก ซึ่งร้องกันโดยทั่วไปในภาคใต้ ที่เล่าถึงคันมะพร้าว "นาฬิกา" ในบทกล่อมเด็กนี้แสดงภาพของคันมะพร้าวซึ่งขึ้นอยู่บนเกาะกลางน้ำ ส่วนน้ำล้อมรอบเกาะก็เปรียบเหมือนการเคลื่อนไหวทางความคิดของมนุษย์ที่มีรอน - เย็น ไม่นั่นอนขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย แต่คันมะพร้าวยังคงยืนตระหง่านอยู่เช่นเดิม ไม่มีที่ท่าว่าจะหวั่นไหว ความอุณหภูมिरอนเย็นของน้ำ ด้วยบทเพลงกล่อมเด็กลักษณะนี้ท่านพุทธทาสภิกขุจึงได้อธิบายสภาพสังคม และวิถีชีวิตอันเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนเกี่ยวกับความลึกซึ้งของแนวคิดทางพุทธศาสนาที่แทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชน

ศิลปกรรมในเชิงพุทธศาสนาแบบสมัยใหม่จึงได้พัฒนาขึ้นจากร่องรอยเดิม ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุได้เห็นว่า พุทธศาสนาแบบมหายานมีแนวทางหลากหลายในการเข้าถึงแก่นแท้ของศาสนา เช่น การสอนด้วยบทกวี การสอนด้วยโคลก การสอนด้วยภาพ อย่างเช่นที่ปรากฏในภาพปริศนาธรรมของพุทธศาสนานิกายเซ็น ซึ่งได้กล่าวไปแล้วว่าพุทธศาสนานิกายเซ็นได้มีต้นกำเนิดจากลัทธิ

ศูนยวาทในประเศอินเดีช ประกอบกับศึลปกรรณแบบอย่างของพระโพธิศัควอโลกิเศศวรกัไดั
 แฝงเร้นลักณะของประเศมากรรณเศิงศาศนาไว้ด้วย ศึลปกรรณเศิงพุทธศาศนาขุคใหม่ของขุมชนกั
 คึอปรากฏการณัแห่งศึลปกรรณเศิงพุทธศาศนาในศวนโมกขพลาารณนัันเอง เพ็ชงแต่มีการพัฒนา
 รูปแบบให้ศอคคค้องกับการเศแพร่รรมในขุคปัจจุบัณ โคชอาศัยภาทางศึลปกรรณเข้าไปเป็นศ่วน
 หนึ่ในการกระคู้นให้เห่นคูลค่าของพุทธศาศนา ทำมกลางความโกลาหลของศังคณแห่งความ
 ทันศมัย ภาพของความค้ดแย้งทางความคึดในการพัฒนา ระหว่างแนวทางการพัฒนาแบบอั้งฮึนที่เน่น
 การพัฒนาจึดใจให้ศมคคค้องกับการพัฒนาทางว้ดถุ ศ่วนทุนนึชมมุ่งม้นของกระเศแแห่งการก้าวหน้าทาง
 เศรษฐกึจ ศึลปกรรณทางศาศนาจะเป็นภาพค้ดแย้งกับศังคณในปัจจุบัณเป็นออย่างมา และด้วยความ
 ค้ดแย้งกันเร่นนี้อาจเป็นค่าคอบได้บางศ่วนว่า เหตุคึลศึลปกรรณในเศิงพุทธศาศนาของขุมชนว้ดเวียง
 จึงค้องจ้คเก็บไว้ในพิธิรคัณท์ แทนที่จะนำความเชือเหถ่านัันมาใช้ในจึวคจึริง

แม้กระนั้นหากศังเกคออย่างละเศ็ชคจะเห่นว่าศึลปกรรณของขุมชนได้เปลี่นแปลงรูปแบบไป
 รั่วขณะหนึ่ (หมายถึงขณะที่มีการแข่งชันกันทางธุรกิจ) การเปลี่นแปลงรูปแบบของศึลปกรรณใน
 ขุคของการแข่งชันทางธุรกิจ ศึลปกรรณกลายเป็นศ่วนหนึ่ในการเพิ่มชอคชายของศึนค้ค่า โดยนำ
 ทฤศฎีทางความจามรูปแบบต่าง ๆ ไปศร้างศรรคัหึบห่อ เป็นการออกแบบในอุดศาศกรรณให้มี
 ลักณะน่าใช้ศอยเพิ่มขึ้ มีการแข่งชันกันในการพัฒนารูปแบบให้ตรงตามรศนึชของศึบรึโลกมาค
 ขึ้ ภาพของอุดศาศกรรณที่ศวนคความเชือทางศึลปกรรณเข้าไปในศ่วนของศึนค้ค่าก็เพื่อจุมุ่งหมาย
 หลัคคึอการเพิ่มชอคชาย และทำรายได้เห่นอู่แข่งทางธุรกิจ

เมื่อเปรีชเทียบศึลปกรรณในทางธุรกิจกับศึลปกรรณของขุมชนในแง่ของพุทธศาศนา จะ
 เห่นภาพค้ดขึ้ในลักณะของจุมุ่งหมายทางศึลปกรรณ ศึลปกรรณในขุคเศศครกรรณ และขุคแห่ง
 ความรุ่งเรืองทางศาศนา จุมุ่งหมายของศึลปกรรณคึอการศร้างทัศณะของการศึนค้ค่าความจริงในจึวค
 เป็นปรัชญาของการค้างจึวคในเศิงพุทธศาศนา เป็นความรู้ศึคของการเอาชนะกึเศศของคณเองจน
 นำไปสู่การอู่ร่วมกันของขุมชนออย่างศันคึ

ศึลปกรรณกับขุมชนจึงอาจไม่ได้ศูญหายไปไหน แต่เป็นเรืองการแปรศภาพจากศึลปกรรณ
 ในทางศาศนาไปสู่ศึลปกรรณเพื่อการก้าวหน้าทางธุรกิจแทน ศึลปกรรณจึงทำหน้าทีและบทธบาทใหม่
 แก่ขุมชน ในฐานะเป็นเครืองมือในการรองรับการชยชว้ดทางด้านการค้่าเป็นหลัค ศึลปกรรณแบบ
 เศิงศาศนาจึงกลายเป็นความเชือแบบเก่าที่ทันศมัย มนุษย์จึงศร้างศึลปกรรณแบบใหม่ขึ้มาแทนที่
 การแทนที่ของศึลปกรรณแบบทุนนึชมีค้วด้วยกัน 3 ลักณะ ออย่างแรกคึอ ศึลปกรรณทางศาศนาแบบ
 เก่าแต่ศร้างขึ้เพื่อลดความรุนแรงของการแข่งชันกันทางธุรกิจ ศ่วนลักณะที่สองเป็นการศร้าง
 ผลงานศึลปะเพื่อศะท้อนให้เห่นว้ดจึวคของขุมชน โดยเศคองออกในฐานะเป็นความเห่นค้อถึงคณที่มี
 การเปลี่นแปลงตามกระเศแชของการพัฒนา หรือเรือกว่าศึลปะเพื่อจึวคที่มีเห่นฮาศะท้อนศังคณ

และลักษณะที่สามคือศิลปกรรมที่เน้นการออกแบบสินค้าและบริการ เน้นการกระตุ้นการบริโภคตามนโยบายทางเศรษฐกิจ

ดังนั้นการกล่าวถึงศิลปกรรมเชิงพุทธศาสนาแบบมหาธานของชุมชนวัดเวียง โดยนำเสนอตั้งแต่พัฒนาการของการเดินทางมาของชาวอินเดีย และได้สร้างสรรคผลงานศิลปกรรมขึ้นจนสามารถคาดการณ์สภาพทางสังคมในยุคโบราณได้ โดยอาศัยผลงานศิลปกรรม และเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือในการแสดงภาพในอดีต โดยเฉพาะความเชื่อในทางพุทธศาสนาตามแบบอย่างของมหาธานที่สอนให้เป็นผู้เสียสละเพื่อคนอื่นเป็นหลัก ซึ่งจะได้หวังผลในโลกหน้าว่าจะได้รับผลของความดีเป็นพระอวโลกิเตศวรเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ต่อไป นอกจากผลงานศิลปกรรมทั้งหลายจะสะท้อนคำสอนค่านิยมธรรมเอาไว้แล้ว ยังมีร่องรอยของศิลปกรรมเชิงศาสนาในยุคหลังปรากฏเป็นภาพปริศนารธรรมบนสมุดข่อย ซึ่งเป็นจิตรกรรมร่วมสมัยเดียวกับศิลปกรรมในสมัยอยุธยา เขียนเป็นภาพบนสมุดข่อยบอกเล่าเรื่องราวคำสอนในเชิงพุทธศาสนา ส่วนผู้ชมก็ต้องตีความภาษาภาพเหล่านั้นจนเข้าใจความหมาย และเกิดการพัฒนาทางจิตใจ เข้าใจความหมายของชีวิตมากขึ้นตามลำดับ ศิลปกรรมในยุคแรก ๆ ตั้งแต่การเข้ามาของชาวอินเดียจนถึงศิลปกรรมในสมัยอยุธยา ชุมชนวัดเวียงได้แสดงภาพศิลปกรรมเหล่านั้นเพื่อให้เห็นว่าศิลปกรรมเหล่านั้นมีความผูกพันกับความเชื่อทางศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะแสดงออกในรูปของสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม แต่อย่างไรก็ตามเมื่อสังคมเริ่มเปลี่ยนแปลงเข้าสู่กระแสแห่งการพัฒนาให้ทันสมัย ศิลปกรรมแบบดั้งเดิมก็ไม่เป็นที่นิยมและใช้ในวิถีชีวิตอีกต่อไป ทั้งนี้เพราะว่าบริบทของสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป คนในท้องถิ่นจึงมีวิถีของการดำรงอยู่ในสังคมแบบใหม่ โดยใช้เศรษฐกิจนำการพัฒนา ทั้งหมดนี้คือปรากฏการณ์ของศิลปกรรมเชิงพุทธศาสนากับชุมชนวัดเวียง

1.2 ศิลปะพื้นบ้าน

อย่างไรก็ตามศิลปกรรมของชุมชนอีกประการหนึ่งที่ได้ทำการศึกษา และเห็นพลวัตของการเปลี่ยนแปลงหน้าที่และบทบาทที่ได้เจือจางไปจากชุมชนดั้งเดิมแบบเกษตรกรรม สิ่งที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้คือศิลปะพื้นบ้าน ตามคำจำกัดความของงานวิจัยครั้งนี้ ศิลปะพื้นบ้าน หมายถึง สิ่งประดิษฐ์ที่ชาวบ้านได้อาศัยวัสดุจากสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนใหญ่ ในการนำมาสร้างสรรคเพื่อประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีวิต ซึ่งศิลปะพื้นบ้านของแต่ละท้องถิ่นก็จะขึ้นอยู่กับสภาพตามธรรมชาติของท้องถิ่นนั้น เช่น ลักษณะการสร้างที่อยู่อาศัย การประดิษฐ์เครื่องใช้ในครัวเรือน การประดิษฐ์เครื่องมือทางการเกษตรกรรม หรือเครื่องประดับจากวัสดุในธรรมชาติ และเครื่องมือในการจับสัตว์เพื่อเป็นอาหาร ถึงแม้ว่าจุดมุ่งหมายหลักของศิลปะพื้นบ้านคือการสร้างสรรคสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันเป็นหลัก แต่นอกจากประโยชน์จากการใช้สอยในชีวิตประจำวันแล้ว ชาวบ้านได้เพิ่ม

ลักษณะทางสุนทรียะ และความงามลงในศิลปะพื้นบ้านด้วย ทั้งนี้เพื่อแสดงลักษณะเฉพาะถิ่นเป็นของตนเอง

เอกลักษณ์ของชุมชนแต่ละชุมชน มิใช่จะแสดงให้เห็นได้แค่เฉพาะการดำรงชีวิตธรรมดาทั่วไปเท่านั้น แต่การสร้างสรรค์เครื่องใช้ในการดำรงชีวิตได้บ่งบอกวิถีชีวิตไว้ในผลงานเหล่านั้นไว้ด้วย ลักษณะเฉพาะของวิถีชีวิตชาวบ้านของคนแต่ละท้องถิ่นจึงแสดงความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตกับศิลปะพื้นบ้านไว้ด้วย ลักษณะของศิลปะพื้นบ้านมักเป็นการผสมผสานระหว่างประโยชน์ใช้สอยของการดำรงชีวิต กับการออกแบบให้เกิดความงามด้วยพร้อมกันไป เนื่องจากว่ามนุษย์มีความคิดสร้างสรรค์ในแง่ของสุนทรียะทางความงามอยู่เสมอ ศิลปะพื้นบ้านจึงเป็นการใช้การออกแบบให้เหมาะสมกับหน้าที่ของการใช้งานเป็นหลัก แต่มนุษย์ก็เสริมจินตนาการเพิ่มเติมจากหน้าที่ใช้งานเหล่านั้น การเลือกวัสดุที่เหมาะสมกับรูปแบบที่สร้างสรรค์ขึ้นจึงเป็นความชาญฉลาดของมนุษย์ที่รู้ว่าสิ่งของเหล่านี้ควรใช้ไม้ชนิดใด ต้องการความยืดหยุ่นโค้งงอ หรือต้องการไม้เนื้อแข็งที่มีความคงทน ศิลปะพื้นบ้านจึงคำนึงถึงหน้าที่ วัสดุ รูปแบบ และอายุการใช้งาน

การเกิดขึ้นของศิลปะพื้นบ้านมักมีสภาพแวดล้อมที่ด้อยทั้งตนเองเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะสังคมเกษตรกรรมดั้งเดิมก่อนที่จะมีการปฏิวัติอุตสาหกรรมและระบบการผลิตแบบโรงงาน โดยเฉพาะในสังคมเกษตรกรรมหน้าที่ของการเป็นผู้ผลิตกับผู้บริโภคนั้นยังไม่ได้แยกกันเด็ดขาด สังคมเกษตรกรรมก่อนทุนนิยมจึงพึ่งตนเองได้ เพราะเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค ด้วยเหตุนี้การผลิตเครื่องมือเครื่องใช้หรืออาหารขึ้นเองนั้นจะคำนึงถึงคุณภาพของการผลิตอย่างเข้มข้น เพราะผู้ผลิตต้องใช้สิ่งของเหล่านั้นด้วยตนเอง แต่ในยุคที่มีการแยกหน้าที่กันเด็ดขาดระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค ผู้ผลิตจึงไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงคุณภาพในเชิงจริยธรรม เพราะตนเองไม่ได้ใช้สิ่งของเหล่านั้น หรือในทำนองเดียวกันอาจมีการผลิตโดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อข้างเคียง เพราะเน้นผลตอบแทนทางการค้ามากกว่าคุณภาพของสินค้า ดังนั้นหากเราเปรียบเทียบการประดิษฐ์ศิลปะพื้นบ้านในสังคมเกษตรดั้งเดิมจะเห็นคุณค่าที่แฝงเร้นอยู่ในสิ่งของแต่ละชิ้นงาน ไม่ว่าจะทางสิ่งแวดล้อม ทางทักษะฝีมือ การบริโภคแต่พอเพียง การพึ่งตนเอง การเลือกวัสดุที่เหมาะสมกับหน้าที่การใช้งาน

แต่สิ่งที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้เป็นศิลปะพื้นบ้านของชุมชนวัดเวียง ซึ่งเป็นสังคมแบบชานา ลักษณะศิลปะพื้นบ้านจึงเกี่ยวข้องกับอาชีพ เวลาว่าง และความเชื่อแบบสังคมชานา เนื่องจากการทำนาต้องอาศัยฤดูกาลทางธรรมชาติเป็นหลัก สังคมชานาจึงมีเวลาว่างจากการรอคอยฤดูเก็บเกี่ยว จึงมีเวลามากพอที่จะค่อย ๆ ประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้จากธรรมชาติได้ ศิลปะพื้นบ้านที่สร้างสรรค์ขึ้นก็จะเกี่ยวข้องกับสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือน สิ่งของที่เกี่ยวข้องกับอาชีพทำนา และเครื่องมือสำหรับจับสัตว์ชนิดต่าง ๆ เพื่อเป็นอาหาร เช่น กระบวนการของการทำนาคั้งแต่การหว่านค้ำเมล็ดข้าวไปจนถึงการเก็บเกี่ยว การเคลื่อนย้าย การขนส่ง ถ้วนแล้วแต่ประดิษฐ์เครื่องมือขึ้นจากวัสดุจาก

ธรรมชาติทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่น ชาวชุมชนวัดเวียงได้ประดิษฐ์เคียวเกี่ยวข้าวที่มีลักษณะเฉพาะโดย ออกแบบให้ส่วนที่เป็นค้ำมีลักษณะโค้งงอคล้ายกับหางของปลาไหล มีลักษณะขดไปมาคล้ายกับรูป กนกเปลวเพลิงในรูปแบบของจิตรกรรมไทย ซึ่งประโยชน์ของการใช้ค้ำเคียวชนิดนี้ก็เพื่อประโยชน์ ในการใช้ค้ำรวบต้นข้าวตามขนาดวงโค้งของค้ำ แล้วเกี่ยวด้วยค้ำที่มีคม ซึ่งการออกแบบเช่นนี้ ย่อมต้องอาศัยการสังสมประสบการณ์ แล้วพัฒนาศิลปะพื้นบ้านให้เหมาะสมกับอาชีพ นอกจากนี้ เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวจากท้องนาแล้ว การเคลื่อนย้ายข้าวไปยังโรงสี หรือมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน ชาวบ้านก็ใช้ “ใบเตยหนาม” มาสานเป็นกระสอบสำหรับบรรจุเพื่อเคลื่อนย้ายข้าวเปลือกในขณะที่ทำ การลำเลียงขนส่ง รวมทั้งการออกแบบครกตำข้าว เครื่องสีข้าวแบบมือหมุน กระจังสำหรับคัดแยก เมล็ดข้าว ฯลฯ สิ่งเหล่านี้คือศิลปะพื้นบ้านที่เกิดจากกระบวนการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม

ส่วนในการทำเครื่องมือเพื่อจับสัตว์ชนิดต่าง ๆ เพื่อเป็นอาหาร ก็มีการออกแบบอุปกรณ์ เหล่านี้ให้เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ เช่น ใช้สำหรับจับปลาในหน้าน้ำหลากก็จะมีเครื่องมือ เฉพาะที่เหมาะสมกับนิสัยของปลาและความแรงของน้ำ การจับปลาในหน้าแล้งก็ต้องใช้เครื่องมือ อีกชนิดหนึ่งที่เหมาะสมกับขนาดของปลาในหน้าแล้ง นอกจากนั้นสิ่งที่น่าสนใจในการประดิษฐ์ เครื่องมือในการจับปลานั้น ได้มีการเรียนรู้ลักษณะนิสัยเฉพาะของสัตว์น้ำแต่ละประเภทอย่างละเอียด แล้วประดิษฐ์ให้เหมาะสมกับนิสัยของสัตว์น้ำชนิดนั้น ด้วยลักษณะเช่นนี้ชาวชนบทจึงเป็นผู้ที่รู้จัก สังเกตคินฟ้าอากาศ สภาพแวดล้อมจากชีวิตจริง แล้วค่อย ๆ สร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์ที่เหมาะสมกับ สภาพแวดล้อม

สิ่งที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับเครื่องมือจับสัตว์น้ำที่ชุมชนประดิษฐ์ขึ้น จะมีการ คำนึ่งถึงสิ่งแวดล้อมอย่างละเอียด การสร้างเครื่องมือจึงมีการจำกัดขนาดของเครื่องมือเหล่านั้นไม่ให้ ใหญ่โตจนจับสัตว์ได้ปริมาณมากเกินไป ซึ่งอาจนำไปสู่ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศได้ ทั้งนี้เพราะชาวชนบทเห็นว่าสิ่งมีชีวิตที่สามารถดำรงชีวิตแบบพึ่งตนเองอยู่ได้ ก็ด้วยการอาศัยสิ่ง แวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์เป็นหลัก ซึ่งการสร้างศิลปะพื้นบ้านจำพวกเครื่องมือจับสัตว์เหล่านี้ก็ต้องมี ความสอดคล้องกับเครื่องมือทางการเกษตรผลผลิตของชาวนาดำด้วย เพราะหากสิ่งแวดล้อมในการทำนา เปลี่ยนแปลงไปจนไม่สามารถประกอบอาชีพทำนาได้ เครื่องมือในการจับสัตว์น้ำก็จะไร้ความหมาย เนื่องจากไม่มีสัตว์น้ำให้จับมาบริโภคอีกต่อไป ฉะนั้นการพึ่งพากันในระบบของสิ่งแวดล้อมและ ธรรมชาติจึงเป็นประเด็นหลักในการใช้ศิลปะพื้นบ้านที่สอดคล้องกับชีวิตจริง

ในความเป็นจริงแล้วหากพิจารณาอย่างละเอียดจะเห็นได้ว่า ศิลปะพื้นบ้านและศิลปกรรม เชิงพุทธศาสนาสำหรับชีวิตและสังคมชนบทนั้น มีสถานะร่วมของการพึ่งพาการผลิตแบบพึ่งตนเอง เป็นหลัก เป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค จึงสามารถกำหนดเงื่อนไขในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้ จากนั้นเมื่อคนในชนบทสนใจการแลกเปลี่ยนในระบบเงินตราและใช้สินค้าต่าง ๆ ที่ตนเองไม่ สามารถผลิตได้ จึงเป็นที่มาของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภาคเกษตรกรรมไปสู่การผลิตแบบปฏิวัติ

เขี้ยวแทน โดยการใช้เทคโนโลยีการผลิตที่เร่งปริมาณให้มากพอกับความต้องการของการซื้อขาย แลกเปลี่ยน ซึ่งการทำเช่นนี้จนมากเกินไปจึงนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมอย่างรวดเร็ว จนไม่สามารถพึ่งสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้อีกต่อไป ศิลปะพื้นบ้านในฐานะที่อาศัยหลักสำคัญสอง ประการ คือ 1) การพึ่งตนเอง และ 2) ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น เมื่อวิถีทางสองประการนี้ถูก ลั่นคลอน ศิลปะพื้นบ้านและศิลปกรรมเชิงศาสนาในชุมชนจึงลบลบตาบดลง

ความหมายแท้จริงของกระบวนการนี้คือ การลดบทบาทในการพึ่งพาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และสิ่งของเครื่องใช้ในธรรมชาติ พัฒนาไปเป็นการพึ่งพาในระบบการตลาดที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนและทำกำไรจากการสะสมเงินทุนแทนการผลิต ระบบตลาดจึงเดือนขึ้นมามีอิทธิพลเหนือ สิ่งแวดล้อม ฉะนั้นชาวบ้านเมื่อไม่สามารถพึ่งพาการผลิตด้วยทักษะของตนเองได้ จึงต้องมีการ ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับการผลิตในเชิงอุตสาหกรรมแทน แต่กระนั้นการปลูกข้าวที่เร่งผลผลิต เพื่อตอบสนองต่อกลไกตลาดก็กลับทำให้ชาวบ้านมีต้นทุนสูงกว่าการผลิตแบบดั้งเดิมมาก พร้อม ๆ กับเป็นการเร่งทำลายสิ่งแวดล้อมจนไม่สามารถดำรงชีพแบบพึ่งตนเองได้ ฉะนั้นความหมายของ ศิลปะพื้นบ้านเปรียบดังเป็นสัญลักษณ์ของที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต การเลิกใช้ ศิลปะพื้นบ้านในชีวิตประจำวันสามารถตีความได้ไปถึงการพยากรณ์ชีวิต ความคิด และโลกทัศน์ ของคนในชุมชนได้ ซึ่งจะสัมพันธ์กับการเจริญเติบโตกับเศรษฐกิจแบบทุนนิยมด้วย การหันมาใช้ วัสดุที่ผลิตในเชิงอุตสาหกรรมทดแทนศิลปะพื้นบ้านได้รับความนิยมนำเพิ่มขึ้น เนื่องจากไม่ต้องเสีย เวลาในการสร้างสรรค์ด้วยตนเองเป็นเวลานาน สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้รวดเร็วกว่า ทั้งนี้มี ความสัมพันธ์กับเวลาของการดำรงชีวิตประจำวันด้วย เมื่อระบบอุตสาหกรรมต้องกระตุ้นให้บริโภค และอาศัยการแข่งขันกันทำงาน หรือให้ก้าวล้ำคนอื่น ๆ ซึ่งในความหมายเชิงลึกก็คือการก้าวล้ำใน ความสะดวกสบายตามที่มนุษย์ปรารถนา ความหมายของเวลาในการผลิตและใช้ชีวิตแบบ อุตสาหกรรมที่เน้นการบริโภคจึงรู้ดีกว่ามีเวลาน้อยกว่าการใช้ชีวิตในวิถีของเกษตรกรรม ซึ่งแท้ที่จริง เวลายังมีคงเดิมแต่คนมนุษย์ได้ให้นิยามใหม่กับชีวิต เวลาจึงถูกนิยามให้เป็นสิ่งใหม่ด้วย ความรวดเร็ว จึงเป็นจุดมุ่งหมายของสังคมในเชิงอุตสาหกรรม

การถูกแทนที่ของศิลปะพื้นบ้านจึงไม่ใช่ความหมายในการเลิกใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมเท่านั้น แต่ เป็นการให้ความหมายใหม่แก่สังคม โดยนิยามว่าชีวิตนั้นต้องเร่งรีบเพื่อก้าวให้ไกลกว่าคนในสังคม เดียวกัน ใครสามารถพัฒนาเครื่องใช้จนสามารถเป็นเจ้าของบริษัทที่มีการค้าข้ามดินแดนไปหลาย ประเทศได้ถือว่าเป็นความสำเร็จของชีวิต การคิดเช่นนี้ก่อให้เกิดปัญหาใหม่ ๆ ขึ้นมากมาย และ มนุษย์ก็ต้องคอยตามแก้ปัญหาเหล่านั้นตามที่ตนเองได้สร้างขึ้น ดังนั้นปัญหาของการครอบครอง ความยิ่งใหญ่ในด้านเศรษฐกิจจึงนำไปสู่ปัญหาสิ่งแวดล้อม การละเมิดสิทธิมนุษยชน และความ เหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ การเมือง ครอบครัวย อาชญากรรม ยาเสพติด และศาสนา จนกลายเป็น ความขัดแย้งทางสังคมตราบเท่าทุกวันนี้

ฉะนั้น การเปลี่ยนแปลงในกรอบแนวคิดของการพัฒนาที่เริ่มต้นปฏิวัติอุตสาหกรรมในประเทศตะวันตก และสร้างความสำเร็จยิ่งพัฒนาทางเทคโนโลยีเพื่อสนองต่อความสะดวกสบายของมนุษย์มากเท่าใดเท่ากับเป็นเครื่องมือวัดความสำเร็จรุ่งเรืองของคุณภาพชีวิตมนุษย์ กระแสแห่งการพัฒนาดังกล่าวได้รับช่วงต่อกันเป็นทอด ๆ จนเข้าสู่วาระชุมนุมต่าง ๆ ทั่วโลก แม้กระทั่งชุมนุมวัดเวียง และกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธภาพของจิตปะพื้นบ้านก็แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาสังคมให้ทันสมัยไม่ว่าในมิติใด ก็มีความสัมพันธ์กับศิลปกรรมของชุมชนอย่างมิอาจหลีกเลี่ยง

กรณีของชุมชนวัดเวียง แม้ว่าจิตปะพื้นบ้านจะถูกทิ้งไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงการผลิตของวิถีชีวิตชาวนาเมื่อ 40 ปีที่ผ่านมา แต่ก็ยังมีผู้ที่เห็นว่าถึงประดิษฐ์ในชีวิตประจำวันเหล่านั้นควรจะใช้ประโยชน์ได้ด้วยการจัดเก็บรวบรวมเพื่อให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ภูมิปัญญาเหล่านี้ “พิพิธภัณฑ์ศิลปปะพื้นบ้านวัดเวียง” จึงถูกจัดตั้งขึ้นในบริเวณวัดเวียงเมื่อปี พ.ศ. 2546 ด้วยแนวคิดของเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ที่ต้องการจะเก็บรวบรวมสิ่งของเครื่องใช้ของชุมชนในอดีตที่เคยใช้ในวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรม ซึ่งสิ่งของเหล่านั้นชาวบ้านได้ปล่อยให้สูญหายไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน เจ้าอาวาสจึงประกาศรับบริจาคสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับการใช้สอยในชีวิตประจำวันในศกก่อน ปรากฏว่ามีผู้บริจาคสิ่งของเป็นจำนวนมาก ทั้งการให้เปล่า และการให้ยืมมาจัดแสดง พิพิธภัณฑ์ศิลปปะพื้นบ้านวัดเวียงจึงกลายเป็นแหล่งศึกษาสภาพของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนวัดเวียงในอดีต ทั้งที่เป็นศิลปปะพื้นบ้านของชาวนา ศิลปะภาพปริศนารวมบนสนมุดข่อย ภาพจิตรกรรม ภาพปริศนารวมบนพื้นผ้าใบ ประติมากรรมทางพุทธศาสนา และเศษชิ้นส่วนของสถาปัตยกรรม สลักด้วยศิลาทรายแดง การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ศิลปปะพื้นบ้านวัดเวียงครั้งนี้ได้รับการยอมรับเป็นอย่างดีจากผู้ที่ต้องการศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน ทั้งสถาบันการศึกษา นักประวัติศาสตร์ นักวิจัยอย่างมากมาช

ปรากฏการณ์ของการศึกษาสิ่งของที่จัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ์ศิลปปะพื้นบ้านวัดเวียง แสดงให้เห็นว่ามีผู้สนใจความรู้แบบดั้งเดิมอยู่ไม่น้อย ทั้งนี้เนื่องจากปรากฏการณ์ของทุนนิยมที่เกิดความขัดแย้งกันทางสังคมมากขึ้น ทำให้นักพัฒนามองหาการพัฒนาแบบทางเลือกเพื่อสร้างความสมดุลของชุมชนให้กลับมามีอีกครั้งหนึ่ง ความรู้จากศิลปปะพื้นบ้านเหล่านี้จึงถูกถอดรหัสเกี่ยวกับคุณค่าของการดำรงชีวิตอีกครั้งหนึ่ง แต่กระแสของความสมดุลก็ยังไม่ได้รับการตอบสนองจากสังคมมากนัก เนื่องจากว่าคนส่วนใหญ่ยังเห็นว่าการก้าวหน้าทางธุรกิจการค้า การลงทุนย่อมมีความหมายต่อสังคมปัจจุบัน มากกว่าภูมิปัญญาที่ก้าวเดินไปอย่างเชื่องช้าเคียงเรือนวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เกาะเกี่ยวสัมพันธ์อยู่กับศิลปปะพื้นบ้าน ซึ่งในความเป็นจริงไม่จำเป็นต้องกลับไปสู่สังคมแบบเดิม แต่การพัฒนาสังคมให้เกิดความสมดุลระหว่างชีวิตกับสิ่งแวดล้อม และความเชื่อทางศาสนา เท่านั้นที่พอเป็นแนวทางลดความตึงเครียดทางสังคมลงได้บ้าง

ฉะนั้น ลักษณะของศิลปะพื้นบ้านของชุมชนวัดเวียงใต้แสดงให้เห็นลักษณะของชุมชนที่เลขพึ่งตนเองในระบบการผลิต และมีความคิดสร้างสรรค์ในการดัดแปลงสิ่งแวดล้อมให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ ทั้งประโยชน์ทางการดำรงชีวิต และประโยชน์ทางความงามทางสุนทรียะ แต่ทั้งนี้ศิลปะพื้นบ้านของชุมชนก็ต้องขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงของปัจจัยหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงในวิธีการผลิต มีผลทำให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไป การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทำให้ไม่สามารถผลิตศิลปะพื้นบ้าน และใช้งานสิ่งเหล่านี้ได้ต่อไป ซึ่งเหตุการณ์นี้ นำไปสู่สังคมที่พึ่งระบบการผลิตในเชิงอุตสาหกรรมแทน การผลิตในเชิงอุตสาหกรรมจึงเข้ามาแทนที่ศิลปะพื้นบ้านที่มีอยู่เดิม ซึ่งสังคมมีความทันสมัยทางด้านเทคโนโลยีมาก ศิลปะพื้นบ้านก็ยิ่งถูกลบหายไปทำให้สูญหายตามลำดับ ศิลปะพื้นบ้านจึงกลายเป็นสิ่งหลงเหลือจากสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม และเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนในอดีต

2. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชน กับผลในทางการเปลี่ยนแปลงคุณค่าและหน้าที่ของศิลปกรรมชุมชน

ในการวิเคราะห์ข้อแรก เกี่ยวกับความเข้าใจเบื้องต้นของศิลปกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนวัดเวียง ทั้งแบบอย่างของศิลปกรรมเชิงศาสนาที่เกิดขึ้นราว 1,000 ปีที่แล้ว และแบบอย่างของศิลปะพื้นบ้านที่เชื่อมโยงอยู่กับวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมในเชิงเกษตรกรรม ซึ่งศิลปกรรมทั้งสองแนวทางมีลักษณะร่วมอยู่ที่การที่ชุมชนเป็นทั้งผู้ผลิตและใช้ศิลปกรรมเหล่านั้นในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะศิลปกรรมในเชิงศาสนาสามารถสร้างความหมายของการมีชีวิตด้วยการคำนึงถึงสิ่งอื่น ๆ ให้อยู่กันได้ อย่างสมดุล

ส่วนในเนื้อหาดังต่อไปนี้ จะแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงของชุมชน กับเหตุผลในทางการเปลี่ยนแปลงคุณค่าและหน้าที่ของศิลปกรรมชุมชน โดยใช้วิวัฒนาการของชุมชนที่ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาตามกระแสของการพัฒนาสังคมให้ทันสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมที่อาศัยความสัมพันธ์กันในลักษณะของโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นหลัก สังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมจึงเปลี่ยนสภาพเป็นสังคมแห่งการค้าขาย และเน้นการบริโภคอย่างไร้ขีดจำกัด ซึ่งกระบวนการนี้ได้ส่งผลต่อบริบทของศิลปกรรมชุมชนอย่างมีอาจหลีกเลี่ยง

2.1 การเดินทางเข้ามาของคนจีนเพื่อสร้างทางรถไฟเมื่อ 100 ปีที่แล้ว

สถานีรถไฟตลาดไชยา เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของการพัฒนาการคมนาคมของประเทศไทยให้ทันสมัย โดยเชื่อมต่อการเดินทางจากปักษ์ใต้สู่ศูนย์กลางของประเทศ การดำเนินการสร้างทางรถไฟในครั้งนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นตามเส้นทางตัดผ่าน มีการตั้งสถานีเพื่อเป็นชุมทาง

ของการขนส่ง ทำให้ชุมชนตามชนบททั้งหลายเติบโตขึ้น การประกอบธุรกิจการค้ามักเกิดขึ้นบริเวณสถานีรถไฟเป็นหลัก เนื่องจากการขนส่งสินค้า ทำการแลกเปลี่ยนเพิ่มมูลค่าของวัตถุดิบจากชุมชนและสินค้าจากสังคมภายนอก

ชุมชนวัดเวียงตั้งอยู่ห่างสถานีรถไฟตลาดไชยราช 200 เมตร การปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับกิจกรรมทางธุรกิจของการซื้อขายแลกเปลี่ยนมักเป็นการขายข้าวเป็นหลัก ซึ่งพ่อค้าคนกลางก็ได้อาศัยรถไฟเป็นเครื่องมือในการขนส่ง และชาวบ้านรู้จักซื้อสินค้าจากสังคมภายนอกจากบริเวณนี้เช่นเดียวกัน การที่กิจกรรมซื้อขายแลกเปลี่ยนเกิดขึ้นบริเวณสถานีรถไฟเป็นหลักทำให้เส้นทางคมนาคมทางน้ำแบบดั้งเดิมได้ลดความสำคัญลง และถนนหนทางที่ตัดสู่สถานีรถไฟกลับถูกพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว ตัวอย่างเช่น “ถนนรักษันธุรกิจ” ในปัจจุบันนี้

เนื่องจากการสร้างทางรถไฟในอดีตนั้นได้ว่าจ้างคนงานชาวจีนที่อพยพมาจากเมืองจีนเพื่อทำงานทำในประเทศไทย การรับจ้างสร้างทางรถไฟจึงเป็นอาชีพหนึ่งที่รองรับทักษะแรงงานของชาวจีนเหล่านั้น การสร้างทางรถไฟของชาวจีนมิใช่การใช้แรงงานแต่เพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของชนชาตินั้น ๆ ด้วย ฉะนั้นการใช้ชีวิตของชาวจีนจึงนำมาสู่ส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชุมชน ตัวอย่างเช่นการผลิตไข่เค็มไชยที่มีชื่อเสียงโด่งดังกลายเป็นสินค้าประจำชุมชนไชยา ก็มีที่มาจากทักษะการถนอมอาหารของชาวจีน เมื่อครั้งเดินทางมาสร้างทางรถไฟแล้วมีการเลี้ยงเป็ดเพื่อบริโภคไข่ ต่อมาเมื่อไข่มีปริมาณมากจึงใช้ความรู้การถนอมอาหารเพื่อเก็บไข่เปิดให้สามารถบริโภคได้ยาวนานขึ้น จึงคิดวิธีทำไข่เค็มขึ้นมา และกลายเป็นสินค้าชุมชนจนถึงปัจจุบัน

เมื่อชาวจีนเริ่มเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชน อาชีพหลักในระยะแรกคือการเป็นลูกจ้างสร้างทางรถไฟ การสร้างทางรถไฟเป็นเวลานานทำให้รู้จักกับคนท้องถิ่น มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิตโดยคนท้องถิ่นบางส่วนประกอบอาชีพขายอาหารให้กับคนงานเหล่านั้น การรู้จักคุ้นเคยบางครั้งทำให้เกิดมีการแต่งงานกับชนพื้นเมือง มีการตั้งรกรากสร้างครอบครัวกับคนท้องถิ่น คนจีนส่วนหนึ่งที่สร้างทางรถไฟเสร็จแล้วก็ไม่ต้องการเดินทางไปอื่นอีก ส่วนบางคนนั้นถูกโกงค่าแรง หรือมีเงินไม่พอสำหรับเดินทางกลับบ้านจึงหันมาประกอบอาชีพรับจ้างในชุมชนนี้แทน เช่นกรณีของ อ้อฮ สิริไพศาลกุล ปัจจุบันประกอบอาชีพขายอาหารใกล้สถานีรถไฟตลาดไชยา เธอเล่าให้ฟังว่าพ่อของเธอเป็นคนงานสร้างทางรถไฟ และแต่งงานกับคุณแม่ซึ่งเป็นชาวพื้นเมือง ทั้งคู่จึงประกอบอาชีพขายอาหาร และเป็นพ่อค้าคนกลางในการขายส่งข้าวไปยังตลาดบ้านคอนโดยทางเรือ และบรรทุก “ใบจาก” ของชุมชนบางใบไม้มาขายยังชุมชนไชยาอีกต่อหนึ่ง อีกกรณีหนึ่งที่มีลักษณะคล้าย ๆ กันคือ สวงวน มณีรัตน์ เป็นอดีตชาวนาแถบสี่แยกท่าโพธิ์ ซึ่งคุณแม่ของเธอก็เป็นคนจีนสร้างทางรถไฟเช่นเดียวกันแต่ครอบครัวของเธอมีอาชีพทำนามากกว่าการไปค้าขายในเมือง

นอกจากนั้นชาวจีนบางตัวนั้นก็ทำการสร้างโรงสีข้าว อย่างครอบครัวของกิมอยู่ แซ่ตั้ง ซึ่งเป็นลูกสาวของเจ้าแก้วเทียม ผู้มีกิจการโรงสีที่ใหญ่ที่สุดในละแวกนี้ การเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตจากเคชึ่งพาเครื่องสีข้าวแบบเทคโนโลยี ชาวบ้านใช้ไม้ไผ่สานจนพัฒนารูปแบบเป็นเครื่องสีข้าวระดับครัวเรือน การเปลี่ยนแปลงมาใช้การสีข้าวด้วยโรงสีแบบเครื่องกลแทน จึงเป็นการเริ่มต้นเปลี่ยนแปลงสภาพการผลิตครั้งสำคัญ ความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชนกับชาวนา จึงเป็นกลไกตลาดอย่างแรกที่เข้าถึงวิถีชีวิตของชาวนา

แต่อย่างไรก็ตามกลไกตลาดย่อมทำหน้าที่นำไปสู่ความสะดวกสบาย และรวดเร็วกว่าเสมอ เพราะตอนหลังเมื่อมีคนหันทางสะดวกขึ้น เทคโนโลยีมีราคาถูกลง โรงสีขนาดเล็กจึงเกิดขึ้นในชุมชนและละแวกใกล้เคียง ทำให้ความสำคัญของโรงสีเจ้าแก้วเทียมก็ลดความสำคัญลงตามกลไกตลาดที่คิดว่า แสดงให้เห็นว่าถึงใครที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้ง่ายกว่า เร็วกว่า ย่อมได้รับการยอมรับจากชุมชนเป็นอย่างดี ต่อจากนั้นกลไกตลาดผนวกกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติก็ได้ทำหน้าที่ร่วมกันเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตของชุมชน โดยมีชาวจีนได้เข้ามามีส่วนในระยะหนึ่งแล้ว

สำหรับบทบาทของชาวจีนในศตวรรษที่ 100 ปีที่แล้ว จึงมีส่วนอย่างมากในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตของชุมชน และบวกกับกระแสของการพัฒนาเศรษฐกิจของโลกส่งผลกระทบต่อนโยบายของประเทศ ช่วยทำให้กลไกตลาด หรือความสัมพันธ์กันทางเศรษฐกิจของชุมชนวัดเวียงขับเคลื่อนเร็วขึ้น การที่กลไกตลาดเข้ามามีส่วนสำคัญในการดำเนินชีวิตทำให้ความสัมพันธ์เดิมทางศิลปกรรมทางพุทธศาสนา และศิลปปะพื้นบ้านค่อย ๆ เจือจางลง ทั้งนี้เพราะหลักคิดแบบดั้งเดิมกับความสัมพันธ์ในเชิงกลไกตลาดนั้นแตกต่างกัน โดยศิลปปะเชิงพุทธได้แสดงหลักแห่งการช่วยเหลือผู้อื่นก่อนที่จะเห็นแก่ประโยชน์ของตนเอง และศิลปปะพื้นบ้านก็สอดคล้องกับวิถีทางแห่งธรรมชาติที่มีการพึ่งพิงกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม แต่เศรษฐกิจที่สนองตอบต่อกลไกตลาดคำนึงถึงเฉพาะผลผลิต และการซื้อขายแลกเปลี่ยนให้ได้มาซึ่งกำไรเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ศิลปกรรมดั้งเดิมกับความคิดในเชิงตลาดของชุมชนจึงเริ่มถอยห่างออกจากกัน

2.2 การเปลี่ยนแปลงคามการพัฒนาเส้นทางคมนาคม

เมื่อชุมชนได้ถูกต่อเชื่อมด้วยทางรถไฟ ทำให้การคมนาคมสู่สังคมภายนอกทำได้สะดวกขึ้น การพัฒนาเส้นทางคมนาคมก็ไม่ได้หยุดอยู่แค่เพียงการสร้างทางรถไฟเท่านั้น ทั้งนี้เพราะนโยบายแรก ๆ ของประเทศกำลังพัฒนาคือการจัดทำโครงสร้างพื้นฐานของการขนส่ง เพื่อให้ประชาชนสามารถเดินทางได้โดยสะดวก การสร้างถนนหนทางมาก ๆ ส่วนหนึ่งก็สามารถรองรับการขยายตัวของธุรกิจขนานชนิดได้ เส้นทางในชุมชนวัดเวียงจึงถูกพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยมีชุมชนสถานีรถไฟตลาดไชยาเป็นศูนย์กลาง ต่อจากนั้น “ถนนรักษันรภกิจ” ก็ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อต่อเชื่อม

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนที่อยู่ริมทะเลแถบตำบลหุมเรียง กับชุมชนที่อยู่แถบทุ่งนาอย่างชุมชนวัดเวียง ซึ่ง *ฮ้อย ศิริไพศาลกุล* ได้เล่าว่าถนนสายดังกล่าวได้อาศัยผู้ที่ไม่มีเงินค่า “รัฐ” จำทำให้รัฐบาล จึงใช้แรงงานในการสร้างถนนสายนี้เพื่อชดใช้เป็นแรงงานแทน ประกอบกับถนนสายไชยา-หุนพิน ก็ได้พัฒนาขึ้นต่อเชื่อมชุมชนรอบนอกกับศูนย์กลางของจังหวัดสุราษฎร์ธานี แต่เดิมที่เคยใช้เรือสำเภาท่องไปมาระหว่างไชยา - กับตัวเมืองสุราษฎร์ธานี เมื่อครั้งที่ยังใช้เส้นทางน้ำเพื่อนำข้าวมาขายแก่ชุมชนภายนอก การคมนาคมทางถนนที่สะดวกรวดเร็วทำให้ชุมชนชนบทมีสภาพเป็นชุมชนเมืองมากขึ้น มีกระบวนการคิดความสัมพันธ์ในเชิงกลไกตลาดมากขึ้นตามลำดับ ต่อจากนั้นเมื่อรัฐบาลได้สร้างถนนสายเอเชีย หมายเลข 41 และเสร็จสิ้นเมื่อปี พ.ศ. 2528 การคมนาคมกับสังคมภายนอกจึงเป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็ว คนในชุมชนบางส่วนก็มาซื้ออาชีพใหม่ ๆ ที่มาพร้อมกับความเจริญของการคมนาคม อย่างอาชีพแผงค้าไข่เค็มริมทางหลวง

สภาพของร้านค้าไข่เค็มไชยาริมถนนสายเอเชีย คือภาพต่อเนื่องของการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตของชุมชน แม้ค้าหลายคนเป็นอดีตชาวนาในแถบชุมชนวัดเวียง แต่เมื่อ 40 ปีที่ผ่านมาเนื่องจากไม่มีแหล่งน้ำสำหรับใช้เพื่อการปลูกข้าว จึงหันตัวเองมาเป็นแม่ค้าขายไข่เค็มแทน นอกจากนั้นมีชาวบ้านบางส่วนเปลี่ยนจากการทำนาเป็นการเลี้ยงเป็ด เพื่อผลิตไข่เป็ดส่งขายให้กับอุตสาหกรรมไข่เค็มอีกต่อหนึ่ง ไม่เฉพาะร้านค้าไข่เค็มเท่านั้นที่ย้ายเข้าใกล้ถนนสายเอเชียบ้านเรือนของคนในละแวกนี้ก็มีการจัดสร้างใกล้กับถนนสายเอเชียมากขึ้น

การคมนาคมทางบกที่สะดวกรวดเร็วและเข้าถึงชุมชนที่ห่างไกล มีผลให้ทรัพยากรจากชุมชนไหลเข้าสู่การแปรรูปในส่วนกลางอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นสินค้าข้าว การแปรรูปป้าไม้ หรือการขนส่งผลไม้ ทำให้ทรัพยากรจากชุมชนชนบทมีการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต จากเกษตรกรรมเพื่อการบริโภคไปสู่การค้า ทำให้การใช้ทรัพยากรสำนึกถึงการแลกเปลี่ยนทางการตลาดมากกว่าคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน วิถีชีวิตชนบทจึงไม่มีเวลาวางมาสนใจกับงานศิลปกรรมแบบดั้งเดิม และไม่มีเวลาที่จะประดิษฐ์ศิลปะพื้นบ้านเพื่อใช้สอยในครัวเรือนอีกต่อไป เพราะถึงประดิษฐ์เหล่านี้ต้องใช้เวลา ความประณีต สุนทรีย การออกแบบ ประกอบกับสินค้าจากภายนอกชุมชนที่ผ่านเส้นทางคมนาคมที่สะดวกรวดเร็ว ก็เข้ามาแทนที่ถึงประดิษฐ์ด้วยมืออย่างศิลปะพื้นบ้านได้อย่างรวดเร็ว สามารถตอบสนองความต้องการอย่างเร่งด่วนได้ สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่ต้องการความเร็วเป็นส่วนหนึ่งในการดำรงอยู่ในสังคมทันสมัย ฉะนั้นการคมนาคมที่สะดวกรวดเร็วโดยคำนึงถึงถนนหนทางที่ทันสมัยสามารถเชื่อมต่อการค้าขายกับสังคมภายนอกได้ จึงมีอิทธิพลเหนือคุณค่าของศิลปกรรมอันเก่าแก่ของชุมชน

2.3 การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตในเชิงเกษตรอุตสาหกรรม

เมื่อมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมให้ทันสมัย เพื่อสามารถนำผลผลิตจำนวนมากเคลื่อนย้ายสู่ตลาดภายนอกชุมชนได้ การผลิตจากเกษตรกรรมแบบบริโภคนิยมจึงเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อการค้าเมื่อ 40 ปีที่แล้ว ชาวนาที่นี้จึงได้รับการเสนอแนะให้ละทิ้งข้าวพื้นเมือง ให้หันมาปลูกข้าวพันธุ์ กข. แทน โดยให้เหตุผลว่าสามารถเป็นข้าวที่ให้ผลผลิตอย่างรวดเร็ว เพียงสามเดือนก็เดือนก็สามารถเก็บเกี่ยวได้ ในเวลา 1 ปี จึงสามารถทำนาได้ถึง 3 ครั้ง ปริมาณผลผลิตต่อไร่ก็สูงกว่า ด้วยเหตุผลที่แสดงให้เห็นข้อดีของระบบการผลิตแบบใหม่ที่ทำให้ผลผลิตเป็นจำนวนมาก ประกอบกับบริบทของชุมชนที่ส่วนอื่น ๆ ได้พัฒนาถ่วงหน้าไปแล้ว ทั้งถนนหนทาง และกลไกตลาด ด้วยเหตุผลดังกล่าวชาวนาที่นี้จึงตัดสินใจเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตเป็นจำนวนมาก โดยอาศัยเงินทุนจากรัฐบาลเพื่อการเกษตรเป็นทุนในการซื้อปุ๋ย ซื้อยาฆ่าแมลง ซื้อรถไถ ชาวนาที่ไม่เคยสัมผัสกับวิถีชีวิตแบบเงินตรา ไม่เคยมีประสบการณ์การบริหารจัดการแต่ก็ต้องเข้าสู่กลไกนี้ ด้วยเหตุที่โครงการเพิ่มผลผลิต หนี้สินของชาวนาจึงค่อย ๆ เริ่มต้นจากการซื้อรถไถ ปุ๋ย และยาฆ่าแมลง

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตเช่นนี้เป็นการเปลี่ยนอุดมการณ์ของการผลิต ซึ่งแต่เดิมเพื่อการยังชีพสู่การผลิตเพื่อการค้า เหตุการณ์นี้ทำให้ชาวนามีความมุ่งมั่นที่จะสะสมเงินตราแทนการคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมแบบดั้งเดิม การผลิตเช่นนี้ทำให้เกิดผลกระทบต่อวงจรชีวิตชาวนาโดยรวม เพราะเป็นการจัดการฐานทรัพยากรที่ไม่เหมาะสมและใช้ประโยชน์อย่างไม่คุ้มค่า เช่น การใช้ควายไถนาไม่ต้องใช้น้ำมันอาศัยแต่เพียงวัชพืชในท้องนาเป็นอาหาร ส่วนมูลของสัตว์เหล่านั้นก็เป็นปุ๋ยได้เป็นอย่างดี ส่วนสัตว์น้ำตามธรรมชาติก็สามารถจับกินเป็นอาหารได้ การทำนาแบบดั้งเดิมกับสิ่งแวดล้อมแบบธรรมชาติจึงสามารถลดต้นทุนในการใช้จ่ายได้เป็นอย่างดี ส่วนการผลิตแบบใหม่แม้จะได้เงินมากเพราะผลผลิตมีมากแต่ก็ต้องใช้เงินหมดไปกับต้นทุนการผลิต และค่าครองชีพที่ต้องซื้อหาด้วยระบบเงินตราเป็นหลัก

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชาวนาเช่นนี้ ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมจึงได้ประโยชน์เป็นอย่างมาก เพราะชุมชนไม่สามารถผลิตปัจจัยพื้นฐานได้เอง ทำให้ต้องมีการซื้อขายแลกเปลี่ยน ทำให้กลไกตลาดทางการค้าทำงานอยู่เสมอ เมื่อมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนเศรษฐกิจก็จะเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อชาวนาเปลี่ยนมาใช้ชีวิตแบบกึ่งอุตสาหกรรม โลกของทุนนิยมและกลไกตลาดก็มีการกระตุ้นให้มีการบริโภคสินค้ามากขึ้น หนี้สินของชาวนาจึงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

ทั้งนี้การผลิตแบบเกษตรอุตสาหกรรมก็ไม่สามารถยั่งยืนได้ เพราะอัตราเร่งที่สูงทำให้สภาพแวดล้อมถูกทำลายอย่างรวดเร็ว คืนในทุ่งนาก็จะแข็งคืดธรรมชาติเพราะสาเหตุจากปุ๋ยและยาฆ่าแมลง เมื่อทำนาหลายครั้งก็ต้องเพิ่มความเข้มข้นของเคมีภัณฑ์เพิ่มขึ้น ในระยะหลังต้นทุนจึงเพิ่มสูงขึ้นกว่าราคาผลผลิต ประกอบกับแหล่งน้ำธรรมชาติทั้งในฤดูฝนและน้ำจากคลองไรชาก็ได้เหือดแห้งเพราะการสัมปทานป่าไม้ทางทิศตะวันตกแถบตำบลโมถ่าถึงทิวเขาในจังหวัดระนอง ซึ่งเป็น

สิ้นป่าต้นน้ำของชุมชนนี้ เมื่อมีต้นทุนการผลิตสูงประกอบกับขาดน้ำในการทำนา ทำให้อาชีพชาวนาได้รับผลกระทบจากการเร่งเพิ่มผลผลิตโดยยึดแนวทางการตลาดเป็นเป้าหมายสำคัญ

ด้วยสภาพการเร่งรีบเพิ่มผลผลิตเช่นนี้ วิถีชีวิตของชุมชนจึงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมโดยกระโดดเข้าสู่วงจรของการผลิตเพื่อการค้าเป็นสำคัญ ศิลปกรรมของชุมชนในฐานะเป็นอารยธรรมดั้งเดิมไม่สามารถพัฒนาให้เพิ่มผลผลิตอย่างรวดเร็วได้ ความเห็นห่างของสุนทรียะทางศิลปกรรมจึงห่างออกไปเรื่อย ๆ แม้แต่ศิลปปะพื้นบ้านก็ต้องลดบทบาทตามกลไกของสิ่งแวดล้อม เพราะหากชุมชนไม่ได้พึ่งพาการผลิตแบบพึ่งตนเองอีกต่อไป ศิลปะพื้นบ้านในฐานะสิ่งประดิษฐ์เพื่อความจำเป็นพื้นฐานในสิ่งแวดล้อมแบบเกษตรกรรม ด้วยสภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้มีทรัพยากรในการผลิตศิลปปะพื้นบ้านน้อยลงตามลำดับ ส่วนศิลปปะพื้นบ้านที่หลงเหลือจากวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมก็ถูกปล่อยทิ้ง ในฐานะที่เป็นอุปกรณ์ที่ไม่ได้ร่วมสมัยกับยุคอุตสาหกรรม ฉะนั้น การเร่งรีบในการผลิตนำมาสู่การใช้เทคโนโลยีแบบใหม่ที่สนองตอบต่อความรวดเร็วได้ดีกว่าวัฒนธรรมเก่าจึงเป็นสื่อที่มีจังหวะความเร็วต่ำ เวลาในการผลิตจึงมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางศิลปกรรมของชุมชน

2.4 ผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมและการสัมปทานป่าต้นน้ำ

การเร่งรีบเพิ่มผลผลิตของชุมชนด้วยการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิต นำไปสู่การเร่งรีบใช้ทรัพยากรอย่างรวดเร็ว ในขณะที่ชาวนาเปลี่ยนกระบวนการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีและเคมีภัณฑ์เข้าเป็นส่วนประกอบในการผลิต ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาประเทศให้ทันสมัย ในเวลาเดียวกันสิ้นป่าทางทิศตะวันตกของชุมชนได้มีการเปิดป่าให้สัมปทานแก่นายทุน ซึ่งเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติแลกกับการได้มาซึ่งเงินตรา ปรากฏการณ์เช่นนี้เป็นสถานการณ์ธรรมชาติของประเทศกำลังพัฒนา ที่ต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติแลกเปลี่ยนกับเงินตราต่างประเทศเพื่อนำไปซื้อเทคโนโลยี ภาพของการตัดไม้เพื่อเปลี่ยนผลตอบแทนให้ได้เป็นเครื่องจักรเพื่อการผลิต หรือเปลี่ยนเป็นเงินสำหรับลงทุนในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

เจิม เกษคง ความรู้ช่างที่เคอร์รับจ้างตากไม้ในป่าแถบนี้เล่าว่า เขามีหน้าที่จับช้างมาฝึกหัดให้ลากไม้ได้ และมีอาชีพรับจ้างตากไม้ออกจากป่าเพื่อมาจำหน่ายแก่ชุมชนพื้นราบ แต่การทำไม้ในช่วงสัมปทานนี้ทำให้ป่าเสียหายหนัก เนื่องจากนายทุนที่ทำธุรกิจแปรรูปไม้อาศัยเครื่องมือที่ทันสมัยตัดไม้จนหมดป่า การตัดไม้บริเวณต้นน้ำจึงมีผลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตของชาวนาในชุมชนพื้นราบเช่นชุมชนวัดเวียง และพื้นที่ใกล้เคียงที่อาศัยล่าคลองโซซาเป็นแม่น้ำสายหลักเพื่อใช้น้ำในการเพาะปลูก ประกอบกับการใช้ทรัพยากรอย่างเร่งรีบเพื่อการผลิตในเชิงเกษตรอุตสาหกรรมทำให้ปริมาณน้ำไม่เพียงพอต่อการทำเกษตรกรรม ถึงแม้ทางการจะแก้ปัญหาโดยการสร้าง “เขื่อนท่าหัก” ในปี พ.ศ. 2514 แต่ก็ไม่สามารถผันน้ำให้ชาวนาได้ เนื่องจากปริมาณน้ำที่มีน้อยไม่เพียงพอแก่การแจกจ่าย

ปัจจุบันนี้พื้นที่นาจึงถูกทิ้งให้รกร้างว่างเปล่า บางแห่งก็กลายเป็นทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ บางแห่งเปลี่ยนเป็นสวนปาล์มน้ำมันและยางพารา

ผลของการพัฒนาชุมชนตั้งแต่การเริ่มสร้างทางรถไฟ จนถึง การเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตของชุมชน มีผลทำให้คนในชุมชนต้องดิ้นรนเพื่อการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงที่ค่อย ๆ คืบคลานเข้าสู่วงจรของธุรกิจการตลาด การที่ชาวนาเร่งรีบจัดทำผลผลิตจนไม่สามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืนได้ ก็กลับเป็นผลดีของธุรกิจทุนนิยมที่จะได้แรงงานจากชนบทเข้าไปเป็นกองทัพแรงงานในภาคอุตสาหกรรม ภาคอุตสาหกรรมจึงสามารถทำกำไรจากต้นทุนแรงงานราคาถูกได้เป็นอย่างดี

2.5 การเปลี่ยนแปลงอาชีพจากการทำนาสู่การทำสวนปาล์มและยางพารา

การเปลี่ยนแปลงของอาชีพชาวนาเพื่อเข้าใกล้เกษตรกรรมกึ่งอุตสาหกรรม อิงเห็นสภาพชัดเจนขึ้นเมื่อท้องนาที่ถูกทิ้งร้างได้ถูกแปรสภาพเป็นแหล่งปลูกพืชเศรษฐกิจ เพราะเกษตรกรรมสมัยใหม่มีการคำนวณพืชที่เป็นความต้องการทางเศรษฐกิจไว้ล่วงหน้า ปาล์ม น้ำมัน และยางพารา คือเป้าหมายต่อไปของการเกษตรกึ่งอุตสาหกรรม ประกอบกับพืชดังกล่าวไม่จำเป็นต้องใช้น้ำปริมาณมากเช่นการทำนา ชาวนาส่วนหนึ่งจึงลงทุนในกิจการนี้เพื่อให้สอดคล้องกับกลไกตลาด ด้วยปรากฏการณ์นี้แสดงให้เห็นว่าวิถีการผลิตในเชิงอุตสาหกรรม มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนได้เป็นอย่างมาก แม้วิถีทางเช่นนี้จะพัฒนาขึ้นเมื่อราว 200 ปีที่ผ่านมา แต่มีผลถึงการขับเคลื่อนวิถีชีวิตของคนทั่วโลกเป็นอย่างมาก เศรษฐกิจการค้าการลงทุนจึงเป็นปัจจัยชี้ขาดคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในอนาคต ชาวนาบางส่วนที่ไม่สามารถหาทุนมาปลูกพืชในเชิงเศรษฐกิจได้ก็ได้อันตัวเองไปเป็นแรงงานในธุรกิจอุตสาหกรรมและบริการแทนการประกอบอาชีพทำนาแบบเดิม ส่วนลูกหลานชาวนาที่ได้รับการศึกษาชั้นสูงก็มุ่งเข้าสู่การทำงานในระบบอุตสาหกรรม ส่วนลูกหลานชาวนาที่ไม่ได้เข้าสู่ระบบการศึกษาก็บุกเบิกขึ้นไปทางทิศตะวันตก เพื่อทำสวนผลไม้ในพื้นที่ใกล้เคียงจากการสัมปทานป่าไม้ในอดีต

จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของชุมชนจะค่อย ๆ ก้าวลึกเข้ามาผนวกเป็นหนึ่งเดียวกับระบบทุนนิยมตามลำดับ ธุรกิจการค้าการลงทุนเพื่อแสวงหากำไรจึงกลายเป็นเป้าหมายของวิถีชีวิตในชุมชน ศิลปกรรมหากจะแปลงเป็นทุนได้บ้างก็ต้องอาศัยเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อชมประวัติศาสตร์ของชุมชนอย่างที่ปรากฏในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติไชยา และพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดเวียง แต่สำหรับวิถีชีวิตของชุมชนนั้นตราบดีที่ธุรกิจการค้าที่คำนึงถึงกำไรเป็นเป้าหมาย ศิลปกรรมของชุมชนก็ยังห่างออกจากความคิดทางธุรกิจอย่างมาก เพราะศิลปกรรมไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อการแสวงหากำไรเป็นหลัก

3. รูปการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรมกับวิถีชีวิตชุมชน

สิ่งที่ได้แสดงลักษณะของศิลปกรรมของชุมชนทั้งในแง่ของศิลปกรรมเชิงพุทธศาสนา และ ศิลปะพื้นบ้านว่ามีความสัมพันธ์กับคนในชุมชนในอดีต เนื่องจากบริบทของชุมชนในอดีตเป็นสังคม เกษตรกรรมเพื่อการบริโภค จากนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงของการพัฒนาที่ต้องการทำให้สังคม ทันสมัย ประชากรสามารถมีสินค้าอุปโภคบริโภคได้อย่างไม่จำกัด กระบวนการของการพัฒนา เช่นนี้ได้แผ่อิทธิพลไปทั่วโลก ทำให้สังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมเปลี่ยนไปเป็นสังคมที่มีระบบการผลิตในเชิงอุตสาหกรรม เน้นการค้าการทำกำไรจากการประกอบธุรกิจเป็นหลัก ศิลปกรรมชุมชนซึ่งเป็นลักษณะของวัฒนธรรมดั้งเดิมซึ่งมีบริบทของความคิดแบบเก่า ย่อมไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ปัจจุบัน การแยกออกจากกันของศิลปกรรมแบบเก่ากับวิถีชีวิตแบบใหม่จึงสามารถเกิดขึ้นได้ด้วย เงื่อนไขของอุดมการณ์ ศิลปวัฒนธรรมชุมชนจึงเป็นการแสดงออกของโลกทัศน์แบบดั้งเดิม ที่การ บริโภค การค้าการลงทุน การคมนาคมยังไม่เข้มข้นอย่างปัจจุบัน

หากสังเกตให้ละเอียดจะเห็นได้ว่าลักษณะของสุนทรียะทางศิลปกรรม ก็ได้เปลี่ยนรูปจาก ดั้งเดิมด้วย จากเคยทำหน้าที่สะท้อนความเชื่อทางศาสนากลายเป็นทำหน้าที่สะท้อนความเชื่อในศุค อุตสาหกรรมแทน ซึ่งมักปรากฏเป็นผลงานศิลปกรรมสมัยใหม่ สะท้อนการดำรงชีวิตของสังคม ทันสมัย และบางส่วนก็ใช้ศิลปกรรมเป็นส่วนหนึ่งในการกระตุ้นการบริโภคและการส่งเสริมการขาย

บทที่ 7

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับวิถีชีวิตชุมชน กรณีศึกษาชุมชนวัดเวียง ตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงกระบวนการความสัมพันธ์ที่ได้เปลี่ยนผ่านจากอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งค้นพบเงื่อนไขสำคัญดังต่อไปนี้

1. ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน ได้พัฒนาขึ้นจากโครงสร้างของสังคมในสังคมแบบเก่า (ก่อน 200 ปีที่ผ่านมา) มีแบบแผนของสิ่งแวดล้อมและศาสนาเป็นโครงสร้างหลัก

ชุมชนวัดเวียงในอดีตมีการแลกเปลี่ยนกับสังคมภายนอก โดยใช้การเดินทางเรือทางทะเลเป็นหลัก ด้วยลักษณะภูมิประเทศที่เป็นอ่าวเหมาะสมแก่การแวะพักเพื่อทำการแลกเปลี่ยนสินค้า ซึ่งแต่เดิมทะเลได้รุกเข้ามาในแผ่นดินมากกว่าที่เป็นอยู่หลายกิโลเมตร ภูเขาตึก ๆ ริมทะเลทุกวันนี้จึงมีสภาพเป็นเกาะแก่งในอดีต ร่องรอยของเศษวัตถุสินค้าจึงปรากฏให้เห็นจนถึงปัจจุบัน ทั้งจากเรือสำเภา เศษถ้วยชาม ถูบปัก หินสี และเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่พบบริเวณแหลมโพธิ์ และรอบ ๆ เขาศรีวิชัยในปัจจุบัน

ต่อมาราวศตวรรษที่ 5 เป็นต้นมา ชาวอินเดียก็ได้เดินทางมายังบริเวณรอบอ่าวบ้านคอน โดยผ่านทางแหลมตะกั่วป่า ต้องผ่านแม่น้ำคาปี และสร้างชุมชนบริเวณรอบอ่าวบ้านคอนหลายจุดรวมทั้งบริเวณชุมชนวัดเวียงด้วย ช่วงเวลานี้จึงเป็นจังหวะเวลาที่สำคัญเพราะชาวอินเดียเหล่านั้นได้ทั้งร่องรอยทางศิลปกรรมทางศาสนาเอาไว้ เพื่อแสดงให้เห็นสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่เมื่อหลายพันปีที่แล้ว มีทั้งร่องรอยของศาสนาพราหมณ์ (ตัวอย่างของประติมากรรมรูปพระนารายณ์ที่พบทั้งที่ตะกั่วป่า เวียงสระ และเขาศรีวิชัย รวมทั้งทาสทศระกฤษพราหมณ์ที่ปรากฏเป็นนามสกุลจนถึงทุกวันนี้) และศาสนาพุทธแบบมหายาน ถึงแม้ว่านักประวัติศาสตร์บางท่านจะแสดงความเห็นว่าเคยเป็นดินแดนพุทธศาสนาแบบเถรวาทมาก่อน อย่างไรก็ตามศิลปกรรมเชิงพุทธศาสนาแบบมหายานดูจะทั้งร่องรอยไว้มากกว่าศิลปกรรมแบบอื่น ประกอบกับบันทึกการเดินทางของหลวงจีนอี้จิงที่เดินทางไปเจริญพุทธศาสนา ณ มหาวิทยาลัยนาลันทาในอินเดียก็ได้บันทึกเหตุการณ์พุทธศาสนาในชุมชนตะกั่วป่าว่า มีการปฏิบัติธรรมอย่างเข้มข้น เพราะสำหรับการแวะเวียนมาศึกษาธรรมะขั้นต้นก่อนจะเดินทางไปศึกษาที่ประเทศอินเดีย

ด้วยหลักฐานทางศิลปกรรมเหล่านั้น ทำให้นักประวัติศาสตร์ได้ตีความว่าบริเวณรอบอ่าวบ้านคอนรวมทั้งชุมชนวัดเวียงด้วย น่าจะเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรศรีวิชัยถึงอยู่ในช่วงพุทธ

ศตวรรษที่ 10-17 ส่วนที่ใดจะเป็นเมืองหลวงนั้นยังหาข้อยุติไม่ได้ ลักษณะของศิลปกรรมจึงพอจะแสดงให้เห็นว่าเกิดการตั้งชุมชนขึ้น และสร้างวัด สร้างสถาปัตยกรรม ประติมากรรมขึ้นเพื่อใช้เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน ทำนองเดียวกับร่องรอยของอาณาจักรสุโขทัย อสุรี และรัตนโกสินทร์ ส่วนผลงานศิลปกรรมที่โค้งค้งจนเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปของชุมชนนี้ คือ ประติมากรรมรูปพระอวโลกิเตศวร และสถาปัตยกรรมทางศาสนาแบบศรีวิชัยที่ปรากฏอยู่ในวัดพระบรมธาตุไชยารวมทั้งซากเจดีย์ของวัดเวียง วัดแก้ว วัดหลง และเทวสถานบนยอดเขาศรีวิชัย ลักษณะของศิลปกรรมเหล่านี้จึงเป็นที่มาของการศึกษาวิจัยเพื่อทดสอบความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชน

นอกจากนั้นยังศึกษาถึงความสัมพันธ์เกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน ซึ่งเป็นศิลปะที่ชุมชนได้ใช้เป็นส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิต แน่นนอนว่าศิลปะเหล่านี้ล้วนสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีวิตเป็นหลัก ทั้งนี้นอกจากความจำเป็นทางด้านประโยชน์ใช้สอยแล้ว มนุษย์ยังแฝงลักษณะทางสุนทรียะของศิลปะลงในการประดิษฐ์เครื่องมือเหล่านี้ด้วย ในฐานะเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่เพิ่มการออกแบบทางความงามด้วย ซึ่งศิลปะพื้นบ้านเหล่านี้ประกอบด้วย เครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องประดับ เครื่องมือแปรรูปผลผลิต เครื่องมือจับสัตว์เพื่อเป็นอาหาร เป็นต้น สำหรับศิลปะพื้นบ้านชุมชนก็มีสภาพเหมือนชุมชนเกษตรกรรมทั่วไป ที่ประดิษฐ์สิ่งของเหล่านี้ให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมที่คนเผชิญอยู่ ศิลปะพื้นบ้านของชุมชนจึงสอดคล้องกับอาชีพทำนาเป็นหลัก เพราะมีสภาพพื้นที่เป็นต้นทรายเหมาะแก่การเพาะปลูก

ความต่อเนื่องของศิลปกรรมเชิงพุทธศาสนากับศิลปะพื้นบ้าน ก็มีส่วนสัมพันธ์กันอยู่ไม่น้อย โดยหลักคิดทางพุทธศาสนาก็ได้เป็นส่วนหนึ่งในการคิดประดิษฐ์ศิลปะพื้นบ้านด้วย โดยมีวิธีการทำศิลปะพื้นบ้านให้เหมาะกับสภาพแวดล้อม ให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติรอบ ๆ ตัวได้ และใช้ธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า โดยคิดเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต แม้แต่การสร้างเครื่องมือเพื่อนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ก็สร้างขนาดเล็ก ๆ ดัดดวงทรัพยากรได้ไม่มาก โดยคำนึงถึงผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า ความผสมผสานสอดคล้องระหว่างศิลปกรรมเชิงพุทธศาสนากับศิลปะพื้นบ้านจึงมีความสอดคล้องกัน ถึงแม้จะมองเห็นได้ยากในสภาพทั่วไป

ศิลปวัฒนธรรม หมายถึง ศิลปกรรมทางศาสนาและศิลปะพื้นบ้านในสังคมแบบดั้งเดิม จึงสัมพันธ์กับมิติอื่น ๆ ของการดำรงชีวิตด้วย เช่น การแลกเปลี่ยน การพึ่งพากันในชุมชน การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การเรียนรู้ และการให้ความหมาย การตีคุณค่าของวิถีชีวิตด้านต่าง ๆ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นจึงเป็นกระบวนการหนึ่งขององค์รวมทั้งหมดที่ชุมชนได้แสดงออก ซึ่งสัมพันธ์กับมิติการดำรงชีวิตด้านอื่น ๆ ด้วย ซึ่งสังเกตให้เห็นว่าผลงานศิลปวัฒนธรรมได้แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงทั้งหมดของวิถีคิดในชุมชนได้ สิ่งที่น่าสังเกตคือศิลปกรรมท้องถิ่นสร้างขึ้นโดยไม่แสวงหากำไร แต่สร้างขึ้นเพื่อความสมดุลของสภาพจิตใจกับโลกภายนอก และการใช้ศิลปะพื้นบ้านก็ได้แสดงให้เห็นความสมดุลกับสิ่งแวดล้อมภายนอกอยู่เช่นกัน

ดังนั้น ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นจึงมักเกิดขึ้นในสภาพดั้งเดิมที่ยึดศาสนา และลัทธิความเชื่อเป็นแนวทางหลัก ศิลปกรรมจึงเป็นปริศนาความหมายของศาสนาเหล่านั้น ซึ่งมุ่งหมายไปสู่การค้นพบความหมายของชีวิต และศิลปะพื้นบ้านก็มีสภาพคล้ายคลึงกันคือการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม โดยมนุษย์ปรับตัวเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ด้วยสภาพสังคมแบบดั้งเดิม เวลาว่างอันเป็นส่วนสำคัญในวิถีชีวิต จึงมีความหมายผูกพันกับการคิดและสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปวัฒนธรรม ซึ่งสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมจะเอื้ออำนวยให้เกิดเนื้อที่ของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นมากกว่าสังคมปัจจุบัน

2. การพัฒนาสังคมของประเทศทางตะวันตกและมีผลต่อชุมชนต่างๆ ทั่วโลก รวมทั้งชุมชนวัดเวียงคำ

ในความเป็นจริงชุมชนทั้งหลายในโลกมีสภาพการเริ่มต้นคล้าย ๆ กัน คือค่อย ๆ แสวงหาความรู้ที่เหมาะสมแก่การดำรงชีวิต ซึ่งผู้รู้ในยุคแรก ๆ ที่สามารถชี้นำสังคมได้อาจเรียกว่า หมอผี นักปราชญ์ นักปรัชญา หรือเรียกชื่ออย่างอื่น แต่นักคิดเหล่านี้ก็มีสภาพคล้าย ๆ กันคือการตีความจากสภาพแวดล้อมภายนอกที่เกิดขึ้น ให้มนุษย์ที่กำลังเผชิญกับสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นเรียนรู้ที่จะจัดการตามความเหมาะสม การเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นหล่อหลอมให้มนุษย์เกิดโลกทัศน์แบบต่าง ๆ ของการดำเนินชีวิต ศิลปกรรมในยุคแรก ๆ ที่มนุษย์ได้เรียนรู้สิ่งแวดล้อมเพื่อจัดการกับการดำรงชีวิตที่เหมาะสม การแสดงออกทางศิลปกรรมได้เจือปนอยู่ในความรู้สึกของมนุษย์ การถ่ายทอดแรงบันดาลใจเป็นงานศิลปกรรมปรากฏอยู่ในรูปของบทเพลง การแต่งนิทานเชิงจินตนาการ การวาดภาพ การปั้น และการสร้างสถาปัตยกรรม เราจึงเรียนรู้ลักษณะศิลปกรรมของมนุษย์จากเครื่องมือในการดำรงชีวิตเหล่านี้ ต่อจากนั้นเมื่อนักปราชญ์ นักบวช นักปรัชญา ตลอดจนนักวิทยาศาสตร์ ศาสนา ศิลปกรรมก็มีเป้าหมายตามความเชื่อของนักคิดคนสำคัญเหล่านั้น ศิลปกรรมจึงถือเป็นกระบวนการทางความคิดอันเป็นวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์

ส่วนความคิดสำคัญที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางศิลปกรรมของชุมชนต่าง ๆ ทั่วโลกคือความเชื่อเรื่องพัฒนาสังคมให้ทันสมัย ความเชื่อเหล่านี้เชื่อว่ามนุษย์อาศัยความต้องการทางด้านวัตถุเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมทางสังคม ซึ่งตรงข้ามกับความเชื่อแบบจิตนิยมที่อาศัยการพัฒนาทางความรู้สึกเพื่อควบคุมความรู้สึกไม่ให้เกิดความต้องการจนเกินความจำเป็นพื้นฐาน ศาสนาที่เกิดขึ้นทั่วโลกในยุคแรกไม่ว่าจะเป็นศาสนาแบบเทวนิยม หรือศาสนาในเชิงวิเคราะหฺ์ ล้วนแสดงธรรมชาติของการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ โดยให้เรียนรู้และจัดการกับความรู้สึกของตนเอง ถึงแม้บางศาสนาจะกล่าวถึงโลกหน้าที่ยากแก่การพิสูจน์อยู่บ้าง สิ่งเหล่านี้เป็นการปลูกฝังในแนวทางจิตนิยม

เป็นสิ่งสำคัญ รวมทั้งผลงานศิลปกรรม กลายเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงจิตใจที่สำคัญ และปรับตัวเป็นแบบแผนของการอยู่ร่วมกันในสังคม ดังปรากฏเป็นผลงานศิลปกรรมของชุมชนวัดเวียง

แต่อย่างไรก็ตามศาสนาก็ถูกท้าทายจากวัฒนธรรมวัตถุนิยมอยู่เสมอ แม้แต่เนื้อในของศาสนาแบบจิตนิยมเองก็มีแนวโน้มฝักใฝ่วัตถุนิยมอยู่ไม่น้อย ทางยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 5-12 คริสต์ศาสนาถูกท้าทายจากนักวิทยาศาสตร์ว่าเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับเอกภาพเกินความเป็นจริง และใช้อำนาจของศาสนาเกินค้นฉบับเดิม นักวิทยาศาสตร์และนักคิดแบบวัตถุนิยมพัฒนาความคิดขึ้นใหม่ โดยหันไปใช้ความเชื่อแบบกรีกที่เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล การปฏิวัติอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 18 จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการแสดงศักยภาพของทุนนิยมอย่างชัดเจน ความคิดที่หลุดพ้นจากขอบวงของศาสนาและขยายความมั่งคั่งแบบปัจเจกบุคคล จึงได้รับความนิยมเข้มข้นขึ้นตามลำดับ การกำหนดอาณาเขตของรัฐเพื่อบริหารจัดการทรัพยากร และการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมจึงเกิดการจัดโครงสร้างทางสังคมขึ้น มีการบริหารจัดการอำนาจจากระบบกษัตริย์มาสู่การบริหารรัฐแบบรัฐสภา โดยเชื่อว่าเป็นการส่งตัวแทนสำหรับผู้ที่มีส่วนในอำนาจของอาณาเขตนั้น ๆ ดังนั้นไม่ว่าจะปกครองด้วยระบบประชาธิปไตยหรือคอมมิวนิสต์ก็ไม่มี ความแตกต่างในจุดมุ่งหมาย เพราะทุกสังคมต้องการพัฒนาสังคมเกษตรกรรมให้เป็นสังคมแห่งความทันสมัยทั้งสิ้น ด้วยโครงสร้างเช่นนี้โลกจึงเกิดประเทศที่พัฒนาทางเทคโนโลยีอย่างก้าวหน้า เรียกประเทศเหล่านี้ว่ากลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว รองลงมาเรียกว่ากำลังพัฒนา และเรียกประเทศเกษตรกรรมดั้งเดิมว่าประเทศด้อยพัฒนา ซึ่งสัญลักษณ์ของความเจริญรุ่งเรืองวัดด้วยตัวเลขความมั่นคงทางเศรษฐกิจการเงินเป็นหลัก ด้วยกระบวนการเหล่านี้จึงเกิดการลู่กลืนทรัพยากร ทั้งทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรธรรมชาติ ไปสู่ประเทศที่ทันสมัยและมีเงินทุนที่มากกว่า รูปแบบที่วันนี้จึงได้รับความนิยมสูงสุดตลอด 200 ปีที่ผ่านมา นโยบายของประเทศกำลังพัฒนารวมทั้งประเทศไทยด้วยก็อาศัยแนวทางนี้เพื่อการพัฒนาประเทศเพื่อต้องการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมแบบตะวันออกสู่สังคมแบบความทันสมัย โดยเริ่มจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเมื่อปีพุทธศักราช 2504 เป็นต้นมา

ด้วยโครงสร้างของสังคมแบบทันสมัยที่เริ่มต้นจากประเทศที่พัฒนาแล้ว และถ่ายทอดสู่ประเทศกำลังพัฒนา ทำให้รูปแบบของความคิดและจินตนาการของสังคมผิดรูปไปจากเดิมที่เคยเป็นสังคมแห่งเกษตรกรรมและศาสนา รูปแบบของสังคมแบบทุนนิยมจึงเปลี่ยนแปลงความเชื่อของคนแทบทุกมุมโลกให้ใช้ชีวิตแบบสังคมทันสมัย มีการเคลื่อนไหวทางการเงิน การตลาดอย่างต่อเนื่อง มีการคาดการณ์การเติบโตทางเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี ด้วยลักษณะเช่นนี้ความสัมพันธ์ทางสังคมในโครงสร้างเดิม จึงกลายเป็นการเห็นความสัมพันธ์ในเชิงเศรษฐกิจเป็นหลัก แม้แต่รัฐบาลก็เป็นรัฐบาลแห่งการตลาดเป็นสิ่งสำคัญ นอกจากนั้นลักษณะของศิลปกรรมก็กลายเป็นศิลปกรรมเพื่อเศรษฐกิจ เพื่อเพิ่มมูลค่าเป็นหลัก ระบบสุนทรียะของสังคมก็เปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นการเสนอศิลปกรรมเพื่อนำไปสู่การบริโภคในทางวัตถุเพิ่มขึ้น

การแลกเปลี่ยนจากสังคมแบบเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม ทำให้ทัศนคติศิลปกรรมดั้งเดิมของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปด้วย ศิลปกรรมแสดงคุณค่าทางจิตใจจึงถูกกลืนคุณค่าลงหากเปรียบเทียบกับมูลค่าเพิ่มในกลไกตลาด ศิลปกรรมในเชิงวัฒนธรรมจึงเป็นร่องรอยของสังคมอดีตที่เชื่องช้า ถ้าสมัยหากเปรียบเทียบกับวิถีชีวิตแบบเทคโนโลยี ด้วยความคิดเช่นนี้จึงนำไปสู่การปฏิวัติสังคมเกษตรแบบดั้งเดิมโดยใช้ฐานทรัพยากรนำไปแลกเปลี่ยนกับความทันสมัย และสินค้าที่ใช้เทคโนโลยีสูง ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายจึงสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติอย่างรวดเร็ว สิ่งนี้เป็นประเด็นสำคัญมาก เพราะทรัพยากรธรรมชาติถือเป็นหัวใจหลักของการดำรงชีวิตในสังคมเกษตรกรรม ศิลปกรรมชุมชนที่เคยมีลักษณะสอดคล้องกับสังคมดั้งเดิมจึงถูกลบหายไปจากวิถีชีวิตชุมชน เพราะบริบทของสิ่งแวดล้อมไม่เหมาะสม

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่ากระแสของการพัฒนาทางเลือกที่ด้านกับกระแสแบบทุนนิยมจะพยายามเสนอทางออก นำสังคมไปสู่การใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม และแนวทางการใช้ชีวิตแบบพอเพียง ไม่กระตุ้นการบริโภคจนเกินพอดี ทั้งนี้เพื่อรักษาความสมดุลทางสิ่งแวดล้อมเอาไว้ แนวคิดด้านทุนนิยมเช่นนี้ ทำให้เกิดแนวทางของศิลปกรรมที่ช่วยกระตุ้นเตือนให้ใช้แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อลดความขัดแย้งทางสังคม ตัวอย่างของศิลปกรรมเชิงพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นเบียดแทรกกระแสของทุนนิยมเพื่อพิสูจน์ความจริงของการพัฒนา ดังตัวอย่างของงานศิลปกรรมในโรงพยาบาลทางวิญญาณของสวนโมกขพลาราม ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากชุมชนวัดเวียงมากนัก แสดงให้เห็นว่าการต่อสู้ระหว่างจิตนิยมกับวัตถุนิยมยังมีให้เห็นอยู่เสมอ แม้ทุกวันนี้จะเป็นการทำซ้ำแพ้ยของจิตนิยมก็ตาม

ฉะนั้นศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับกระแสของการพัฒนาสังคมให้ทันสมัย โดยเริ่มต้นจากการทดสอบความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และการปฏิวัติอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 19 กระแสการพัฒนาข้อ ๆ คืบคลานเข้าสู่ชุมชนวัดเวียงและชุมชนอื่น ๆ ความนโยบายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจกระบวนการเหล่านี้ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของคนในชุมชนต่อศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ถึงแม้จะไม่สามารถตรวจสอบได้โดยตรง แต่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิต และการใช้ทรัพยากรแตกต่างกับการสะสมความมั่งคั่งในระบบเงินตราทำให้บริบทของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นสังคมที่ค้ำคองพึ่งพาระบบตลาดมากกว่าพึ่งตนเอง

3. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนและผลที่มีต่อศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

เมื่อกระแสของทุนนิยมมีความเข้มข้นต่อทุกมิติของสังคม การเปลี่ยนแปลงค่านิยมดั้งเดิมจากการพึ่งพาตนเองไปสู่การพึ่งพาตลาด ทำให้จุดมุ่งหมายของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปด้วย เพราะถูกหล่อหลอมให้เห็นทัศนคติของวิถีแบบใหม่ มีตัวชี้วัดความสำเร็จคือความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ การร่ำรวยของคนส่วนน้อยจึงนำมาซึ่งความขาดแคลนของคนส่วนใหญ่ ถึงแม้ว่าชุมชนวัดเวียงแต่

เดิมจะมีโลกทัศน์ที่ตรงกันข้ามกับระบบทุนนิยมในปัจจุบัน แต่ด้วยบริบทของโครงสร้างทางสังคมภายนอกไม่ว่าทางเศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง ล้วนแต่หันเหไปในทิศทางเดียวกัน สามารถสร้างระบบดังกล่าวขึ้นมาได้โดยไม่ยากนัก ประกอบกับความคิดเพื่อจะสะสมความมั่งคั่งนั้นมีแนวโน้มจะได้รับความนิยมนิ่งง่ายกว่าการบริโภคแบบพอเพียง การเติบโตทางเศรษฐกิจจึงต้องแลกมาด้วยการสูญเสียในมิติอื่น ๆ รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย

การที่ชุมชนมีทางรถไฟพาดผ่านเมื่อร้อยปีที่แล้ว เป็นจุดเริ่มต้นของการเชื่อมต่อเศรษฐกิจกับสังคมภายนอกซึ่งเน้นการคมนาคมเป็นแค่เพียงเครื่องมือ แต่ชุมชนผู้ใช้นั้นต้องมีความรู้เพียงพอที่จะใช้เครื่องมือเหล่านั้นเพื่อประโยชน์ด้านใด ชาวจีนที่เดินทางมาพร้อม ๆ กับการสร้างทางรถไฟจึงเป็นแรงเสริมสำหรับการต่อเชื่อมเศรษฐกิจของชาวนากับสังคมภายนอกให้เป็นไปอย่างรวดเร็ว โดยอาศัยการเป็นพ่อค้าคนกลางหารายได้จากส่วนต่างของราคา แต่มีสิ่งที่น่าสนใจกว่าชุมชนมุสลิมที่อยู่ไม่ห่างจากชุมชนวัดเวียงมากนัก และชุมชนมุสลิมที่อยู่ในตำบลทุมเรียงได้เข้ามาอยู่ในบริเวณนี้ก่อนการเดินทางมาสร้างทางรถไฟของชาวจีน แต่กลับไม่สนใจความเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจของชุมชนมากนัก โดยยึดอาชีพทำนา ทอผ้า และทำประมงที่บ้านอย่างเรียบง่าย ไม่เร่งรีบจับเค็มนเศรษฐกิจเหมือนชาวจีนที่เข้ามาอาศัยในคอนถ้าง

เมื่อทางรถไฟสายใต้กลายเป็นการรับรู้ใหม่ของชุมชน จากเคยเดินเรือเพื่อค้าขายข้าวกับตัวเมืองจังหวัดสุราษฎร์ธานีเปลี่ยนเป็นการใช้การขนส่งทางรถไฟแทน การค้าขายบริเวณสถานีรถไฟจึงเติบโตขึ้นตามลำดับ การค้าขายทางน้ำบริเวณสี่แยกท่าโพธิ์ (อยู่ทางทิศตะวันออกของชุมชน) จึงซบเซา และตลาดย้ายมาอยู่ที่สถานีรถไฟตลาดไชยา ในขณะที่เดิวก่อนนี้ค่านิยมของการขายข้าวทางเศรษฐกิจก็ได้รับการยอมรับจากชุมชนชาวนาเข้มข้นขึ้นตามลำดับ ประกอบกับการขยายตัวของเส้นทางคมนาคมตามนโยบายพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ เพื่อให้ปัจจัยพื้นฐานเหมาะแก่การลงทุนของต่างชาติ ได้คัดผ่านชุมชนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งถนนรัษฎานริศ ถนนสายไชยา-ทูนพิน และถนนสายเอเชีย หมายเลข 41 ก็สร้างเสร็จในปี 2528

ในขณะที่เดิวก่อนการส่งเสริมให้เลิกปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองแล้วหันมาปลูกข้าว กข. เพื่อให้สอดคล้องกับการเพิ่มผลผลิตในเชิงการค้า การส่งเสริมจากภาครัฐจึงได้รับการตอบสนองอย่างรวดเร็ว สอดคล้องกับบริบทอื่น ๆ ที่ขยายตัวรองรับไว้ล่วงหน้าแล้ว การก้าวสู่เกษตรกรรมในเชิงกลไกตลาดโดยอาศัยเงินตราเป็นเครื่องมือ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการเป็นหนี้จากการกู้ยืมปัจจัยการผลิต ซึ่งแต่เดิมอาศัยธรรมชาติเป็นฐานของการผลิต เมื่อต้นทุนในการผลิตสูงขึ้นก็ต้องการราคาขายข้าวในท้องตลาดสูงขึ้นเช่นกัน แต่ชาวนาไม่สามารถบังคับกลไกทางการตลาดได้ เพราะพ่อค้าคนกลางก็ต้องการกำไรจากส่วนต่างของรายได้ ต้นทุนของสินค้าจากเกษตรกรต้องต่ำกว่าราคาขายในท้องตลาด ผลผลิตทางการเกษตรจึงไม่สามารถกำหนดราคาขายได้ตั้งแต่ยุคแห่งการผลิตด้วยข้าวพันธุ์ กข. (40 ปีที่แล้ว) เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน หนี้สินของชาวนาก็เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ แม้จะเลิกทำนาไปแล้วก็ตาม

การเข้าสู่กลไกตลาดและนำไปสู่สังคมแห่งการบริโภคนั้น ทำให้ชุมชนสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติไปอย่างรวดเร็ว เป็นหนี้สินมากขึ้น มีเวลาว่างน้อยลง มีทางเลือกในการดำรงชีวิตน้อยลง เพราะวิถีชีวิตถูกกำหนดด้วยกลไกตลาด ไม่มีขเวินแม่แต่กลไกของรัฐก็ต้องถูกอิทธิพลของการตลาดคอยควบคุม แม้แต่การจัดการศึกษาก็ต้องให้สอดคล้องกับกลไกตลาดเช่นเดียวกัน ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนในฐานะที่เป็นสิ่งสัมพันธ์กับชุมชนในลักษณะของสังคมดั้งเดิม และแสดงออกในด้านศาสนา และการประดิษฐ์วัสดุจากธรรมชาติเป็นหลัก เมื่อกลไกตลาดมีอิทธิพลเหนือศาสนาและธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นก็ตกอยู่ในฐานะร่องรอยของสังคมแบบดั้งเดิมที่ไม่สอดคล้องกับโลกทัศน์แบบใหม่ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตก็คือการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์กับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นนั่นเอง ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นจึงถูกรวบรวมไว้ในพิพิธภัณฑ์เพื่อเป็นแหล่งศึกษาร่องรอยของสังคมในอดีต และให้ศิลปกรรมในเชิงการตลาดทำหน้าที่ขยายการเติบโตทางเศรษฐกิจตามความนิยมของคนทั่วไป

งานวิจัยเรื่องนี้ จึงแสดงให้เห็นสถานการณ์ความสัมพันธ์ของศิลปวัฒนธรรมในท่ามกลางกระแสของการพัฒนาสังคมให้ทันสมัย ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นนับวันจะแปลกแยกจากสังคมแห่งทุนนิยมมากขึ้นทุกขณะ ความแปลกแยกนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะศิลปวัฒนธรรม แต่เป็นการแยกเรื่องอื่น ๆ ออกจากการเติบโตของเศรษฐกิจ ทั้งปัญหาทางสิ่งแวดล้อม ปัญหาความสัมพันธ์ของคนในสังคม ปัญหาสิทธิมนุษยชน การก่อการร้าย การจัดการศึกษา ฯลฯ ปรากฎการณ์ทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นจึงเป็นส่วนหนึ่งของบริบททั้งหมดของสังคม อย่างไรก็ตามการเติบโตทางเศรษฐกิจทำให้ชีวิตมนุษย์แปลกแยกจากสิ่งอื่น ๆ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตก็ต้องแปลกแยกออกจากชีวิต แม้จะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2541). “เทคโนโลยีการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม.” ใน ไทยยุควัฒนธรรมทาส. บรรณาธิการโดย พิศยา ว่องกุล หน้า 171. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- กิริติ บุญเจือ. (2546). ปรัชญาภาษาชาวบ้าน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น.
- จตุรงค์ บุญจรรัตนสุนทร. (2545). ความยากจน สถานการณ์และบทบาทขององค์การพัฒนาเอกชน. กรุงเทพฯ : เอคิสัน เพรส โปรดักส์.
- เจตนา นาควัชระ. (2542). “การวิจัยด้านศิลปวัฒนธรรม.” ใน ทางเลือกในการวิจัยศิลปวัฒนธรรม. หน้า 6-7 กรุงเทพฯ : สันติศิริการพิมพ์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2540). วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยอนันต์ สมุทรวานิช. (2544). จากรัฐชาติสู่รัฐตลาด. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บ้านพระอาทิตย์.
- ฉรงค์ เท็ชรประเสริฐ. (2542). ธุรกิจชุมชนเส้นทางที่เป็นไปได้. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.
- เดช ตฤาภรณ์. (มปป). พุทธศาสนาฝ่ายมหายาน. กรุงเทพฯ : กรมการทหารสื่อสาร.
- เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ. (2541). “ประเทศไทยยุคพุทธศตวรรษที่ ๒๕๐๐-๒๕๐๑.” ใน ยุทธศาสตร์ประเทศไทย 1999-2000 บรรณาธิการโดย พิศยา ว่องกุล หน้า 141-146 กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ธรรมทาส พานิช. (2538). พนม ทวารวดี ศรีวิชัย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- ..... (2542). ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาสมัยศรีวิชัย. กรุงเทพฯ : เอ.พี.กราฟฟิคดีไซน์และการพิมพ์.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2546). โลก MODERN & POST MODERN. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สายธาร.
- ..... (2546). ความคิดถึงตะวันตก. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สายธาร.
- นิธิ เอื้อศรีวงศ์. (2539, เมษายน). “วัฒนธรรมยุคโลกาภิวัตน์.” ศิลปวัฒนธรรม. 15(6) : 93-94.
- แผนพัฒนาอำเภอไชยา. (2545). เอกสารอัดสำเนา.
- พระธรรมปิฎก. (2541). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โกลด์คิมทอง.
- พุทธทาส ภิกขุ. (2540). แนวตั้งเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : เทวาเวอ์พรินท์.

- พิทยา ว่องกุล. (2541). “ยุทธศาสตร์ชุมชนอาชีพโดย การสร้างชุมชนแบบองค์รวมและเครือข่าย.”
 ใน ยุทธศาสตร์ประเทศไทย 1999-2000 บรรณาธิการโดย พิทยา ว่องกุล หน้า 182-183
 กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ไพบุณย์ ดวงจันทร์. (2542). “ศิลปวัฒนธรรมเมืองและศิลปวัฒนธรรมชุมชน.” ใน ทางเลือกในการ
 วิจัยศิลปวัฒนธรรม. หน้า 57 กรุงเทพฯ : สันติศิริการพิมพ์.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์. (2531). “ประวัติศาสตร์อาณาจักรศรีวิชัย.” ใน อนุสรณ์งานพระราชทาน
 เสด็จศพพระครูโสภณเจตติการาม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. (2541). “วัฒนธรรมกับการพัฒนา.” ใน ยุควัฒนธรรมทาส. บรรณาธิการโดย พิทยา
 ว่องกุล หน้า 11. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ..... (2541). “วิถีบูรณาการ : ทางออกทางภูมิปัญญา.” ใน ยุทธศาสตร์ประเทศไทย 1999-
 2000 บรรณาธิการโดย พิทยา ว่องกุล. หน้า 3-27 กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับ
 ลิชชิ่ง.
- ปราณี ทินกร. (2545). ความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ในช่วงที่เศรษฐกิจของการพัฒนา
ประเทศ : 2504-2544. ในวารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ ปีที่ 20 มิถุนายน -
 กันยายน 2545. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2535). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2535. พิมพ์ครั้งที่ 4.
 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.
- รังสรรค์ หนองพันธ์. (2546). กระบวนการกำหนดคนโอบายเศรษฐกิจในประเทศไทย. กรุงเทพฯ :
 สำนักพิมพ์คบไฟ.
- สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี. (2540). ทะเบียนแหล่งศิลปกรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี. กรุงเทพฯ :
 สันติเสมาธรรม.
- ศ. ศิวรักษ์. (2540). ไทยคดีศึกษาฉบับองค์รวมแห่งความรู้. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก.
- ศุมน อมรวิวัฒน์. (2541). “วัฒนธรรมกับการพัฒนา.” ใน ไทยยุควัฒนธรรมทาส. บรรณาธิการ
 โดย พิทยา ว่องกุล. หน้า 24-25. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สุวรรณ สดอานันท์. (2536). ปรัชญาพุทธทาสกับมหาชนธรรม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย.)
- เสน่ห์ จามริก. (2541). เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในยุทธศาสตร์ประเทศไทย 1999-
2000 บรรณาธิการโดย พิทยา ว่องกุล. อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. กรุงเทพฯ.
- เสรี พงศ์พิศ. (2542). “ศิลปวัฒนธรรมพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง.” ใน ทางเลือกในการวิจัย
 ศิลปวัฒนธรรม. หน้า 110. กรุงเทพฯ : สันติศิริการพิมพ์.
- ..... (2544). กองทุนหมู่บ้านสวัสดิการชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ภูมิปัญญาไทย.

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2540). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540-2544. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เม็ดทราย.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2543). ทฤษฎีสังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สันติ เต็กสุขุม. (2542). "วัฒนธรรมเมืองและศิลปวัฒนธรรมชุมชน." ใน ทางเลือกในการวิจัยศิลปวัฒนธรรม. หน้า 75 กรุงเทพฯ : สันติการพิมพ์.
- วอลเคน เบลโล และคณะ. (2542). วิกฤตกระแสโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เสมสิกขาลัย.
- ..... (2542). วิกฤตกระแสโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก.
- วิชากร เชียงภูถ. (2539, มิถุนายน). "การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในรอบ 50 ปี." ศิลปวัฒนธรรม 17 (8) : 177-175.
- ..... (2543). ธรรมแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประชาชนได้อย่างไร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บุญบุญปัญญา.
- วิวัฒน์ ตั้งเจริญ. (2543). หลักสูตรคุณวุฒิบัณฑิต สาขาศิลปวัฒนธรรมวิจัย ใน การวิจัยศิลปวัฒนธรรมกับการบูรณาการความรู้. หน้า 50-51 กรุงเทพฯ : สันติศิริการพิมพ์.
- วัดพระบรมธาตุไชยา. (2531). อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูโสภณเจดติการาม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- ศรีศักร วิถิโกดม. (2542). "ศิลปวัฒนธรรมในโลกไร้พรมแดน." ใน ทางเลือกในการวิจัยศิลปวัฒนธรรม. หน้า 28-29 กรุงเทพฯ : สันติศิริการพิมพ์.
- อนันต์ ใจสมุทร. (2544). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. สุราษฎร์ธานี : ศูนย์เอกสารตำรามหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- อมรา ศรีสุชาติ. (2544). สายรากภาคใต้. กรุงเทพฯ : เอมีเทรคคิง
- อาคม เชนทองคำ. (2543). หัวเรือกวีวชน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย. (สกว.)
- อุทัย คุณเกษม และอรศรี งามวิथाพงษ์. (2542). ระบบการศึกษากับชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย. (สกว.)
- เอกวิทย์ ฅ ถलग. (2539). ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ภูมิภาค. (คำนิยม). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

บรรณานุกรมบุคคล

- กิมอยู่ แซ่ตั้ง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิชัย สุขวุ่น เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านพักอาศัย เมื่อ 25 มกราคม 2548
- เจิม คงเลข. 20 กุมภาพันธ์ 2548. อดีตควาญช้าง ปัจจุบันสมาชิก อบต. เวียง. วงประชุมกลุ่มย่อย ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 ตำบลเวียง
- จำ ไสสะอาด. 20 กุมภาพันธ์ 2548. ชาวนาประจำถิ่นชุมชนวัดเวียง. วงประชุมชกลุ่มย่อยที่บ้านผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 ตำบลเวียง
- เจือ ศรีขาว. 10 มกราคม 2548. ชาวนาประจำถิ่นชุมชนวัดเวียง. วงประชุมกลุ่มย่อยที่บ้านนายซัด อินทร์ภักดี.
- ฉัน รองศรีแถม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิชัย สุขวุ่น เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านพักอาศัย เมื่อ 25 มกราคม 2548
- จาร์ต เรืองแพ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิชัย สุขวุ่น เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ตำบลเวียง เมื่อ 26 สิงหาคม 2547
- ชนะ นาคเวช. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิชัย สุขวุ่น เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านพักอาศัย เมื่อ 31 กรกฎาคม 2547 และ 25 มกราคม 2548
- ซัด อินทร์ภักดี. 10 มกราคม 2548. ชาวนาประจำถิ่นชุมชนวัดเวียง. วงประชุมกลุ่มย่อยที่บ้านนายซัด อินทร์ภักดี.
- ธรรมบุญ ช่วยสำราญ. 10 มกราคม 2548. ชาวนาประจำถิ่นชุมชนวัดเวียง. วงประชุมกลุ่มย่อยที่บ้านนายซัด อินทร์ภักดี.
- พระครูศรีปริยัติญาณกรณ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิชัย สุขวุ่น เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดเวียง อำเภอไชยา เมื่อ 20 สิงหาคม 2547
- พระครูประจวบ สุวรรณ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิชัย สุขวุ่น เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดเวียง อำเภอไชยา เมื่อ 20 สิงหาคม 2547
- ปรีดา ไม้ทอง. 10 มกราคม 2548. ชาวนาประจำถิ่นชุมชนวัดเวียง. วงประชุมกลุ่มย่อยที่บ้านนายซัด อินทร์ภักดี.
- มนัส นาคเวช. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิชัย สุขวุ่น เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านพักอาศัย เมื่อ 26 สิงหาคม 2547
- เรณู นุ่นสุข. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิชัย สุขวุ่น เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านพักอาศัย เมื่อ 15 กรกฎาคม 2547

สงวน มณีรัตน์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิชัย สุขวุ่น เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านพักอาศัย
เมื่อ 20 มกราคม 2548

สิริ แสงแก้ว. 10 มกราคม 2548. ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 ตำบลเวียง. วงประชุมกลุ่มย่อยที่บ้านนาซัด
อินทร์ภักดี และ 20 กุมภาพันธ์ 2548. วงประชุมกลุ่มย่อยที่ทำการผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2
ตำบลเวียง

สุวรรณ ทองสร้าง. 20 กุมภาพันธ์ 2548. ชาวนาประจำถิ่นชุมชนวัดเวียง. วงประชุมกลุ่มย่อย
ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 ตำบลเวียง

สุวรรณ วงศ์สุวรรณ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิชัย สุขวุ่น เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านพักอาศัย
เมื่อ 22 มกราคม 2548

สวัสดิ์ ทองอุ่น. 24 สิงหาคม 2547. ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ตำบลเวียง. สัมภาษณ์
20 กุมภาพันธ์ 2548. วงประชุมกลุ่มย่อยที่ทำการผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 ตำบลเวียง

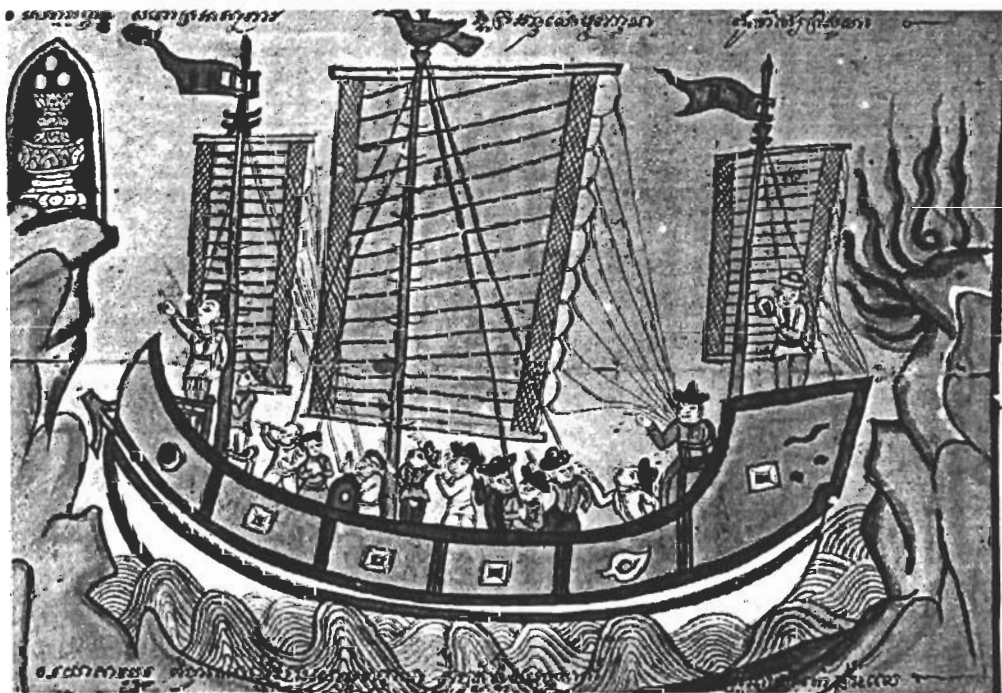
วราพร เจริญสมอ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิชัย สุขวุ่น เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านพักอาศัย
เมื่อ 18 มกราคม 2548

อ้อช สิริไพศาลกุล. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พิชัย สุขวุ่น เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านพักอาศัย
เมื่อ 24 มกราคม 2548 และ 31 มกราคม 2548

ภาคผนวก ก

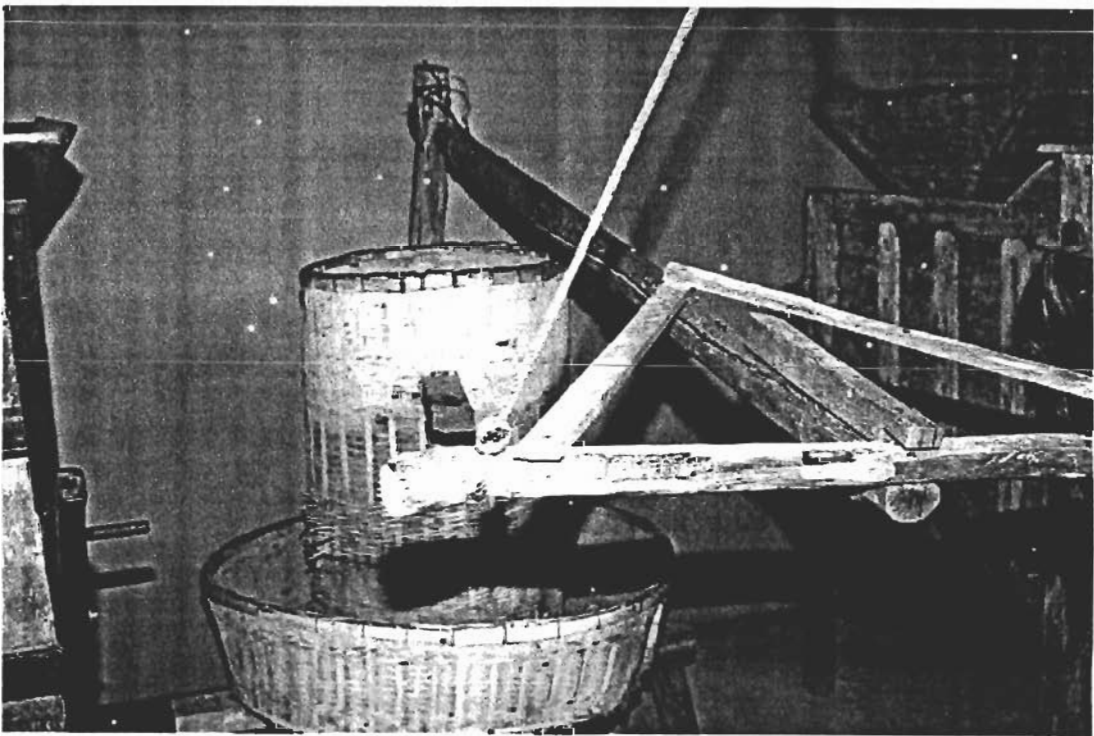
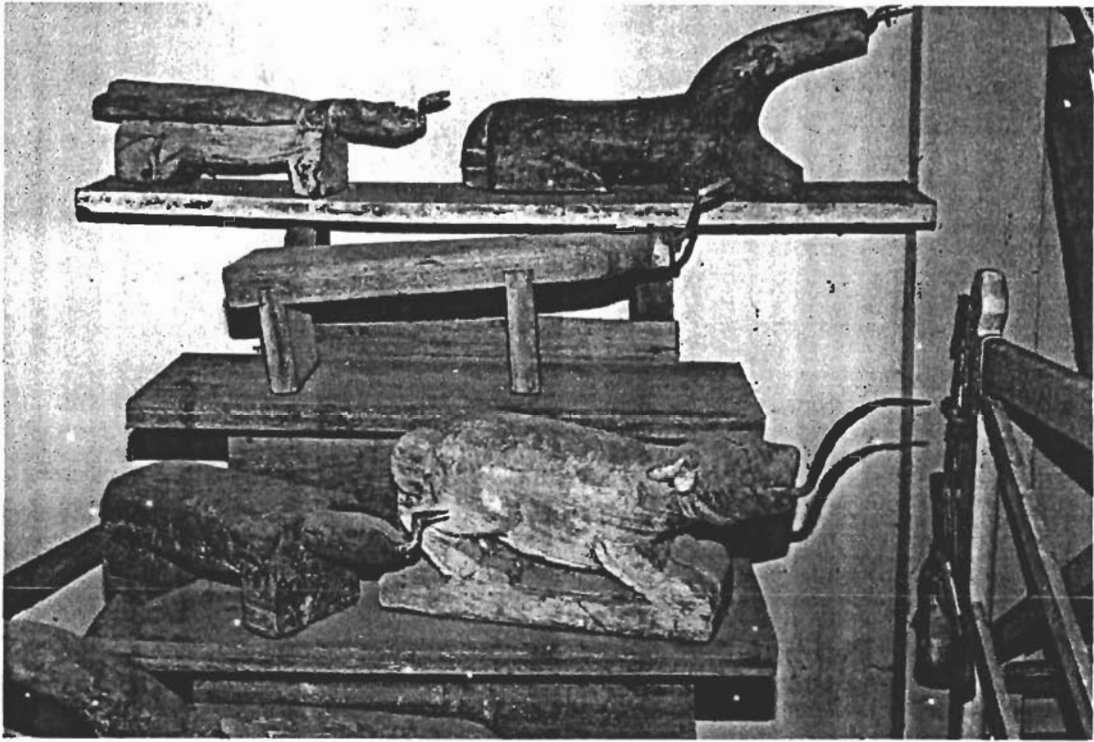
ภาคผนวก ก
ประมวลภาพศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

ภาพจิตรกรรมทางศาสนา

ศิลปะพื้นบ้าน

สถาปัตยกรรมทางศาสนา

ภาคผนวก ข

ภาคผนวก ข

ประมวลภาพการจัดกิจกรรมวงประชุมกลุ่มย่อย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นายพิชัย สุขวุ่น
วัน เดือน ปีเกิด	23 สิงหาคม 2515
สถานที่เกิด	จังหวัดนครราชสีมา
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2538 – 2541 ครุศาสตรบัณฑิต (ศิลปศึกษา) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา พ.ศ. 2543 – 2546 การศึกษามหาบัณฑิต สาขาศิลปศึกษา คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ. 2547 – ปัจจุบัน ศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต สาขาปรัชญาและศาสนา คณะปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
ตำแหน่งและสถานที่ทำงานปัจจุบัน	โปรแกรมศิลปกรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
ประสบการณ์วิจัย	<ul style="list-style-type: none"> - การใช้ส่วนประกอบไม้ยางพาราเพื่อพัฒนาบรรจุภัณฑ์สินค้าชุมชน (พ.ศ. 2544 – 2545) - การวิเคราะห์แผนพัฒนาสถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี (พ.ศ. 2546) - ศิลปะเชิงพุทธศาสนากับการพัฒนาทางจิตวิญญาณ (กำลังดำเนินการ)